UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Vita B. Francisci Xaverii

Torsellini, Orazio

Coloniae Agrippinae, 1610

urn:nbn:de:hbz:466:1-42323

Visual Library

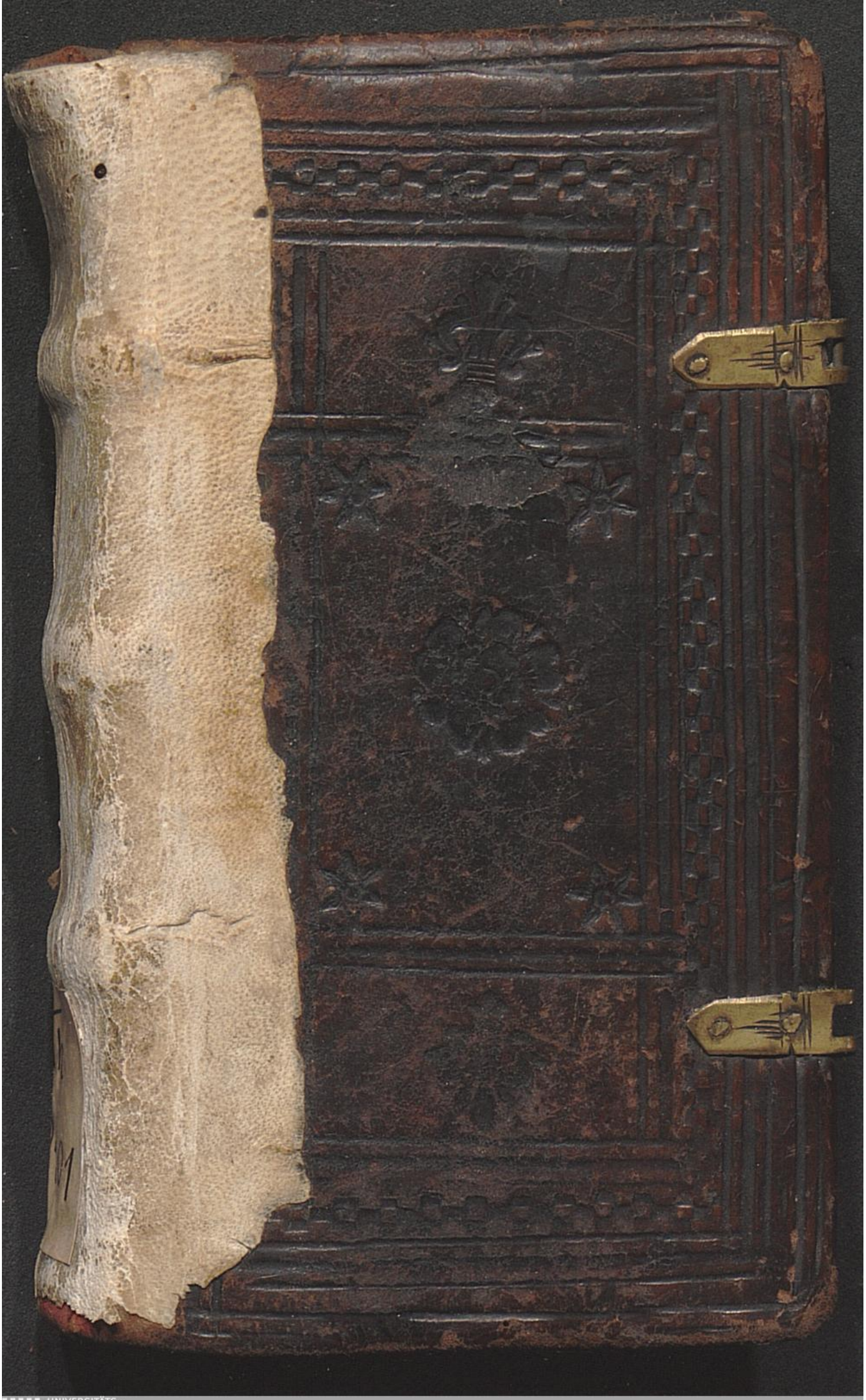

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th. 2401.

K
I
43

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

DE VITA

B. FRANCISCI XAVERII,

Qui primus è Societate IESV in Indiam & Iaponiam Euangelium inuexit,

LIBRI SEX.

HORATII TVRSELLINI, E SOCIETATE IESV.

Liber domus prob. Soc. Iesv Leodien.

Ab eodem aucti & recogniti, in hac vltima editione.

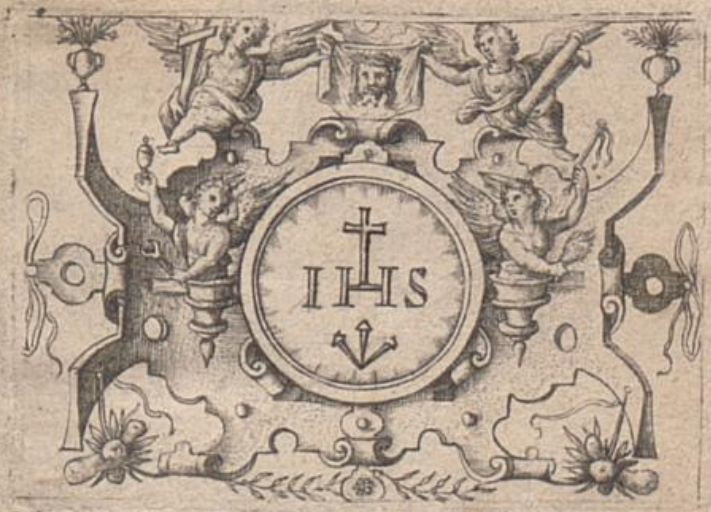

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Kinckium sub Monocerote.
ANNO M. DC. X.
Permissu Superiorum.

AVTHOR LECTORI.

NIMIRVM *nihil simul inchoatum & perfectum est. Nec posteriora solùm cõsilia, sed etiam opera meliora. Scripseram annis superioribus* FRANCISCI XAVERII *vitam quanta maxima potui vel diligentia, vel fide. Cæterùm illam Xauerij effigiem me absẽte vulgatã vix egomet agnoscebam: adeò multis eam mendis inquinatam at q; oblitam vidi. Nec mendosa magis quã manca prodijt in lucem. Nã cum olim Lusitani Regis iussu ab Indiæ Prorege egregia* FRANCISCI *facta conquirerentur, ea fermè perscripta sunt, quæ ille*

in Lusitana ditione præclarè gessérat. Neq; hæc omnia; sed quicunque ex idoneis testibus, qui aderāt, potuêre cognosci. Cætera verò præsertim apud Sinas Iapones q; ab eo gesta, quāuis memoranda atq; illustria, maximam partem in silentio ac tenebris iacuerant. Itaq; cū nuper hæc quoq; ab his, qui per id tempus apud Sinas vel Iapones versabantur, conscripta in manus meas aliquandò peruenissent; feci non inuitus, vt ea primo quoq; tempore in Latinum conuerterem, & cum fide suis intexerem locis. Etsi enim ab integro tractandi ac propè denuo reficiendi operis labor nonnihil animum ab incepto deterrebat meum; vicit tamen laboris difficultatem, quà Xa-

uerij

uerij amor, quà ſtudium publicæ vtilitatis. Nouorum quippe factorum tanta fuit tùm copia tùm dignitas, vt quatuor libros (ne plus nimio creſcerent) in ſex diſtrahi oportuerit. Porrò vt Xauerius noſter ſicut inſtructior, ita emẽdatior prodiret in publicum, omni ope atq; operâ curaui. Quanquam aduerſus errata nunquam ſatis eſt cauta mortalitas: vt prudentiſſimus quiſq; iuſtiſſimusque rerum æſtimator emendatiſſimum iudicare debeat, quod minimè mendoſum in hoc genere eſſe videatur.

Vale.

S. D. N. D.

CLEMENTI VIII. PONT. OPT. Max.

ETsi Pontificia maiestas, qua proximè accedis ad Deum, Pater Beatissime, deterrebat humilitatem meam ab eo conando quod molior, tamen illa non minus benigna probis quam seuera improbis clemētia, quam tum nomen ac vul-

vultus pollicetur, animum erexit allexitq; meum, vt hoc qualecunq; munusculum, tibi vtiq; optimo iure debitum, offerre non dubitarem. Mitto beneuolẽtiæ tuæ in Societatẽ nostrã indicia nec parua, nec obscura, quibus nos deuinxisti in perpetuũ vniuersos. Incredibilis iste ardor animi, studiũq; Christianæ religionis

rùm etiam trans Gã-
gem per ignotas anti-
quitati vias ac natiões
Christi nomen circũ-
tulit: longissimeque
prouectus in vltimas
Orientis oras, ad ipsos
Iapones, in orbis terrę
angulo sitos, Euange-
lij lumen primus in-
uexit. Quocirca quis
non videt æquum ac
par fuisse, talis vt viri
vita, cuius in India, to-
toq; Oriente, æterna

vel tuendæ, vel propagandæ, postulare, atq; adeò flagitare videbatur, vt vulgãda FRANCISCI XAVERII vita in tuo potissimũ nomine appareret. Quippe vir ille, miro Dei hominumque amore ardens, non modo auitam religionem iam sylvescentem in Europa Asiæq; ora, quæ Indiam continet, diligenter excoluit; ve-

rùm

extant sanctimoniæ impressa vestigia, eius maximè nomini dicaretur, qui orbis terrę parens, sacrorũ Antistes, religionis Princeps sit, & sanctitatis? Nimirũ vt, XAVERIO velut pręcursore, celerius expeditiusque in vltimas terras tati Põtificis fama penetraret, ac teneras illas nouorũ Christianorum mentes, quà egregio

sanctimoniæ exẽplo imbueret, quà Põtificalis auctoritatis quadam quasi maiestate in officio contineret. Itaq; benigno hilariq; vultu (quod in minimis etiam donis maximos Reges feciſſe nõ ignoras, P. B.) hoc quicquid eſt, quantulumcũq; eſt accipies: paruum & exile munuſculum fateor, ſed ex magno gratoque

animo profectũ: Xaueriumque nostrum, vel tuum potiùs, tuo nomine tegi foueriq; patieris; vt idem & testis sit tuæ erga ordinem nostrum beneuolentiæ nõ vulgaris, & obsęs nostræ erga tuũ nomen obseruantiæ sempiternæ. Vale.

Sanctitatis tuæ

humill. seruus

Horatius
Tursellinus.

INDEX CAPITVM.

Libri primi

CAPVT I.

FRANCISCI *Xauerij genus, indoles, educatio.* pag. 6
II. *Parisijs ab Ignatio Loyola ad studium pietatis cõuertitur.* 7
III. *Eius feruor in domando corpore, ac studio perfectionis.* 16
IV. *Venetias non sine magna corporis vexatione contendit.* 20
V. *Venetijs dat operam valetudinario insanabilium, inde Romam ad Pontificem adit.* 26
VI. *Vicetiæ post diutinam præparationem Deo sacerdotij primitias offert.* 32
VII. *Bononiam Romamqúe exemplis & sermonibus iuuat.* 39
VIII. *India prouincia diuinitus illi destinatur.* 40

IX. *Adito Pontifice, in Lusitaniam proficiscens, magnarum virtutum indicia edit in via.* 51

X. *Ab Rege Lusitaniæ benignè acceptus, Olyssiponenses ad studium pietatis excitat.* 60

XI. *Profectio eius in Indiam frustra impeditur.* 66

XII. *Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recusat.* 69

XIII. *Indiam petens, edit exempla virtutis suæ.* 75

XIV. *AEgris ministrans, Mozambicum appellit.* 81

XV. *In Mozambici valetudinario æger ipse ægros subleuat.* 86

XVI. *Melindæ, & in Socotoræ insula, non sine incolarum fructu paulisper moratus, in Indiam peruenit.* 94

CAPITVM

LIBRI SECVNDI.

I. QVO instatu Indiam offenderit. 104

II. Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit. 111

III. Pellices miro artificio nuptijs iungit, aut detrahit: pueros rudes q; e Catechismo instruit. 117

IV. Goanum Collegium Societati parat. 123

V. Ad Comorinenses neophytos iuuãdos proficiscitur. 127

VI. In Comorino Promontorio elaborat. 135

VII. Multis miraculis per se ac neophytos editis, ob eximiam humilitatem vulgò Pater sanctus appellatur. 142

VIII. Tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit, eisque certum stipendium à Rege Lusitaniæ curat. 149

IX. Brachmanas conuincit, nonnullosq; eorum conuertit. 152

X. In ora Piscaria ingenti cum gaudio

dio fructuq; degens, neophytos afflictos recreat. 159
XI. *Trauancoridis regnum Christo adiungit, neophytosq; à Barbaris tuetur.* 165
XII. *Neophyti pro Religione cæsi Christianum nomen illustrant.* 171
XIII. *In Ceilanum insulam transmissus nauis gubernatorem à perdita vita reuocat.* 175
XIV. *Sancti Thomæ sepulchrum visit.* 180
XV. *A Dæmonibus cæsus, tamen in oratione pernoctat.* 186
XVI. *Energumenum liberat, Ioannem Durum socium adsciscit.* 190
XVII. *Depranatos Malacensium mores corrigit.* 193
XVIII. *In Amboino multa edit vaticinationis & caritatis indicia.* 201.

LIBRI TERTII.

I. IN *Moluco lapsos incolarum mores restituit.* 207
II. *Mau-*

II. Mauricæ incolis periclitantibus vel cum capitis sui periculo subuenire statuit. 217

III. Efferatos Mauricensium mores mitigat, Christianisque præceptis instruit. 218

IV. Ternatinos denuò excolit. 223

V. Lusitanis egregiæ de barbaris victoriæ & vates & auctor est. 227

VI. Amboinios reuisit, atque omni ope iuuat. 230

VII. Malacēses summa ope instruit: visum Duro socio suo oblatum diuinitus cognoscit. 234

VIII. Malacæ in Acenos, Christiani nominis hostes classem comparat. 237

IX. Prætoria nauis amissa, duarum biremium accessionem prædicens, ad bellum torpentes excitat. 243

X. Lusitana classis, authore Xauerio, egregiam de Barbaris victoriam refert. 247

XI. Xauerius Malacensibus partæ victoriæ, cuius auctor fuerat, vates extitit. 253

XII. Anger-

XII. Anger Iapon Francisci congressu ad Christum conuertitur. 258
XIII. Tempestate perfunctus, Comorinensibus Socijs præcepta tradit. 263
XIV. Goam reuersus, res Indicas componit. 269
XV. Duos Lusitanos à perdita vita ad honestam reuocat. 271
XVI. Socijs in suas prouincias destinatis, ipse Iaponiam adire statuit. 275
XVII. Malacæ multa gerit memoria digna. 284
XVIII. Piratico vectus lembo, tandem nauarcho & Dæmonibus inuitis in Iaponiam appellit. 290

LIBRI QVARTI.

I. IAponum mores religionesque cognoscit. 297
II. Congoxima cõplures Christo parit. 304
III. Mortuam puellã ab inferis excitat, leprosum sanat. 311
IV. De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. 314
V. Rei Christianæ cursu Cangoxima impe-

impedito, Firandi & Amangucij Euangelium prædicat. 317
VI. Meacum magno labore contendit. 324
VII. Amangucij Rege muneribus cõciliato, complures Christianos facit. 329
VIII. Cognitis Iaponum sectis, complures eorum conuertit. 330
IX. Bungi Regem ipsius inuitatu adiens, insigni honore excipitur à Lusitanis. 346
X. Insigni pompa à Lusitanis in Regiã deducitur. 350
XI. Bungi Rex per honorificũ se Frãcisco præbet inuitis Bonzijs. 253
XII. Regem & populum Christianis mysterijs imbuit, Bonziorum audaciam frangit. 361
XIII. Bonziorum doctissimum, certamine corã Rege inito, vincit. 365
XIV. Francisci constantia in cõsternatione Bonziorum. 372
XV. Noua de Principe Bonziorum victoria. 375
XVI. Amangucij Bungiq; Reges conciliat nomini Christiano. 381

LIBRI

INDEX
LIBRI QVINTI.

I. Sinas aditurus, Indiam repetere statuit. 387

II. Sinas petens, abreptam vi tempestatis scapham precibus recuperat. 390

III. Portum Sinarum, & Malacense iter vaticinationibus insigne reddit. 397

IV. Goæ Socium moribundum sanat: res à Socijs gestas cognoscit. 403

V. Legatione adornata, Sinas petit. 411

VI. Malacæ Præfecto sacris interdicit. 418

VII. Facto Legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit. 427

VIII. Sinarum fines frustra patefacere conatur. 431

IX. Transigit cum Sina, vt se clam Cantonem inuehat. 438

X. Transmissione dilata, suum obitum prædicit. 443

XI. Sanctissimè moritur. 449

XII. Viua in calce sepelitur. 454

XIII. Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur. 457

XIV. Cor-

XIV. *Corpus in Indiam aduehitur.* 463

XV. *Eius funus Goæ omni apparatu celebratur.* 470

XVI. *Ad eius corpus visendum maximi concursus fiunt.* 475

LIBRI SEXTI.

I. *Francisci facta ac miracula Lusitani Regis imperio perscribuntur.* 482

II. *Xauerius futura & absentia prædicit, cogitationes hominum introspicit.* 486

III. *Miracula cuiusque generis edit in vita.* 494

IV. *Miracula per eum post mortem edita.* 501

V. *Studium orationis.* 513

VI. *Cordis mundities & castimonia.* 523.

VII. *Crucis & Euangelicæ paupertatis studium.* 526

VIII. *Obedientia & humilitas.* 533

IX. *Magnitudo animi, diuinaq; fiducia.* 542

INDEX

X. Dei caritas & proximorum. 549
XI. Comitas grauitati iuncta. 561
XII. Prudentia, & præcepta Goani Collegij Rectori & Gaſpari Belgæ tradita. 565
XIII. Præcepta Ioanni Brauio aliiſq; ſocijs data. 579
XIV. Præpoſitos ac Superiores Societatis quales requireret. 586
XV. Quales eſſe optaret homines è Societate. 594
XVI. Concionatores Societatis quales expeteret. 600
XVII. Confeſſarios Societatis quales effingeret. 613
XVIII. Cultores animorum quales optaret. 622

FINIS.

B. Franciscus Xauerius: qui primus ex Societate Jesu fidem in Indiam intulit. obijt An. 1552. Decemb. 2.
Ioh. Mogenberg. sculp. et exc.

CHRISTE sat est, clamas: exundant vbere cœli
Pectora: nec tantum mens capit arcta Deum.
Pande sinus, FRANCISCE Pater, totum accipe numen
In quos effundas, quod superabit, erunt.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

FRancisci Xaverii, viri ad Indiæ potissimùm, vltimiq; Orientis salutem nati, vitam omnibus sanctimoniæ notis insignem memoriæ prodere consilium est. Is quippe ex nouem Ignatij Loiolæ Parentis nostri discipulis primis exstitit magistro simillimus: & in India, Iaponia, aliisq; barbaronum regionibus, vel primus è Societate, vel plurimum laborauit, vt viam Indis in cælum, sociis in Indiam aperiret. Ita quà insigne Societati decus attulit, qua illustre sociis exemplum reliquit. Quocirca pulcherrimam eius in omni genere virtutum effigiem nostris hominibus proponi iam diu vniuersa Socie-

tas haud immeritò expetebat. Quippe cùm illustribus maiorum exemplis, quædam egregiis viris flamma crescat in pectore, quæ sedari non potest antè quàm præstantem illorum virtutem expresseris imitando. Equidem videbam præcipua Xauerij facta aliorum historiis sanè magnificè intexta; cæterũ ægre admodum ferebã, amplius 35. annorum spatio neminem extitisse, qui omnibus ornatam virtutibus vitam proprio volumini mandandam censeret; tamque amplam ac frugiferam prouinciam aut alteri demandaret, aut sibi deposceret. Itaque nuper cùm me & amicissimorum hominum sermo, & vero superiorum auctoritas ad hoc opus inuitaret, haudquaquam abnui, ratus posse me, quod posse existimarer. Feci igitur non modò non inuitus, verumetiam libens, pro mea, erga XAVERIVM veneratione, vt succisiuis operis tanti viri memoriam proderem posteris efficeremque, si quo modo possem, vt vir immortalitate dignus, quem viuere iure credimus in cælo, in meis quoque scriptis, non tantùm in Sociorum mentibus, viueret. Ac mihi quidem non tam humano quàm diuino consilio fieri videtur, vt laboriosissima eius vitæ ratio eo potissimùm tempore nostris hominibus exponatur, cùm ex regionibus ab illo cul-

lo cultis maximas percipi fruges videmus animorum. Nuper quippe complures Iaponiæ Dynastas Regesq; cum suis ferè populis ad Christi religionem traductos, & in Sinas aditum, quem Satanæ calliditas vndique septum atque obuallatum tenebat, diuinitus Euangelij præconibus aliquando patefactum accepimus. Quod vtrumque profectò secundùm Deum XAVERIO potissimùm acceptum referre debemus, qui nostris hominibus non solùm ad illarum gentium conuersionem sese præbuit ducem, sed etiam procliue ac facile id negotium tradidit. Huius igitur ego vitã sanè variam atq; multiplicem scribere aggredior, voluntate vtiq; maiore quàm facultate, nec tam satisfaciendi spe, quàm studio obtemperãdi. Cæterùm simul Francisco deprecatore, cuius causa hic à me susceptus est labor, simul diuinæ obedientiæ vi subnixus, futurum spero, vt & vires animo, & conatus expectationi hominum, aliqua forsitan ex parte respõdeãt. Quod si assequi nequiuero; illud certè assequar, vt meo hoc qualicũq; studio ad idẽ opus studia excitẽ aliorũ. Me quidẽ, vtcũq; erit, iuuabit paruisse optimo Parenti, & sanctissimi viri memoriæ, quãtũ in me fuerit, cõsuluisse. Perficiã enim fortasse, vt posteritas intelligat, cuiusmodi ex semẽte tanta in deser-

tis illis locis nouorum Christianorum extiterit seges: ex qua nauus ille atq; experiens agricola, qui flens misit semina sua, retulerit cum exultatione manipulos suos. Etsi autem maioribus nostris magis cordi fuit praclara FRANCISCI facinora factis exprimere, quàm mandare litteris; ego tamen ex iis qua extant, quaq; ad manus meas peruenerunt, duntaxat colligam certis comperta auctoribus, qui scilicet aut viderunt ipsi, aut ab iis, qui viderant, acceperunt. Ac de prima eius aetate pueritiaq; pauca quadam exponam, qua ex Martino Azpilqueta Nauarro, homine cùm probitate tum doctrina inclyto, eodemq; XAVERII cognato, atque olim familiari, & aquali, paucis ante eius obitum mensibus, ipse cognoui. Reliqua autem vita facta familiares FRANCISCI ipsius, primò quidem, cùm minùs clara esset eius virtus, negligentiùs obseruarunt: deinde verò, vt illustrior esse cœpit, accuratiùs Lusitani Regis Imperio conquisita litteris prodiderunt. Quo factum est, vt non aquè omnes eius vita partes virtutibus ac factis instructas haberemus. Nec dubito quin plerisque, qui P. N. IGNATII cognouerint vitam, XAVERII tyrocinium, primaq; illa efferuescentis virtutis opera, ma-

magna ex parte nota, minus iucunditatis prabitura sint festinantibus ad illa, qua praclarè gessit in India. Verùm hos meminisse oportet, & ex illo tyrocinio XAVERIVM tantum Christi extitisse militem, nec oportuisse eius facta, quanquam iustis de causis narrata alieno loco, reticeri suo. Sed iam FRANGISCI *Vitam ab eius genere, cuius permagna vis est in vtramque partem, ordiamur.*

***

CAPVT I.

FRANCISCI XAVERII genus, indoles, educatio.

Xauerium castellum gentilitiũ Xauerię familię.

IN altera Nauarræ patre, quæ vergit ad Hispaniam, sub Pyrenæi radicibus, Xauerium castellum est situ & opere munitum, peruetusta ac gentilitia sedes Xaueriæ familiæ: vbi Francisci Xauerij incunabula hodieque visuntur. Castella quippe, gentis more, ferme nobilitas incolit. Et Xauerium haud procul admodum Pompelone abest vrbe regia Nauarræ. Francisci maiores bellica virtute, eximiaq; erga Reges suos fide, multa ac magna decora simul & prępmia sibi ac posteris pepererunt, haud minùs factis suis quàm regis beneficiis insignes. Maternum genus in primis clarum, ac nobile: vtpote cuius antiquitas, longissima clarorum bello virorum serie, per plurimas deinceps ætates, haud dubiis testata monumentis, ab anno prope millesimo repetatur. Maternus auus Martinus Azpilqueta fuit, clarissimæ familiæ iam ad paucitatem redactæ propemodum stirps relictus, vir non maiorum gloria quàm sua virtute clarior. Is Ioannam Xaueriam, pari splendore ac nobilitate Virgi-

nem,

nem; spem item Xauerij generis, duxit vxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam suscepit, stirpem ac spem familiæ vtriusque: vt duæ nobilissimæ penè Nauarræ totius familię in vnius ferme puellæ capite cõsisterẽt. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes Iassus sibi matrimonio iungit, homo genere copiisq; maximè verò doctrina & prudentia nobilis, idemq; apud Ioannem Regem Nauarræ gratiosus in paucis, consiliiq; regij longè primus. Qui soceri hortatu ex Iasso castello paterno auitoq; in Xauerium dotale castellum coniugis cùm demigrasset; feliciori quàm socer matrimonio vsus, soceri magis consuluit genti, quàm suæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciscus hic noster fuit) genitis; grauis eius animus incessit cura, duas antiquissimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo statuit posthabito gentis suę nomine (quanquam nec humili, nec obscuro) transmittere gentilitia coniugis suæ nomina liberis suis posterisque. Quocirca eius filij, paterno cognomine omisso, partim Azpilquetæ, partim Xauerij appellati. His igitur parentibus ac maioribus Frãciscus Xauerius nascitur, Ioanne Rege

Parentes Xauerij.

Nauarræ, Innocentio VIII. Pont. Max. ANNO post Christum natum circiter M. CCCC. XCVII. Fratrum quidem natu minimus, sed, tanquam alter Dauid, summi parentis destinatione maximus. Nec verò illi ad destinatum sanctitatis fastigium adiumenta vel diuina, vel humana, vnquam defuere. Ab incunabilis in sinu optimorum parentum educatus, pueritiam egit ex eorundem sanctissima disciplina: primamque eius ætatem solers magistrorum cura iis artibus erudiuit, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Et erat in eo rara indoles animi, egregia corporis forma, constitutioque, magnum & acre ingenium, studium litterarum (vt est captus puerorum) non vulgare. Nihil illo probius, nihil festiuius, nihil comius. Quibus ille rebus assequebatur, vt notis ignotisque carus esset. Nec mortalibus eodem tempore carior fuit quàm cælestibus. Vel illud argumento est, quòd in tanta affluentia rerum, iuuentæque licentia, præclara specie habituque corporis adolescens, pudore cupiditatem frenante, sui potens fuit: singulariq; Dei beneficio virginalis integritatis florem intactum illibatumq; seruauit: vt cælestis ille sponsus, qui pascitur inter lilia, iam tum videretur certam

Educatio.

Virginalis pudicitia.

Cant. c. 2.

in eo

in eo sedem sibi delegisse. Acuebat, vt fit, castimonia ingenium, animumque ad sapientiæ fatus accipiendos, tanquam purum solum, diligentiùs præparabat. Igitur contemptis militaribus fratrum vocibus ad domesticum armorum decus reuocantium, institutum tenuit: ac siue recenti patris exemplo incitatus, siue scientiæ dulcedine delinitus, siue etiam diuino instinctus inflatu, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectissimis studiis auitum malum, honorum cupido. Etenim (vt eximia nobilitas ferè auida est excellentiæ) cum illa ipsa puerili disciplina ingentes hausit spiritus: cæpitque nixus ingenio magna quædam & alta spectare, vt familiæ decus, quod amplum à maioribus acceperat, maius & auctius posteris suis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præsidia, quæ ad dignitatem opesque augendas viam facerent, sibi parare, consilio speciosо magis quàm salubri.

Doctrinæ armis anteponit.

CAPVT II.

Parisiis ab Ignatio Loiola ad studium pietatis conuertitur.

ERAT illis temporibus Parisiensis Academia non solùm vetustate famaque

Academia Parisiensis.

que sapientiæ inclyta ; sed etiam ob magistrorum præstantiam , diututnitatemque pacis , maximè celebris , acerrimis vndique ingenijs eò confluentibus, vt inde referrent eruditionis eximiæ famam. Franciscus ergo haud scientiæ auidior quam gloriæ , vt primùm satis imbutus literis sibi visus est; Lutetiam ipse quoq; iter intendit. Quò vt primùm peruênit, in Collegium S. Barbaræ doctoribus iuxtà discipulisque florentissimum adscriptus, totum se Philosophiæ tradit , facilius deinde ac totiùs operam diuinarum rerum scientiæ daturus. Magno incepto adhibet maximarum rerum effectricem constantiam. Non illum assiduus frangebat labor : non ludus intempestiuus, non voluptas , ceteræque lubricæ ætatis pestes aut auertebant ab instituto cursu, aut retardabant : contraque in tanta Gymnasij frequentia , præstantium ingeniorum æmulatio , maximum studiorum incitamentum , cupidam excellentiæ mentem acerrimè stimulabat. Itaque conatui respondit euentus. Philosophiæ cursu vt constanter, sic feliciter confecto, non doctrinam sibi modò , sed doctrinæ etiam decus peperit. Namq; Gymnasij moderatoribus industriam cùm egregiè probasset suam ; de more philosophici magisterij

Collegium S. Barbaræ.

Studet Philosophiæ Parisiis.

gisterij laurea & insignibus ornatus est: Philosophiæq; insuper tradendæ præpositus, Aristotelem Parisijs publicè, nec sine laude, aliquamdiu explicauit. Inde animo à naturalibus rebus ad diuinas verso, Theologiam persequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitæ. Inter hæc Franciscus tuendæ inter æquales, vt fit, nobilitatis & dignationis auidus, extra modum sumptu prodibat. Mouit ea res Ioannem Iassum patrẽ, vt de illo domum reuocando agitaret. Erat Xauerij soror maior natu Gandiæ (vrbs est Hispaniæ nobilis) Antistita sacrarum virginum, quas ob summam vitæ asperitatem, Discalceatas appellãt, virgo sanctimonia insignis. Hæc patris consilium odorata, &, quantus tandem vir Franciscus esset futurus, edocta diuinitus, Iassum patrem impensè monuit, vt Francisco Parisijs ingenium maximis artibus excolenti affatim suppeditaret omnia; nec sumptui parceret, etiam si domesticas in eam rem opes exhauriri oporteret: quippe illum à Deo noui Orbis vltimiq; Orientis Apostolum destinatum. Extant hę, quas dico, litteræ in Xauerio castello testes vaticinationis, quam suo deinde tempore cõprobauit euentꝰ. Igitur Iassus filiæ, cuiꝰ eximiam sanctitatẽ exploratã habebat,

Aristotelẽ Parisijs publicè interpretatur.

Studet Theologiæ.

Vaticinatio de eius Apostolatu in nouo Orbe.

prædictione erectus, necessarios subinde sumptus Francisco abunde subministrauit. Cæterùm dum Xauerius dignitatis magis quàm salutis memor, studia scientiæ diuinæ ad humana refert præmia, inanibus eius contentionibus, cœlestis vis interuênit: hominemque auidum gloriæ, ad glorioſius piæ sanctæque vitæ curriculum aliquando traduxit. Versabatur Franciscus (vt paulo antè diximus) in Collegio S. Barbaræ, Contubernalem habebat Petrum Fabrum Allobrogem, virum ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tempore Ignatius Loiola (is qui postea Societatis IESV parens & auctor fuit) studiorum optimarumque artium causa Lutetiam profectus, ad Philosophiam primùm, inde ad Theologiam applicuit animum. Igitur vt in Fabrum Xaueriumque incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri solet) ingeniorum studiorumque similitudo. Demum Ignatius ab eisdem in contubernij vitæq; societatem benignè receptus, gratiam vtrique bene cumulatam retulit. Eximia quippe in ambobus indole ingenij animaduersa, amborumque sensibus perspectis, paulatim eos officiis delinire, salubribus præceptis pro re nata excolere, atque ad Christianæ vitæ perfectionem allicere cæpit.

Familiaritas eius cum Ignatio.

cœpit. Reputarent secum non ad breuem hanc & miseram vitam natum esse hominem immortali animo præditum; sed ad sempiternam illam beatamq;: & memores, quæcunq; oculis cernerent, mortalibus non tam ad fruendum vtendumue tradita, quã proposita ad cognoscendum diligendumque Deum, æternis bonis ac proprijs caduca & commodata ducerent leuiora. *Quid enim prodesse homini, si vniuersum mundũ lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Iam si ipse Dei Filius certissima salutis præsidia reliquisset hominibus, quod tandem consilium esse, sine his munimentis inter infesta hostiũ tela versari? Quocirca subinde, & (si ipsum audirent) octauo quoq; die Sacramentis, Confessionis & Eucharistiæ, animum salutemque suam communirent. quippe cœlestibus hisce armis tectos facilè hosti resistere, nudos iugulum dare. Eadem monita haud iisdem ab vtroque auribus animisq; audita. Faber, qui humanum nihil magnoperè expeteret, auidè arripuit: at Franciscus, animo amplitudinis cupidine occupato, penitus exclusit. Erat Xauerio viuidum, sed tractabile ingenium, nisi naturã mala consuetudo corrumperet. Itaque ingenti spiritu iuuenis proteruè procaciterq; oblo-

Ignatij monita.

Matth. 16.

quens vltro Ignatij dicta, ipsumq; Ignatium carpere, pietatemq; eius egregiam petulantiùs interdum illudere. Ille contrà iuuenili ferocia exultantem obsequijs omnibus permulcere. Nec frustra. Vicit denique patientia peruicaciam. Xauerius (vt erat generosus ac nobilis) paulatim tanta moderatione ac facilitate mitigatus, respexit primò quem exagitarat: ad extremum diuino tactus Spiritu, totum se illi regendum gubernandumque tradidit. Cæterum magni refert, quàm vacuo liberoque animo ad Deum accedas. Fabrum quidem rerum mortalium contemptorem, vt quadriennium iam ex Ignatij præscripto sacra mysteria frequentantem, haud ægrè pellexit cœlestis vitæ dulcedo, vt Christum ducem expedit⁹ miles sequeretur. At Xauerius, vt qui adhuc imaginarijs honoribus, speiq; suæ indulgeret, quanquam idem vitæ genus amplexus, tamen Spiritui sancto obstinatè resistebat; quominus Christum ducem secutus *egrederetur ad eũ extra castra, eius improperiũ portans*. Iuuenis cætera pius ac facilis, ab hac vna parte durus erat. Eo impẽsiùs illum Ignatius flens deprecabatur à Deo. nec incassum missę preces. Tandem assiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: iniecta-

Xauerij ferociam Ignatius permulcet.

Ad Heb. cap. 13.

iectaque diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se: & quæ in vtramque partem hinc cupiditas, hinc pietas subiiciebat, inter se cõferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumq; Christum nudus sequar? At durũ vitæ genus & abiectum erit subeundum. Dei voce contempta, vitæ splendorem meumq; retineam institutum? Enimuerò periculum est, ne si, vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Quî tandem crucis acerbitatẽ probrumque perferre potero? Quid igitur? malimne aggregari *inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum?* Quo ore notorum oculos, quibus auribus sodaliũ feram voces? At sermonibus hominum ab honesta beataq; vita reuocari, summæ nõ modò leuitatis est, sed etiam dementiæ. Quid? inopinatus hic nuncius quàm acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Parẽtumne aut cuiusquam mortalium amor me plus quàm mea salus, plus quã Dei Christiq; ipsius caritas tangat? Talibus curis in diuersa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Dieb? aliquot inter has cogitationes absumptis, ad vltimum pertinacia victa est, vrgentique Deo manus dedit. Exemplo in contrarium mutatus

Francisci deliberatio de vitæ ratione mutanda.

Ad Phil. cap. 3.

Ad Heb. cap. 12. tus aspicere cœpit *in auctorem fidei, & consummatorem* IESVM, *qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.* Ac primùm quidem, quo adminiculo erectus erat, eodem innixus Ignatio stetit. Inde quasi ab secunda origine lætiùs ac feliciùs renatus, egregios Christianæ virtutis edidit fructus, Ignatij iam similior quàm sui.

CAPVT III.

Eius feruor in domando corpore, ac studio perfectionis.

NAM breui ardentiùs sui abiectionem & crucem quæsiuit, quàm dignitatem antea & honorem quæsierat. Id adeò proprium est fermè præstantiũ ingeniorum, vt quamcunque in partem se dederint, eò toto animo ferantur impetu. Francisco itaque sanctitatis palmam petenti, prima (vt assolet) orta est pugna cũ corpore. Cùm *caro concupisceret aduersus spiritum*, edomandum sibi esse corpus statuit, ne illius retractatio peruicaciaque Christianæ perfectionis cursum moraretur. Quocirca visitatas inediæ, verberum, ciliciorum asperitates, velut cupiditatum moderatrices, delictorumq; vindi-

Mortificationes.

vindices, non minus sæpe quàm auidè tum florente ætate adhibuit, tum in omni vita. Et fortitudinis eius indoles inter primum nouæ militiæ rudimentum haud leuibus se prodidit argumentis. In campo suburbano adolescens, inter æquales gregalesque suos, saltu (vnus hic ludus cordi fuerat) libenter se impigreq; exercens, aliquando corporis agilitate, qua reliquos longè anteibat, nimium sibi placuerat. Igitur vbi resipuit, leuem noxam, minimeque diuturnam, vindicauit grauissimo multorum dierum supplicio. Dies quippe aliquot continuos exegit, noxijs membris funiculo non sine acri dolore constrictis. Eodemque tempore animi quoque elationem expiandam ratus, assidua rerum piarum meditatione exercuit mentem, vt pœnæ magnitudo in posterum & animũ cohiberet & corpus. Nec minus ad mentem excitandam, quàm ad culpam eluendam, iuueniles domuit motus. Inter ipsas humanarum diuinarumq; rerũ pias commentationes (quæ exercitia spiritualia vocamus) cùm nimis effrænatã ac retractantem corporis vim fame debilitare atque comprimere conaretur, peruincendi studio prouectus est longiùs. quatuor dies totos cibo abstinuit, audaci quidem incepto,

Agilitas corporis.

Membra funiculo perstringit.

Quatriduũ inedia traducit.

cepto, verùm nõ improbo: quippe quod tyrocinij ipsius, ætatisque feruor excusset. Nulla vtiq; res est nec difficilior, nec efficacior ad virtutem, quàm sui ipsius victoria: vt autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, optandum magis quàm sperandum est. Quocirca Xauerius secum assiduè certans, ac semet vincens sedulò, in dies & fortior seipso fiebat, & melior. Præcipuè adiumento erat crebra ac pia Christi cùm vitæ mortisq;, tùm verò eximiæ illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, Christianæq; virtutis. Quo plus materię ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Francisci pectore exardescebat humanæ salutis ac martyrij cupido. Eò demum res euasit, vt Dei Filio, qui suum caput pro eius salute deuouisset, inuicem totum se pro ipsius gloria, & salute hominum, in perpetuũ deuoueret. Ergo vt nulla eum res à caritate Christi separaret, Ignatij hortatu, simul cum socijs, qui tum erant numero nouem, palàm statuit certis se Deo votis obstringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur huius seculi XXXIV. huic negotio dicunt ipsum diẽ Assumptioni sacrum Beatæ Mariæ, eam scilicet promissorum suorum & testem & præsi-

Sui victoria.

Christi vitæ mortisque meditatio.

Martyrij cupiditas.

præsidem habituri. Is dies vbi venit, in ædem suburbanã, cui Mons Martyrum nomen est, (vt locus ipse accensam martyrij cupiditatem inflammaret) ardentibus diuturna meditatione animis coëũt. Ibi sub sacrificium Missæ, diuinasque epulas, gaudio alacres, votis nuncupatis, Deo dicant sese. Votorum summa fuit, vti confecto Theologiæ curriculo, rerum omnium possessione exuti, in paupertate perpetua, diuinæ gloriæ inseruirent, salutique animorum: vt ad certã diem Hierosolymam nauigarent, operam Turcarum conuersioni vel cum aperto capitis periculo daturi. Si quis fortè casus id cõsilium impedisset, anno circumacto, Romam contenderent: suamque operã Pontifici Max. ad animorum salutem atque auxilium, sine vlla temporum locorumue exceptione, nulla facta viatici aut subsidij mentione, deferrent. Votorum nuncupationem nouus, sed pius eadem vota sæpius instaurandi mos excepit. Vt crebra veterum votorum instauratio innouaret eorundem memoriam religionemque; non eo solùm anno hæc fecere vota, sed eadem, quamdiu Lutetiæ studiorum causa fuerunt, quotannis eodẽ die, loco, cæremonia, pari cum alacritate fructuque renouarunt. Cæterùm Xauerius hoc

Votis se Deo obstringit.

Annua instauratio votorum.

Frequens votorum renouatio

hoc auidiùs id per ſemetipſum identidem vſurpabat, quò certiùs experiebatur frequenti votorum renouatione mentis ſuæ ſicut aquilæ iuuentutem renouari. Atq; hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim ſtudio eruditionis officit. Sed incidit tempus, cùm Franciſcus haud dubiè oſtenderet, ſibi Chriſti militiam, cuius gratia iam rerum ſcientia quærebatur, diſcendi ſtudio eſſe potiorem.

CAPVT IV.

Venetias non ſine magno corporis vexatione contendit.

Theologia curſum abrumpit nõ procul à meta.

PAVLVLVM iam aberat à meta Theologiæ, cùm ei in Italiam demigrandum fuit. Conuenerat iam inter Patres, vt ad dictam diem (is dies erat ad 8. Kalend. Februarias anni M. D. XXXVII.) Venetias ad Ignatium, qui eò certis de cauſis antecellerat, ſe pariter conferrent. Interea dum præſtituta profectioni expectatur dies; Carolo Cæſare cõtra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarſit. qui caſus conſtitutum iter maturauit, omiſſa Theologici curſus conficiendi cura. Ægrè ſcilicet Xauerius, ſed tamen ſapienter, eam iacturã tulit, haud

pul-

pulchrius ratus doctrinæ ſtudia Dei cauſa perſequi, quàm relinquere. Idibus ergo Nouembris, alieniſſimo anni tempore, rebus omnibus, præter viaticum, & ſcripta, vti vouerant, in pauperes diſtribuits, ex compoſito ſimul cum ſocijs dat ſeſe in viam. Itineris ratio erat talis. Veſtitus plebeius obſoletusque: ſuus cuique baculus & ſcortea, pauperum videlicet peregrinorũ ritu B. Mariæ Corona, Catholicæ religionis inter hæreticos index, è collo ſuſpenſa præferebatur: mantica ſcriptorum cuſtos pendebat ex humero. Solenne erat, ad vires animosque ex viæ laboribus recreandos, cœleſti pane, vnico ærumnarum ſolatio, refici quotidiè. In exitu diuerſorij committere ſe Deo, in introitu gratias agere. In ipſa via commentari primùm aliquamdiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac moleſtiam canendis inuicem hymnis, pſalmis, canticisq; ſpiritualibus identidem leuare. Hoc potiſſimùm modo per Lotharingiam ac Germaniam, bellici tumultus declinandi cauſa, Italiam petens, autumnales Galliæ imbres, hyberna frigora Germaniæ pertulit. Et quanquã pedeſtri itineri nequaquam aſſuetus, tamen vltro ſcriptis onuſtus, perfrigida tẽpeſtate, teterrimis vijs, ac ſæ-

Itineris ratio.

ac sæpe niue obsitis, glacieque concretis (Alpes quippe superandæ erant, perpetuo rigentes gelu) tamen adeò longinquum arduumq; iter pedes ingredi & exsequi sustinuit. Accedebat ad sarcinæ onus, viæque asperitatem, voluntaria quidem, sed acerba corporis afflictatio. tantum animi ad incommoda laboresq; supererat. Antequam viæ committeret se, siue animi ad patientiam exercendi, siue edomandi corporis studio, lacertos & coxendices iampridem constrictas habebat funiculis: qui iam ob necessariam in domesticis officijs corporis agitationē, intumescente circum carne, artus fœdum in modum lacerabant. Tantus autē patiendi amor animiq; vigor fuit, vt viam non minus longam quàm asperā ingrediens pedibus, demere sibi tam sæua neglexerit vincla. Ergo cùm ad cruciatum suapte sponte peracerbum accessisset iter pedestre ac difficile; necessariò etiam ad funiculorum cruciamenta accessit vel plurimum. Ille tamen non in suscipiendis quàm in perferēdis ærumnis fortior, spreto nō solùm dissimulato dolore pergebat. Quippe eas similiter, vt cęteras quas expertus erat corporis vexationes, sperabat posse vsu & consuetudine mitigari. Cæterùm cùm non modò in dies, sed

Voluntaria in itinere corporis afflictatio.

Ex vexatione corporis defecit in via.

sed in horas creſceret atrocitas illius carnificinæ; fiducia in ſolitudinem verſa, non ille quidem animo, ſed viribus deficere cœpit. Ad extremum igitur, poſteaquam nec diſſimulare nec ferre vltra vim poterat mali; neceſſitati cedens, ſocios benignè rogat, ſibi vt ignoſcant: ſe quidem præ defatigatione eò redactum, vt non valeat iam mouere veſtigium. Mirari illi primò ſubitum feruidi hominis languorem: inde vbi pallor ori ſuffuſus inteſtini mali magnitudinem indicauit; deficientem excipere, ſciſcitari quid tandem acciderit noui. Tum Franciſcus recepto pauliſper ſpiritu, quem incluſerat dolor, neceſſariò rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius illi palam vicem dolentes, clàm ſuſpicientes virtutem, hortantur vt quã commodiſſimè interquieſcat, quoad parumper vis tanti remittat mali. Vbi ſatis quieuiſſe viſus eſt, & aliquid recepiſſe virium; pedetentim eum ad proximũ hoſpitium deferunt, confeſtimque medicum adhibent: qui affecta membra diu multumque contemplatus, ſeuerè pronunciat, vincula iam diſpici non poſſe, nedum incidi. Nodos autem, etſi appareant atque extent, vlcera tamen effeciſſe talia, vt diſſolui diſſecarique nequeant ſine acerbiſſimo ſenſu doloris.

Igitur

Igitur (quia morbus artem, morbi causa consuetudinem vincebat) attonitus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit: ad vltimum parum prosperę curationis euentum veritus, nullis Francisci aut sociorum precibus perpelli potuit, vt ægris membris tanto cum periculo admoueret manum: ita re non modò infecta, sed etiam intentata recessit. Ingens Patres solicitudo incesserat, anxios non de Francisci tantum salute, sed de ratione quoq; communis itineris, cui magno cum omnium incommodo intempestiuus ille socij comitisque morbus obstabat. Et Francisco haud leuior sociorum sua causa hærentium erat cura, quàm sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam versi, cœlestem medicũ pro se quisque suppliciter implorare, superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subitò medicinam. Mirum dictu. postridie manè Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse: tumorem resedisse omnem: nihil ex tãti mali atrocitate, pręter indicia mali, funiculorumq; vestigia, remanere. Tum enimuerò admirabundus, nec suam magis quàm comitum vicem lærus cœlesti Numini magna

Desperato ei⁹ morbo deseritur à medico.

Diuinitus repentè sanatur.

gna voce gratulari. Accurrunt socij nouę lætitiæ causam requirentes. recognita, omnes haud dubio miraculo obstupefacti certatim laudes gratesque Deo (vti par erat) agere: & tendentes ad cœlum manus, manantibusq; præ gaudio lacrymis, præcipuam cœlestis parentis prouidentiam, eximiamq; in ipso temporis articulo benignitatem efferre cœperūt. Inde repetito itinere, successu læti, se ad operam benigno Domino nauandā mutuis vocibus accendunt. Ac toto illo itinere, vt semper antea, Francisci præcipuè ministrandi socijs, inseruiendiq; studium & alacritas extitit. Nam cùm omnes inter se summa vi (hoc vnum inter eos certamen erat) officijs & demissione certarent; Xauerius siue animi ardore, siue insita comitate, reliquos facilè vincebat. Nec plus in commoditate sociorū, quàm in aliorum salute curanda, sedulitatis erat ardorisque. Vbicunque se offerebat occasio proximos consilijs, monitis, exemplis iuuandi, arripiebat eam auidissimè: vltrò etiam, si res sineret, ipse captabat. Neque is labor inanis fuit. Catholicorum plures ad honestam vitam reuocati: nonnulli hæreticorum ad sanitatem viamque veritatis reducti: quacunq; cum socijs transijt, sanctitatis vestigia impres-

Ministrat socijs in itinere.

In via proximos iuuat.

sa, quæ hæreticis spectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque sæpe etiam vsu venit, vt hæretici ipsi, sanctimoniæ admiratione capti, comiter illis mõstrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates; itineris duces, vbi opus erat, semet sua sponte præberent. Adeõ vera ac germana virtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciscus igitur omnibus viarum incommodis ac periculis perfunctus, superis mortalibusque fauentibus, ad vj. Idus Ianuarias anni insequentis incolumis vnà cum comitibus Venetias peruênit. Ibi Ignatium Loiolam reperit, dulcissimos socios filiosque auidissimè opperientem. Sequuntur consalutationes lætissimæ, complexusque, Societatis more, summæ beneuolentiæ indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam absterfit omnem.

Hæreticorum animos mitigat.

CAPVT V.

Venetiis dat operam valetudinario insanobilium, inde Romam ad Pontificem adit.

COMMVNI iam in consilio Patres decreuerant proficisci Romã, vt à Pontifice Maximo peterent potestatem manen-

manendi suo iure arbitrioque Hierosolymis, Euangelijque prædicandi. Placuit igitur, dum se vis hyemis frangeret, Venetijs quasi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquam prouincias inter se comparantibus, Franciscus ægrorum insanabilium curationem, optatæ sui victoriæ materiem, sibi ipse depoposcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gessit, quàm expetiuit. Simul atque eò venit, miserorum lectos & grabatos cœpit circumire, mœstos blandè consolans, perditos cœlestis vitæ spe recreans, cónfirmãs moribundos, omnes ad patientiam, ad honestatem, sanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi insanabiles erant, eorum mores quacunque posset ratione sanaret. Ad hęc facilĩ iuuari posse eorundem animus ratus, si inseruiret corporibus, ipsemet valetudinarium euertere, lectos sternere, purgare sordes, abiectissima quęque ministeria, Christianæ humilitatis rudimenta, exsequi; mortuos denique ipsos de more ablutos ritè sepelire. Inter hæc munera insignis quædam pietas ex eius vultu atq; oculis eminebat: Christum ab illo in affectis hominibus latentem cerni oculis quodammodo, eique ipsi dare operam, crederes.

Gerebantur hæc in luce celeberrimi valetudinarij, in oculis clarissimæ ciuitatis, tam insolita alacritate atque lætitia, vt multis ad nouæ rei famam concurrentibus, spectaculo Franciscus esset non Deo solùm & Angelis, sed etiam hominibus: vtique cùm eius in affectos sedulitas B. Rochi (cuius nomen ab eximia huius generis benignitate Venetijs celeberrimum est) iucundissimam renouaret memoriam. Vitabat ergo Xauerius, quantum poterat, oculos hominum, *Patri cœlesti, qui videt in abscondito*, placere cupiens. Gratissimum interim spectaculum eius virtus superis præbuit. Ægrũ nactus venerea lue ac tabe confectum, hoc impensius ei ministrare instituit, quo magis ab illo abhorrebat animus natura vsuq; delicatus. Miras itaq; ibi pugnas edidit, nobilesq; de se tulit victorias. Coërcebat ratio contumaciã naturæ, & pestis illius horrorem virtus diuina superabat. vrgebat tamen interdum vlcerũ fœditas grauitasq; odoris adeò, vt nauseans (vti assolet) animus vlceroſum hominẽ auersaretur. Non fefellit siue Dæmonis siue naturæ dolus solertiam Xauerij. Igitur posteaquam paulatim refrigescere sensit caritatẽ, sibimet infensus, suamq; animi mollitiem increpitans, meritas de se expete-

Matth. 6.

Vlceroſo præcipua cura ministrat.

petere pœnas, atque illud delicati animi faſtidiũ penitus exuere ſtatuit. Nec mora: obfirmat Chriſti caritate pectus, &, S. Catherinæ Senenſis exemplo, manantem ex vlceribus ſaniem ſemel atque iterum vnicus ſui victor exſugit. eximia virtus diuinitus eximio donata eſt præmio. Hæc victoria nõ modò illum in præſens ſui potentẽ fecit; ſed etiam in omne tempus, aduerſus vlceroſos & elephantiacos eius muniuit animum. Morbos enim quorum cæteri vel aſpectum ipſum horrere ſolent, ipſe deinde cũ voluptate tractauit, non tantum ſine moleſtia. Tanti refert ad animi libertatem vel ſemel ſemet egregiè vincere. Quocirca in omni Fanciſci vita, & perpetua omnibus in rebus ſui victoria enituit, & benignitas in miſeros ægros ſingularis. Hoc tyrocinio imbutus, curas omnes ad deſtinatam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam exiſtimarunt Patres, quin quamprimum Romam, vti vouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erãt tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta: & aderant ſolennia Quadrageſimæ ieiunia, religioſis viatoribus haud ſanè commoda. Verũm ne rem Deo gratiſſimam minùs gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud

Saniem exſugit.

Sui victoria.

Voti ſeruandi religio.

Voti seruandi religio.

omnes voti religio, vt dum ieiuniorum tempus præterirret, dum idonea tempestas vias lacunis & voraginibus teterrimas aliqua ex parte siccaret, dum vernæ remitterent pluuiæ, neutiquam censuerint exspectandum. Adeo non sibi vota, sed se votis accommodabant. Itaque inita Quadragesima, omnes pariter Romam ire maturant. Ad superioris itineris paupertatem hoc accessit, vt sine viatico omnes viæ simul ac diuinæ prouidentiæ committerent se. Porrò in itinere vetera illa instituta perpetuò retinebantur, atq; hoc ampliùs, quoniam id temporis erat, etsi pedestres viatores necessarij itineris labor, cibusque parcè emendicatus plurimùm vexabat, tamen ritè quotidiè ieiunabatur; nullusque omnino capiebatur cibus, nisi emendicatus: vt dubitari possit, vtrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an Euangelicæ paupertatis. Nec piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidētia frustrata est. Magnis imbribus grauique tempestate vexati, procedere tamen quò destinarāt perseuerantes, lutulentas in primis ac lacunosas eo potissimùm anni tempore Longobardiæ vias pedibus sine vllo grauiore incommodo peruasêre. Interdū autem vsu venit, vt frustulo duntaxat cibarij panis sum-

Quadragesima, iter pedib⁹ faciens & mendicās, ritè ieiunat.

Frustulo panis sumpto, per lacunas iustum iter pedibus conficit.

sumpto, maximo imbri, campis longè lateque stagnātibus (vt alicubi vix summo pectore extarent) millia passuum vno die propè xxx. nudis conficerēt pedibus, non æquo solùm tranquilloque animo, sed hilari lætoque. Demum illos Deus necessarijs subinde rebus ac viribus suppeditatis, precario victu, periculisque ineris defunctos, quò intendebant, salvos incolumesq; perduxit. Romam vbi ventum est, nihil eis potius fuit, quàm vt limina Apostolorum adirēt, sanctissimisq; vrbis atq; omnium gentium patronis salutatis, communem per eos causam enixiùs commendarent Deo. Exinde tantorum Præsidum patrocinio & gratia freti, ad Christi vicarium (is tum erat Paulus III. ex inclyta familia Farnesia, vir consilio prudentiaq; longè clarissimus) aditū sibi quærere cœperunt destinata petituri. *Paulus III. Pont. Max.*

Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hispanus, Cæsaris procurator, homo summa auctoritate pariq; humanitate præditus: à quo ad Pontificem introducti, atq; vltro etiam commendati, benignè comiterq; ab eo accipiuntur de more ad osculum pedis. Inde periclitandæ eorū doctrinæ gratia, ad philosophicas Theologicasque disputationes super mensam (vti optimi Principis consuetu-

do ferebat) non semel adhibentur. Quo in genere cùm omnes, & Franciscus in primis, egregium quà eruditionis, quà modestiæ specimen dedissent; editis de Hierosolymitana profectione postulatis, quæ volebant, impetrant omnia, non modò nihil repugnante, verùm etiam valdè approbante Pontifice: cuius paterna in gentes omnes caritas adeò peregrinorum hominum est complexa virtutem, vt eos, pro egregia ipsius benignitate ac munificentia, cum fausta precatione pariter & copioso viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliti, attributam votiuæ peregrinationi pecuniam apud argentarium custodiendã deponunt, tantisper dum profectionis tempus adesset: ipsi victum interea per vrbem mendicãdo palàm conquirunt. modestia vtique quam doctrina insigniores, vtpote qui à familiaritate principum virorum vltro ad tantam vitæ humilitatem descenderent.

CAPVT VI.

Vicetiæ post diutinam præparationem Deo Sacerdotij primitias offert.

VRBANIS negotijs feliciter simul celeriterq; cõfectis, Hierosolymam primo

mo quoque tempore transmissuri, eodem ferè modo, quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi cœlestis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obstricti Deo tenerentur, re familiari dudum consecrata, semet Christo penitus consecrare decernunt. Igitur cùm ad eam rem interiore se parassent cura, sub Missæ sacrificium apud Hieronymum Verallum, Apostolicum Legatum, paupertatis castitatisq; perpetuę nuncupant vota. Nunquam aliàs antè Franciscus diuinis gaudijs cumulatior conspectus est. Quippe admodum lætus (quod ex vultu notari poterat) superfundenti se Deo totũ dicauit pectus: & veteris instituti sui memor, vota semel nuncupata quotidie instaurauit deinceps in omni vita. Cęterùm dum destinatæ nauigationis opportunitas expectatur, ad intermissa itineribus, retenta animo benignitatis officia refert curam, auctamq; cessatione industriam. Et eximiam Franciscí in ægros caritatem hoc etiã maior Veneti populi admiratio approbatioq; excepit, quo labor eius fuit, quàm antè, diuturnior. Euênit quippe vt Palæstinam, quæ semper antea patuerat peregrinis, illo ipso anno exortum inter Turcas ac Venetos bellũ clauderet. Maria vtiq; omnia infestis Turcarum classibus

Paupertatem castitatemque perpetuã vouet.

sibus adeò obs debantur, vt sine manifesto cædis seruitutisue periculo nemo posset ex Italia petere Hierosolymam. Quę res Hierosolymitanam Patrum expeditionem primùm distulit, deinde discussit; Deo meliores in vsus illorum operam reseruante. Conductos enim operarios ita destinauit in vineam suam, vt relicto effœto Turcarum solo, partim syluescentia Christianorum vineta, partim desertos Indorum campos, intactasque æuo Iaponum syluas excolerent. Ita dum Franciscus diuini ignarus consilij inter spem metumque suspensus, optatissimæ nauigationis tempus in dies opperitur; menses plures in ijs, quos dixi, valetudinarij laboribus abiêre, nunquam aut remittente se industria, aut refrigescente caritate. Verùm enimuerò Hierosolymitanæ profectionis spes demum vndique abscissa ingenti eũ dolore perculit, mœstum eodem tempore, cum facultate visendi sacra illa Palæstinæ loca, martyrij quoque ademptam sibi esse occasionem. Inde vnicum casuum humanorum solatium diuinam prouidentiam respiciens, euentum illum, quamuis acerbum, æqui boniq; consuluit. Et re communiter deliberata, cunctorum versæ aliô curæ. Visum erat Patribus, quô impensiùs & pie-

tati

tati suæ & alienæ saluti seruirent, omnes sacris ordinibus initiari. Itaque mense Iunio, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die, non sine egregia præparatione, sacerdotes (nam cæteris sacris ordinibus ritè paulò antè initiati fuerant) ab Arbensi Episcopo consecrãtur. Fama est eos tanta inter consecrationem lætitiâ perfusos, vt ea in ipsum redundaret Episcopum. Is enim confirmasse deinde fertur, se eo ipso tempore inter cæremonias nouum quendam & insolitum fructum cœpisse diuinæ voluptatis. Spes transmittendi in Palæstinam ita præcisa iam erat, vt voti religione propemodum soluti viderentur. Placuit tamen, ne quis omnino in eorum animis vel tenuissimus resideret scrupulus, ad annum vsque vertentem (vti nominatim in votorũ formula cautum erat) votiuæ peregrinationis occasionem captare: hoc interim spatio, propediem libaturos Deo Sacerdotij sui primitias, colligendi sui causa, ex tanta celeberrimæ vrbis frequentia excedere. Ergo ad finitima loca digressi, alius aliô. Franciscus cum Alfonso Salmerone in Montem Celsum (vicus is est passuum millia xv. à Patauio) recepit se. ibi solitudinis cupidus, vt proximè ad Deũ accederet, quã longissimè à cœtu hominum

Sacerdos consecratur.

Primi sacri præparatio.

Solitaria vita.

receſſit, deſertamq; ac ſemirutam deuio in loco caſam nactus, tecto è ſtraminibus refecto, qualecunq; ſibi diuerſoriolum parauit, hoc gratius, quod repræſentaret Chriſti Domini ſui præſepe, ſummamq; illam rerum omnium inopiam. Inde vt pueri IESV paupertatem, eiuſdemq; iam viri ſolitudinem experiendo meditaretur, talem vitæ rationem inſtituit. Emendicato cibo parcè ac duriter victitabat, humi ſuper ſtramine cubitans in tugurio imbribus, frigoribus, vētis obnoxio. Animum porrò ad cœleſtium rerum contemplationem excitaturus ſolito vehemētiùs, voluntarijs quotidie pœnis corpus afflictabat ſuum. Nec immemor Dei animam ducentis in ſolitudinē, & ibi loquentis ad cor eius, intentiùs audiebat quid in ſe loqueretur Dominus Deus: identidem videlicet orans; & quicquid erat otij, in ſacrorum lectione librorum, & pia cœleſtium rerum meditatione conſumēs. Quid incommodorum ærumnarumq; eo in loco pertulerit, rurſus quàm puras ac liquidas ex cœleſtis ſponſi conſuetudine perceperit voluptates, faciliùs eſt cogitare quā dicere. Illud conſtat, ſtipē ab eo coactam ferè ita fuiſſe exiguam, vix vt ad panem emendum ſatis foret. Quòd ſi quando aliquid olei aut

Oſeæ 2.
Pſal. 84.

obſo-

obsonioli accederet, tum verò illum opiparè sibi epulari visum. In hanc autem solitariæ vitæ rationem, ipsos quadraginta dies (cælesti magistro videlicet auctore, qui totidem in solitudine dies versatus est) iucundissimè absumptos. Nec dubium est, quin ex diuino congressu, pro summo illo suo ardore animi, flagrantique in Deum caritate, non minùs donorum quàm gaudiorum cælestium hauserit. Subinde igitur progressus in publicum, Christi quoque exemplo institutoque populum docere, & diuinitus hausta impertire hominibus cœpit. Concionandi modus hic erat, vt Christi sermonum in campis, montibus, littoribus habitorum memor, vbicunque spes eum inuitaret rei bene gerendæ, in cœtus hominum concionabundus inferret sese; eosque potissimum erudiret, qui maximè institutionis indigentes, minimè interesse sacris concionibus solent, quo Deus etiam à non quærētibus inueniretur. Quocirca in triuio aut platea corrogatis auditoribus, sumptoque ex aliqua taberna scabello, ex eo de honesta beataque vita apud desidiosos ac ludibundos vehementiùs quàm speciosiùs verba faciebat: vt nonnulli etiam qui risus captandi gratia ad concionem accesserant, orationis

A solitaria vita populum docere instituit.

Abstinentia pecuniæ in concionibus.

grauitate diuinaque vi permoti, pro risu referrent fletum. Non alia res maiorem habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quàm pecuniæ abstinentia, gratissimum omnibus sanctitatis indicium. Quippe neque ipso quicquam petente à circumfusa multitudine, neque vltro datum accipiente, nemo non sensit illum haud quaquam suis commodis seruire, sed alienæ saluti. Studio atque operâ non minùs vtiliter in aliis iuuandis, quàm in seipso excolendo, in Monte Celso collocata; Ignatij accersitu venit Vicetiam. Ibi animo, quanta maxima potuit cura, præparato, maturum iam ratus, quod pridem pia mente conceperat, nouus sacerdos cælestem illam ac salutarem hostiam diuinæ maiestati, mistis gaudio lacrymis, immolat. Non tam credere illum, quod sacrosanctis illis mysteriis continetur, quàm cernere atque intueri, diceres. Ardor sanè mentis ac vultus is erat, vt eum qui conspicerent tam suauiter lacrymantem, temperare ipsi nequirent lacrymis Et ille deinceps excellentem hunc pietatis sensum haud secus retinuit in reliqua vita, quàm si nouus quotidie sacerdos ad aram accedens, primorem illam sacrorum dulcedinem delibaret.

Primũ sacrũ facit.

CAPVT

CAPVT VII.

Bononiam Romamq; sermonibus iuuat.

IAM præstituta Hierosolymitanæ peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium classibus mari) spes transmissionis dabatur vlla. Restabat vt ex votorum formula Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuunt, vt Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines Romam petant; Pontificemque adeuntes, ei vota & operam suam sociorumque offerant ad auxilium animorum. Interim cæteri in celeberrimas Italiæ Academias diuisi studiosos literarum adolescentes pietate imbuerent pellicerentque, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet. In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuenit, non minimo illius ciuitatis bono. Namq; vt Bononiam attigit, ad S. Dominici sepulcrum, cuius perstudiosus erat, sacris operaturus accessit. Fortè interfuit rei diuinæ Elisabetha Casilina Bononiensis virgo Deo sacra, ex Dominicanorū sanctissima disciplina. Quæ Francisci sanctimoniam odorata, imperare sibi non potuit, quin cum eo colloqueretur sub sacrum. Colloquiū tale fuit.

VI

vt illâ viri sanctitate capta teneretur. Erat Elisabethæ patruus Hieronymus Casilinus nomine, vir doctus iuxtà ac nobilis, idemque S. Petronij Canonicus, & Rector S. Luciæ, in cuius ædibus habitabat. Hunc igitur Elisabethæ rogatu Franciscus adiit, & quà sermonis comitate, quà suauitate morum adeò sibi deuinxit, vt ille vltrò ac prolixè eum domum suam inuitaret. Et Xauerius talis viri hospitio libenter vsus, conuictum hospitis recusauit, mendicato (vti consuêrat) victitans cibo. Obseruabatur interim à Casilino eius virtutum admiratore, qui deinde etiam illarum præco extitit. Franciscus ergo, etsi quòd tum infirma erat valetudine, plus animi attulerat quàm viriùm; tamen virtutis ardor, quod viribus deerat, abunde suppleuit. Haud secus quàm si optimè valeret (adeò immensa erat de hominibus benemerendi cupido) per omnia ferè Christianæ charitatis munia, eximia eius benignitas vagabatur. Quotidie re diuina de more facta, ægris in valetudinariis, vinctis in custodiis inseruire, pueris & idiotis hominibus Christianæ doctrinæ rudimenta tradere, accedentium confessiones audire instituit. Insuper in triuiis compitisque ad multitudinem verba facere, non assidua magis quàm salubri

Hospitio vtitur Hieronymi Caselini.

Sedulitas eius in proximis iuuandis etiam cùm minùs valeret.

lubri ratione. Neque enim nouum hoc specioſum & declamatorium concionandi genus, ſed vetus illud ardens & prorſus Apoſtolicum ſequebatur. Nullus rationis fucus, ornatusque verborum, ſed maximus ardor animi ſpiritusque; grauiſſimæ certiſſimæq; ſententiæ, quas veritatis index orationis ſimplicitas & quaſi negligentia commendabat. Oris totiusque corporis conformatio ad modeſtiam & humilitatem, ſpirabat eam, quæ in animo latebat, ſanctimoniam. Emicans ex ore atque oculis pietas facilè declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi ſenſu ardentique pectore proficiſci: quæ feruentiora etiam ad auditorum mentes verba, tanquam faces, perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementiùs: vt ſatis appareret quàm ignitũ ſit eloquium diuinum, cùm ita iactatur ab hominibus, vt ſuppeditatur à Deo. Nempe erat Xauerio propoſitum, non gratiam hominum & popularem captare auram, ſed in mentibus auditorum Dei timorem amoremque ingenerare; animorum vtique ſaluti, non ſuæ exiſtimationi conſulere. Summa porrò concionũ, vt acerbiſſimos ſempiternoſque cruciatus apud inferos improbis conſtitutos, rurſusque æterna cumulatiſſimaq; præmia

Concionãdi ratio.

Summa concionũ.

mia, quæ bonos manent in cælo, proponeret: vitiorum quoque fœditatem & virtutum speciem pulchritudinemque non venustè sed grauiter demonstraret. Sic iactum satumque Dei verbum nec segnibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. Complures quippe mortales, Deo beneiuuante, è flagitiorum extracti cœno: non pauci ad frequentem Sacramentorum vsum perducti: magna insuper pecuniæ vis eleemosynæ nomine collata: cuius tamen ille ne teruncium quidem attingebat; sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victum sibi quæritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoriæ dignitati. Quo factum est non modò quod agebat, vt quamplurimi resipiscentes piam Christianamque vitam instituerent; sed etiamquod non laborabat, vt eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Nec in concionibus magis, quàm in priuatis sermonibus officiisque, mirabilis extitit. Casilinæ eius hospes, de quo antè diximus, dilibat. [3] Fuisse XAVERIVM verbis pargens eius obseruator, sic commemoratum, sed mirè efficacem. De rebus vtique diuinis tanto animi ardore verba facere solitum, vt auditorum pectora inflam-

Concionũ fructus.

Paupertatis amor.

Xauerius verbis parcus, sed mirè efficax.

flãmaret. In sacro faciendo, præsertim eo, quod de Christi Domini Passione appellamus, solenne illi fuisse, ab intimo animi sensu ingentem profundere vim lacrymarum. Quo in sacrificio nonnunquam ab se visum in commemoratione viuorum, cùm eius animus adeò abstractus esset à sensibus, vt ministri vestem identidem trahentis reprehensionem nullo modo sentiret; nec ante circumactam horam ad societatẽ rediret corporis. Illũ vtique (quod de Daniele dicitur) virum desideriorum extitisse, multæque orationis. Igitur hæ res multos ciuium, ipsumque in primis hospitem, ad studium egregiæ pietatis adduxêre; & apud eos Franciſci etiam post discessum, memoriam gratam ac celebrem fecêre. Itaque Bononiæ haud minùs diuturna sanctimoniæ suæ quàm industriæ reliquit vestigia. Nam Casilinus diuersorium illud Xauerij deinde honore habuit, & sociorum eius vltro citroque commeantium hospitio addixit. Procedente autem tempore, cùm Societas IESV domicilium quæreret Bononiæ, non sine Dei nutu ac voluntate, proxima Franciſci diuersorio domus ei obuênit, ipsaque ædes S. Luciæ, vbi ille sacrum factitauerat. Quo tempore Xauerianum hospitium sancti

In sacro de Passione Domini abstrahitur à sensibus.

viri

Domus, vbi diuersatus est, in sacellũ versa.

viri memoria, lociq́ue religio, in sacellum vertit: vt idem Xauerij foret & diuersorij & sanctitatis monumentum. Porrò id sacellum, cùm ædes S. Luciæ reficeretur, nouo templo includi, & IESV circumciso dicari placuit. Credas illam Societati sedem diuinitus per Xauerium destinatam. Bononiensi prouincia bene gesta, Franciscus Romam, vti conuenerat, media circiter Quadragesima venit, ANNO M. D. XXXIX. Diuersabantur tum Patres precariò sub radicibus Collis Hortulorum (Montem Trinitatis vocant) in villa, quam eis Quirinus Garzonius, ciuis Romanus, honestus pariter ac pius, concessarat. Ibi omnes emendicato victitantes cibo, nec minùs salutis alienæ quàm suæ virtutis auidi, rei Christianæ communi consensu operam nauare, & in Christi vinea pro se quisq; elaborare statuerunt, rati ex vrbe religionis sede, plurimoq; martyrum cruore opima, vberrimos capi fructus posse pietatis. Primùm igitur rectum consilium rectè atque ordine exequentes, Pontificis Vicarium & Parochos adeunt. Facta vbicunque vellent concionandi potestate, præcipua vrbis inter se diuidunt templa, Xauerio & Petro Fabro S. Laurentij in Damaso ædes obtigit, celebris in primis ac nobilis, vbi

Collis hortulorum.

In ade S. Laurentij.

vbi alternos inuicem ad populum sermones haberent. Hac igitur in æde, frequenti ac secunda concione, de rebus non dicto speciosis, sed vsu necessariis, subinde differens, haud disparem messuit sementi messem; auditoribusque non tam admirationi, quam (quod caput est concionatoris) saluti fuit. Nam populum Romanum crebris sermonibus ad honestatem, ad temperantiam, ad crebrum Sacramentorum vsum; pro virili parte compulit: cæterisque eius sociis eodem summa ope incumbentibus, Romana pietas rursus accendi, & antiquæ Romæ species paulatim redire visa. Nec populum excolens Xauerius temeram neglexit ætatem, sed eam vicatim Christianis præceptis ac mysteriis imbuere intentiore cura instituit, haud dubius quin ciuitatum conformatio penderet potissimùm ex disciplina atque institutione puerili. Inter hæc, Patrum consultationibus decretisq; Societas IESV in Religionis formam redacta: nec domi solùm ipsa fundari cœpta est, verùm etiam virtus eius atque industria probari foris; adeò vt Ignatij sociorum nomen vltimas quoque terras perualderet, Deo nouam gentem disseminare toto orbe terrarum parante.

in Damasso concionnes habet ad populũ.

CAPVT

CAPVT VIII.

India prouincia diuinitus illi destinatur.

Rex Lusitaniæ aliquot è Societate postulat.

NONDVM erat Societas IESV Pontificis Max. auctoritate confirmata, cùm Ioannem Lusitaniæ regem hoc nomine tertium Ignatij & sociorum eius fama perpulit, vt aliquot ex iis à Pontifice & ab Ignatio per Petrum Mascarenam Legatum suum postularet. Causa postulandi fuit, quòd Lusitani per ea tempora regiis instructi classibus, non minori successu quàm ausu, per ignota maria clausas omni antiquitati vias ac terras aperuerant, ferisque ac barbaris nationibus subactis, trans Indum & Gangem, in vltima Orientis penetrarant. Ad eas gentes Christianis sacris imbuendas, Rex optimus, haud ignarus quantum id esset negotij, veros germanosque Euangelij præcones destinabat animo: ratus Christiani regis nomine se dignum non esse, nisi populos in suam ditionem redactos, in Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorumq; eius egregia virtute, summaq; in adiuuandis hominibus industria, multorum literis multa cognorat. Quocirca talium virorum auidus, Mascarenæ Legato suo magnopere mandauit,

vt simul à Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acceperat, simul ab Ignatio, Societatis conditore, curaret, suo nomine, Sociorum quamplurimos. Nec defuit Regis studio sedulitas Legati. Rem cum Pontifice Ignatioque ita transegit, vt duos (plures enim tanta Sociorum paucitas non sinebat) ad eam rem impetraret. Erat vtique non laboriosa magis quàm periculosa prouincia. Quippe cùm continenti multorum mensium nauigatione, per immensam Oceani vastitatem, per maria insanis fluctibus horrenda, in alium quasi orbem terrarum traijciendũ foret; & barbaræ ac feræ nationes, haud minore in horas singulas periculo excolendæ quàm adeundæ. Cæterùm hæc mortalium terricula viros Christi crucisque amatores, quibus *viuere Christus esset, & mori lucrum*, vltro etiam inuitabant. Itaque vbi cognitum est ipsorũ duos in Indiã ituros; erecti expectatione, eamq; sibi quisq; prouinciam expetẽtes, tantæ rei taciti opperiebantur euentum. Socios tum Ignatius auctoritate magis quàm imperio regebat, vir vel sanctitatis miraculo, vel Societatis institutione venerabilis. Is primò Indiã Simoni Roderico & Nicolao Bobadillæ decreuerat, non sine pia quadam æmulatione cæterorum. Philip. c. 1.

rorum. Sed Francisco vtique diuinitus ea prouincia debebatur. Iam Simon, etsi quartanæ obnoxius febri, per nauis occasionem in Lusitaniam transmiserat; & Bobadillam adhuc Romæ aduersa tenebat valetudo, quominus cum Regis Legato profectionem maturante ire posset. Quo circa Ignatius, consulto intentiùs per preces Deo, Franciscum ad se accersi iubet nonnihil iam suspicantem. Tum hilari vultu vt solebat: Nimirum, inquit, Francisce, Indiam Prouinciam tibi Deus ipse destinauit. Bobadilla, cui à me destinata erat, longinquo implicitus morbo, vt vides, eam obtinere nequit: reliqui socij maxima ex parte, Pontificis iussu, piis per Italiam negotiis distinentur. Te ego alios ad vsus apud me retinere statueram; sed Deo aliter visum, *qui segregauit te in Euangelium suum.* Age igitur macte virtute vir Ducem sequere Deum, qui te haud dubiis signis in Indiam vocat. Iam te ad tantum opus cælestis illa excitet flamma, qua te semper ardentem vidimus, iam altitudine animi tui, iam magnitudine prouinciæ, iam morralium cælestiumque exspectatione dignos spiritus cape. Ne pluribus super tanta re tecum agam, tua mihi haud ignota virtus facit, & scilicet illa nutum, non modò imperi-

Ignatij oratio.

Rom. c. 2.

perium, præuertere solita obedientia. Cui hæc ipsa superuacanea videri possunt, cùm satis superque foret dicere, 1. sequere in Indiam vocantem Deum. Ad hæc Xauerius virginali suffusus rubore, cùm dixisset se Christi causa paratum esse ad omnia, manantibus gaudio lacrymis, ingentes illi secundùm Deum gratias egit, quòd suum votum impleret. Sensisse quidem se olim ad Indorum salutem curandam diuinitus impelli; sed iam accessisse ad diuini numinis instinctum eius, quem diuinæ voluntatis interpretem duceret, auctoritate. Quocirca se id quicquid esset siue oneris, siue periculi, non dubitanter subire. Nam vt cætera sibi humana diuinaque præsidia deessent ad obsequendum Deo, propensam obsequendi voluntatem certè non defuturam: eundemque fore & obedientiæ finem, & vitæ. Spectata est in ea re Franciſci non obtemperandi tantùm propensio, sed magnitudo quoque animi singularis. Nullum tum erat in India, aut vspiam omnino præterquam Romæ, Societatis domicilium, quò diuertere, vbi diuersari posset. Societatis in Lusitania Indiaque ea conditio futura, quam ipse fecisset. Indicum porrò iter, & barbararum gentium peragratio haud minus periculorum

Franciſci obediẽtia, & magnitudo animi.

habebat, quàm ærumnarum. At ille martyrij auidus, sperare cœpit ab India, quod Hierosolyma denegarat. Quocirca omnes difficultates ac discrimina, ab animi fortitudine Deique fiducia contemnens, protinus Ignatio, quasi cælesti voci iussus, dicto audiens fuit. Ab eo digressus extemplo parare se ad iter, lætus optatum negotium diuinitus delatum sibi esse in sinum. Nec quisquam omnino domesticorum fuit, quin liquidò affirmaret diuino prorsus consilio nutuque factum esse, vt Xauerius potissimùm eligeretur ad nouam illam Indiæ prouinciam delibandam. Subibant quippe eorum animos crebri illius sermones, quibus immensam Indiæ messem efferre, & Indorum per inscitiam pereuntium cladem deplorare consuêrat. Proinde eum maximè idoneum censebant ad depellendã calamitatem, qui maximè miseraretur. Recensebant etiam visum quoddam, quod Iacobus Laines olim sibi à Francisco contubernali suo indicatum enuntiarat aliis. Visus enim sibimet sæpe Xauerius per quietem humeris Indum aliquandiu vectare adeò grauem, vt ipso pondere fatigatus excitaretur è somno.

Francisci somniũ de Indo humeris absegestato.

Quod quidem rei futuræ indicium potiùs, quàm sopitæ mentis ludibrium fuisse, deinde

deinde ostendit euentus. Franciscus igitur hasce spes & cogitationes secum in Indiam portans, tam longinqua profectione in posterum diem parata, documentum fuit, quàm parum erga humanas res sit affectus, qui totus aptus ex Deo pendeat.

Profectionẽ Indicã in posterũ diẽ parat.

CAPVT IX.

Adito Pontifice, in Lusitaniam proficiscens, magnarum virtutum indicia edit in via.

CÆTERVM priùs quàm se in viam daret, ita demum omnia prospere ac feliciter successura sibi existimans, si ex auctoritate Christi Vicarij tam difficilem prouinciam suscepisset; Paulum Tertium Pontificem Max. adit: pedesque de more osculatus, faustã ab eo precationem certasque indulgentias petit, tacito vtique ipsius imperio in Indiam iturus. Et Pontifex Indica expeditione lætus, excepit eum comiter benigneq;. Inde benedictione indulgentiisq; liberaliter, non solum libenter concessis, in hanc ferme sententiam locutus est: Equidem ingentes diuinæ benignitati grates ago habeóque, quòd me Pontifice reuersura sit in Indiam fides, quæ ab Apostolis olim

Oratio Pauli III. Pontifi. „Max.

„ introducta paulatim barbaris illarum
„ gentium cesserat moribus. Tu verò no
„ modò nostra auctoritate, sed etiam De
„ cuius personam gerimus, impulsu exc
„ tatus, pari animi magnitudine tantar
„ capesse prouinciam, memor te in Indiar
„ per homines vocari à Deo. Quis voce
„ non qui sis, tecum reputa. Memento
„ ab illo vocari, *qui vocat ea quæ non sunt*
Rom. c. 4. *tanquam ea quæ sunt*. Neque enim tar
„ idoneos ad opus quærit, quàm ipse del
„ gendo facit. Quemcunque elegerit, hui
„ &animorum suggerit & virium satis. Ni
„ si fortè obscurum est, vel ipsos Apostolo
„ per se ab omnibus rebus imperatos fuis
„ se. Atqui isti piscatores, rerum verbo
„ rumque imperiti, quid non Dei missi
„ ductuque fecerunt? quæ regna, quos po
„ pulos, quas gentes Cruci non subege
„ runt? Atque vt cæteros taceam, Tho
„ mas Apostolus quàm bene rem Christia
„ nam gessit in India, quò tu nunc eoden
„ Deo auctore tendis! Quot barbaras na
„ tiones mitigauit! quot inanium Deo
„ rum aras euertit! quot regnis suaue
„ Christi iugum imposuit! Nec verò tu
„ ærumnarum aut mortis terror ad auden
„ dum facere debet segniorem. Vilis hæ
„ est vita æternam meditanti; & mortal
„ honesta beataq; mors omnibus votis ex
„ peten

petenda. mortem verò contemnenti, aut ,,
etiam optanti, quid graue, quid acerbum, ,,
quid horrendum videatur? Perge igi- ,,
tur, & Dei ductu, S. Thomæ exemplo, ,,
Christianæ religionis fines longè lateque Isaiæ 49.
profer in Oriente. *Non est abbreuiata ma-* ,,
nus Domini. Ecclesiam qui olim per A- ,,
postolos fundauit, subinde per Apostoli- ,,
cos viros auget ornatque. Tum Francis-
cus vultu demissionem animi præferens,
in hunc ferè modum respondit: Quid *Franciſci*
tandem in hoc genere efficere queam, *reſpõſum.*
Pater beatissime, cur ego potissimùm ad ,,
tãtum opus deligar, equidem non video; ,,
cæterùm existimandum iis relinquo, qui ,,
delegerunt. Non obtemperantis est, quid ,,
possit, considerare, sed imperantis. Ego ,,
verò quantum meis ipse diffido viribus, ,,
tantum diuina ope prouidentiaque con- ,,
fido, quæ *infirma mũdi eligit, vt confun-* ,,
dat fortia, ne glorietur in conspectuo eius ,,
omnis caro. Proinde sic in animũ induco ,,
meum, quo auctore tantam prouinciam ,,
susceperim, eodem adiutore me ex eius ,,
sententia gesturum. Pontifex ingentis in-
dolis specimẽ ex aspectu ac sermone Xa-
uerij cùm cepisset; ratus propagatori re-
ligionis apud Indos maiore quadam au-
ctoritate opus esse vltro suam illi potesta-
tem, quoad opus foret, impertit. Quippe

Frãciſcus Apoſtolic⁹ Legatus in India conſtituitur.

Franciſcũ Apoſtolicum Legatũ in India cõſtituit, eiuſq; rei diploma Luſitani Regis Legato dedit tradendum Regi, quo, ſi videretur, Xaueriũ in Indiam abeuntem ornaret. Franciſcus igitur, qui haudquaquam tanto oneri ferendo eſſe ſibi videretur, dilato munere, quàm ſi delatum eſſet, lætior reuertitur domum. Inde non ſine mutuis lacrymis digreditur à domeſticis, magno ſui deſiderio cũctis relicto; nihil omnino præter veſtitum cui aſſueuerat, & Romanum Breuiarium ſecum ferens. Profectus eſt ab vrbe in Luſitaniã cum Maſcarena Regis Legato, Paulo Camerte comite, (is per eos dies Ignatio ſe adiunxerat) anno poſt Chriſtum natum M. D. XL. protinusq; in ipſo itinere non obſcuriora dedit ſigna modeſtiæ, quàm ſanctitatis ſuæ. Nam cæleſtium licet rerũ contemplationi deditus, humanitatis tamen memor, officioſum adeò ſe omnibus præbebat, vt in diuerſoriis lectulo cubiculóue comitibus cederet, deterrimis rebus ipſe contentus; ceſſantibus inſuper famulis, in curandis comitum equis, aliiſq; ſeruilibus miniſteriis, ad omnia deſcẽderet, famulus verius quàm comes. Cæterũ nihil illo iucundius in conſuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accõmodatius: omnes omni ratione demere-

Comitum equos curat.

ri, be-

ri, benignè vnumquemque alloqui, comiter, & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere, hilari semper esse vultu, facilè aliis ac libenter obsequi, gratos iucundosq; miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimũ est) adeò tenebat modum, vt grauitate comitatem moderante, omnia eius tum facta, tum dicta, sanctimoniã redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat, colloquia vel de piis rebus, vel pietate condita serere; omnesq; quibuscum promiscuè versabatur, occasione aliqua oblata, aut illato sermone, ad odium vitiorum, ad vitæ emendationem impellere, admonitos vt vitia quam remedia grauiùs ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiẽ multa humanitatis condimenta mitigabant. Et varij casus Xauerij sedulitatem non verbis quàm rebus admirabiliorem fecêre. Legatus Prodromo iratus, quòd negligenter curasset hospitium, acriter eum obiurgarat. Ille digressus à Domino (vt erat ęquè prompt⁹ ira linguaq;) apud comites intemperantiùs in absentẽ inuect⁹ erat, audiente Francisco. Qui exspectandum ratus, dum ira decederet, sedatusq; animus admitteret curationẽ; in præsentia rem dissimulauit. Postero die obseruare hominem, occasioni reprehensionis

Reprehensionis opportunum tempus exspectat.

imminens. Inclinato in vesperam die, præcurrere de more prodromus cœpit, ad præparandum hospitium. Franciscus ergo conscenso protinus equo, (plerunque enim, etsi erat equi copia, paupertatis studio pedibus iter faciebat) stimulos subdit, & incitato cursu subsequitur præeuntem. Iamque assequebatur, cùm peropportunè prodromi equus corruens sua mole equitantem oppressit. Haud procul exitio erat, cum superuenit Xauerius, eumque periculo eximit. Mox admonitioni viam aperiens, quid de te futurum erat, inquit, si repētina mors, quæ haud procul abfuit, occupasset inuisum Deo, nōdum expiata hesterna iracundia, & intēperantia linguæ? Ea vox prodromi animum (cùm tanti periculi, quò euaserat, species oberraret oculis) adeò perculit, vt resipisceret. Quocirca subeunte animū memoria hesterni furoris, iræ suæ impotentiam, & linguæ temeritatem agnouit: ac deinde Xauerij suasu, comitibus, quos offenderat, satisfecit. Franciscus porrò cùm fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus, si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati asseclis torrentem amnem, dissuadentibus cæteris, equo transire ausus, ad vltimum periculi vene-

venerat. Iam rapidos in gurgites delatus, regere nequibat equum; iamque vorticibus implicitus, prærapidi fluminis impetu rad certũ auferebatur exitium; cùm alijs pauore defixis, Francisci virtus tantùm periculum discussit. Nam cæteris ad numen comprecandum incitatis, ipse intentiùs cœpit orare. Nec frustratæ sunt eum preces. Repentè ille profundo emersus flumine; quâ leniore tractu ferebatur amnis, equum statuit in vado; additoque diuina ope comitumque hortantium vocibus animo, ad vlteriorem ripam euadit, Francisci vtique precibus omnium consensu à præsenti morte reuocatus. Inde cùm in Alpium iugis iter fieret, passim nix cumulata vento, inuiæ rupes, & saxa vestigium subinde fallentia, ingredientium equos non sine equitum periculo fatigabant. Igitur Legati Secretarium fortè ex equo prolapsum ingens niuis aceruus hausit. Erat is locus lubrica in rupe atq; præcipiti, quam minax subibat torrens. Discriminis magnitudo à ferenda ope comitum proximos absterrebat, veritos ne illi adiuuãtes traheret potiùs, quàm sequeretur. ita occupatis metu animis, alius alium intuẽtes in eodem hærebant vestigio. Cunctantibus superuenit Xauerius, qui alienæ magis, quàm

Comitem precibus è fluminis vorticib⁹ eripit.

Legati Secretariũ è niue extrahit.

suæ salutis memor, protinus ex equo desilit, illumque summa vi niue extractum manifesto periculo eximit, pari cum periculo suo. Hoc ille tanto Francisci promerito deuinctus, eum deinde semper tanquam vitæ salutisq; suę parentem coluit. Ipse quoq; Legatus & egregiis hisce factis, & sanctissimorum suauitate morũ captus, Xauerium eximiè diligebat. Nec Franciscus sat habuit comitibus omni ratione prodesse, sed obuios quoque, vtcunque poterat, iuuabat; in diuersoriis præsertim cauponisque, per occasionem omnes docendo monendoque ad honestam Christianamque incitans vitam. Egregia verò eius pietas subinde Euangelicæ perfectionis exemplum edidit, non minùs imitationis apud religiosos viros, quàm admirationis apud cæteros, habiturum. Pyrenæo saltu superato, in Pompelonis fines ventum erat. Haud procul patria iter habebat, eius mater, propinqui ac necessarij minimè deuij, si eam occasionem dimisisset, non erat ignarus, propter Indiæ longinquitatem, nullam prorsus eos visendi facultatem posthac futuram. Simul intelligebat, nihil sibi à matre, pia femina, (nam pater mortem obierat) nihil à cognatis periculi fore. Instabant comites, vrgebat ipse Legatus, vt eos

Patriam præterit cognatis ne salutatis quidem.

eos ex itinere salutaret. Xauerius tamen, veritus ne quem fortè sociorum minùs cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem, nullo modo flecti potuit, vt ad suos salutandos paulisper diuerteret, ita pio erga propinquos odio declarato, & verum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, vt multo magis si diuino obstarent obsequio, inimicorum loco domesticos haberent suos. Verùm ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes; conatus est sermonis comitate aptisque rationibus suam illis probare causam. Peragrata igitur celeriter Hispania, Olyssipponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xauerij tanta iam admiratio cœperat viri, vt sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum literis de Francisci laudibus destinaret ex itinere: quæ res ingentem Regi visendi ornandiq; Xauerij cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus expectatusq; peruenit.

CAPVT X.

Ab Rege Lusitaniæ benignè acceptus, Olyssipponenses ad studium pietatis excitat.

Olyssipponis descriptio.

OLYSSIPPO vrbs regia est non longè ab Oceani littore, Lusitaniæ totius longè maxima, eademque portu egregio, quem flumen Tagus vrbem præterfluens efficit, Indicarumque rerum commercio celeberrima. Huc igitur vt peruentum est; Xauerius eò se venisse lætus, indè in Indiam solueretur, Simonem Rodericum, Indicæ expeditionis socium, qui iamdudum (vt antè diximus) eò transmiserat, offendit adhuc quartana laborantem: & fortè illo ipso die febris erat reditura. mirum dictu: ægrum hominem ex insperato amplexans tanta perfudit lætitia, vt febri in petpetuum excluſa, siue gaudij magnitudo, siue potiùs virtus Xauerij, vim omnem excusserit morbi. Itaque simul ex defatigatione itineris refecit vires, accersitus in regiam, cum Simone iam valente Regem adit, se suamque illi operam ad Indorum auxilium offerens. Rex qui de Francisci eximia virtute ex Legato multa cõperisset, benignè vtroque excepto, in magno proce-

Simonem Rodericũ quartana liberat.

Regis Oratio.

ptocerum corona. Summopere, inquit, »
lætor, Patres, de vestro in Lusitaniam ad »
Indiæ salutem aduentu. Nec dubito, »
quin eadem vobis haud minoris lætitiæ »
sit causa quàm mihi. Aperitur quippe ve- »
stræ industriæ immensa vastitas Indiæ, »
quæ diligenter, vt spero, & constanter ex- »
culta, vberrimos fructus promittit ani- »
morum: tanta vbique cernitur ad Christi »
fidem propensio. Equidem per omne re- »
gni tempus antiquiorem religionē quàm »
regnum habebo; tum demum illarum »
me gentium Regem existimaturus, cùm »
eas cœlesti Regi parêre cognouero. »
Quocirca nihil mihi, spero etiam Deo, »
à vobis gratius accidere potest, quàm vt »
mecum totis viribus in eandem incum- »
batis curam Orientis Christo communi »
Domino adiungendi. Si cum vestri dis- »
similibus agerem, hortarer vos, ne ob- »
stantis naturæ difficultates, exæstuantis »
Oceani minas, infiniti penè itineris æ- »
rumnas, barbararum gentium congres- »
sum formidaretis: neu quò aliorum cu- »
piditas alacris aduolat, vestra pietas cun- »
ctaretur ire. Verùm quid ego vestrā vir- »
tutem accendere verbis coner, cùm sat »
nouerim vos Christo & Euangelio mili- »
tantes, diuinam gloriam, salutemque ho- »
minum, ex periculis accersere? nec quic- »

» quam optabilius ducere in vita, quã pro
» Deo honesta morte defungi? Nihil pro-
» fectò natura ita clausit, quò non valeat
» vera virtus perrumpere. Deo bene iu-
» uante, non Indiam solùm Euangelio a-
» perietis, sed vltima quoque Orientis. Ibi
» vos aut vita meritis conspicua, aut glo-
» riosus vitæ exitus manet. Proinde dum
» classis se instruit, vernum tempus expe-
» ctans, vos quoq; ad iter necessaria com-
» parate. Nobis curæ erit præstare, vt ne-
» que in Lusitania, neque in India, quicquã
» requiratis. Tum illi, maximis Regi gra-
Respõsum Xaverij & Roderici. tijs actis, ita respondent. Iampridem se exploratam habere summam eius cupi dinem diuini cultus augendi: liberalitatem autem religioni parem non Romæ solùm ex multorum sermone cognouisse, sed nuper etiam ipsosmet in itinere multis esse documẽtis expertos: vt magis conniti deberent tanti Regis meritis respondere, quàm dubitare an sui similis esset futurus. Et quoniam omni voto expeterent Indiæ cæteræq; Barbarię afferre Euangelij lucem; haud cunctanter qualicunque ipsorum operâ vteretur ad Indorum & Orientis auxilium. Etsi enim & se & illum nossent, sentirentque semet tantæ moli, tantoque ipsius ardori nec animis esse, nec viribus pares; confidere tamen,

men, Deum, qui onus imponat, quod virium desit additurum. Deo duce, ac pro Deo, quid discriminis recusandum? Sibi vtique primam curam diuinæ gloriæ esse oportere, honestamque mortem quacunque vita potiorem. Certamen inde ortum inter Regis liberalitatem, & Franciſci Simonisque modestiam. Rex prolixè omnia eis pollicitus, benigno sermoni facta benigniora adiicere: illi contrà votiuæ paupertatis tenaces, delatis ab Rege commoditatibus vti nolle. Postremò vicit beneficam Regis naturam constans seruorum Dei in proposito voluntas: cessitque Rex nõ æquitate causæ victus, sed admiratione virtutis. Dimissi ab Rege, protinus recusato lauto domicilio, quod vltrò offerebatur, ad publicum valetudinarium tendunt, cum ingenti laude non modestiæ magis quã pietatis. Satis quippe constabat, eos ibi potissimùm diuersari voluisse, vt liberi⁹ ægris Christi causa ministrarent. Nec illorum benignitas & industria expectationem frustrata est ciuitatis. Vitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditari, sacerdotalis officij penso rite persoluto, sacrũ faciebant prima luce: quod supererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumq; salute, impensè

Recusato lauto domicilio ad valetudinarium diuersatur.

Vitæ ratio in valetudinario.

pene simul & hilariter absumebant, aliâs mœstis & afflictis solatia & subsidia afferentes, aliâs moribundos roborãtes ad vltimum illud certamen discrimenque; nunc excipientes peccatorum confessiones, interdum consulentibus de rebus salutaribus respondentes. Neque is labor aut obscurus aut irritus fuit. Ciuium plerique, fama eorum sanctitatis illecti, cœperunt vulgò ad eos ventitare. Et illi perpetuò de rebus pijs ac salubribus nõ minori animi sensu quàm ardore differentes, plurimos ad odium vitiorum, amoremque honestatis, & scilicet ad pium frequentemque Sacramentorum vsum compellebant, vitæ iam prioris oblitos.

Ciuium plures ad honestam vitam reuocantur.

Sacramentorũ frequens vsus in Lusitaniam introducitur.

Quæ cõsuetudo sacra mysteria frequentandi Olyssipponem tum primum longo interuallo reuocata, totam deinceps peruasit Lusitaniam, vel cum singulorum ciuium salute, vel cum vniuersarum emolumento ciuitatum. Innumerabiles enim vbique mortales (vt Lusitana gens est ad pietatem satis propensa) antiquam illam piè sancteque viuendi rationem innouarunt. Multi cœlestis vitæ capti dulcedine, diuino instinctu ad varias religiosorum hominum familias aggregarunt se. Nonnulli quoque ipsorum expetierunt Societatem, per id tempus à Paulo Tertio

Pon-

Pontifice Maximo ritè comprobatam. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuitatis esse. Neque iam plebs tantũ, sed nobilitas quoque, Sacramentorum consiliorumque causa, illorum diuersorium frequẽtabat. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egentium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad vltimum eximia illorum virtus rerumque humanarum despicientia cunctæ ciuitati miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos accesserant) Societatem inter se coisse: Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent, intueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ Apostolicæ. Itaque eos populus, siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo, appellare cœpit; & quamuis inuitos & reclamantes vocitare perseuerauit. Quippe natio Lusitana nõ minus in cœptis constans, quàm in consilijs pia, nullis perpelli rebus potuit, vt reuocaret quod semel dedisset, vt credebat, veritati. Quin etiam eò progressa res est, vt ad cæteros quoque è Societate, tota fermè Lusitania, idem cognomen peruenirent.

In Lusitania Apostolus appellatur.

CAPVT.

CAPVT XI.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur.

EGREGIA verò Lusitanorum pietas, Patribus tali nomine oneratis verius quàm ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit: sed ita, vt variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei extaret volũtas. Nam primorum ciuium nonnulli, Xauerij & Roderici admodum studiosi, vtilitatem ciuitatis non præsenti solùm fructu, sed etiam futuri spe emolumenti æstimãtes, rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, irati suum commodum præferendum alieno. Res igitur primùm cum Regni primoribus agitata: denique cùm satis multos iam grauesque & auctores & adiutores haberet, defertur ad Regem. Ostendunt proceres pro se quisque quantum emolumenti ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas ceperit: quantum ab iisdẽ opis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed perpetuos incolas habuerit. Lusitaniæ profectò vrbisque regiæ salutem, quippe quæ propior sit quàm India, etiam

etiam potiorem Regi esse oportere. Cur igitur, vt barbaris gentibus consuleret, patriam ipsam tam præstanti nudaret præsidio? cur tanto ac tam salutari bono India potiùs quàm Lusitania frueretur? Quocirca si idē Regi videretur quod cæteris, eximios illos viros velut eius gētis semina mandaret Lusitaniæ: vt Seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiā submitteret. Rex probata procerum sententia, proximisque primùm consulendum ratus, omisso in præsentia Indiæ iuuādæ consilio, ambos instituendo talium Seminario virorum retinere decreuit in Lusitania. Quod cū ex amicis Rodericus Xaueriusque resciissent; enimuerò nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis consilio admonitum, quid opus facto sit consulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reiiciendā censuit, haud dubius quin ei præsens rerum tractatio certiora consilia esset subiectura. Dantur literæ eodem tempore à Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad socios: id negotium omni ex parte permissum Regi. Quòd si is super ea re Ignatij sententiam exquireret, commodissimū videri, rem omnem ita diuidi, vt Simon hæreret in Lusi-

tania.

tania, Franciſcus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij conſilium ſecutus, ambos ad ſe accerſiri iuber. Accurrunt illi haud ſecuro quidē animo, ſed ex diuina prouidētia ſuſpenſo. Tum Rex benignè, vt ſolebat, quid ſibi ab Vrbe de ipſis permiſſum eſſet præfatus, quid iam deliberatum haberet, expromit: Simoni manendum in Luſitania, qui Collegiū Conimbricæ inchoaret, Seminarium ſubmittendorum in Indiam: Franciſco in decretam ſibi Indiæ prouinciam proficiſcendum. Proinde vterq; ad ſuum ſe munus, quanquam diſſimile, pari ſtudio quàm primùm pararent, haud ignari ſæpe diſſimillimorum munerum paria eſſe præmia, Deo non tam opus ſpectante, quàm ſtudium. Ibi Xauerius repentè ex magno metu in magnam lætitiā verſus, ingentes Regi grates agere, quòd ſe voti compotem feciſſet; & cum talis comitis deſiderio ſuum miſcere gaudiū: demum pro tanto beneficio non gratam modò, ſed etiam ſolertem operam polliceri. At Rodericus ſpei votiq́ue irritus, primò inſperata denunciatione perculſus, oculis vultuq́ue motum prætulit animi: deinde vbi ſe collegit, in hanc fermè ſententiam, „æquo animo vultuq́ue reſpōdit: Tantum „quidem doloris Indiam ademptam ſuo incuſ-

incussisse pectori, quantum dissimulare nequiuerit: sed quoniam diuinam voluntatem, Ignatij, Regis, Pontificis consensio satis declararet; haud ægrè cuius causa eam suscepisset prouinciam, eiusdem imperio depositurũ. Quocirca fore vtiq; se in Regis potestate, lætum Seminario instituendo aliquid se quoque operæ Indis nauaturum, cùm, quos ipse non posset, per alumnos disciplinæ excoleret suæ. Ita ab Rege digressi, ad suum vterque munus vertere curam.

CAPVT XII.

Nauigaturus in Indiam, ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recusat.

FRANCISCVS igitur suam expeditionem tam euidentibus mortaliũ Deique iudicijs comprobatam, nõ commeatu rebusque opportunis, sed appositis commẽtationibus & salubribus consilijs instruere cœpit. Nolebat scilicet nouus ac rudis, sed meditatus paratusq; ad tantæ prouinciæ molem accedere; & per otium cogitare, quæ deinde vsui forent, ne agendi tempus in cogitando consumeret. Vbi adsunt Indicæ profectionis dies, Rex, Francisco ad se vocato, in hunc maximè

Regis Oratio.

ximè modum locutus dicitur: Paratæ sunt naues, Franciſce Xaueri; tempus inſtat tibi adeò expetitum tranſmittendi in Indiam. Ego verò adhuc ſatis multa magnaque habeo documenta vel virtutis vel prudentiæ tuæ: vt noſtram tibi hortationem ſuperuacaneam eſſe credam, ex præteritis futura coniectans. Cæterùm ne noſtro videamur defuiſſe officio, currentem, vt dicitur, incitabimus. Primùm igitur Ethnicas gentes noſtro Imperio additas, Eccleſiæ addendas tibi committo, ne latiùs imperium meum, quàm Dei Religio proferatur. Deinde Luſitanos homines illis in locis verſantes, pro mea in eos paterna caritate, tuæ ſic trado commendoque fidei, vt cupiam te noſtræ beneuolentiæ vicarium ſuccedere. Non ignoras profectò Regibus ad regnorum adminiſtrationem multis & manibus & oculis opus eſſe. Quocirca te ego oro quæſoque per illum ipſum Deum, qui tibi huius expeditionis dux eſt & comes, vt præſidia noſtræ ditionis (quod tuo commodo fiat) obeas luſtreſque ſedulò, nosque de omnibus rebus ad religionem ſpectantibus ſubinde facias certiores. Ita demum impedimentis, ſi qua ſunt, celeriter ſublatis, Chriſtiana religio tuo conſilio atque operâ, noſtra ope

ope ac præsidio, Indiam Orientemque „
percurret. Me quidem prius regnum de- „
seret, quàm studium augendæ religionis. „
Hanc omnibus opibus, hanc omnibus „
neruis propagare certum est. Tuæ sunt „
partes, nec susceptæ causæ, nec nostro „
studio deesse. Quicquid diuinus cultus, „
quicquid res Christiana opis subsidiique „
desiderare videbitur, fidenter postula: fiet „
quod postulaueris; & ego sumptum pro „
religione reponam in lucro. Quare age „
Francisce; & quoniam haud dubio diui- „
ni numinis instinctu ductuque ad diffi- „
cillimam ex omnibus prouinciam ten- „
dis, gere animos quos huc attulisti: & „
qua virtute emines in Lusitania, hanc „
fer tecum in Indiam. Inde Rex, prolato „
Pontificis diplomate, adiecit: Atque vt „
intelligas maximam tibi rerum gerenda- „
rum potestatem non à me solùm, sed et- „
iam à Christi Vicario permitti darique; „
en tibi Pontificium diploma, quo Apo- „
stolicus Legatus in India constitueris, si- „
mul testimoniũ potestatis, & incitamen- „
tum industriæ. Tum Xauerius, qui dudũ *Responsum Xauerij.*
ad laudes suas erubuerat, diplomate non
verecundiùs quàm reuerentiùs accepto, „
Si quàm bene te, Rex optime, existima- „
re de me video, inquit, tam verè existi- „
mare sentirem, sanè talis & Regis & „

viri

» viri iudicio admodum lætus, Deo bono-
» rum omnium largitori gratularer. Sed
» nimirum eximia tua probitas failitur o-
» pinione virtutis alienæ. Ego meæ tenui-
» tatis ac nequitiæ conscius, non insaniam,
» si de me plus alijs ipse credam, quàm mi-
» hi? Profectò homuncioni nequam ac
» prorsus nihili (veritatis hæc verba sunt,
» non submissionis) vel abs te, vel à Ponti-
» fice longè plus oneris imponitur, quàm
» mea imbecillitas ferre queat: malo tamé
» oneris magnitudine opprimi, quã quod
» Dei nutu imponatur, ab infirmitate ani-
» mi aut nunc detrectare, aut vnquam de-
» ponere. Nimirum Deus vires addit cum
» onere, & facultatem cum potestate lar-
» gitur. Quocirca cœlesti subnixus ope, in
» omni vita efficere nitar, vt omnes intel-
» ligant, meminisse me, quam personam à
» Deo, à Pontifice, ab Rege Lusitaniæ im-
» positam hac mea sustineam tenuitate: o-
» mnibusque in dictis ac factis citiùs me
» deficiet vita, quàm fides. Hæc elocutum
Rex familiariter admonet, videret etiam
atque etiam ecquid vel in Lusitania vel
in India desideraret: imperasse se vtrobi-
que magistratibus, vt ei, quæcunque
vellet, impigrè curarent. & simul regias
ei literas tradit, non commendationis
magis plenas, quàm auctoritatis. Fran-
ciscus

ciscus, actis Regi gratijs, manumque eius de more osculatus, domum reuertitur, vt, amicis valere iussis, conscenderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusque regijs mandauit sanè diligenter, vt Francisco eiusq; socijs tum in Lusitania, tum in India suppeditarent quæcunque, vel ad ipsorum vitam tuendam, vel ad Dei cultum augendum, opus forent. Itaque Xauerius cæterique è Societate IESV, regijs deinceps facultatibus opibusque in India, Malaca, Moluco, Iaponia, vitam atque itinera sustentantes, longè lateque Christi cultum protulêre. Cęterum etsi omnia benignè suppeterent eis, modestia tamẽ cum regia munificentia certabãt: vt ne quid vltra vsum necessarium sumerent, de aliena benignitate, vt perennis foret, parcè hauriendum rati. Quocirca in suis commodis curandis, cũ vbique semper, tùm verò sub profectionem Indicam, ærario pepercerunt. Igitur Xauerium à paupertatis amore magis quàm ab verecũdia nihil omnino postulantem. Magistratus ipsi vltro, in gratiam Regis, adeunt: demonstrant sibi ab Rege magnoperè imperatum, vt ei, quæcunque requirat ad iter, munificè præbeant. Rogant quamprimùm indicẽ edat

Xauerius & cæteri è Societate IESV, *Regis Lusitani liberalitate sustinẽtur in India.*

Paupertatis studiũ in itinere.

earum rerum quas desideret, vt curari possint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem gratiam respondit, & regiæ liberalitati, & ipsorum diligentiæ; cæterùm nihil requirere, nihil desiderare omninò. Id cùm fecissent sæpius Magistratus, idemq; à Francisco responsum semper tulissent, precibus vrgere, acriusque instare, vt aliquid saltem acciperet. Ad vltimum Xauerius, vrgẽdi modum nullum facientibus (ne obstinatior abstinentia præberet speciem pertinacię) ita morem eis gessit, vt suum ipse teneret institutum. Centonem seu vulgarem lacernam postulauit, ad arcenda summa hyemis frigora, quæ circa Bonę spei promontorium nauigantibus subeunda sciebat esse, paucosque libellos magno sibi vsui in India futuros. Neque vllæ eum preces flectere potuerunt, vt quicquam præterea dari sibi pateretur. Itaque Comes Castanerius, Indicæ classi instruendæ Præpositus, Franciscum in Prætoria naui Regis iussu locatum, & viatici securum, eius vicem solicitus, ipse conuenit; eique ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se venisse cum mandatis, vt illi res ad profectionem opportunas abundè subministraret. Tum Franciscus, At ego oro te quæsoque vehementer, inquit,

quit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihilo secius Comes instare, vt saltem secum duceret seruum necessarijs in rebus ministraturum. Tum Franciscus: Mihi verò, inquit, harum manuum vsus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xauerij responso idem Comes, deinde rem alijs referens, affirmabat se obmutuisse: & simul singularem eius abstinentiam egregijs ferebat laudibus. Ita Franciscus non alio viatico, quàm Dei fiducia instructus, inito iam vere in Indiam soluit.

CAPVT XIII.

Indiam petens edit exẽpla virtutis suæ.

OLIM stante Imperio Romano, & Christiana religione in Asia vigente (Asiæ enim regio India est) duo fermè itinera trita erant in Indiam, vnum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri, sinuque Persico; alterum per Ægyptum, Arabico sinu, & mari Erythræo. Sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christianis aditus est per infesta hostib⁹ loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africa, *Itinera in Indiam.*

quàm vasta est, Arabiam, Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traiiciunt. Quippe hisce Oceani anfractib⁹ abest India ab Lusitania Leucarum millia ampliùs quatuor. Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant. Et hoc spatio linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maximè torrida, mediam ferè Africam intersecans, bis transeunda necessariò est. Hanc tam longam ac difficilem viam Henricus Princeps, Ioannis Primi Lusitaniæ Regis fili⁹, (vt erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium, non minore animo quàm ingenio, tentauit. Causa tentandi fuit, vt Æthiopiæ Regẽ (vulgò Preste-Iannem appellant) quem cognorat in extrema fermè Africa, nõ procul Arabico sinu, regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisque commercio adsciscceret. Cùm res bellè succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniæ Reges Alphonsus V. hoc nomine, Ioannes II. & Emmanuel Primus prosecuti, paulatim viam vsq; in Indiam fortiter iuxtà ac feliciter aperuerunt, munieruntque. Quippe & obiacentes Africæ insulas, & opportuna loca complura, in ipsa ora Africæ occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidijs tenen-

Leuca Lusitana.

Henricus Princeps nouũ iter aperit in Indiam.

nentur. Hoc igitur circuitu Xauerius Indiam petens, è Lusitania soluit, anno post Christum natum M. D. XLI. VI. Idus Aprilis. Vehebatur eadē naui, qua Martinus Alphonsus Sosa, nouus Indiæ Prætor. E Societate comites habebat omnino duos, P. Paulū Camertem, Sacerdotem egregia virtute, qui eum ab vrbe secutus erat, comes additus ab Ignatio; & Franciscum Mansillam Lusitanum, qui Olyssippone semet illi sociū adiunxerat. Occurrebant multa in ipso itinere visenda, doctis vtiq; hominibus, & Geometrię, rerum naturalium, astrorumque studiosis. Monstrabantur in mari Atlantico, Africæ dorso adiacentes Insulæ plures haud ignobiles, aliæ propiùs, aliæ lōgiùs distantes, & inter se, & à continenti. In his Fortunatæ (vulgò Canariæ dicuntur) & Promontorij Viridis insulæ, quas, propter eximiam locorum amœnitatem, nonnulli Hortos Hesperidum, fabulosis Poëtarū carminibus inclytos fuisse memorant. Et hæc loca ad cognoscendum non inutilia ita classis præteruehebatur, vt pleraque in conspectum se darent. Accedebant sereno cælo syderum, tranquillo mari piscium noua & inusitata spectacula, quæ vectorum pene omnium, non sine admiratione, tenebant oculos animosq;. *Horti Hesperidum.*

mosq;. At Xauerius, etsi à talium cognitione rerũ haud sanè abhorrebat, tamen non doctrinam aut voluptatem ex India, sed diuinam gloriam salutemque animarum petendam ratus, gratiora Deo, vtiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat prætoria nauis oppidi instar, non solùm nautis, sed militibus, assectis Prętoris, mercatoribus, seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaq; Franciscus vt primùm iter est ingressus, vnà cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam vectoresq; Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustrà. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plurimorũ confessiones auditæ, plures à perdita vita ad honestam piamque reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoque flagitijs sceleribusq; cooperti, vulgò à religiosorum virorum consuetudine congressuque abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem auidiùs expetebant. Et ille haud rudis cuiusque generis animos tractandi, paulatim eos beneuolentia

Nautas & milites docet in nauì.

Comitate etiam flagitiosos alliciens.

lentia delinitos reflectebat à vitijs: demum iam fræni patientes in omnem virtutis ac pietatis partem incitabat impellebatq;. Inter hæc Deus parem eius animo ac virtuti materiem obtulit. Diutina difficilisq; nauigatio, vt ferè fit, adeò afflixerat vectores nautasque, vt iam alij super alios in morbum inciderent: & super cætera, vim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuò, sæpè nautico pane mucido atq; corrupto vitam trahentes, vitiatam insuper ac verminosam ferme potabant aquã: quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate, accenderet magis quàm restingueret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in venas diffusi, morbos creabant nõ atroces minùs quàm exitiales. Quippe gingiuæ fœdè excrescentes, atrociterque exulceratæ, non cruciatum solũ afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorũ rerumq; inopia sensim roborata, cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagariq́ue. Nam etsi Rex, præter necessarium commeatum, suam cuiq; naui tabernam medicamentariam, haud leue ægrorum subsidium, attribuit; tamẽ affectorum multi-

Difficultates Indicæ nauigationis.

tudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos à suorum cura, vt fit, ad suimet tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamētis ac ministerijs destituti, non magis lue quàm (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauticæ vrgebant sordes, longè fœdiùs ægrorum quàm valentium corpora infestantes. Xauerius igitur posteaquam conspexit nauim, qua vehebatur, affectis corporibus refertam; memor eius quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisq; suæ specimen dedit. Exterruisset alium, quod illum stimulauit. Stratos videbat foros onerariæ non ægris tantùm, sed semiuiuis: luem contagione vulgari sciebat: fœda impendentis mortis facies ante oculos erat. At ille, formidine in misericordiam versa, satis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obiicere se pestilentiæ, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare; ægrorum corporum sordes abstergere; linteas eorundem lauare vestes; coquere & condire cibos, eosque comminutos in os inserere; medicamenta ac sorbitiones sua manu præbere languentibus; mœstos benignè solari; ad vtriusq;

Magnitudo animi incredibilis.

salutis

salutis spem excitare torpentes. Ita promiscuè ægris enixè hilariterque inseruiendo, omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

CAPVT XIV.

Ægris ministrans MoZambicum appellit.

MIRABANTVR vtique in eo vniuersi eximiam vitæ sanctimoniã, assiduum statis horis studium orationis, contemplationisque rerum diuinarum; paternam promiscuè in omnes indulgentiam caritatemque. Quibus ille rebus effecerat, vt cùm cæteris omnibus, tùm præcipuè Sofæ Prætori, carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sofæ ab Rege ipso sub profectionem impensiùs commendatum, quotidiè magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa, commendabat. Proinde Prætor, & Regis imperio, & voluntate sua, prolixè illi benigneque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precariò: resq; sibi necessarias à vectoribus corrogans, alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeò constanter retinuit, vt neque viri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu, neque Prætor ipse

In naui precariò victitat.

Tenacitas paupertatis.

potuerit eum ab amore ſummæ paupertatis abducere. Cæterùm hoc maiorem Xauerius apud Deum ſimul hominesq; gratiam & gloriam tulit, quod fraudans ſe ipſe victu ſuo, perinde res corrogatas à vectoribus, vt à Prætore aſſignatas, benigniſſimè diſpertiret ægris. Tenax vtique diſciplinæ ſuæ, parco parabiliq; defungebatur cibo, ad naturæ deſideria ſedanda veriùs quàm explenda. Nec verò interim noua ægrorum ſubleuandorum cura intermittebat vetus inſtitutum tradēdi Catechiſmi. Quotidie ſeruos, nautas, milites, reliquosque vectores, ſalubrium rerum ignaros, ſimul religionis noſtræ myſterijs præceptisque imbuebat, ſimul ad Chriſtianæ vitę rationem aptis ſermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, ſed robarari. Id adeò non aliâs magis, quàm in illo ipſo Indico curſu, intellectum eſt. Namque ad ſummum eius laborem ille quaſi cumulus acceſſit, quod in hiſce muneribus Zonam torridā, lineamq; ipſam æquinoctialem, haud ita multo pòſt æquinoctiū tranſijt. Quo fermè tempore in illo maris tractu, vel ex imminentis ardore ſolis, vel ex tranquilli æquoris repercuſſu, tam intolerandus exiſtit æſtus, vt nulla prorſus afflante aura, valentiſſimi quoque robuſtiſſi-

Laboris patientia. Zonæ torridæ incōmoda.

ſtiſſimiq́ue viri æſtuãtes, ac ſudore fluentes, miſerè langueant: vtique cùm in illis nauium anguſtijs conferti vectores vix liberum ſpiritũ ducant, & per idem tempus nullum ferè capere liceat ex potione aut cibo ſolatium. Liquores quippe omnes & cibaria feruidi ſolis vapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam tranſgreſſæ ſint naues) ſuos vſus amittunt. Sæpè autem ceſſantibus ventis, multorum dierum atq; adeò hebdomadarum malacia exiſtit tanta, vt ingenti cum vectorum tædio naues mouere ſe loco nequeant. Itaque intolerabilis ſolis feruor per totam ferè torridam Zonam pertinens, vt febres grauiores, ita crebriora funera inferre prætereuntibus ſolet. Eo igitur ipſo tempore ingruentibus morbis, in tanta nauticorum vectorumq́ue ſtrage, ſanis & otioſis ægrè vitã trahentibus; Franciſcus, oblitus ſui, tantam incommodorum molem pari virtute ſuſtinuit; quantum ad ægrorum moleſtiam accederet, tantum ad ſuam diligentiam addendum ratus. Et quamquam ipſe quoque totus ſudore manans, incredibili æſtu oblangueſcebat; tantus tamen animi vigor, tanta ſancti Spiritus (qui eſt in æſtu temperies) vis fuit; vt laborantibus, moribũdis, ipſiſq; mortuis haud ſegniùs

quàm anteà nauaret operam. Ingenti hac æquinoctialis plagæ moleſtia perfunctos, iamq; circiter duo leucarum millia emenſos, maior inceſſit metus; quia grauiſſimo periculo defungendum erat. Nihilo enim leuiorem peſtem clademque Bonæ ſpei promontoriũ fœdiſſimis tempeſtatibus naufragiisq; infame minitabatur. Quod promontoriũ ex eo nomen accepit, quòd eius minis & periculis vitatis, tum demum ſpem concipias ſecundę nauigationis. Quippe eò loci Africa cuneata infinitè excurrit in Auſtralem Oceanum, verſus glacialem plagam: ibiq; duo maria longè maxima ex ambobus Africæ lateribus continenter procurrẽtia, aduerſisq; agitata ventis, perpetuò inter ſe acerrimeq; confligunt. Id verò potiſſimùm vſu venit Iunio & Iulio menſibus, quo tempore illis locis, prorſus Europæ contrarijs, hyems eſt ſumma; quibus fermè ipſis menſibus id promontoriũ tranſeundum eſt Indiam è Luſitania petentibus. Etſi autem naues, quò veſanos illius promontorij furores atq; impetus quàm maximè declinent, in altum prouectæ, longiſſimè recedere ſolent à terra; tamen periculum magis fugiunt quàm incommodum. Dum enim curſum longo itinere circumflectunt, quo magis diſce-

Bonæ ſpei promontorium.

dunt

dunt à Promontorio, hoc magis ad glacialem Zonam accedunt. ita neque procellas satis euitant, & in toleranda incurrunt frigora. Quocirca vt naufragii periculum absit, insolitam certè nauium iactationem effusa vectorum consequitur nausea. Hæc igitur nauseæ molestia, vt ægris morbum, ita Francisco laborem auxerit oportet: præsertim cùm algens, nauseans, (quod tempus ac res ipsa ferebat) & sibimet displicens, sua illa charitatis munia exsequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ, & animi constantia perturbationem compressit stomachi. Ita cùm sibi ipsi deesset, nullo, ne difficillimo quidem, tempore defuit ægrotis. Nec solùm in præsentia vectores Indicæ nauigationis comites omni ope atque opera iuuit; sed etiam sociis eodem deinceps profecturis, itineris Indici ac vitæ regulam in posterum reliquit, quam illi hodie Francisco auctore enixè tenentes, nauibus, quibus vehuntur, non minori solatio sunt, quàm adiumento. Sosa igitur Prætor cæteriqúe Lusitani, Bonæ spei promontorium circumuecti, eiusq; minis longissimo circuitu aliquando tandem superatis, lætitia ex timore gestientes, Deoque & inter se, vt solet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus,

quod inter meridiem & orientem solem spectare diximus, nauigare cœperunt. Inde D C. ferè leucas à promontorio prouecti, cùm quinq; iam totos menses cæteri in perpetua nauigatione, Franciscus in assiduo labore absumsissent; Mozambicum, plurimis maximisque defuncti periculis, in Augusti mensis exitu peruenerunt, nauigatione tuta magis quàm opportuna. Nam iter in Indiam semestre ferme esse solet: nauesque è Lusitania mense Martio profectæ, Goam tenent ferè inito Septembri. Quòd si incommoda tempestas, aduersusq; ventus, aut malacia cursum earum moretur (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

CAPVT XV.

In Mozambici valetudinario æger ipse ægros subleuat.

Mozambicus insula.

MOZAMBICVS (Prasus olim dicebatur) Insula est modica, in Africæ ora vergente ad ortum Solis, non tam cæli temperie (subiecta est enim Zonæ torridæ) quàm portu commoda & opportuna. In ea oppida sunt omnino duo, Lusitanorum vnum, Saracenorum alterum amicorum. Distat ab Lusitania non quidem

dem recta regione, sed adiectis nauigationis anfractibus, leucarum millia ampliùs tria; ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris confecta iam erat; restabat pars ferme quarta. Sed Mozambicum seriùs, quàm opus erat, applicuit classis; cùm scilicet iam idonea tempestas ventusque deficeret. Itaque naues ibidem omnes hybernare necessitas coëgit. Mozambici ergo, cæteris corpora ex diutinę nauigationis lactatione reficientibus, vnus Franciscus, laboris quàm cessationis patientior, nullam penè partem quietis capiebat, rudes instituendi subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Franciſci operam in rudium institutione ægrorumque ministerio versatam legentibus, præter satietatem, illud quoq; succurrat, quod mihi ipsi idem animo ex repetenti miraculo fuit: vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corporis & animi robore præditus; diuina caritate præualidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere & vellet & posset. Assiduè autem sine

Corporis animique robur.

sine vlla defatigatione aut satietate in eadem Christianæ charitatis munia intentus, nihil prætermittebat eorũ, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris & nusquam libatis viribus eò veniſſet, vt in terram est egressus, in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter, vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit. Haud minus negotij in terra ac valetudinario fuit, quàm in mari nauiq; fuerat. Quippe Mozambici longè maxima erat eo tempore vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo. Et ad morbidam pestiferamque vim Autumni illa causa accesserat, quòd naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommodâ vsæ tempestate, pariq; lue afflictæ, eodem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam & sedulitatem acuit, vt tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixè operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere institit. Itaq; ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ reme-

Nouus labor in hybernis.

remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus in Indiæ Prætorem ac populum, maximâ hominum frequentiâ, sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Inter hæc dum in ægros valentesque omni ope iuuandos totus incumbit, puerum ignotum sibi, qui tamen eâdem quâ ipse naui vectus erat, subito interiisse morbo cognoscit. Confestim igitur rogitare, (vt quemque obuium habebat) an puer ille Christianæ disciplinæ rudimenta didicisset. Vbi rudem omnino talium rerum obiisse comperit; tantus repentè dolor eius perculit pectus, vt in vultu semper alioqui læto insignis mœstitia emineret. Quocirca Sosa Prorex mœroris causam ex eo scisciatus, vt illo narrãte cognouit, rogare pergit, ecquid ipse scisset, puerum illum Christianarum esse rerum ignarum rudemque? Tùm Franciscus: Enimuero, si scissem, haudquaquam mœstus essem: illum ego cum cæteris vtique docuissem. Vrgenti subinde Sosæ, cur igitur culpæ insons mœroris pœnam vltro subiret, respondit, quòd puerum eâdem vectum naui Christianæ institutionis expertem esse nesciuerim. Tantum curæ eius animo iniecerat hominum salus, institu-

Cura salutis animorum.

ſtitutioq; puerilis. Cæterùm quid tãdem haberet vtilitatis & commodi egregia eius benignitas, ægri carendo etiam magis quàm fruendo ſenſerunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerius, dum affectorum ſubleuare morbos ſumma ope connititur, ipſe in morbum incidit, exemplũ futurus quibus fuerat ſolatium. Nec ſanè fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuaſit adeò grauis ac periculoſa, vt paucis diebus ſepties inciſa laxatáue vena, miſerit ſanguinem: quam tamen ille febrim non leuiter tantùm, ſed velut à Deo miſſam, libenter ferebat. Ecce autem, vt inſita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phreneſis, additur. Ea totum triduum tenuit, quo tempore ſanctè adiurarunt medici, qui eum cnrabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) deliraſſe illum, & inſaniſſe: ſed in diuinis atque ad animum ſpectantibus (quô maximè erumpere ſolet inſania) magna cum ipſorum admiratione adeò mentis compotem fuiſſe, nullũ vt omnino ei verbum à recta ratione alienum excideret. tantam vim habet vſus habitusq; virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo quàm paupertatis tenax Franciſcus fuit.

In morbũ incidit.

Phreneſi laborans delirat intraverba.

Cura-

Curabatur in publico valetudinario cum cæteris, pari lectulo & conditione vtens. Non deerant viri honesti & copiosi, qui certatim eum ab initio morbi in sua trãs-ferre tecta, & curandum suscipere conarentur; idque vt per ipsum liceret, vehementer etiam atque etiam instarent. Verùm ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, vti liberalitate noluit. Quamdiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrorum iacuit turba. Vis porrò mali periculosior fuit quàm diuturnior. Igitur breui discusso periculo, meliùs habere cœpit. Nec verò recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potiùs auxit sedulitatem: vtique cùm ipsemet, quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, vsu propiore didicisset. Ergò vt primùm remisit morbi vis, suimet oblitus, nihilo segniùs valetudinariũ obire, mœrentes consolari, confitentibus aures dare; vtcunq; poterat conari, vt etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non vnquam aliâs antè Francisci benignitas clarior atque admirabilior exstitit. Quippe medicus iacentes de more ægros reuisens, in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febri, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa inseruiebat ope. Ibi medicus rei

Ex valetudinario in priuatas ædes transferri se vetat.

Æger ægros iuuat.

rei miraculo ſtupens, parum per hæſit: in
de venarum pulſu exploraro, haud dub
us quin ipſemet magis indigeret min
ſtro, quam quibus miniſtraret, orare eum
obteſtariq́ue, vt ad lectum ſuum reue
ſus quieſceret, ſaltem quoad febris dec
deret, noxio calore reſtincto, tum ſanè
vellet, ad ægrorum rediret curam. Fran
ciſcus & medico parendum, nec tame
periclitantes deſerendos exiſtimans, re
ſpondit proxima nocte aliquid ſibi ne
gotij cũ ægro quodam fore, haud ſatis a
impendentem mortem parato: eius ſalu
te in tutum recepta, ſe quietem eſſe ca
pturum. Is quem deſcribebat, erat vlti
mæ ſortis nauta, qui ex febri inſaniens
nondum peccata ſacra confeſſione ex
piarat. Poſtero igitur die medicus Fran
ciſcum cum nauta illo colloquentem of
fendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipſe
aſſidens ei operam dabat cõfitenti: quip
pe illius vicem miſeratus, temere in pu
blico iacentem, in ſuo lectulo collocarat.
Et noua benignitas nouo decorata vide
tur miraculo. Satis conſtat nautam inſa
nientem, poſteaquam ab illo in ſuo lectu
lo eſt poſitus, ad mentis ſanitatem redi
iſſe. Nec vanus de illius morte vates Xa
uerius fuit. Eodem nauta die ſub veſpe
ram ſacramentis rite procuratis, plenus

Nauta inſanienti Franciſci lecto mentis ſanitas reſtituta videtur.

bonæ
parui
lo lab
lutisq
nauta
ſtratu
uit, n
haud
Chriſ
conua
letudi
rem b
ter tu
curſu
fectio
tio (t
eſt) e
niæ, v
tanqu
rent.
pus ei
dubie
tute a
vt pro
ægro
Moza
profe
morb
iam p
pleriq

bona

bonæ spei excesslit è vita. Tum verò apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quòd imminens ei vitæ salutisq; discrimen prouideret. Franciscus nautæ salute admodum lætus, extemplo stratum repetit, valetudiniq́ue suæ seruit, medico vsquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo, quàm Christianæ caritatis. Vt verò ex morbo conualuit, nihilo segniùs ad pristinos valetudinarij labores retulit se. Atque vt rem bene ac fortiter cœptam perseueranter tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum profectionis diem. Illo autem semestri spatio (tamdiu enim Mozambici hyematũ est) ea exempla edidit eximiæ sanctimoniæ, vt incolæ, classiciq́ue omnes, illum tanquam virum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla, quę per id tempus eis prospere euenerãt, Xauerio haud dubie se debere fatebantur, tanti viri virtute ac meritis factum esse memorantes, vt pro morborum grauitate, ingentiq́ue ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent; profectò eiusdem & industriâ subleuatos morbos, & sanctitate depulsos. Aderat iam profectionis dies, nec tamen ægrorũ plerique conualuerant. Quin etiam ipse

Opinio de Francisci sanctitate

Præ-

Prætor tentari iam cœperat febri: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per valetudinem sequi non possent, hoc est, totam fermè classem, in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo viribus, transmittere in Indiam valerent. Itaq; P. Paulo & Mansilla, Xauerij sociis, facilè exoratis, vt Mozambici manerent apud ægros; Xauerium ipsum secum ducere statuit, itinere solatium, &, si quid grauius incidisset auxilium.

CAPVT XVI.

Melindæ & in Socotora insula, non sine incolarum fructu, paulisper moratus, in Indiam peruenit.

MENSE igitur Aprili ineunte anni insequentis, Sosa phaselum ingentem (galeonem vulgò vocant) tractus Indici causa comparatũ, cum valida manu conscendit, classe, cùm primùm per valetudinem liceat, sequi iussa. Discessit ci Prætore Franciscus, Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque beneuolentiæ indiciis prosequentibus. Sosa aliquot dierum secunda nauigatione passuum millia circiter septingenta

Mo

Mozambico prouectus, & Melindam (Saracena vrbs est, amica Lusitanorum) delatus, paucos ibi dies substitit. In ea vrbe Lusitani mercatores plerumq; versantur: & si quos fortè ibidem occupauerit mors, tumulis cruce insignibus conduntur. Propter vrbem ingens ac præclara crux è marmore inaurato visitur à Lusitanis constituta. Qua conspecta Xauerius ex insperato, efferri gaudio cœpit, tantam vim & gloriam cruci gratulans, quod in media Saracenorum ac dæmonum ditione victrix emicaret. Subinde haud leuis dictu res hanc eius lætitiam auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius primarius, quæstus apud Franciscum Saracenorum pietatem consenuisse, percõtabatur ex eo, an idem eueniret Christianis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ Melindæ erant, tria duntaxat, eaq; à paucis admodum, celebrari obstupescebat, ignarus cur tandem suorum pietas deficeret. Et tantũ illud mali profectò ex nefario aliquo ipsorum scelere dicebat ortum. At Xauerius lætus obiectu crucis vim dęmonis repressam, negauit tam mirandum esse vanam Mahometis religionem iam deficere, quàm tamdiu viguisse. Deum vtique, veræ religionis auctorem, à superstitiosorum Saracenorumq; preci-

Melinda vrbs.

Crucis honos inter Saracenos

Mahometis cultus consenuit.

precibus abhorrere; & hanc scilicet esse causam, cur preces, quas auersaretur, extingui funditus vellet. His fortè auditis Saracenæ superstitionis antistes (Cacizé ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sanè eruditus, propalàm confirmauit, nisi Mahometes intra biennium eos reuiseret, nuntium se illi remissurum; adeò iam in anxiis illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Cæterùm Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes, cùm nequiret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens, vt ab hominũ conditore Deo opem lucemque identidem implorarent. Repetito deinde itinere, vetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maximè (neque enim deerāt) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eò vsq; progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset in alios, durus fuit in seipsum. Namq; vt de sua habitatione ac lectulo commodaret ægrotis, magnam illius itineris partẽ ipse in publico inter turbam nauticam cubitauit: & lectum ei anchorarius funis in spiram conuolutus, ceruical ancho-

Ægris de suo cubiculo lectoque cõmodat. Anchorarij funis

ra ipsa præbebat. Exinde noua Francisco benemerendi de hominibus ac de religione oblata materies est. Omnem Africæ oram circumuectus Prætor, ad Socotoram insulam, à Mozambico passuum millia propè M. D. C C. nauigium appulit. Ea insula adiacet vltimæ Africæ promontorio. Guardafum appellant hodie, Aromatam olim vocabant, & sita est è regione sinus Arabici, fretique Mecani, cui freto Meca nomen dedit, vrbs execrando Mahometis sepulcro nobilis. Socotora autem circuitu ad C. millia passuum amplectitur. Terra saxis aspera ac vasta, sine vllo ferè indicio humani cultus: non triticum, non oryzam, non vinum, non poma fert; sterilis prorsus, nisi quòd dactylis, ex quibus panem incolæ conficiunt, & pecore abundat: & super cætera, cæli intemperie grauis, ingẽti torretur ardore solis. Gens planè rudis & imperita: nulla apud eos monumenta literarum: nemo qui legere saltẽ sciat. Vicis habitatur, suus cuique vico Caciz est, instar Curionis. Et Cacizes nihilo doctiores alijs, precationes tantùm quasdã peregrina lingua cõpositas, quas ne ipsi quidem intelligunt, recitant memoriter. At incolæ, Christianos se esse gloriantes, eximia veneratione Thomã Apostolum colunt:

volumine pro lecto vtitur.

Socotora Insula.

Cacizes instar Curionum.

colunt: atque ad priſcos illos olim in ea insula ab Apoſtolo baptizatos, originem referunt ſuam: multaq; (cùm iam Christiani mores exoleuerint) religionis ostendunt veſtigia. Sacella piè magis quàm amplè extructa & ornata: cruces in altaribus cum lychnis præpendentibus: & quoniam paupertas tintinnabulorũ adimit vſum; ligneis crepitaculis (vti apud nos ſancta hebdomada aſſolet) conueniendi populo ſignum datur. Cacizes porrò quanquam connubio implicati tamen abſtinentia ſunt inſignes. quotiès ieiunant, non ſolùm carne ac lacte, ſed etiam piſce, cuius magna eſt copia, proſus abſtinent; vt adeò moriantur citius quàm quicquam tale deguſtent. dactylis duntaxat & oleribus victitant. Quinquagesimas quotannis binas, quarum altera bimeſtris eſt, ritè ieiunãt: & ſi qui fortè profani homines carnem per ea tempora guſtauerint, templi aditu prohibentur. Cæterum ſatis conſtabat à Cacizibus, vtpote imperitis, iamdiu neque inſtitui quemquam Chriſtiana præceptis, neque baptizari. Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per vim ſubegerat, veſana impietas: quippe non ſolùm ipſos miſeris vexabat modis, ſed etiam eorum paruos filios, è complexu parẽ

Cacizes abſtinentia inſignes.

Socotoræorum miſera conditio.

parentum abreptos, execrandis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu congressuque haud minus molestiæ Xauerius quàm lætitiæ cœpit, indignè ferens illos à maioribus degeneres, religionis, quam profitebantur, ignaros, à Catholicis sacerdotibus destitutos, in Saracenorum ditione esse, velut oues in potestate luporum. Cumq; eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret; vernacula in peregrino homine lingua non suppetebat voluntati animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A proprijs nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunque rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes Christianis imbuit ritibus. Puerorũ quoq; complures, libentissimis eorum parentibus baptizauit. mox pro se quisque ad eum liberos suos deducere cœperunt, enixius orãtes, vt apud eos commorari ne grauaretur, pollicentesq; neminem prorsus, qui non Baptismo ablueretur, tota insula futurũ. Xauerius ergo etsi loci vastitas & incommoda erant ante oculos; omnium tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit; messemq; iam maturam ac paratam ostendens, precatur, vt per eundem aliquamdiu ibi morari liceat.

Socotoraos nutibus excolere conatur.

Magnam vim puerorum baptizat.

In Socotora insulæ vastitate operam dare incoepit.

At Prætor satis gnarus eam insulã Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, vt talis vir in seruitutem abduceretur à Turcis. Ergo egregia eius in miseros homines benignitate collaudata, ipsum admonuit, ne præsentis specie boni se falli sineret. „ Noli (inquit) auidiùs hærere in primis, „ ne omittas meliora. Quid tantopere istic „ laborare expetis, vbi maior fructu labor „ est, minora periculis præmia? Alia terra „ gio, alia gens, alij Christiani manent, a- „ pud quos vtique operam & tutiùs ponas „ & meliùs. Tum Franciscus, quoniam ei secus videretur, quem sciret plus videre quàm se; in ipsius potestate se omnino fore respondit. Indigenas inde solatus, promittit eorum sibi salutem, vbicunque terrarum esset, cordi futuram. Ad extremum omnes ad rectam interim religionem in medio generationis prauæ retinendam cohortatus, certã illis spem maturæ ostendit opis. Nec promissum fefellit. Ab eis digressus, vt primùm occasio se obtulit, ad Ioannem Lusitaniæ Regem literas dedit, quibus Socotoræos Christianos, tanquam oues errantes sine pastore, desertos ab omnibus, Saracenorum insuper tyrannide oppressos, vehementer regiæ prouidentiæ commendaret. In ea quippe

Francisci epistola ad Regem Lusitaniæ.

quippe insula Saracenum per vim contra ius fasque omne dominari, vt qui Christianos indigenas, siue in Christianam fidem propensos, oriundos ab alumnis Apostoli Thomæ, miserandum in modum opprimat ac diuexet: ad hæc eorundem liberos per vim è gremio parentum raptos initiare studeat Mahometi Satanæq;. Prospiceret pius Rex, ne paulatim in Saracenorũ mores ac ritus abirent; & quibus eorum corpora vis dedisset, vltro ipsi animos darent. Actum de illis fore, nisi in Lusitani Regis vmbra delitescerent. Cæterùm non dubitandum, quin Deus, cui hoc dedisset, vt vnus ex omnibus Christianis Regibus posset, eidem hanc mentem esset daturus, vt vellet, miseros illos & afflictos protegere ac tutari. Proinde ne cũctaretur, quos communis Dominus diuino redemisset sanguine, hos ipse regalibus opibus Domino suo conseruare. Præsertim verò cùm totum hoc negotium nullo periculo, nullo sumptu, nutu solo Regis confici posset. classi modo regiæ illac iter vtiq; facturæ imperaret, vt Socotoræos suo præsidio ab immanissima Saraceni Domini tyrannide vindicaret. Haud irritæ fuerunt Francisci literę ac preces. Causa nec honestior Xauerio quã Regi visa; nec magis cordi fuit.

Socotorai, Francisci rogatu, Saracenorũ tyrannide liberantur.

fuit. Itaque haud segniùs, quàm eius pietate dignum erat, classem eò destinauit. Et bellum fuit tam felix quàm pium. Socotora pulsis Saracenis vi capta, indigenæ seruitio impotētis Domini exempti; validum quoque insulæ præsidium, vt libertas non gratior esset quàm tutior. Xauerius deinde, eo non contentus, beneficium libertate maius adiecit. In eam insulam quosdam è Societate misit, qui syluescentem illam Domini vineam denuo colerent; & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satanę tyrannidem depellerent. E Socotora cùm nauis vela fecisset, Xauerius ad suum se munus pensumque reuocauit: eodemque benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, præteruectus Arabiæ oram ac Persidis; aliquando peruênit in Indiam. Goam egregiam Indiæ vrbem applicuit prid. Non. Maias eiusdem anni M. D. XLII. ipso die S. Ioanni ante portam Latinam sacro, Indis sanè memorabili. Quippe eo die Franciscus Xauerius, summo Dei beneficio ac munere illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in Indiam secum aduexit. Namque & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficijs, simul cum Euangelij lumine allatis; & cæteris

socijs

ſocijs viam ad Indorum aliarumq; gentium conuerſionem aperuit. Id adeò planum omnibus faciet reliqua narratio. Poſthac enim res geſtas Xauerij copioſiùs, quàm adhuc fecimus, præſcribemus. Nam ſuperiora magna ex parte non quidem dubia, ſed tamen ſubobſcura ſunt, quòd fermè literarum luce caruerunt. Deinceps verò narraturi ſumus ea, quæ partim ab ipſo ſunt memoriæ prodita; partim ab ijs, qui cum illo diu ac familiariter in India verſati, eundem non modò obſeruarunt viuum, ſed etiam mortuum contrectarunt.

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Quo in statu Indiam offenderit.

India descriptio.

INDIA Poëtarum Historicorumq; monumentis inclyta, regio est Asiæ duplo ferè in longitudinem quàm recta regionis spatiosior, humanæ linguæ exsertæ maximè similis: quippe à Septentrionibus Caucaso commissa monti; ab occasu, Indo flumine, à quo nomen traxit; ab ortu Solis, Gange coërcita, exserit se è temperata Zona in australem Oceanũ. Amnes autem illi è Scythiæ montibus profluentes, magno aquarum diuortio, quo longiùs manant, hoc latius inter se terræ spatium relinquunt: passuumq; ferè decies centena millia, hoc est, dimidiatã ferme

India

Indiæ longitudinem emensi, prorumpũt in mare. Inter horum ostia fluminum, vbi latissima est India, circiter octingenta millia passuum patet. Inde paulatim in arctum coit, vsque ad Comorinum promontorium, vbi cuneata longè excurrit ex Asia. Interiora Indiæ Ethnici indigenæ colunt: ora quæ ad Indum vergit, ferè indigenas habet Reges; quæ Gangẽ spectat, Saracenos. Nam Saraceni iampridẽ ex Arabia ac Perside eò profecti, sensim plures Indorum populos, quâ consilio, quâ armis, suæ ditionis fecerunt. Lusitani quoque libero commeantes mari, ignotas alijs terras sæpius adeundo; per occasionem in vtraq; ora maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles, occuparunt: magnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque Oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe magna ex parte torridæ subiectam Zonæ, perpetuus fermè Solis feruor vrget; qui æstiuo vapori persimilis, omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Cæterùm tempestiui imbres atque Etesiæ sic æstum temperãt, vt haud sanè incommodè habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis Sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia feruidissimus Solis incendit ardor. Regio

fertilis est, maximè oryzæ, quæ apud eos tritici vicem præstat; secundum oryzam, palmæ cuiusdam, ex qua non modò fructus tum recentes tum aridos carpunt, verum etiam (incredibile dictu auditu-que) vinum, acetum, oleum hauriunt: ad hęc, materiam tectorum, nauium, funium, librorum petunt; omnium penè rerum facultatem in vna arbore præbente natura, Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchylijs inclusas in latentibus scopulis incolæ solertissimè rimantur. Nec alia celebratæ à veteribus Indorum opulentiæ causa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cętera nudum ab vmbilico ad genua carbasis velat. Seruilia vulgò ingenia & fraudulęta. Paupertas in tam diuite regione latissimè patet, diuitijs, ob Dynastarũ ac Regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamẽ luxum inopia excludit. Omnibus vulgò etiam viris aurum, aut certè aurichalcum, pendet ex auribus, quas, deliciarum causa, artificio quodam productas ad humeros ostentant. Plerique brachia quoq; armillis ornant: adeò in muliebrem degenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorũ moribus tradun-

duntur, quibus perſequendis huiuſce hiſtoriæ curſum morari operæprecium nõ videtur. Indiæ caput Goa eſt, vrbs in inſula eiuſdem nominis, fermè è regione ſinus Perſici poſita, ab Indi oſtijs millia paſſuum circiter C C C. Hæc manu ac natura munita (inſulam enim exiguam, vbi ſita eſt, anguſtum fretum à continenti dirimit) pulchritudine ac rectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero, cũ præcipuis Europæ vrbibus haud immeritò conferri poteſt. Itaque & Archiepiſcopi Prætorisque Indici ſedes eſt, & à Luſitanis maximè celebratur. Satis conſtat, Indiam olim S. Thomæ Apoſtoli nõ ſolum veſtigijs impreſſam, verùm etiam ſanguine imbutam, compluresq; illius operâ factos inibi eſſe Chriſtianos. Sed horum poſteri Ethnicis ac Saracenis immiſti, paulatim degenerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis, quorum incolæ à S. Thoma nomen acceperunt) nihil fermè Chriſtianæ religionis præter famam in India durabat; cùm Luſitani Goa & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorũ Tyrannorumq; iugo exutis, Euangelij lucem reddidere. Namq; & ipſi inter eos habitare, & indigenas ad Chriſtũ ſenſim aggregare cœ-

Goa Indiæ caput.

perunt. Erat tum Goanus Episcopus (idem autem, quia tum solus erat in India Episcopus, cunctæ Indiæ præsidebat) Ioannes Alboquercius, vir è Franciscana familia, pariter doctrina & religione insignis. Is cum paucis suæ disciplinæ hominibus, etsi maiorem quàm pro numero Christianæ rei nauabat operam, tamen Sacerdotum penuriâ minùs proficiebat, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religiosi, præter eos, quos dixi Franciscanos, quibus Lusitanorum institutio vix instituendi Ethnicos spatium dabat.

Iacobi Borbani Frãciscani studium religionis.

Inter omnes Fratris Iacobi Borbani Frãciscani vel eruditio ac virtus, vel Christianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Hic Indos aliquot pueros ab se conuersos ac baptizatos cùm Christianis mysterijs simul & Lusitana imbuisset lingua, eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis solerti quàm felici. Itaq; piorum ac locupletium hominum opibus fultus, maiora agitabat animo: & Indicarum gentium Seminario instituto, ipse in alumnis docendis totus erat. Quocirca etsi Episcopus cæteriqúe Franciscani, pro egregia sua pietate, exoptarẽt Christianæ religionis proferre fines in India, tamen tot locis tãta paucitas sufficere haud quaquam

Goani Collegij initia.

vale-

valebat. Ergo non tantùm in aliis oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goa, Ethnicorum Saracenorumque vigebant superstitiones. Gentiles Saracenique sanè opulenti, vbique misti Lusitanis, palam luce execrandis superstitionibus operabantur, conniuentibus Lusitanarum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quòd nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traduceret cultum. Proinde si qui ex ijs Christiana susceperant sacra, adeò ab opulentioribus vexabantur, vix vt se Christianos profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias merces ac vectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ, vt apud Lusitanos ipsosque Magistratus, plurimùm & gratia pollerent, & viribus. Ita, nouis Christianis oppressis, Ethnicorum conuersio frigebat. Haud multo melior conditio erat Lusitanorum. Multis locis apud eos Sacramentorum rarus vsus, sacrarum concionum ferè nullus: quòd tota India duos trésue ad summum habebat concionatores, haud sanè multo plures Sacerdotes. Quocirca pleraq; Lusitanorum præsidia Missæ quoque sacrificio, non solùm concione sacra, totos sæpe carebant annos. Su-

Neophytorũ miserа conditio.

Lusitanorum prolapsi mores in India.

per hæc vrgebat eos fœda perditaq; consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius: vtrique enim in obscœnas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quamquam naturâ temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & iis quæ epulas sequuntur, dediti, vulgò pellices plures vndique coëmptas habebant domi. Eoque iam illos (nemine vitia reprehendente) libido prouexerat, vt, pudoris obliti, vitam flagitiosam vel honori sibi ducerent; nullum lucrum iniquum, nullum turpe existimarent, adeò cupiditas malo vsu corroborata rerum immutauerat speciem. Pleriq; verò confessionis & Eucharistiæ vsu annos complures transigebant: & sæpius quàm semel in anno confitentes, simulatæ pietatis vulgò arguebantur. Si quis fortè, conscientia stimulante, expiare peccata vellet; oculos ac voces hominum fugiens, clàm, & velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad IESVM. Lusitanorum porrò cõiuges pellicesque indigenæ etsi Christianæ; tamen, ob Christianorum mysteriorum inscitiam, Ethnicis Saracenisque superstitionibus captæ tenebantur:

& li-

& liberi parentibus similes, aut etiam nequiores. Hic rerum status erat in India, cùm eò Franciscus venit. Qui mirè lætus se aliquando (quod omni voto expetiuerat) in Indiam peruenisse, rebus hisce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit: &, quod in illo ardore animi permirum est, cautiùs quàm auidiùs admouit manum.

CAPVT II.

Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit.

NON erat ignarus, inter Episcopos, & alios curatores Ecclesiasticos, si vtrique summo iure agant, nec de suo remittant iure, facilè controuersias & contẽtiones oriri, non minore damno, quàm offensione populorum. Omnium igitur primùm omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, vt *prouideret bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*. Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. Ergo Deo & Archangelo Indiæ Præside (vt eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopũ adit; eiq; comiter simul ac reuerenter

2. Cor. 8.

India Episcopũ adit.

renter salutato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis missu venisse in Indiam, vt Ethnicos ad Christi fidem adduceret; Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Cæterùm parêre magis quàm imperare assuetum, alieno arbitrio vti malle quàm suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilq; facturum prorsus, nisi ex ipsius sententia ac voluntate. Tum Pontificiis Regiisque literis prolatis, Apostolicæ suę legationis testibus, ad eius pedes prouolutus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus vteretur, quàm Episcopo visum foret. Non facile aliâs magis apparuit, quàm citò animos conciliet vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissionẽ modestiamque admiratus, summæ facilitati demittentis se, pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat, eidemque diploma ac literas reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus Legatus data auctoritate ad Pontificis Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita vsurus esset, vt talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum & Xauerium obsequio obseruãtiaque adeò certatum est, vt inuicem sua

Goanum Episcopum summa demissione sibi conciliat.

consilia amicissimè cõmunicarent. Franciscus ergo lætus sibi in Christiana re curanda adiutorem Episcopum fore, alacriùs Goæ, velut pensum instituti sui, summa vi ægros iuuare institit. Extemplo sede in valetudinario regio collocata, grauiter affectis omni ope inseruire: hortari nunc singulos, nunc vniuersos: confessionis & Eucharistiæ Sacramentis expiare non antè destitit, quàm morum mutatio spem vitæ fecisset melioris. Præcipuus labor erat, grauiter laborantibus subuenire, quibus non interdiu solùm, sed etiam noctu præstò erat, omnibus eximiã eius benignitatem amoremque in alienos plus quàm paternum mirantibus. Quippe Francisci lectus esse vulgò dicebatur ad pedes eius, qui grauissimo inter omnes esset morbo implicitus. ibi enim instituto suo pernoctabat, vt omnibus horis, si quid grauius incidisset, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quàm nauandæ benignitatis, fuit. Xauerij vestimenta erant ea, quibus è Lusitania indutus venerat, cultu haud sanè à vilioribus vulgatisque Lusitanorum Sacerdotum abhorrentia. Cæterùm veritus ne dispar vestitus abalienaret ab se animos Indorum, statuit ab Sacerdotibus,

Francisci lectus apud periculosissimè ægrotantẽ.

Studium paupertatis in vestitu.

tibus, qui ibi degebant, non differre veſtitu. Itaque ſatis gnarus, Societati IESV veſtis habitum certum ac proprium nullum eſſe, ſed communem Sacerdotum eius loci vbi verſetur, valetudinarij cuſtodem facilè exorat pro familiaritate, vt tunicam ſibi plebeiam comparet, quali pauperes indigenæ Sacerdotes vulgò vti ſolerent. Sed ille non tam poſtulati quàm decori memor, pro Franciſci dignitate atque auctoritate, defert ei ex vndulata veſte confectam togam. liberali facto liberaliorem addit orationem: talem ibi Sacerdotum veſtitum eſſe, propter maximos Indiæ calores: veſtis genus, etſi vndulatum ſit; rude tamen eſſe, plebeiumque. At Xauerius illas veſtimentorum delicias auerſatus; Tum tu igitur (inquit) iſtam vndulatam togam cuipiam iſtorũ, quos dicis, Sacerdotum, ſi voles, dabis: mihi, ſi videbitur, cannabinam curabis nigram. Quippe hominem, qui paupertatem vouerit, ea veſtis decet, quæ & indicium ſit & monumentum paupertatis. Huius ille reſponſi veritate victus, talarem ei tunicam cannabinam, qualem requirebat, conficiendam protinus curat. Ea deinde Franciſcus, illorum Sacerdotũ ritu, eſt vſus ſine zona & pallio, malens de veſtitu quàm de paupertate detrahere. In

Tunica cannabina vtitur, ſine toga aut pallio.

eo

eo autem non magis moderatio enituit, quàm constantia. Eundem deinceps vestitum in India perpetuò vsurpauit. Et valuit eius auctoritas apud Socios, qui diu Franciſci instituto talem habitum tenuere. Cæterùm hodie, Lusitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India sequuntur, & zona vtuntur, & pallio. Porrò cùm Nosocomij Præfectus detritos ac lacerosFranciſci calceos, & simul soleis coriisque temere assutis deformes notasset, ei nouos attulit. At ille, vt erat vbique sui similis, nullis precibus perpelli potuit, vt veteres calceos mutaret nouis, suos illos satis adhuc vtiles esse dictitans: adeò tenax erat paupertatis. Agebat tum Xauerius annũ circiter quintum & quadrageſimum, quę ætas ferè consilio magis quàm viribꝰ pollet. Verùm ille virtute erectus, nulli cedebat labori. Etsi enim per id tempus ægrorum subleuandorum præcipua erat cura: nequaquam tamen valentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus vrgeret. Post operam ægris impensè datam, manè adeuntibus confitendi gratia faciles aures dabat: sæpe à primoribus ciuitatis ob eandem causam euocabatur. Et erat tanta confiteri cupientium multitudo, vt ne decimæ quidem eorum

Calceos laceros ac deformes mutare nouis recusat.

Vinctos corrogata stipe iuuat

eorum parti eximia Xauerij sedulitas suf-
ficeret. Post meridiem ferè vinctos in cu-
stodiis visitans, corrogata iuuabat stipe:
traditaque eis rectè confitendi ratione
plurimas totius anteactæ vitæ confessio-
nes audiuit. Nec nihil Xauerij apud alios
valuit exemplum. Prætor ipse Sosa seme
in hebdomada & ægros benignè inuise-
re, & vinctos, causis eorum cognoscendis
expediendisque, solari instituit: idque
solenne habuit quamdiu in India fuit.

Leprosis ministrat.

Dominicis porrò diebus Xauerius lepro-
sos (quorum Nosocomium est in subur-
bano) iuuabat, eis cùm cæteris in rebus
ministrans, tum verò, post exceptas con-
fessiones, Christi corpus impertiens. Nec
quisquam omnino fuit eorum, qui non
illo auctore sacrorum mysteriorum par-
ticeps fieret. Vbi satis operæ ægris nauas-
se visus est, in ædem B. Mariæ, valetudi-
nario proximam, demigrauit, valentibus
quoque opem laturus.

Concionatur.

Ibi Dominicis ac
festis diebus manè concionem habebat
ad Lusitanos, à prandio indigenis Sym-
boli capita cum summa cura explicabat,
maiore hominum frequentia, quàm pro
ædis, vbi docebat, modo. Inde inimicos
ad pacem, dissidentes ad concordiam re-
ducebat.

Priuata colloquia.

Nec quicquam in priuatis col-
loquiis inexpertum omisit, quod ad sa-
nan-

nandos ciuium animos pertineret. Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comiter de ipsorum vitiis admonuit: ille incusso nunc mortis nunc gehennæ terrore, perditos homines à flagitiis reuocauit. Quos, vt primùm permotos esse sensit, modò ad expiationem noxarum, modò ad vitæ emendationem rogando alternis, suadendoque, pellicere institit. Satis constat plerosque ita affectos atque animatos, vt à confessione nouam vitæ rationem instituerint, pellicibus electis, & malè parta pecunia restituta. *Fructus sermonũ.*

CAPVT III.

Pellices miro artificio nuptiis iungit, aut detrahit. Pueros rudesq; Catechismo instruit.

CÆTERVM haud paulò plus in pellicibus, quàm in alienis pecuniis, laboris atque operæ fuit. Illa tempestate Lusitani Goæ, ob Lusitanarum mulierũ inopiam, alienigenarum erant amoribus implicati. Pleræq; Simoniæ, aut Peguanæ, nonnullæ ab Iaponia Sinísue. Quippe hæ Indis feminis specie corporis, & decore habitus; longè præstant. Eas fermè

me Lusitani, quia coniugio non dignabantur, in deliciis habebant. Ergo Xauerius tanto huic malo obuiam eundem ratus, summa ope expedire illorum animos cœpit. Primùm igitur eos omni obsequio demereri. Inde, vt quisque obuius erat, hilari vultu eum rogare, vt Sacerdotem cibi egentem conuiuio acciperet familiari. Annuente illo, mensæ pariter accumbebat. Super cænam vel à cœna orabat hospitem, suos vt liberos accersiri iuberet. Mox patris iussu prodibant parui filij, quos Franciscus manibus sublatos collo suo admouebat, grates Deo agens, qui tales ei pueros spem stirpis dedisset: & simul honestam eis sanctamq; vitam exposcebat precibus. Subinde (temeritas in alio foret, quod illius sanctitas facilè sustinebat) puerorum matrem acciri desiderabat; aceitam benignè alloqui, hospiti eius commendare formã, nuptiis viam muniens. Eam vtique egregia esse indole ac specie, vt Lusitana posset videri: liberos ex ea genitos haud dubiè Lusitano homine dignos. Quæ res igitur connubium moraretur? quam coniugem expeteret illa meliorem? Proinde ne cunctaretur filiorum famæ, talis feminæ pudori consulere. Nec salubria dicta in irritum cadebant. Francisci vox & auctori-

Pellices formosas connubio iungit, deformes eijci iubet.

ctoritas haud ægre eos impellebat ad pellices sibi matrimonio iungendas, ipsomet inspectante. Quòd si quem nactus esset, qui ex Inda muliere ac deformi filios matri similes haberet; indignabundus exclamabat: Deus bone, quid hoc est monstri? Diabolum domi alis? cum isto portento consuetudinem habes? hinc suscipere liberos potes? me audi. istud monstrum ac prodigium extemplo tectis eijce; & te dignam coniugem quære. ita ille, amandata pellice, ducebat vxorem. Nec sinebat Franciscus, quantum in ipso erat, nigras ancillas à Lusitanis in matrimonium duci, sed albas, minimeque deformes; vt scilicet adulteriis abstinerent, sua quisq; vxore contenti. Interim verò ad studium pietatis Christianæq; vitæ omnium animos pellicere atque instituere non desistebat. Nec frustra id fuit. Cælestis hæc disciplina adeò ciuium incolarumq; formauit mores, vt alia quædã videretur esse Goæ facies, quàm paulò antè fuerat. Et Franciscum ipsum cùm diurna Christianæ pietatis ministeria, tum verò nocturnæ orationis assiduitas clarũ & celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosq;. Cæterùm vir verè sanct⁹ nominis celebritatem non superbiæ incitamẽta habuit, sed industriæ. Quippe humanæ salu-

Nolebat Lusitanos vxores ducere deformes, vt pellicibus abstinerent.

Pueros ac seruos tintinnabulo coactos docet.

salutis quàm laudis auidior, nouas subinde excogitans iuuandorum hominum rationes, ad omnia descendebat. Illud autem in tali viro admirabile Christianæ simplicitatis exemplum, & vtilius quàm speciosius institutum. Homo id ætatis atque auctoritatis vias plateasque cum tintinnabulo circũibat: adeò nihil quod Deo gratum, hominibus salubre foret, sibi indecorum ducebat: puerosque ac seruos ad Christianam doctrinam conuocans, ad viarum angulos & compita subinde tali carmine incolarum pietatem excitabat: Fideles Christiani, liberos vestros seruosque, pro vestra in Christum caritate, ad Christianam disciplinam dimittite. Ad hanc rei nouitatem maximi puerorum ac mancipiorum vndique se proripientium, aliorumq; hominum concurrebant greges. Quos ille omnes in ædem B. Mariæ quasi agmine adductos Catechismum modulans docebat, ratus pueros cantus suauitate delinitos & libentius conuenturos ad audiendum, & faciliùs illa tanquam carmina memoriæ mandaturos; quod vtrumque rei euentus comprobauit. Verùm ad id negotiũ non plus solertiæ adhibuit quàm prudentiæ. Namque haud dubius ita demum vtilem suum laborem futurum, si probè intelli-

intelligerentur quæ ediſci oporteret; ſingula rerum capita decantata, pro auditorum captu & intelligentia, explicabat breuiter appoſiteque. Apud rudes homines ac ſeruos rudi & abiecto dicendi genere vtebatur de induſtria; quo facilius ſermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec verò huius laboris fructus aut exiguꝰ aut caducus fuit. Hinc tantus ille Chriſtianæ inſtitutionis docendæ diſcendæque vſus, qui hodie viget in India. Nam cùm ex ea re fructus hominum ſpe maior extaret: Epiſcopus ab alijs idem in reliquis vrbis templis fieri iuſſit. Itaq; certatim ſocij quidem Franciſci inſtituto, cæteri autem partim Epiſcopi iuſſu, partim illorum exemplo excitati, idem poſtea tota India factitarunt, cum ingenti rei Chriſtianæ emolumento. Quippe hic mos cùm alibi, tum verò Goæ adeò percrebuit, vt paſſim in ſcholis, in vijs, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ineptis ac vecordibus cantilenis, Chriſtianæ diſciplinæ rudimenta & canantur iucundiſſimè, & audiantur. Quocirca iam vſu venit, vt vix dum balbutientes infantes carmina illa magna ex parte percepta cantitare geſtiant. In hoc autem, quod dixi, munere obeundo Xauerius haud illuſtrius induſtriæ quàm

Plebeio ſermone vtitur de induſtria.

Tradendi Catechiſmi fructus.

abstinentiæ ac modestiæ exemplum edidit. Ex his quæ eleemosynæ nomine ad illum plurima afferebantur, nihil admodum sumens sibi, omnia egentibus atq; ægrotantibus quàm occultissimè dispertiebat, ne quid laus humana de diuina mercede decerperet. Nec glorioſam solùm, sed etiam honorem (in quo paucissimi fortes & constantes reperiuntur) repudiabat ex animo. Cùm vulgò honos illi virtuti debitus haberetur, honorē æqui & honorantes gestu ac toto corpore, non tantùm voce vultuque, auersabatur; indignum scilicet ratus, Christianum hominē veneratione delectari, Christi opprobria secum animo reputantem. Audiant quod dicturus sum, qui vanos honorum titulos aucupātur. Xauerius quidem rerum humanarum maximeq; sui ipsius contemptor, nihilo minùs celebritatem nominis honoremque aspernabatur, quam vulgò homines expetunt: quam constaret inter omnes, nihil illi grauius ac molestius accidere posse, quam prædicationem rerum suarum, suiq; veneracionem. Cæterùm vt honor fugientem maximè sequitur, hæc ipsa honoris fuga vt sit, honorem & admirationem auxit. Admirabantur omnes Sacerdotem eruditionis ac virtutis eximiæ, peregri-

Honoris fuga.

num ex alio orbe terrarum, tam multa genere tamque præclara, nulla omnino mercede, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo vt antea in Lusitania, sic in India, Apostolus vulgò cœptus est appellari, non minore vtique eius stomacho, quàm pudore. Sed vicit multitudinis siue pertinacia dicenda est, siue constantia. Hæsit enim deinceps Xauerio Apostoli cognomen adeò, vt excuti ab eo nullo modo potuerit. Idemque postea cognomen à Francisco, quasi capite, ad eius manauit socios. Verùm hi denique effecerunt, vt nouo nomine (de quo mox dicemus) assumpto, vetus illud nimis magnificum deponerent nomen.

Apostolus in India appellatur.

CAPVT IV.

Goanum Collegium Societati parat.

PAVCIS ante Xauerij aduentum mensibus, Goę pij quidam homines, auctore F. Iacobo Borbano, rei Christianæ augendæ societate inter se inita (vt suprà ostendimus) Indorũ Seminarium inchoarant. Iamq; rerum vsu docti consenserant, optimũ factu esse, pueros adolescentulosque quamplurimos, omnium ferè Indicarum nationum, Christianis moribus & literis imbui; ac deinde suam

quemque domum remitti, partim Sacer-
dotes, partim interpretes futuros. Igitu
communi consilio ad Ferdinandum Ro
dericum Quæstorem Regium (is tum
Stephano Gama Indiæ Prætore abseute
eius loco Goæ præerat) rem deferunt, a
eodem consilium & auxilium petente
Ex eius ergo auctoritate Sodalitas insti
tuitur his legibus, vt Goæ ex omnibu
fermè Indiæ nationibus (nominatim a
tem appellabantur Canarini, ad qu
Goa ipsa pertinet, Cingalæ, Malauare
Cellanij, Bengalenses, Peguani, Mal
censes, Sinæ, Abyssini) pueri Christian
mysterijs ac præceptis erudirentur, q
deinde Sacerdotum aut interpretum im
plerent vicem. Quòd si qui ad neutrum
munus essent idonei, alerentur tame
quoad artem aliquam addiscerent. Et
quidem familiaris procurationem pe
delectos à Sodalitate curatores, puer
rum verò institutionem apud Francis
nos esse placuit. His rebus ita compo
tis, Quæstor regius Prætoris Indici
Regis Lusitani nomine stipendium
publico octingentorum aureorum, q
tum Deorũ Sacerdotes fruebantur, Go
no Seminario attribuit, Dæmonis op
ad Dei cultum diuina prouidentia v
tente. Id vectigal deinde duplicatum
eode

eodem,& ab Indiæ Prætore & Regia auctoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad Christianę fidei propagationem referebatur,à Sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & eleemosynarum tanta vis erat, vt centum alumni sustineri facilè possent. alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is, qui eius auctor fuerat. Cæterùm id Collegium Societati IESV diuinitùs erat destinatum: quod ipsemet Borbanus,ex quo tempore Societatem nosse cœpit,lętus euentu non semel prædixit.Ille igitur Xauerij egregia vitæ ratione perspecta, studioque instituendæ tenerę ætatis valde probato,Seminarij administrationem vltrò ei detulit. Ille; vtpote, qui dissieminando Euãgelio totam Indiam peragrare in animo haberet, id oneris scilicet recusauit. Instare primò acriter Iacobus; negotij magnitudinem proponere; vberrimos fructus percensere; Seminarium illud Sacerdotum atque interpretũ, Ethnicarum nationum subsidium, maximum ad religionem propagandam momentum esse veris laudibus memorans: Vbi nihil se proficere animaduertit; cùm ipsemet,tum per Sosam Prætorem Indiæ agere cœpit, vt si Xauerius eam curam

Seminarij administrationem recusat.

ſuſcipere ipſe aut non poſſet, aut nollet, at alicui ſaltem è ſocijs ſuis mandaret. Paulum & Manſillam ſocios Franciſcus è Mozambico propediem, alios item deinceps è Luſitania expectabat. Itaque animo Collegij illius amplitudinem atq; vſum eximium præſagiente, rem complexus, Paulum deſtinauit ſui muneris Vicarium: alumnorumque Magiſtros è Societate inde vſque ab vrbe Roma exciuit, haud minore Prætoris quàm Borbani voluntate. Inde reditibus annuis regia liberalitate auctis, cùm ad augẽdum alumnorum numerum laxari tecta placuiſſet; Soſæ Prætoris nõ auctoritas magis quàm largitas negotio fauit. Nouum templum, deſcriptæque denuò ædes, eiuſdem potiſſimùm ope atq; operâ, breui tempore abſolutæ ſunt. Templum dicatum Apoſtolo Paulo: inde Collegium S. Pauli appellatum. Ex eo deinde homines è Societate nomen acceperunt. Nam cùm id Collegium poſtea, ſaluo Indorũ Seminario, Societati IESV ab Rege Luſitaniæ attributũ eſſet, Patribus in Indiam & Orientem deſtinatis inſtituendis; Patres cognomen traxerunt ex loco. Id hodie regia munificentia locupletatum bonis, ædificiisque ornatum eſt, egregium ſanè Luſitanorum Regum munificentiæ

mon-

monumentum, ampliſſimumq; concionatorum ſacerdotumque, ad vſum Indiæ Orientisque, Seminarium, Conimbricenſi Seminario in Goanũ ab Rege Luſitaniæ verſo. Hîc enim (præter plurimos ex Indorum populis alumnos, qui ſeparatas colunt ædes) ad centũ partim ibidem adſciti in Societatem IESV, partim à Luſitania ſubmiſſi, bonis artib⁹ ac moribus inſtruuntur, donec ſatis idonei ſint ad Indiæ Orientisq; gentes exemplis & ſermonibus iuuandas. Hanc primũ Societati ſedem diuina prouidentia conſtituit in India, priuſquam ibi eſſet Societatis nomen auditum: eademque ſedes parens eſt & caput ſedium cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæſitæ conditæq;. Cæterùm vt ad ordinem rerum, vnde opportunitas Goani Collegij per Xauerium parte auerterat, redeamus) Seminario, quod diximus, Societati aſſignato, nouum Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

Goanum Collegium Societatis IESV.

CAPVT V.

Ad Comorinenſes neophytos iuuandos proficiſcitur.

IAM prolapſam Goæ Chriſtianam diſciplinam Xauerius reſtituerat, cùm

Ora Piſcaria.

Comorini promontorij oræque Piſcariæ incolæ nuper ad Chriſti fidem adducti, deſertique à Sacerdotibus, ingentem eius animo iniecêre curam. Piſcaria regio vicis magis quàm vrbibus frequens, à piſcatoribus (Parauas vocant) incolitur margaritis non alia ora ditior. quocirca ex margaritarum maximè piſcatu, Piſcaria nominatur. Verum incolæ, opum vernaculārū expertes, in margaritis piſcandis operam ſuam locabant Saraceni. Tutuchurinū oppidum eſt eius oræ non ignobile, vbi leuis ductu res, grauiſſimi belli cauſa, & imminens genti clades Chriſtianæ fidei occaſio fuit. In iurgio Saracenus (vt eſt genus hominum impotens & contumelioſum) Parauæ cuiuſdam aurem, gentis more perforatam, detracto per contumeliā annulo lacerat: quod apud illos probrum ducitur maximum. Itaq; Saraceno illo interfecto, iniuriā Parauæ vlti ſunt. Cæterùm (vt in rixis accenſo certamine animorū, cædes alia ex alia naſcitur, neque vllus eſt cædendi finis, niſi pax intercurrit) res quæ primò per vlciſcendi libidinē à duorum iurgio ad neceſſariorum certamen venerat, inde ab horum certamine ad internecinum bellum venit nationū. Nam Parauæ demum, maiore quàm intule-

Ex leuiſſima cauſa internecinum bellum.

rant

rant accepta clade, impositam nationi suæ labem, hostium sanguine luendam rati, clàm permagnã ex vicis ferè omnibus contrahunt manum: ac de improuiso, impetu in Saracenos facto, magnum eorum numerum interficiunt. Tum enimuero Saraceni ira furentes, omnibus viribus in Parauas consurgere, eorumq; nomen ad internecionẽ redigere statuerunt. Protinus ergo quantam maximam possunt, comparant classem, ipsosq; Parauarum Regulos magnitudine pecuniæ in suos populares incitant, haud dubij, si hostes nullum neque mari neque terra haberent effugium, circumuentos haud ægre ad vnum omnes posse deleri. Hîc Parauæ, cùm vndique se cinctos periculis, ab hostibus circumsessos, ab Regibus suis proditos cernerent; fluctuantes animis circumspicere externa auxilia, consilia vndecunque exquirere. Versabatur tum fortè inter eos Christianus eques (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi suæ honestissimus, natione quidem Malauar, cæterùm Lusitanis similior quàm suis, qui virtutis ergô ab Rege Lusitaniæ Christi eques factus, eo ipso tempore equos aliquot ad Parauarum regulos adducebat. Ad hunc igitur primores Parauarum pro familiaritate coëunt: rem de-

Ioannes Crucius.

monstrant, consilium petunt. Et Crucius vir æquè prudens ac pius, illorum trepidationem Euangelij occasionem ratus, vt simul belli ac superstitionis arceret cladem, censere se dixit, in vltimo discrimine ad vltima remedia descenderent. & quoniam à suis Regibus contra ius fas proditi, vndique hostium vrgerentur armis, à præpotenti cæli Rege, Lusitanisque, eum piè ac religiosè colentibus, implorarent opem. Quippe hac vmbra Lusitani cælestisque auxilij, non tegi solùm ipsos posse, sed etiam de hostibus triumphare. Nam si Lusitanorũ, hoc est, Christianam religionem amplexi, eis se vltro dedidissent, haud dubiè illos pro religione ac deditijs suis bellũ aduersus communes hostes impigrè susceptũ, feliciter iuxtà ac fortiter cælesti ope gesturos. Et Saracenis, æternis Christiani nominis hostibus, victis debellatisq;, fortassis piscatum margaritarum, iure belli eis ademptum, Parauis, quòd Christiani facti essent, vltro donaturos, velut auctoramentum religionis. Haud surdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Lusitanus fefellit. omnia prorsus, vt ille prędixerat, euenêre. Cùm terror hostium & equitis auctoritas trepidos Parauarum animos ad Lusitanorum amicitiam reli-

gio-

gionemque perpulissent; properè summi eorum Magistratus (Pantagatini appellantur) honestissimos suæ nationis viros Cocinum ad Lusitanos allegant. Legatis mandant, vt Cocini primo quoque tempore ipsi fiant Christiani: & Parauarum rebus in Lusitanorum ditionem datis, opem ab eis ad imminētem Saracenorum rabiem arcendam, Sacerdotes ad cæteros Christi sacris initiādos petant. Cocinum Lusitanorum oppidum est maritimum, inter Comorinū promontorium & Goā positum, amplitudine ac dignitate vni Goæ in India secundum. Huc ergo Parauarum Legati, millia passuū fermè CC. emensi, cùm appulissent, mira opportunitate Michaëlem Vasæū Proepiscopum (generalem Episcopi Vicarium vocabant) virum propagandæ religionis auidissimum offendunt: à quo comiter accepti, & ad Præfectum vrbis introducti, non enixiùs quàm efficacius commendantur. Præfectus Parauarum legatione benignè audita, & beneuolentiam eis in præsentia præstitit, & studium apud Prætorem Indiæ detulit suum. Benigniùs etiam quàm locutus est, fecit: vtiq; postea quàm Legati Baptismū efflagitarunt. Et Prætor Indię à Cocini Prefecto certior de tota refactus, vt erat homo eximię pieta-

Cocinum.

tis, eo nuntio lætus, celeriter Parauis fer
iussit auxilium. Inter hæc Parauarum
Legati Baptismo lustrati, cognomen
cruce, in gratiam Ioannis Crucij, qui h
illis consilij dederat, acceperunt. Idq
cognomen (tanta fuit salutaris consi
gratia) à reliquis deinceps eius gētis p
moribus adscitum. Præfectus igitur, Pr
toris iussu, confestim validam classe
adornat, oram Piscariam petit, cum hos
confligit. Haud humanæ opis res vi
Saraceni primo impetu victi, vnoq; pra
lio debellati. Inde Parauis belli metu
beratis, ad eorum Baptismum cura Præ
fecti versa. Missis eò sacerdotibus, bapti
zata capitum ad 20. millia dicuntur. Lu
sitanus inde victor, haud contentus ded
titiorum suorū salute, piscatum insup
margaritarum (vti Crucius coniectaue
rat) eisdem susceptæ religionis præmium
vltro concessit: vt versa vice Saracenis,
non nisi facta à Parauis potestate, pisca
liceret. Ita Deo incommoda in bonos e
uentus vertente, vnius auris laceratio in
vniuersæ gentis salutē & emolumentum
cessit. Cæterùm diuino consilio huma
na imbecillitas defuit. Sacerdotes illi
quos diximus, Parauis magna ex parte
baptizatis, summa loci intemperie, & ali
mentorū inopia territi, domos protinus
remi-

Comorinenses baptizātur.

Comorinenses à Sacerdotibus deseruntur.

remigrarunt. Itaq; miseri neophyti, quos fortassis non tam veræ religionis amor, quàm metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti à pastoribꝰ, Christianæ disciplinæ penitus ignari, ad pristinos ritus ac mores reuoluebantur. His rebus ex ipso Michaële Vasæo cognitis, Xauerius variè affectus est: nam tanto rei Christianæ incremento admodum lætus, ingentem ex illorum solitudine cepit dolorem. quem tamen breui haud dubia spes leniit, neophytos illos posse suâ operâ erigi coliqúe. Quippe ethnici & neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum operâ egregiè iuuabantur. Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutis. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci decreuit, piscatorum ipsorum animas piscaturus, longè pretiosiores margaritis. Mox Episcopum sua consuetudine adit: quid sui consilij sit, edocet: eiqúe totius rei permittit arbitrium. Ille, probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facilè prodidêre, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde Episcopi auctoritate subnixus, Sosam Indiæ Prætorem conuenit; ac re demonstrata, vt facultatem

Episcopi in Xauerium amor.

Prætoris obseruantia erga Franciscũ

tem negotij conficiendi (si videatur) det, impensè rogat. Tum ille testari Deum, se talis viri discessum permoleste ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius profectio Parauis saluti foret; hoc solatio desiderium, quod ex ipso caperet, leniturũ: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minùs benignè quàm libenter, & Regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerius tam officiosæ voluntati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius itineris facultatem; vt, quoniam terrestre iter hostibus obnoxium diceretur, mari quamprimum eò contendere liceret. Extemplo morem gerit Sosa; nauim attribuit: & nihilo secius imperat suis, omnibus eum instruant rebus.

Studium paupertatis.

Sed in viæ vitæque commodis fortiter constanterque repudiandis, Xauerius sui similis fuit. Offerentibus atque adeò obtrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria, gratias comiter agens prorsus omnia remisit. Verùm cùm iidem obstinatè, non modò enixè, instarent; cessit nonnihil eorum precibus, haud minore facilitatis laude, quàm abstinentiæ: thoracemque ex corio atque ocreas sumpsit, aduersus Solis æstum, quem illis in locis, quippe æquinoctiali plagæ proximis, longè maximum cognorãt esse. Hisce rebus

bus impigre curatis, pro se quisque amici eius ac studiosi instrumenta itineris conferre cœperunt. Quibus ille benignè remissis, quòd impedimenta veriùs quã adiumenta sibi esse diceret, vnà cum Præfecto oræ Piscariæ, qui eodem pergebat, anno seculi huius XLIII. Octobri mense inito, discessit.

CAPVT VI.

In Comorino promontorio elaborat.

Comorinũ promontorium.

COMORINVM promontorium pari ferè interuallo ab Indo & Gange distans, ad æquinoctialem lineam procurrit, ab vrbe Goa millia passuum ferè CCCC. Hinc velut ex cubito se flectit India. indidem & ora Piscaria inter Orientem ac meridiem spectans, fermè CC. millia passuum Gangem versus porrigitur. Tota regio tam alimentorũ inops, quàm diues gemmarum. Quippe incolæ oryza, lacte, pisce, carne viuunt; pane, vino, pomis, cæterisq; eiusmodi rebus carent: & medicorum medicamentorumq; vsus vulgò apud eos nullus. Gentis quidẽ ingenia (vt est captus barbarorum) satis sedata & quieta, cæterùm admodum rudia

Æstus intolerabilis

rudia & incondita sunt. Nec aliam Indiæ regionem Sol magis exurit: vbi enim vapor iacentes arenas accēdit, æstus igne torrentur. Hanc tamen tantam cæli luciq́ue intemperiem, pari ciborum medicamentorumq́ue inopiæ iunctam, inuicta Xauerij virtus vltro subiit, auidior scilicet animorum, quàm cæteri margaritarum. Enimuero precium est operæ, quæ deinceps exposituri sumus de immenso infinitoq́ue Xauerij labore, maximis ærumnis, omniumq́ue rerum inopia, in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui vel modicis laboribus & incommodis perfuncti placent indulgentq́ue sibi; perinde quasi Christi nomine malorum vltima perpessi. Nimirum vehemēter nos nostri pudeat pigeatq́;, si nostros labores cū Francisco conferamus, in Comorinensi Christi vinea laborante. Habitabatur longissimus ille tractus piscatorum partim vicis, partim oppidis, ad XXX. Horum XX. erant Christianorū, in quibus præter XX. neophytorum millia Christianis præceptis imbuenda, cōplures supererant baptizandi vel infantes vel adulti: luctandum sæpe non magis cum ardore Solis, quàm cum arena; feruido litore non tantùm fallente, sed etiam exurente vestigia. At Frāciscus ad omnia

Labores Xauerij.

inter-

interritus, tam duram prouinciam, maiore etiam animi robore sustinuit quàm susceperit. Namque vnus multorum Sacerdotum animos ac vires gerens, contempto Solis ardore, continenter circum illius oræ maritimæ vicos & oppida pedibus sæpe nudis (vtique post detritas vsu ocreas) feruida arena cursare: infantes ac pueros cæterosq; quotidie ad Christi fidem accedentes baptismo abluere: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponsos ac sponsas rite in matrimonio collocare: omnes, pro cuiusque intelligentia, catechismo erudire: dissidentes ad pacem reuocare institit: quamuis æstuans & sudore penè perpetuo fluens. Nec verò suum ipse corpus in tantis laboribus indulgenter habuit. Solenne illi fuit cubare humi, gentis more oryza victitare, eaque exigua, & scilicet malè cõdita; vtpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. Ad oryzam admodum rarò piscem, aut lac plerumq; acidum, à neophytis Ethnicisue vltro allatum, adhibebat. Multis etiam ac grauibus molestiis, quas peregrino homini locorum insolentia, rerumque omnium inopia necessariò afferebant, defungebatur. Et cætera quidem incommoda haud ferebat ægre; sed patrij ipsorum sermonis

Oryzam sibi ipse coquit.

nis inscitia vehementer curam eius intenderat. Namque incolæ interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinentibus, id modò respondebant, se esse Christianos; & quòd Lusitanæ linguæ omnino rudes essent, Christianorum institutа ac præcepta cognoscere nequiuisse. Deduxerat secum Franciscus alumnos Goani Collegij duos, iam adultos, & Malauarici sermonis, quo illa gẽs vtitur, Lusitaniq́ue non ignaros: sed puerorum & idiotarum institutionem per interpretem & tardam & minùs efficacem expertus, maluit eos magistros habere quàm interpretes; adeò incensa erat cupido non celeritatis solùm in docendo, sed etiam sedulitatis. Itaque ab iis, quos diximus, Christianæ disciplinæ capita in Malauaricam linguam celeriter vertenda curauit. Inde homo id ætatis in Christi gratiam velut repuerascens, illa quamprimum ediscere: mox tintinnabulo puerorum greges ac virorum cogens, vicos obire: vnum in locum coactis, illa, quæ dixi, capita inculcare. Magistri ardor, discendi alacritatem discipulis attulit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri vnius mensis spatio memoriæ bellissimè commendarunt; vt nec Franciscum industriæ suæ, nec illos assiduitatis pœni-

Comri-onensium inscitia.

Domorinensium puerorum ardor discendi.

niteret. Tanta porrò eos ceperat discendi cupido, vt ab illo alias ex aliis precationes ediscendas subinde flagitarent, adeò obstinatè, vt penè odiosè interpellarent etiam diuini pensum officij persoluentẽ. Neque finem vllum faciebant instandi, donec illorum postulatis satisfacturum se promitteret. Xauerius ergo, vbi initia ex sententia succedere animaduertit; paucorum emolumento minimè contentus, rationem iniit iuuandi quamplurimos. Vt ea institutio latiùs pateret, pueris præcipit, vti suos quisq; parentes, cognatos, domesticos, vicinosque omnes paulatim docerent eadem illa, quæ ipsi in schola didicissent. Ita pueri è discipulis repentè doctores facti, rem Christianam haud sanè mediocriter adiuuerunt. Nec verò Xauerius, hisce adiutoribus vtens, quicquam de labore remisit suo. Diebus Dominicis in magno puerorum, mulierum, ac virorum cœtu, orsus ab Symbolo Apostolorum, breuiter duodecim fidei capita ac præcepta Decalogi, alia alio explicabat tempore. Audiebatur attentè ac diligenter, obstupescentibus non modò Christianis, sed etiam Ethnicis; qui frequentes conueniebant, demirantes Christianam legem adeò consentaneam & congruentem esse rationi.

Pueris vtitur ad parentum & aliorũ institutionem.

Christiana lex Eth-

Cæte-

nicorum iudicio cõgruit rationi.

Cæterùm Xauerius haud ignarus in d
uinis rebus rectè tradendis plus diuina
vim valere, quàm humanam induſtriam
ad ſingula Symboli ac Decalogi capita
ſe appoſito carmine præibat; quo ca
mine opem ſeparatim à Chriſto & à
Maria peterent, ad illa ipſa ſiue credend
ſiue exequenda: illudque ſubinde pr
nunciabat, ſi illa quæ tum peterent de
de ac lege Chriſtiana ſeruanda, à Deo im
petraſſent, deinceps multo plura ac m
iora diuinitus accepturos, quàm ipſi tac
ti auderent optare. Eâdem autem op
& Neophytos inſtituebat, & catechum
nos: ad quos vtique, quia magis perc
tabantur, plus etiam curæ atque oper
deriuabat. Tantus verò numerus e

Totos pagos ſingulis diebus baptizat.

Chriſtiana ſacra capeſſentium (vicos
nim totos ſingulis diebus non ſemel e
piauit) vt inter baptizandum, manib
brachiisque defatigatis, ſæpe languer
Sæpe etiam talium rerum incu catio d
centem frangebat adeò, vt vox pariter
resque deficerent. Non tamen illius v

Virtus labore inuicta.

tus laxamentum laboris, ſed nouam m
teriam quærebat benemerendi. Nul
labore aut corpus fatigari, aut animu
vinci poſſe diceres. Plures quotidie i

Tenera ætatis informatio.

fantes vndique conquiſitos rite ſacra
ſtrabat aqua. Præcipuè verò teneram
tatu

tatem ad religionem informare studebat, haud ignarus plurimum momenti esse in puerorum institutione; vtpote quos prouideret, à primæ ætatis conformatione, longè meliores parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos, non auidiùs arripere ipsos explicata, qnàm aliis traderet: ab Idolorum cultu, omniqúe superstitionum genere adeò abhorrere, vt parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere verentur, & ad FRANCISCVM protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studiis deerat, sed ad facinus vindicandum, & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, properè contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas: extemplo, velut signo dato, inuadebat lararium. Tum pueri, facto impetu, pro se quisque Deorum simulacra comminuere, consputare, conculcare pedibus, omnibus contumeliis onerare; Diaboli cultum in ludibrium vertente Xauerio.

***

CAPVT

CAPVT VII.

Multis miraculis per se ac neophytos editis, ob eximiam humilitatem vulgò Pater sanctus appellatur.

PAGIS, qui primi occurrerant, satis Catechismo eruditis, Tutuchurinum oppidum petens, ad ignobilem Ethnicorum pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo, Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco vt vniuersæ oræ Piscariæ auctoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuebant, non tam verè quàm obstinatè superstitioni honestũ obsequij titulum præferentes. Incertus consilij Xauerio, egregiam rei bene gerendæ occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus. nihil illa desperatius. Iam surdæ inanium Deorum aures frustra pro illius salute pulsatæ, coniugem eius cognatosque fatigauerant; cùm Franciscus, re comperta, Deo fretus, eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendẽs. Mox domestico-rũ permissu agere cum illa, vt, desperatis

cor-

corporis ſalute, animo cõſuleret; & ſimul noſtræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus mulier, diuinitus tacta, cùm aſſentiretur; percontatur ex ea Xauerius, velitne fieri Chriſtiana. Et libenter quidem, inquit illa. Tum Franciſcus, Euangelio recitato, moribundam feminam rite baptizat. Mirum dictu: baptiſmus ita facilem illi partum præſtitit, vt protinus innoxia fœtum effunderet. Lætus euentu Franciſcus, primùm modò natum infantem, domeſticos deinde omnes baptiſmo luſtrat, non minùs miraculo attonitos, quam lætitia geſtientes. Factum tam admirabile tamque teſtatum celeriter (vt fieri ſolet) fama vulgauit. Xauerius ergo populi animos ſtupore perculſos vrgendos ratus, pagi primoribus inſtare, vt ſuſcipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euidens haberent. Negare illi primò id ſe Regis ſui iniuſſu eſſe facturos: deinde, poteſtate à Regio procuratore facta, omnes ferè, cum ſua quiſque familia, Chriſtianis initiati ſacris. Primores baptizati cæteros omnes ſuo exemplo incitarunt. Ita pagus vniuerſus ad Chriſti fidem acceſſit. Inde Franciſcus Punicale (oppidum id eſt ſanè frequens) profectus, benignè à neophytis excipitur. Confeſtim infantibus ſuo inſti-

Mulier periclitãs difficultate partus baptiſmo liberatur.

Pagum vniuerſum baptizat.

tuto

tuto baptizatis, populum ac pueros Catechismo imbuere institit. Et grassabatur tum in oppido lues. Itaque permulti quotidie ad eum conueniebant vndique rogatum, vt ipsorum tecta adiret, super affectos Deum rite precaturus. plures quoque grauiter laborantes, qui deprecatores nullos haberent, ipsimet, vt poterant, ad illum eandem ob causam adrepebant. Commouebatur scilicet Xauerius tum insita misericordia, tum miserabili spectaculo. Miseris hominibus iusta petentibus abnuere nefas ducebat, veritus ne quid fortè de fiducia aut opinione Christianæ religionis cunctatio demeret. Itaque in adeundis ægrotis, recitandoq; super eos Euangelio, plurimum & operæ ponebat & temporis. Nec malè tempus & opera posita. Satis constat plurimos ab eo in illa maritima ora ægros sanatos esse, multos energumenos liberatos. Nec obscura aut dubia fama est, tres inibi excitatos à mortuis, præter puellam Cangoximanam, de qua suo loco dicetur. Punicale oppidum est in ora Comorinensi (vt diximus) haud sane ignobile. hîc adolescens quidam minimis obscuro loco natus mortem obierat. Qui confestim ad Franciscum delatus à suis cum ingenti comploratione ante eius pe-

Ægros sanat, energumenos liberat.

Tres à mortuis excitat.

Adolescẽs à mortuis excitatur.

des ponitur. Itaque eum Pater manu prehensum Christi nomine surgere iubet. Ille continuò surgit haud dubiè rediuiuus. Id Xauerius humilitati suæ indulgẽs, quantum potuit, dissimulando suppressit, sed frustra. Neq; enim testis præconesque graues, quamuis magni rei auctores, defuêre: & huic miraculo consimile deinde miraculum affirmauit fidem. Ibidem Christiana mulier Franciscum adiit; & flens, ac suam orbitatem deplorans, suppliciter obsecrabat, vt ad paruum filium suum, nuper in puteo extinctum, accederet ne grauaretur. Tum ille negans puerũ esse mortuum, bono esse animo mulierem iubet, eique protinus morem gerit. Ad eius tecta vbi ventum est, procumbit in genua. Deum aliquamdiu precatus, exanime pueri corpus signat cruce. Extemplo exilit puer è feretro non viuus modò, sed etiam valens. Enimuero circumstantes Christiani obstupescere, & miraculum clamitare. At Xauerius enixè eos obtestatus, vt rem omni ope tacerent, repentè inde proripuit se. Cæterùm illi, vt rem tam admirabilem silentio supprimerent, nequaquam sibi imperare potuerunt. Ex Xauerij dissimulatio illustriorem insuper eius sanctimoniam fecit. Porrò Ioannes Triaga Lusitanus (vt

Miracula supprimit.

Puer in puteo extinctus reuocatur ad vitam.

de aliis taceam) vir iuxta pius & grauis, idemque Franciſci familiaris, poſt eius deceſſum à Goani Epiſcopi Vicario rite interrogatus, pro teſtimonio dixit, Punicali interfuiſſe ſe, cùm Franciſcus puerũ quendam, itemque puellam, reuocaret ad vitam. Accepiſſe etiam ſe à multis, alium præterea ab eodem in vico (cui Bembari eſt nomen) à mortuis excitatum: de quo interrogatum ab ſe Xauerium, ita rem humilitatis ſtudio ſuppreſſiſſe, vt tamen ſuppreſſa veritas emineret. Et hæc ſatis teſtata, atque ab Indiæ Prorege, Lusitani Regis iuſſu, conquiſita obſignataque penes nos habemus. Dum ægris mortuisque operam dat Xauerius, non ceſſabant interea quotidianæ occupationes inſtituendi pueros, Ethnicos conuertendi, baptizandi conuerſos, ſepeliendi mortuos, conſulentibus reſpondendi. Ægrorum autem negotium, pro multitudine ægrotantium, & fama curatorum, infinitè creſcebat in dies: vt iam vnus omnibus ſatisfacere haudquaquam valeret. Ad hæc, contentiones, vt fit, inter eos exiſtebant, quòd ſuam quiſque domum primus eum certabat adducere. Igitur iuſtis eorum poſtulatis, ſalua pace, morem gerẽs, pueros idoneos ſuo loco dimittere inſtituit, conſilio non magis neceſſario quàm

Puella ad vitam renocata.

quàm salubri. Pueri domos adeuntes ex præscripto Xauerij, primùm domesticos ac vicinos omnes concire: deinde simul cum iis qui conuenerant, Symbolo fidei recitato, ægros ad spem certamque Dei fiduciam, cuius beneficio valetudinem recuperaturi essent, excitare: ad vltimũ, omnibus qui aderant spe & expectatione erectis, certas adhibere preces. Nec vanum id inuentum fuit. Puerorum, circumstantium, ægrorum, & verò Francisci auctoris fides, lue laborantibus tum corporum tum animorum peperit sanitatem. Permulti quippe neophytorum in suscepta religione confirmati: Ethnicorum non pauci ad Christi fidem, cuius vim experti forent in valetudine recuperanda, perducti. Quòd si quis puerorum precatoriam Francisci coronam habere poterat (ea tactos ægros haud dubiè sanabat) præclarè secum putabat agi. Itaq; illa prodigiis nobilis certatim expetebatur; & ad ægros perpetuò circumlata, rarò admodum ad Franciscum redibat, miraculis magis quàm precibus seruiens. Nec ægris solùm, sed etiam energumenis, & obsessis à dæmone, per pueros consultum est. Energumenus quidam miseris modis à vexatore diabolo exercebatur. Ad quem Franciscus rogatus, cũ per

Ægros per pueros curat.

Energumenũ per pueros liberat.

occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot, Christianæ doctrinæ ministros, allegauit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt ad exagitatum hominem pueri. Xauerij crucem, ex eo præscripto, illi osculandam offerunt: ipsi precationes quasdam, quas tenēbāt memoria, super eum recitant. extemplo non tam puerorum vtique quàm Francisci fides ac virtus vexatum liberat, omnibus qui aderant admiratione defixis. Hæc fama non sine magna Xauerij laude manans, clariorem eius animi demissionem fecit: nam miracula diuinitus ab se, circummissis pueris, edita, ipse à semet abiudicans, adiudicabat fidei puerorum ægrorumque. Cæterùm dum omni ratione abijcere sese, suamque vim occulere conatur, auxit splendorem sanctitatis suæ. Quocirca, vt erat non egregia virtute solùm, sed etiam Christiana humilitate conspicuus, vulgò iam Pater Sanctus appellabatur. adeò occultata virtus existit illustrior.

Xauerij humilitas

Pater sanctus appellatur.

CAPVT

CAPVT VIII.

Tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit, eisq; certum stipendium ab Rege Lusitaniæ curat.

SPECTATA in depellendis morbis neophytorum fides atque industria, ad communicandum cum eisdem laborem plebis erudiendæ, Xauerium accendit. Itaque delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quàm pietatis, eos quoquò versus dimittebat, monitos vt in domibus, viis, plateis Catechismum, ita vt acceperant, rudibus traderent. Vbi rem pulchre institutam suis iam viribus niti videbat posse; in alium vicum ipse cum pueris commigrabat, eadem ratione pagos reliquos eruditurus. Quos omnes vt obierat, quietis immemor, labore in orbem redeunte, ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid fortè labaret: eodemq; ordine pagos deinceps reuisebat omnes. Inter hæc non modò ad præsens tempus, sed etiam in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in singulis pagis oppidisque Christianæ institutionis relinquebat exemplũ, scribẽdi gnaris, vt id describerent; rudibus, vt ediscerent, quotidieque memoriter recita-

Catechismi tradẽdi laborẽ cũ pueris communicat.

rent, præcipiens. In omnibus etiam vicis instituit, vti festis diebus omnibus neophyti vnum in locum congregati, Christianam doctrinam cuncti pariter decantarent. Vt autem rectum institutum rectè atq; ordine procederet, Vicarios muneris sui relinquendos existimans, in oppidis vicisque singulis vnum aliquem Christianæ rei curatorem (Canacapolam ipsi appellant) constituit. Et Canacapolis (ne quando tam necessarium institutum interiret) à Prætore Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad victum. Canacapolis instituendis causa hæc fuit, vt essent, qui paruis pueris periclitantib⁹ baptismo succurrerent in tempore; cæterisque in rebus, quæ moram dilationemque non patiuntur, neophytis subuenirent, quoties ipsius Francisci occursum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis singulos binósve delegit, qui disciplinæ Christianæ intelligentia, grauitate vitæ, pietatis ardore, morum integritate inter cæteros eminerent. his baptismi ratione tradita, mandauit, vt, si quando necessitas vrgeret, impigre baptizarent infantes; si quid incidisset grauius, referrent ad se. Hi in suo quisque pago, ob Sacerdotum inopiam, instar Curionum seu Parochorum erant.

Canacapola Francisci Vicarij.

erant. ædem sacram curabant: bis in die Catechismum tum Latino tum patrio sermone, manè viris, post meridiem mulieribus, tradebant. Nuptias quoque de more pronunciabant, inquirentes ecqua connubiorum forent impedimenta: præcipuè verò periclitantes ætatis imbecillitate infantulos baptismate abluebant. Iidem lustranti vicos Xauerio numerum puerorum eo anno natorum, itemque habentium apud se pellices, inimicitiasque inter se exercentium, edebant statim; quo ille hisce rebus remedium quàm maturrimè adhiberet. Ita res omnes præcipuas celeriter singulis in locis cognoscebat pariter & componebat, vt, quàm minima mora interposita, transiret aliò. In hos omnes Canacapolas, Xauerij rogatu, quadringenti aurei ex publico à Prætore Indiæ attributi, ab Rege Lusitaniæ confirmati deinde sunt. Ea pecunia Reginæ Lusitaniæ soccorum & crepidarum nomine pensitabatur. Quocirca Franciscus ad Catharinam Reginam tam falsè quàm piè scripsit: Non alios fore soccos aut crepidas aptiores, quibus ipsa scanderet in cælum, quàm pueros Christianos oræ Piscariæ, eorumque institutiones. Quare orare se, vt soccorum crepidarumque suarum vecti-

Epistola ad Reginã Lusitaniæ.

gal, ad sternendam sibi in cælum viam, illorum præceptoribus attribueret, læta tali commutatione, qua nullam potiorem optare potuisset. Illa, vt erat femina insigni religione, totam rem valde probauit: suumque illud tributum Canacapolis, neophytorum magistris, volens ac libens concessit. Ita auctore Xauerio, liberalitate Reginæ, Regis auctoritate, constituta res, stabilitaq;, non maiore illorum merito, quàm rei Christianæ emolumento.

Liberalitas ac pietas Reginæ Lusitaniæ.

CAPVT IX.

Brachmanas conuincit, nonnullosq; eorum conuertit.

INTER hæc haud nihil cum Brachmanis Francisco negotij fuit. Inter omnes Indorum gentes, non solùm nobilitate, sed etiam sapientia eminent Brachmanes, stirps Regia eadem & Sacerdotalis. Vnum ipsi Deum colunt (Parabram vocant) principium rerum omnium, omni ex parte perfectum, quippe conditorem terræ cæliq́ue. Sed fabulas innumerabiles, ad decipiendum vulgus, affingunt vero: ab illo tres filios progenitos, mundiq́ue administrationi præpositos, quorum

Brachmanes eorũq; religio.

rum tamen vna sit natura, vna diuinitas. Id adeò Brachmanum ipsorum significant cingula, quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent; acceptam olim trini Dei veritatem, siue improbitate hominum, siue dæmonum calliditate adulterante. Fana quoque Diis illis dicata visuntur cum ternis turribus ab imo seiunctis, paulatimque in vnum coëuntibus. Eorundem simulacra variis formis, quas olim induerint, ficta, Pagodes ab ipsis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abstinentiæ fama nobiles, in Comorino promontorio inscitia sunt nequitiaq; insignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis, quam locus ipse fert, impatientes, ingenitæ nequitiæ nefarium adijciunt dolum. Ipsi, remotis arbitris, festo tympanorum sono epulantes, persuadent imperitis, Deorum simulacra epulari: Deorumq; nomine ab eis postulant, quæ ipsi ad sustentandas familias suas desiderant; denunciata Deorum ira, nisi extemplo faciant imperata. Xauerius ergo eos palàm fraudis conuictos criminari apud populum, eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res mulis, qui relicta inanium Deorum superstitione ad Christum se aggregarunt, saluti fuit. Brachmanes autem siue doctrinæ, siue virtutis

Brachmanum improbitas & nequitia.

Brachmanes Francisci amicitiam expetunt.

miraculo attoniti, odio in venerationem verso, Franciscum donis atq; omni ratione demereri connitebantur. Sed paupertatis amorem nulla deuinciunt dona. Ille, remissis muneribus, ita libertatẽ conseruabat suam, vt tamen Brachmanum amicitiam retineret. Et Christianorum pagos circumiens, ad illorum sedes (Pagodes eodem quo Deos nomine appellant) sæpe diuertebat, ex Brachmanum numero aliquos traduci ad Christum posse credens, cum salute plurimorum. Fortè ad Pagodem venerat, vbi Brachmanes erant facilè ducenti: qui, Xauerij aduentu nuntiato, frequentes ad eum coëunt. Consalutatione facta, multisq; verbis vltro citroque habitis, sciscitatur ex eis Franciscus in consessu, quid tandem illorum Dij præciperent in cælum ad ipsos ituris. Post longum certamen, quis eorum potissimùm responderet, ad senem octogenarium, natu maximum ex omnibus, communi consensu delata res est. Is callidè tergiuersans percontatur inuicem de Xauerio, quid Christianis hominibus eorum imperet Deus. At ille, senis improbitate cognita, negauit se de Christianis rebus verbũ priùs esse futurũ, quã ipse (vti par erat) respondisset de suis. Tum verò senex, necessitate cogente, inscitiam suam

Pagodes.

Francisci congressus cũ Brachmanis.

ſuam aperiens, duò Deorum præcepta eſſe dixit: vnum, vt vaccarum cæde, quarum ſpecie Dij colerentur, abſtinerent: alterum, vt Brachmanas, Deorum antiſtites & adminiſtros, benignè colerent donis. Ibi Xauerius ſimul hominis impudentia, ſimul rei indignitate motus, repentè exurgens, illos rogat, vt ſe viciſſim audiant: & magna voce Symboli capita, ac præcepta Decalogi, ipſorum ſermone pronuntiata breuiter explanat. Sub hæc, quæ foret beatorum in cælo, quæ miſerorum apud inferos ſedes & conditio, docet; & ſimul, quibus hominibus cælum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repentè conſurrexerunt vniuerſi, eumque pro ſe quiſq; amplexari, & Chriſtianam religionem, tam conſentanea myſteria ac præcepta continentem, miris efferre laudibus. Tanta apud peruerſos quoque animos vis eſt veritatis, ſi cæleſte eis lumen affulſerit. Multa deinde per contraria ridicula fortaſſe, atque abhorrentia ab auribus noſtris, & ingenia & tempora cultiora, Dei benignitate, ſortitis. An hominis anima ſimiliter vt cæterorum animantium intereat vnà cum corpore. Morientis hominis quâ animus exeat. Quî tandem fiat, vt per quietem in remotis etiam locis cũ amicis

Brachmanes Chriſtianam religionem probant.

Ridiculæ Brachmanum percontationes.

esse nobis videamur, an quòd dormientis animus, destituto corpore, exiliat foras. Deus albus an ater sit. nam ipsi, vtpote naturâ subnigri, suo indulgentes colori, nigrumque Deum esse rati, Deorum simulacra identidem perungunt oleo, vt non atro modò, sed etiam tetra sint horrendaque. Dæmones ipsos, non eorum signa, videre te credas. Hisce interrogationibus Xauerius haud ignarus sermonem accommodandum auditoribus, non tam subtiliter quàm appositè ad eorum ingenia ita respondit, vt nemo prorsus ex tanto numero contrà quidquam hiscere auderet. Vrgenti deinde Xauerio, vt Christianam religionem satis eis probatam susciperent; enimuero vereri se aiebant hominum sermones, & rerum necessariarum inopiam, vitæ ratione mutata. Itaque miseri, cùm eis pudor salute potior esset, neglecta luce, quam dispicere cœperant, obstinati hæserunt in tenebris. Et quanquam Brachmanum (vt diximus) sapientia inter Indos eminet, tamen vnus omnino inuentus est tanto nomine non indignus, homo è schola & ex celebri Indiæ Academia, qui Xauerio, pro familiaritate, quædam illius Academię mysteria enunciauit. Vnum esse Deum mundi conditorem, quem in cælo regnantẽ à mor-

Brachmanæ Deum nigrum esse putant.

Brachmanum mysteria.

mortalibus coli oporteret. Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cùm vnam omnes sequerentur religionem. Huic Christianæ fidei mysteria inuicem exquirenti Franciscus salutarem illam Christi vocem, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit,* pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit, vt se certis cõditionibus baptizaret. At Xauerius, nec æquas nec honestas conditiones auersatus, Baptismo supersedẽdum censuit. Demum hominem dimisit, monitum vt mysterium illud de vno Deo colendo in vulgus ederet, confidens se aggregatum iri Christianis. Huius digressus haud nullam iuuandæ rei Christianæ spem dedit. Brachmanæ alterius adolescentis lætior non spes solùm, sed etiam euentus fuit. Is optima indole ac moribus à Francisco institutus baptizatusque, eodem auctore munus Catechismi pueris tradẽdi suscepit, Christo sibi è Dæmonis quoque schola disciplinæ suæ magistros deligente. Per idem tempus Deus, quàm sibi cordi esset Xauerius, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicũ certis de causis adibat, qui, vt erat inhumanus ac barbarus,

Marc. 16.

Brachmana baptizatus Catechismũ pueris tradit.

Illata Fr. Y

Vlta diuinitus vindicata.

virum sanctitate insignem aspernatus, non minùs rusticè quàm contumeliosè, venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminem minùs, quàm ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enimuerò indignum facinus nõ magis Lusitanis quàm neophytis visum, & diuinitus profectò vindicandum. Igitur relictarum iniuriarũ vltor ac vindex Deus, contumelioſum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, nõ procul ædes sacra Christianorum, in armatos inimicos inermis incidit. Ergo cum manu nõ posset, fugâ saluti consulere: illi infestis telis in tergo fugientis hærere. Ventũ erat ad templũ Christianorum, quòd miser ille suæ fugæ receptũ destinabat animo, pristinæ magniloquentiæ oblitus. Sed neophyti, clamore ac tumultu exciti, sacræ ædis aditũ compleuerant: vrgentibusq;, vt fit, vltimis primos, perfugium fugienti aperire, vt maximè vellent, nequibant. Ibi noscitantes hominem, pro se quisque Deum, Francisci vltorem, aperuisse oculos fremunt: diuinâ vtiq; non humanâ operâ asylũ illi, quod peteret, interclusum.

Ita

Ita excluſor ille, inſtantibus inimicis, in Chriſtianorum templum confugere fruſtra conatus excluditur; eo modo eluſus à Deo, cuius ipſe feciſſet exemplum.

CAPVT X.

In ora Piſcaria ingenti cum gaudio fructuq; degens, neophytos afflictos recreat.

QVAM ſolidos autem diuinæ voluptatis fructus ex ſuis maximis laboribus Xauerius ceperit, incredibile dictu eſt; ipſemet in epiſtola Romam Societati miſſa ſignificauit. Operæ pretium eſt audire eos, qui præ humanis commodis diuina contemnunt, piorũ hominum vitam iucunditatis omnis expertem rati: quaſi nullus eſſe queat voluptati locus, vbi non deliciæ atque opes affluant. In clauſula igitur epiſtolæ ſocios ad eoſdẽ labores inuitans adiecit: Tanta vis eſt ſolatiorum cæleſtiũ, quæ Deus impertit ijs, qui in hac vinea, Indisque ad Chriſtum conuertendis, elaborant, vt, ſi quod eſt in hac vita gaudium, hoc vnum mihi eſſe videatur. Nec verò hoc temerè affirmauit; ſed alijs ſcripſit, quod expertus erat ipſe. ſæpius enim in eiuſmodi laboribus ſuperfundente ſe cæleſti lætitia, audi-

Cæleſtium gaudiorũ copia.

auditus est, cùm remoto ab arbitris (vt
» credebat) loco ita diceret: Quæso te, Do-
» mine, noli, si placet, noli tanta me gau-
» diorum mole obruere in hac vita: aut
» certè si pro tua infinita benignitate vis
» tantis circumfluere me lætitijs, transfer
» in domicilium beatorum. nam, qui tuam
» semel dulcedinem interiore gustauit sen-
» su, vitam sine te acerbam viuat necesse
» est. Versatus est itaq; in ora Piscaria Xa-
uerius annum totum summo cum labo-
re, pariqúe lætitia, & (qui lætitiæ cumu-
lus fuit) maximo Christianæ rei incre-
Baptizatorũ multitudo. mento. Constat quippe ex ipsius literis, ampliùs mille infantes ab eo baptizatos sub Baptismum in cœlũ euolasse. Ex quo coniectari licet, quanta tandem summa fuerit vel superstitum infantum, vel adultorum, quos ad Christi aggregauit Ecclesiam. Satis etiam constat, in illa ora complures pagos, & oppida quædã tota ab illo ad Christianam religionem esse traducta. Re Christiana in ora Comorinensi ita gesta, & constituta, in exitu anni post Christum natum M. D. XLIII. reuertit Goam, de grauibus quibusdam religionis Christianæ negotijs cum Indiæ Prætore coràm acturus. Per eam occasionem aliquot è prima eius gentis nobilitate adolescentulos secum deduxit, literis

in Goano Seminario instituendos, pignora simul & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte ędificatum atq; instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua diuersari, sed ei domum abducto administrationis summam permisit vltro: quam illi de eiusdem sententia Paulo Camerti (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurrerat Xauerij reditum fama rerum admirabilium in ora Piscaria ab eo gestarum: plurimumq; illi adiecerat veneration is, cùm apud cæteros, tum verò apud Indiæ Prætorem, cui notus imprimis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo, quæcunque voluit, impetrauit. Inter quæ hominum in ora Comorinensi ad vitam reuocatorum fama Goam perlata, Xauerij nomen passim celebrabat. Ergo eum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate seducit, enixè orans & obtestans, vt ad Dei laudem sibi enunciet de ijs, quos in Comorinēsi regione eius precibus à mortuis excitatos fama erat. Ad hæc Franciſci vultum pudor, non modestiæ magis quàm veritatis index, virginali suffudit rubore. Igitur rem sibi gloriosam, salua veritate, tegere moliens, Borbanum comiter amplexatur, atq; subridens,

P. Camers primus Rector Goani Seminarij.

Insignis Franciſci in suis laudibus pudor.

dens, IESV bone, inquit, egóne vt mortuos ad vitam reuocauerim? O me hominem nequam! Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui ſpecie: is à me Chriſti nomine iuſſus ſurgere, repentè ſurrexit. Id videlicet, & alia huiuſmodi, qui aderant, pro miraculis vulgauerunt.

Miraculorum diſſimulatio.

Hæc miraculorum diſſimulatio, (vultu vtique prodente veritatem) nec quicquam apud Borbanum & alios de illius famæ detraxit fide, & ipſis penè miraculis admirabilior fuit. Xauerius porrò rebus, quarum cauſa venerat, confectis, & Franciſco Manſilla ſocio aſſumpto, in oram Piſcariã reuertitur VI. Kal. Martias anni inſequentis, ſeq; protinus ad intermiſſa munia refert caritatis. Iam præter Manſillam adiutores aliquot habebat, Ioannem Leſianum Hiſpanum Sacerdotem, indigenasq; Sacerdotes duos, qui eò partim Goa, partim Cocino, ob eandem cauſam, Xauerij rogatu contulerant ſe. Cum his igitur prouinciam partitus, vicos circumire, baptizare infantes, aliosque, vt idem facerent, per literas admonere non deſiſtebat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Verſabatur homo peregrinus & Malauaricæ linguæ ignarus (nam præter illa Catechiſmi capita nullum ferè eorum tenebat verbũ) inter

Adiutores adducit in oram Piſcariã.

inter Malauares neophytos sine interprete. Sed ea res incitabat potiùs eius conatus quàm retardabat. Neque enim ad baptizandos infantes requirebat interpretem: & egentes ac miseri suas illi miserias per semetipsos ita ostendebant, vt facilè apparerent. ipse quoque studio ac meditatione assequebatur, vt sibi met esset interpres. Namq; etsi vernaculi sermonis imperitus, tamen, vtcumq; poterat, verba faciebat ad populum, vultu ac gestibus verborum sæpe vicem implentibus. Cæterùm vt ordinis & decori ratio haberetur, non promiscuè omnes, sed separatim viros ac mulieres alternis diebus conuenire ad Catechismũ iubebat. Præcipuè Baptismus infantium atq; institutio puerorum illi cordi erat, propterea quòd cælestis beatitudinis, ex qua adultorum complures ad pristinos mores reuoluti excidere̅t, infantes profectò pueriq́ue compotes forent, qui priùs vitam quàm baptismalem innocentiam amitterent. Id adeò non modò ipse faciebat, vt teneræ ætati potissimũ operam daret, verùm etiam Mansillę socio suo diligentissimè præcipiebat. Neque verò animis solùm neophytorum, sed etiam corporibus, quoties res locusq́ue poscceret, ferebat opem. Finitima oræ Piscariæ ab ortu

Separatim viros ac mulieres in Catechismo instituit.

Puerorum baptismus quanta cura illi fuerit.

Badagarũ gens immanis.

Solis

Comorinensium calamitas.

Solis gens est fera & immanis, Badagæ appellantur. Horum magna manus, siue odio religionis, siue prædæ cupidine stimulante, populabunda Comorinensium Christianorum inuaserat fines. Illi subita hostium incursione cõterriti, relictis trepidè vicis, in scopulos opportunos breui maris spatio transmisso, abdiderant sese. Ibi sub dio atque in Sole (cuius æstum illis locis maximum esse diximus) miserrimè torrebantur: & subsidia vitæ deerant adeò, vt nonnullos extrema absumeret fames. Trepidus hic nuntius non misericordiam solũ mouit Xauerio, sed curam etiam acuit ad ferendum in nouo casu nouum auxilium. Strenuè igitur viginti nauiculas onustas commeatu ad miseros illos ipse perducit. Literas quoq; ad finitimæ oræ Pantagatinos ac magistratus dat, eorundem vt miseriam, corrogata ex locupletioribus stipe, subleuarent. ita perditis hominibus non magis in præsentia quàm in posterum subuênit. Vt primùm verò hostium discessu tempestas illa sedata est, dispersas oues colligens, nullum boni pastoris officium prætermisit. Ille adiacẽtes erexit, ille affictos tum oratione, tum omni ope recreauit. Ecce autem noua procella exoritur, hoc grauior, quo diuturnior. Qui oræ Piscariæ

Francisci subsidia ad subleuandam neophytorum miseriam.

riæ præerant, auidi homines & impotentes, superbè auareque neophytis imperare cœperunt. Xauerius rei indignitate haud secus, quàm par erat, motus, primò eorum cupiditati fortiter restitit: ad vltimum, vbi non satis virium ad obsistendum in se esse vidit opem ab Indiæ Prætore, qui tum Cocini erat, implorandam ratus, ad eum proficisci statuit. Sed nouæ subinde res id consilium susceptumque iam iter auerterunt.

CAPVT XI.

Trauancoridis regnum Christo adiungit, neophytosq; à Barbaris tuetur.

SESQVIANNVM per hosce labores absumpserat in ora Piscaria: iamque tantum studio & assiduitate profecerat, vt qui xx. partim vicos, partim oppida sanè rudia accepisset, xxx. probè culta ac morata tuenda socijs traderet. Rebus igitur, quoad eius fieri potuit, compositis, neophytorum curam Mansillæ mandat, Cocinum ipse per Trauancoridis oram, Piscariæ proximam, transiturus. Trauancoris ora maritima in altero Indiæ latero, in quo Goa est sita, vergit ad occasum Solis. Inter Comorinum *Trauancoris ora.*

pro-

promontorium & Colanum oppidum interiacet, à Cocino millia passuum fere mè xxx. Eius longitudo perhibetur millium facilè lxxx. In eo tractu illis temporibus vici erant ad xxx. maritimi quos partim Ethnici piscatores (Machoas vocant) partim Saraceni incolebant. Franciscum igitur, siue quòd nauigij facultas deesset, siue quod ex itinere illorum animos tentare vellet, per eorum fines Cocinum petendi cupido cepit. Non defuerunt eius amici ac necessarij, qui eum à suscepto deterrere itinere conabantur, denunciantes summum esse in ipsum odium Machoarum Saracenorumque Parauas accolas Christianos factos indignè ferentium. Ille tamen per illorum fines diuino numine magis (vt postea euentus docuit) quã necessitate subigente ire non dubitauit. Diuino itaque freti præsidio, & simul, si accideret, pro Christo mori lucrum existimans, infestâ hostibus ingreditur viam, anno seculi huius xliv. iam medio. Ex itinere obuios Machorum vicos circumiens (vt Dei benignitas longè vincit spes omnes piorum) cælesti numine haud minùs hostibus quàm sibi propitio est vsus: adeò parata omnia ac penè parata ad Euangelij semen accipiendum offendit. Igitur con-

Egregia magnitudo animi.

Dei prouidentia.

cilio

liato primùm eorum Rege, barbarorum pectora hinc spe, hinc metu versans, modò Lusitanorum amicitia proposita, modò minis cælestibus additis, haud ægrè perpulit, vt Christi sequerētur fidem: vtique posteaquam Christianæ caritatis officijs ab eo delinitæ, mutandæ religionis potestatem regio edicto factam esse viderunt. Franciscus ergo successu lætus, pagos obiens, Christianis mysterijs imbuere plerosque, & Baptismo expiare institit. Quàm ingens mortalium numerus ad Christum eius operâ sit aggregatus, vel ex eo existimari potest, quòd capitū amplius decē millia simul vno tempore baptizauit. Institutionis baptismique ratio talis erat. Vbi ad vnum aliquem pagum Baptismi causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres vnū in locum cōtractos, cū vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, docuisset, ter sibi quemque, ad honorē Sanctissimæ Trinitatis, Crucis signum adhibere ex præscripto iubebat. Inde linteat⁹ Christianæ religionis mysteria ac præcepta clara pronuncians voce, eadem ipsorum lingua, vtcunque poterat, explicabat breuiter. Postea verò quàm satis instituti videbantur, eos à Deo veniam anteactæ vitæ publicè petere iussos rogitabat, an

Numerus baptizatorum.

Baptismi modus.

vni-

vniuersa ac singula Christianæ religionis capita haud dubiè crederent. Vbi illi, brachijs in crucis modum compositis, se verè omnia omnino credere annuerant; tum demum Baptismo ritè expiabantur, & suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad vltimum baptizatis omnibus,

Fana ac simulacra Deorum euertit.

Xauerius fana disturbari, Deorum simulacra confringi protinus imperabat. Non aliud gratius illi iucundiusue spectaculum erat, quàm cernere idola modò ab eis suppliciter culta, eorūdem proculcari pedibus. Nec sanè inultus tantam iniuriam tulisset Diabolus, nisi Francisco quantum animi fuerat ad contumeliam, tantum ad periculum fuisset. Quippe Badagas, de quibus suprà diximus, non minus acres nominis Christiani hostes, quàm natura ac moribus immanes, in teneram adhuc Christi incitauit gregem. Itaque

Trauancorienſiũ tumultus.

permagna eorum manus in Trauancoridis fines irrumpit; Christianorum vicos depopulatura. Extemplo incolarum ortus clamor, muliebri puerilique ploratu mistus cuncta turbauit. fit fuga: sed ea circumfusis hostibus, exitum non habebat. Ibi Xauerius (nam fortè aderat) tu-

Francisci facinus memorabile.

multu excitus, facinus edidit memorabile. Alienatâ ob periculum alienum sui memoriâ, in mediũ prouolat. mox oculos

los circumferens summa animi ac vultus constantia hostes miraculo audaciæ obstupefactos increpat: mancipia Satanæ, suæ libertatis ac salutis oblitos, ad alienam oppugnandam ruere. Inde bonus pastor semet in primam Christianorum turbam coniicit, aut tecturus sua auctoritate gregem suum, aut, si id nihil valeret, certè simul cum grege moriturus. Cæterùm mentis ardorem ex vultu & oculis micantem Badagæ, quamuis barbari ac feri, non tulerunt, Franciscíq; verecundiâ cęteris pepercerunt. Nec nulla ipsemet discrimina subijt necis. Sæpe Ethnici ab odio Christianæ religionis ei struxerunt insidias; quas ille partim prudentia sua, partim diuino præsidio elusit, vt tum accidit. Ad cædem quæsitus aliquando, in syluam proripuit sese: & arbore strenuè conscensa, ibi pernoctans, præsens periculum, Deo magis quã arbore aut nocte tegente, vitauit. Hostium verò insidiæ adeò crebræ erant, vt neophyti semper aliquot fide ac pietate insignes eius salutem, etiam noctu pro diuersorio excubante, sua sponte tutarentur. Ad assiduas barbarorum insidias accedebant non solùm nocturnæ preces, quæ vix binas horas quieti dabãt; verùm etiam diurna sub ardenti Sole itinera:

Necis pericula Dei benignitate vitat.

quippe cùm pedibus nudis, in lacera tunica, cum vulgari galero, circumiret pagos. Nec tamen neglecti corporis cultu, viri sanctitas obsoleuit, sed magis enituit. Vulgò Magnus Pater vocabatur. Et Trauancoridis Rex toto regno suo edixit, vt Magno Patri omnes obtemperarent haud secus quàm sibi. Nulla tum erant in illa ora Christianorum templa: quocirca aut sub arbore quapiã, aut sub velo nauali, sacrum Missę facere cogebatur. Sed paulatim in illo tractu amplius xx. sacella excitasse dicitur. Concionabundus autem, cùm suggesti copia nõ esset, ex opportuna aliqua arbore ad infinitam multitudinem verba faciebat: quippe in campum concionis causa exeuntem, sæpe quina aut sena hominũ millia prosequebantur. Nec solertior in quærendis Christo gregibus, quàm in tuendis, extitit. Vt neophytorũ disciplina etiam post suum discessum maneret, discedẽs in singulis pagis non tantùm Christianæ institutionis exemplum relinquebat; sed eius antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ rationem moderatoremque. Inter hæc ab Indis mediterraneis fere abstinebat, satis gnarus, oram maritimam, in qua Lusianus imperitaret, longè opportuniorem esse ad capessendam, tuen-

Magnus Pater appellatur.

Multitudo eorum qui cõcionabundũ sequebantur.

Indi mediterranei minimè apti ad Christi religionem.

dam

damq; Christi fidem, quàm interiora Indiæ, quæ Brachmanes, acerrimi nostræ religionis hostes, obtinerent. Ita vicatim totam illã maritimam obibat religionẽ, plurimos vbiq; Christianis sacris ac præceptis imbuens. Iamq; omnes prope Machoarũ Parauarumq; Pagi, Francisco auctore, suaue Christi acceperant iugum, cùm hæc fama in adiacentes insulas perlata, Manarios, vicinos populos, ad æmulandam eorum pietatem accendit.

CAPVT XII.

Neophyti pro religione cæsi Christianum nomen illustrant.

MANARIA parua insula est è regione oræ Piscariæ, millia passuum à continẽti circiter CL. In ea Patinus pagus erat tum obscurus, nunc incolarum martyrio nobilis. Huius pagi incolas ingens cupido Christianæ religionis incessit, de qua simul & de Francisco Comorinensibusq; multa egregia ad eos pertulerat rumor. Itaq; eò Franciscus summis Manariorũ precibus baptismi causa euocatur. Verùm cùm grauissimis religionis negotijs implicatus, eò ipse ire non posset; Sacerdotem quendam suo loco misit, qui Catechismo institutos baptismo

ablueret. Baptiſmum grauis ſed vtilis procella excepit. Quippe Rex Iafanapataniæ, in cuius ditione inſula eſt, Chriſtiani nominis odio barbaram ferociam ſtimulante, ſic exarſit ira, vt, immiſſa militum manu, pagum omnem ferro flammaque vaſtaret. Cæſi dicuntur pro religione ampliùs DC. Ita vaſta illa ſolitudo recentes cælo effudit martyrũ flores. Ex eo, Pagus martyrum, loco nomen factũ. Opportunè per eos dies Iafanapatanici Regis germanus, idemque regni hæres, fraternam rabiem veritus, ad Indiæ Prætorem confugerat, ſi in regnũ paternum Luſitanis armis reſtitutus foret, ſemet cum regni Proceribus, maximaque populariũ ſuorum parte, Chriſtiana ſuſcepturum ſacra promittens. Prętor ſimul augendæ religionis ſtudio, ſimul innocentium cæde motus, quam fama audierat, ingentem in tyrannum iram cõcepit. Protinus itaq; ad Nagapatanum (quod oppidum maritimum in continẽti eſt ſerè contra inſulam Manariam, à Comorino promontorio paſſuum millia circiter CC.) validam adornari claſſem, Iafanapataniæ Regem bello peti, victum captumq; interfici, aut ad Franciſci arbitrium tractari, Regnum Regis germani reſtitui iubet. Interea dum Cocini eſſet

Nagapatanum oppidum.

Xa-

Xauerius, eò præsens affertur lætitia, Ethnicorum plurimos nuper in remotissimo Macazariæ Regno Christianis esse mysterijs imbutos. Macazaria ingens insula vltra Indiam flumenq; Gangem est amplius decies centena millia passuum, à Molucis insulis in Orientem circiter CXXX. In eo Regno Dynastę tres, aliiq; quàm plurimi è populo, nuper ad Christi fidem per Antoniũ Paiuam, Lusitanum mercatorem, pellecti baptizatiq; fuerãt; Deo etiam per institores pios Euangelium inuehente. Itaq; ad vrbem Lusitanorum, Malacam nomine, certos legauerant homines, postulatũ Sacerdotes, à quibus ad Christianam religionem erudirentur. In mandatis illud fuit, se Christi initiatos sacris summa ope anniturus, vt qui ad id tempus pecudũ vixissent ritu, posthac hominum vitam viuerent, & simul Deum colerent castè piéque. Quocirca Præfectus vrbis, probatis eorum postulatis, Sacerdotes aliquot eis concesserat. Franciscus etsi haud dubius, quin illi nauaturi forent egregiã rei Christianæ operam, tamen ipse quoq; in parte laboris esse expetiuit, ratus in tam amplo Regno magnum esse campum; & ad Euangelium disseminandum colẽdumque, industriam requiri multorum. Eisdem

Macazaria insula.

fermé diebus tristes quidem prima specie nuntij, sed euentu læti, ex Ceilano insula perferuntur. Dynasta eius regni præcipuus, idemq; Regis filius natu maior, Lusitanorum (hi quoque non mercium magis, quàm Euangelij institores erant) oratione commotus, vnà cum alijs multis decreuerat fieri Christianus. Id Rex barbarus vbi resciuit, instinctus rabie, filium suum cæterosque eiusdem consilij participes (ad DC. fuisse ferunt) propalam trucidari iussit. Cæterùm baptismi hostis suo illos sanguine baptizauit, & Christianam religionē, dum opprimere conatur, erexit. Satis constat, sub idem tempus vulgò ab incolis visam esse igneam in cælo crucem: eodemque in loco, vbi cædes facta est, fatiscente terra, haud dubiam crucis figuram notatam; sæpiusque ab Ethnicis ingesta oppressam humo, tamen extitisse. Itaque hisce prodigijs moti plures incolarum, atque inter hos Regis ipsius filius natu minor, vnà cum sobrino suo, & aliquot cohortis regiæ Principibus, ad Christi fidem adiecerant animū. Xauerius hoc nuntio lætus, etsi iam eius animus in Macazariorū finibus versabatur; tamen huic negotio aliud, quod iam in manibus erat, præteruertendum existimauit. Igitur mense A-

Regis filiꝰ cum alijs DC. pro religione interficiuntur.

Crucis prodigia.

pri

prili, anno post Christum natum M. D. XLV. Mansilla Comite, Cocino soluit ea mente, vt Ceilanum insulam peteret, exploraturus animos incolarum; atque inde Nagapatanum, vbi classis ad expeditionem instructa dicebatur, primo quoque tempore traiecturus.

CAPVT XIII.

In Ceilanum insulã transmissus, nauis gubernatorẽ à perdita vita reuocat.

CEILANVS insula est, cùm gemmarum & aliarum mercium, tum maximè cinnamomi fertilitate celebris, è regione oræ Piscariæ posita. Patet in longitudinem millia passuum CL. in latitudinem circiter XL. Vlteriori Ceilani angulo adiacet insula Manaria, vbi cæsos à Rege Iafanapatanię neophytos diximus. Incolitur quidem Ceilanus à Malauaribus, quos Cingalas vocãt, sed à Lusitanis mercatoribus cõmercij causa frequentatur. Oppidum inibi Lusitanorũ hodie est: & sacella quædã ab eis olim ad vsum sacrorũ excitata visuntur in littore. Huc igitur delato Xauerio, res accidit memorabilis. Gubernator nauis familiaritate inductꝰ, quã cũ Francisco cõtraxerat, ingenuè sometilli in itinere indicarat, ostẽdẽs, se iã-

Ceilanus Insula.

diu certo quodam flagitio obstrictum teneri, quo minùs à Sacerdote posset absolui. At ille medicus animorum vnicus, Dei clementia ac misericordia, *quæ est*
Iohel. 2. *præstabilis super malitiam*, proposita, (quod ei in hominibus ad confessionem illiciendis solenne erat) negotium procliue ac facile reddiderat: neque (quoniam tum otium ac facultas non esset) vbi ad portam ventum foret, illa vincula disrupturum promiserat. Cùm res ita inter eos conuenisset, nauicularius simul Ceilani tenuit portum: perinde quasi salutem in tutum recepisset, abiecit consilium confitendi. Quocirca tergiuersari, congressum aspectumque Francisci vitare, ne promissis stare cogeretur. Cæterùm elusit gubernatoris astutiam, Xauerij, aut Dei potiùs, prouidentia; *quæ prudentem apprehendit in astutia sua.*
Iob 5. Etenim Franciscum, sublatis ex consuetudine sua in cælum oculis, inambulantem in littore gubernator offendit imprudens. Cùm congressionem subterfugere iam ab illo conspectus nequiret, ne leuitatis & inconstantiæ argueretur, sedulitatem eius eludere voluit. Igitur vltro quærit ex eo, quando tandem sibi operam dare confitenti velit. Hæc ore confuso, & magnæ perturbationis notas præferente,

cùm

cùm dixisset; sensit ilico Xauerius ex vultu ac trepidatione, quàm vehemẽter abhorreret ab eo quod requireret: tamen oblatam occasionem, qualiscunq; ea esset, haudquaquam omisit. Itaque vt inani eum metu liberaret, ore hilari ac iucundo, vt solitus erat, IESV bone, inquit, confiteri vis gubernator? Ego verò tibi libẽtissimè, ac, si lubet, vel in hoc ipso littore ambulans iam aures dabo. Tum ille non tam flagitiosæ tabis tædio quàm summa Francisci facilitate victus, & scilicet impulsu diuino, induxit in animum vniuersæ vitę peccata confiteri. Xauerius timidè ac verecundè rem aggredienti operam primùm inambulãs, vti pollicitus erat, dedit in littore. Postea verò quàm paulo maiore animo ac libertate pergere eum cernit; manu comiter prehensum in proximam ædiculam sacram deducit. Et ille quidem sacri loci admonitu moliebatur de more genua submittere, confessionem institutam absoluturus. Sed Franciscus ægre id eum facere animaduertens, in præsentia inhibuit: atque vt faciliorem illi in posterum redderet confessionem, idoneum locum, vbi ille sederet, storea ipse substrauit. Paulisper ille sederat, cùm Deus adeò eius permouit animum, vt repentè assurgens, suapte

Prudẽtia in Confessione demẽdo horrore.

sponte procumberet in genua, & multis cum lachrymis ac gemitibus totius anteactæ vitæ detegeret noxas. Ita è cœno emersus, animo semel expedito, sacram confessionem, cuius iam fructũ salubritatemque gustauerat, auidè frequentare cœpit, ac seriò animæ saluti consulere. Inter hæc Xauerius, cùm se in Ceilaniorum consuetudinem insinuasset, ad Regis filium peruenit. Reperit eum siue fratris exemplo, siue prodigijs, de quibus antè diximus, impulsum, clàm simul cum sobrino esse baptizatum; iamque cum illo & nonnullis regni primoribus ad Indiæ Prætorem velle confugere, petitum eius auxilium aduersus immanem patris sæuitiam, innoxio etiam proximorum sanguine respersi, & insuper suum quoque cruorem sitientis. Ex eodem cognoscit cælestis terrestrisq; crucis prodigijs Ceilanios plerosq; permotos, ad Christi iam fidem spectare; sed pijs eorum studijs obstare terrorem tyranni. His rebus admodum lætus Xauerius, literis Goam ad Paulum datis, præcipit, vt duos è Patribus, qui propediẽ ex Lusitania expectabantur, ad Ceilanum cum Dynastis illis in regnum restituendis mitteret, curaturos in ea insula rem Christianam. Et confestim remisso in Comorinum pro-

mon-

montorium Manſilla, ipſe ex Ceilano ob eam, quam ſuprà demonſtrauimus, cauſam traiicit Nagapatanum. Sed totus ille apparatus, Franciſcique expectatio, cùm haud procul à iuſto bello ac victoria abeſſe videretur, ſubitò ad nihilū recidit. Quippe eodem tempore nauim Regis Luſitani (ea pretioſis onuſta mercibus è regno Peguano Indiam repetebat) in Iafanapataniam vi tempeſta is appulſam; extemplo barbarus inuaſerat Rex. Quocirca Prætor regio negotio ſeruiens, donec regia bona recuperarentur, ſuperſedit bello. ita interpoſita mora, vt fit, bellum differendo diſcuſſit. Cæterùm idipſum deinde Xauerio indulſit Deus. Haud ita multò pòſt Tyrannus ille à Conſtantino, Indiæ Prorege, multis cladibus fractus: Manaria inſula eidem adempta: incolæ omnes ad Chriſtum adiuncti. ita paucorum mors pro Chriſto obita, multis libertatem ac ſalutem peperit. Franciſcus igitur, ne gratuitus eſſet ſuſcepti itineris labor; & ſimul vento obſequens, qui aduerſus regredienti, progredienti ſecundus erat; caſum in conſilium vertit.

CAPVT XIV.

Sancti Thomæ sepulchrum visit.

ÆDES Thomæ Apostoli, & sacris eius reliquijs, & Indorum peregrè visentium frequentiâ maximè inclyta, aberat ab eo loco non ampliùs C L. millia passuum. Eò igitur pauperis peregrini ritu ire decreuit, eo cõsilio, vt Apostolum veneratus Malacam, inde (nisi Deo aliter visum foret) ad Macazariam pergeret, quò lætis subinde nuntijs vocabatur. Cognorat enim nuper illis locis magnã esse animorum pręparationem ad Euangelij satus accipiendos, plurimorumque conuersioni atque Baptismo nihil præter Sacerdotum penuriam obstare. Ergo in exitu ferme Quadragesimæ Nagapatano soluit, vento secundiore quàm cursu. Iam ad X L. millia passuum prouectus erat, cùm aduersa tempestas nauim in obuio quodam portu septẽ subsistere coëgit dies. Ibi Xauerius peregrinationis susceptæ magis quàm humanæ imbecillitatis memor, insigne abstinentiæ documentum dedit. Quippe totum id tempus (vti postea is, qui eius corpus curabat, iuratus affirmauit) sine vllo penitus cibo traduxit; vtpote qui Apostoli visendi cupi-

Septẽ dies sine cibo traducit.

cupidine accensus; cælestibus cogitationibus pasceretur. Inde nautis vela facientibus, quærit ex gubernatore, satísne firma sit nauis ac valida: respondetur, veterem esse, infirmamque. Tum ille, Nagapatanum, inquit, nimirum reuertendum est: seua enim nobis impendet procella. Nec irrita, etsi minùs credita, vaticinatio fuit. Cùm gubernator cæli marisque specie deceptus, nihilo secius porrò pergeret, repentè fœda tempestas coorta, Nagapatanum (vti Franciscus prædixerat) non sine periculo repetere subigit nauim. Tum verò notata res à vectoribus nautisque, & pro vaticinatione habita. At Franciscus etsi locum destinatum aduerso reiectus vento tenere non potuit, propositum tamen animi constantiâ tenuit, atque eò pedes maiore tum labore, tum merito, deinde peruenit. Oppidum est Meliapora Lusitanorum, sanè frequens & copiosum, in ora maritima India, pari ferme spacio (si maritimos anfractus spectes) leucarum scilicet ferè ducentarum, à Comorino promontorio & à flumine Gange positum, in Salaminiæ nobilis quondam vrbis forsitan excitatum ruinis. Eo in oppido ædes est Thomæ Apostoli, vbi illum indigenæ cæterique Indi sepulturæ mandatum perhibent. Eius rei

Prædicit nautis imminentẽ tẽpestatẽ.

Meliapora oppidum S. Thomæ.

multa hodie haud sanè contemnenda extant indicia. Visitur ibidem locus, vbi Apostolus mortem oppetiisse, sacellumque vbi rem diuinam feciſſe dicitur: quod sacellum Lusitani, pro sua religione, magnifico decorarunt templo; & oppidum ipsum S. Thomæ nomine appellarunt.

Corpus S. Thomæ Apostoli.

In eo sacello nuper, cùm ad nouæ ædis fundamẽta terra altiùs effoderetur, corp' Apostoli cum ferro, quo interfectus est, & vasculo ærenæ cruentæ pleno, repertum, ac deinde ibidem repositum ferunt. Nec vana fides, aut dubia. Hanc inueteratam indigenarum aduenarumq; de Thomæ Apostoli corpore ac martyrio opinionem Deus anniuersario ac perpetuo cõfirmat miraculo. Quippe saxum est apud eos Apostoli sanguine respersum, quod adhuc conseruat quasi recentis cruoris vestigia,

Anniuersarium miraculum.

triduoque ante diem S. Thomæ sacrum (quo illũ die pro religione interemptum esse tradunt) interea dum Missæ sacrificium ibidem peragitur, saxum, quod dixi, natura candidum, sensim rubescit, sudatque quasi sanguinis guttis vndequaque manantibus. Absoluto demum sacro, ad pristinum colorem reuertitur. Quocirca Apostoli sepulcrum ab Ethnicis iuxtà Christianisque eximia veneratione colitur. Huc quippe maximi fiunt vndique

que peregrinorum etiam Ethnicorum concursus, Apostoli martyrium & sepulcrum celebrantium. Eodem itaque Xauerius, pro suo erga S. Thomam Indiæ patronum studio, peregrinantium ritu habituque venit, Apostolici sepulcri celebritati fauens, pariter & accolarum saluti. Erant tum in oppido, præter indigenas plurimos, familiæ circiter centum Lusitanorum, qui fortunarum ibi suarum domicilium collocarant. Huc igitur, vt peruenit Xauerius, Indorum Apostolum (cuius egregiã gloriam admirans, quantum mortali fas erat, virtutem æmulabatur) non minùs religiosè quàm auidè salutauit. Ac primùm Deum intentiùs precatus est, vt quando ipse homuncio nullius pretij diuinitus ad tanti Apostoli qualemcunq; in Indis ad Christum conuertendis imitationem vocaretur, aliquid sibi Apostolicæ inspiraret virtutis. S. Thomam deinde impensè orauit pro sua Indorũ tutela ac patrocinio, vt illo deprecatore in India cæterisq; barbarorũ regionibus peragrandis colendisque, nec animus ipsi ad discrimina subeunda, nec vires ad perferendos labores deessent; neu sua aut cuiusquam delicta impedirent, quò minùs ipse quoque in Domini agro messis reliquias,

Rutæ

Rutæ Moabitidis exemplo, messorum sequens vestigia, colligeret, & tritici aliquid pro virili parte in Christi reportaret horreum. Inde, cùm suum Apostoli desiderium paulisper expleuisset, ad Episcopi Vicarium (quod facere solebat, vbi valetudinarium aut Xenodochium religiosorúmue hominum sedes nulla erat) diuertit: eumque sibi non solita modò erga Propositos Ecclesiæ modestia, sed insita etiam affabilitate sermonis, & nuda simplicitate, deuinxit. Nam semet illi totum indicans; pectusque, vt dicitur, aperiens, facilè eum pellexit, vt inuicem ipsi pectus ostenderet suum. Hac, quam dixi, ratione non magis ad parandos amicos, quàm ad iuuandos quos amicitia dignos iudicasset, Xauerius vtebatur: nimirum, vt perspectos iam eorum animos paulatim impelleret quocumque ipsorũ salus diuinique obsequij ratio postularet. Comem igitur Xauerij sermonem pari comitate Meliaporensis Vicarius excepit: virumque egregium in præsentia complexus, nemini deinde in eius caritate & obseruantia cessit: vtique postea quàm certissima sanctitatis illius indicia emicare cœperunt. Ex sermonibus cum Francisco habitis, eiusque confessionibus, Vicarius penitus perspexit (vt deinde

Ratio parandi iuuandique amicos.

de illo mortuo iuratus affirmauit, cuius rei testimonium rite obsignatum est apud nos) Xaueriũ eâdem castimonia virginali florere, cum qua natus esset. Fuit in hospitio Franciscus apud Vicarium Meliaporæ tres quatuorué menses, magno vel oppidanorum bono, vel suo. Plures enim ex flagitiorum cœno extraxit: meretricios amores, quos dissoluere nequiuerat, nuptiis conglutinauit: dissidentes odiis inter se in pristinam restituit gratiam: diuturnis ac grauibus flagitiis sceleribusque irretitos expediuit. Nec verò, dum prodesset aliis, deerat sibi. Erat diuinarũ rerũ contemplationi deditus noctu maximè, cùm ab vsitatis occupationibus vacaret. Quocirca sæpe vsu venit, vt eum comites diu ac multum requisitum demũ orantem in ædis Apostolicæ quopiam offenderent angulo. Quippe per id tempus dubius animi, & pergerétne ad Macazarios, an in Indiam rediret, satis incertus, in sanctissima Apostoli æde consulebat Deum: totasque ferè noctes cum magno animi motu perpetuis vigiliis agens, modò sanctissimam Christi parentem, modò Thomam Apostolum, cæterosq; cælestes deprecatores adhibebat. Demũ incredibili diuinitus gaudio delibutus, sensit Deo cordi esse, vt procederet ad Macaza-

Virginalis Xauerij castimonia.

Diuino instinctu in vlteriora Orientis tendere statuit.

cazarios: non quidem (quod postea intellectum est) vt ipsos erudiret; sed vt alios, qui erant in via, minùs illi notos, magisque opis egentes, adiuuaret. Ergo diuinæ voluntatis exsequendæ auidus, occasionem transmittendi primo quoque tempore Malacam captare cœpit, si Lusitanæ nauis facultas deesset, Saracena Ethnicáue vtique vsurus: tantamq; se Dei fiduciam habere dicebat, vt si nullius nauis onerariæ foret copia, & scapha quæpiam Malacam versus solueret, diuina ope fretus, illa ipsa vtiq; traiecturus esset. Adeò certum ac fixum habebat omnino exsequi quod auctore susceperat Deo.

Dei fiducia.

CAPVT XV.

A Dæmonibus cæsus tamen in oratione pernoctat.

INTER hæc apud Vicarium, vt ostendimus, diuersanti, quiddam in hoc genere sanè memoria dignum accidit. Erant ædes Vicarij templo Apostoli proximæ, vnde ille, ianua facta, aditum sibi patefecerat in templum. Et Xauerius ex consuetudine, vt Vicariũ, cui⁹ in cubiculo pariter dormiebat, sopore oppressum animaduerterat; sensim ac sine vllo strepi-

strepitu surgebat è lectulo, atq; in ædem Apostoli suspenso subrepebat gradu. Nõ tamen fallebat omnino Vicarium, qui subitò experrectus, sæpius illum surgere è lecto persenserat. Verùm is, re primò dissimulata, demum illi pro amicitia denunciauit, ne de nocte iret ad templum; neu se viæ committeret, quam constaret esse Diabolis infestam: occursuras ei horribiles illorum facies, cùm minimè crederet. Ad hæc arrisit Xauerius, ea sui deterrendi causa dici ratus; & denunciatione Vicarij per dissimulationem iocumque elusa, nihilominus nocte intempesta, vbi somno illum sopitum senserat, ad sacram ædem silentio obrepebat. Enimuero id sempiterni humani generis hostes grauiter ferre: Franciſci securitatem ipsorum contemptum interpretari. Ergo ira odioque furentes, vt illum ab instituto absterreant, nocte concubia ante aram Beatæ Virginis supplicanti ex composito superueniunt, truci fremitu, clamoribus variis, horrendoque cuncta complentes sono. Mox virum ad minas intrepidum quàm tumultuosissimè adorti, verberibus atrocissimè cædunt, factis dictisque odium explentes suum. Ille inter verbera crepitusq; plagarum magis de constantia, quàm de tergo suo solicitus,

Constãtia in verberibus dæmonum.

Dei

Dei parentem sui certaminis spectatricẽ implorare; vanos hostium tumultus magnitudine animi eludere; orationem institutam non fortiter solùm, sed etiam constanter vrgere. Quocirca molestos illos & importunos interpellatores fortis atque inuicta perseuerantia, acerrimum aduersus infestos dæmones telum, facilè abegit. Et Franciscus quidem ferendo spernendoque eorum impetus adeò fregit, nunquã vt posthac in eum sustinuerint aliquid tale conari. Cæterùm propulsatis hostium incursionibus, domesticorũ irrisiones haudquaquam vitauit. Iuuenis quidam in cubiculo sacræ ædi iuncto cubabat, qui nocturno illo excitatus tumultu, Xauerium, sub Dæmoniorum verberibus clamitantem, ac B. Mariæ identidẽ implorantem auxilium exaudierat. hanc etiam notauerat vocem, ab illo sæpius iteratam: Domina opitulare, Domina mihi non opitulaberis? Igitur is ab se audita Vicario, cæterisque domesticis, non sine omnium risu (vt fit) commemorat: res iucundis sermonibus domi celebratur, Francisco insciente. Qui postero die ex recrudescentibus plagis æger, surgere, cùm cuperet, nequiuit è lecto: triduumque fractus ac debilitatus iacuit, morbum simulans, vt factum occuleret. Visit iacentem.

Ex verberibus ægrotat.

centem Vicarius: rogitat an ægrotet. annuit Xauerius; morbi genus sciscitanti alia omnia respondet, deriuans aliò sermonem. Tum Vicarius, qui rem omnem iam resciuisset, per iocum eandem illam imitando vsurpauit vocem, quam Franciscus vapulans vsurpauerat; Domina opitulare, Domina non mihi opitulaberis? Franciscus vbi rem in vulgus editam sensit, erubuit ille quidem; sed æquissimo animo arridens, haud minùs fortis contra hominũ sermones quàm contra Dæmonum plagas fuit. Vt primùm conualuit, satis gnarus Diabolum plus terroris quàm virium habere, & timidi canis ritu cedentibus instare, resistentibus cedere; alacriùs etiam quàm solebat (victorem diceres) statuit ad certaminis vltro reuerti locum. Igitur Dei, maximè diabolicã vim frænantis, præsidio confisus, eandem ædem, supplicandi causa, de nocte solus frequentare sustinuit: infernasque illas belluas, ad vanos tumultus accommodatas, impunè contemnens, documentum fuit, nihil diabolis esse contemptius atq; infirmius, si eos audeas contemnere. Nãque illi semel egregiè victi, cùm aperta vis minùs succesisset, ad dolum versi, eius orandi studium si minùs auertere, at aliqua ex parte morari conabantur. Itaque

Æquitas animi in irrisionib⁹ domesticorum.

Animus ad pugnã cum Dæmonibus.

Oranti Xauerio Dæmones obstrepũt.

que cùm ille, instituto suo, media nocte oraret in templo, in Odium conueniunt, & precationi obstrepentes, quasi Matutinas recitare, & clericorum iuuicem canentium choros per ludibrium imitari, vt molesti forent, cui terribiles esse non poterant. Sed quàm parum profecerint, illud argumento est, quòd Xauerius, qui cantores essent, quid canerent, nihil admodum attendens, clericos matutinas canentes esse credidit. Postero igitur die percontatur ex Vicario, quinam illi fuerint clerici, qui, ianuis clausis, Matutinas proxima cecinerint nocte. Ille, quos clericos, quas Matutinas diceret, primò miratus, ad vltimum intellexit, non tam clericos, quàm clericorum irrisores Diabolos fuisse. Idemque post Francisci obitum rem multis non semel exposuit.

CAPVT XVI.

Energumenum liberat. Ioannem Durum socium adsciscit.

INTER quæ Xauerius, ne Meliaporam ab se incultam relinqueret, suo more adultos quà priuatis, quà publicis sermonibus, pueros Catechismo excolere instituit. Nec diuinæ virtutis exercen-

da

dæ materia defuit. Ex quo genere illud accidit memorabile. Ciuis erat prædiues miserè à Diabolis obsessus vexatusque. Ad hunc Franciscus accersitus, vnum è pueris Catechismi adiutoribus cum cruce misit. Qui Euangelio, vt Pater præceperat, super energumenum rite recitato, protinus vexatores illos Dæmones expulit; hoc magis indignantes, quòd per puerum pellebantur, & eum neophytum. Aliud porrò in alio genere proditur, non minùs forasse mirabile. Ioannes Durus mercator erat adolescens, qui Franciscum conuenerat confitendi gratia. Is, confessione facta, cùm Franciscum de diuinis rebus differentem audisset; sensit alias esse quasdam merces longè potiores suis, quales nunquam ipse concepisset animo. Quocirca, omissa mercatura quam exercebat, cælestis mercacuræ auidus à Francisco efflagitat, vt semet vitæ socium adsciscat. Primò ille (fortasse qui durum iuuenis ingenium, occultámve leuitatem introspiceret) præcisè abnuebat: ad postremum tamen vrgendo atque instando peruicit Durus, &, rebus suis compositis, fortunas omnes pauperibus dispertire cœpit. Sed auidiùs quàm constãtiùs destinata exsequutus est. Dum in

Obsessum à diabolis per puerũ liberat.

Ioannem Durum agre socium adsciscit.

cam

eam curam intentus diuenderet merces solicitatus est adeò à communi hominũ hoste, vt *posita manu sua ad aratrum respiceret retrò*; & auidissimè repeteret ea, quæ paulo antè contempserat. Itaque in contrarium versus, mercibus omnibus in expeditam nauiculam quàm occultissimè impositis, adornabat fugam. Cæterùm, vt alios falleret, Franciscum ipsum, quem maximè cupiebat, fallere haudquaquam potuit. Iam omnibus, quæ in rem esse videbantur, comparatis, nauigium conscensurus erat; cùm subitò Xauerius eum ad se acciri iubet. Et ille rei dissimulandæ magis, quàm obtemperandi studio, ad eum venit. Franciscus continuò, remotis arbitris, gemitu vultuque dolorem præferens animi, Peccasti (inquit) Dure, peccasti. Tum verò ille, repentina denunciatione perculsus, attonito stupentique similis primò hæsit, qui tandem rescisset Xauerius, quod mortalium nemo præter semetipsum suspicari potuisset, secum requirens. Inde pudore simul ac lacrymis perfusus, stimulante conscientia respondit, Peccaui Pater, peccaui. Et Franciscus exhilarata fronte, Cõfessionem igitur, fili, confessionem. Durus ergo simul Xauerij voce, simul diuino rore mollitus, spatio sumpto confitetur.

Luc. 9.

Occulta fugæ consilium diuinitus cognoscit.

tur. Remedium non magis salubre quàm opportunum fuit. Sacræ confessionis beneficio non tantùm noxa depulsa, sed pristina illi mens reddita est. Quocirca re omni familiari cum fide in pauperes distributa, socium se, vti antè statuerat, Xauerio constanter adiunxit, leuitatis memoria roborante constantiam. Per eadem tempora aliis quoque sociis auctus est. Antonius Criminalis Parmensis, & Ioannes Beira Callaicus è Societate IESV, exiguum quidem sed opportunum auxilium, è Lusitania missi in Indiam appulerant. Quorum aduentu per literas cognito (vt primi subsidio venerant) mire lætus Xauerius, eorundem operâ quam primum vti in tanta Sacerdotum penuria decreuit. Ipse ne Indiæ finibus suus circumscriberetur labor, occasione nauigij data, vlteriora Orientis petere intendit.

CAPVT XVII.

Deprauatos Malacensium mores corrigit.

SOLVIT ex Meliapora S. Thomæ Malacam versus, anno post Christum natum M. D. XLV. Causa eundi fuit, vt Lusitanis eius vrbis incolis excultis,

ad Macazares Christianis præceptis instituendos Pergeret. Malaca regio peninsula est trans Indiam, flumenq́, Gangem, à veteribus (vt quibusdam placet) aurea Chersonesus appellata. Quippe continenti non lato coniuncta Isthmo, & in altum proiecta, ad Insulam Somatram (Taprobanam olim dictam volunt) auri fodinis celeberrimam procurrit. In hac Malacc. Chersoneso, è regione Somatræ Malaca vrbs est Lusitanorum, copiosa in primis ac nobilis, quæ Chersoneso nomen dedit, ab vrbe Goa leucas propè D C. Ea quidem sub æquinoctiali ferme linea sita est; cæterùm quotidianis ferè imbribus maximos æstus temperantibus, vere fruitur penè perpetuo. Fruges ac fructus bis in anno binis æstatibus percipit. Cæterùm amœna magis ac fertilis est quàm salubris: quia ex iisdem causis terræ fœcunditas & cæli grauitas oritur. Accedit pestis grauior, vicinitas Saracenorum Ethnicarumq́. Neutra tamen res Franciscum à proposito deterruit; altera, vt vicinorum vitio periclitantibus subueniret, etiam accendit. Malacam vt appulit Præfecto vrbis adito, suum Macazaricæ expeditionis consilium exponit. Tum ille Xauerio narrat, eò nuper ab se missam cum Sacerdote spectata virtutis non contemnen-

temnendam Lusitanorum manum, Christianis (si quis fortè inibi motus existeret) præsidio futurã. Proinde monet, vt, si videatur, subsistat Malacæ, quoad nauis, quæ illos deuexerit, reuersa, quo in statu Macazaricæ res essent, renuntiet. Franciscus Præfecti consilium secutus, interim nullo spatio ad quietem sumpto, Lusitanorum saluti consulere cœpit. Erant tum Malacenses accolarum penitus infecti moribus, Ethnicis profecto Saracenisq; similiores quàm Christianis. Namque ob Sacerdotum inopiam magis quàm incuriã, labente palatim disciplina, mores quoque magis magisque lapsi cœperant præcipites ire. Iamque illi salutis & honestatis immemores, quicquid liberet, aut expediret, ferme etiam licere credebant. tantam ad nequitiam contagio valet consuetudinis. Itaque Franciscus illorum animos adeò grauiter affectos intuens, vt iam nec vitia sentirent, nec eorum remedia ferre possent; perditas mentes mira adoritur arte. Primò comiter, vti solitus erat, in illorum se familiaritatem dare, in peccatis conniuere, medendi voluntatem dissimulans. Inde vsu & comitate illorum animis deuinctis, sensim ad inueterati morbi curationem sibi viam facit, modò diuinis

Ethnicorũ cõsuetudo Christianis pernitiosa.

Mira ars perditos homines concilian di.

legibus propositis flagitia ipsorum ostendens, modò intentatis variis humanæ vitæ casibus Dei terrorem incutiens. Ad vltimum mentibus præparatis admouet manum: auaritiam resecat, libidinis illecebras remouet, recrudescentia conscientiæ vulnera diuinæ misericordiæ oleo delinit, sanatque. Laborem bene positum perceptus inde fructus ostendit. Satis cõstat, Francisci operâ malè partas pecunias à plerisque restitutas: permultis pellices complures admirabili ratione subtractas: nonnullis ægre eas dimittentibus, vt matrimonio secum iungerent, persuasum: plurimos sacra expiatos confessione, atque ad pium vitæ genus adductos. Nec priuatim magis sermonis facilitate profecit, quàm publicè grauitate orationis. Diebus Dominicis in maximæ vrbis templo conciones habebat ad populum, non minore fructu, quàm approbatione auditorum. Quos vt magis vrgeret, atque vt altiùs in eorum animos salutaris descenderet metus; quæ diuinitus imminebant ciuitati, ingenti animi ardore prædixit. Animaduersum est a multis, sæpe illum, cùm pro concione perditam ac profligatam Malacensium vitæ rationem incusaret vehementiùs, cælestem iram impendentem ciuibus, pœnas-

Vaticinationes.

pœnasque deprecari solitum eas ipsas, quas ab eisdem paulo post Deus expetiit. Quippe anno insequenti Malaca ab Iauis Saracenis graui obsidione afflicta est, circumque agri depopulati. Et belli calamitatem fœda pestilentia excepit, quæ vniuersam peruagata vrbem, miras ciuium aduenarumque edidit strages. Ita vrbs assiduis funeribus propemodum exhausta est, Deo vetera ciuũ delicta vindicante, nouamq; condente ciuitatem. Xauerius ergo imminentia mala diuinitus prouidens, siue vt iram diuinæ iustitiæ aliqua molliret ex parte, siue vt incolarum animos ad impendentem cladem perferendam præpararet; talibus calamitatibus subinde intentatis, Malacenses admonebat, vt aliquando ad consilia salubriora se verterent. Nec frustra id fuit. plures irarum cœlestium horrore ac religione perfusi, tandem exitiali animi sopore discusso resipuerunt. Inter quæ haud leuiter ciuitatem admirabile Francisci facinus mouit. Adolescens indigena (Antonio Fernando erat nomẽ) diabolo exagitante linguæ vsum amiserat; & simul in periculosum inciderat morbum, ex quo desperata à medicis salute iacebat iã triduum. Adhibentur ergo à cognatis superstitiosis atq; impiis hominibus venefici,

Energumenum ægrotum diabolo ac morbo liberat.

nefarium modicorum genus. Cæterùm postquam veneficia nihil proficiebant, accersitur Xauerius. Quo in cubiculum, vbi ille iacebat, ingresso, subitò æger furere, vociferari, vultus, oculos, ora fœdum in modum distorquere: sentires Dæmonem acuere se ad pugnam, quam instarè cerneret. Ibi Franciscus simul adolescentis miseratione, simul Diaboli odio commotus, ingemit: mox genibus humi positis, Deum enixè orare primùm, deinde furentem iuuenem rite exorcizare cœpit. Nec priùs pugnare precibus destitit, quā is mentis compos factus ex iactatione illa conquieuit. Postero die Xauerius, sacro B. Mariæ ad id ipsum facto, erectus & alacer redit ad pugnam. mirum dictu. repentè victo excussoque importuno exagitatore, & loquendi facultas ægro, & mentis sanitas reddita: mox etiā valetudo corporis secuta. Non alia res magis Franciscum apud Christianos Barbarosque fecit sanctimoniæ famâ insignem. Quippe vulgò sanctus Pater appellari cœptus est, veteri cognomine, quod in India reliquerat, Malacæ renouato. Subinde etiam vaticinatio clarum eius nomen ac celebre fecit. Percontabatur pro amicitia Lusitanum institutorem Indiā petiturum, quo is nauigio vehendi esset.

Vaticinatio.

esset. Illo certam designante nauim, Nolim, inquit, ista veharis. Cumq; mercator se in eam iam merces imposuisse diceret, cæterùm, si quod immineret incommodum, malle rem quàm semet perire: collegit se parumper Xauerius. Inde velut consulto Deo fundens oraculũ, Quando, inquit, merces isti nauigio credidisti, eidem caput quoq; tuum credas licebit. Cæterùm si qua tẽpestas aut casus ingruerit, caue mercium facias iacturam, satis fidens diuinam tibi adfuturam opem, quæ periculo eripiat te tuaq;. Nec vaticinatio fefellit. Oneratia in medio cursu vi tẽpestatis abrepta, hæsit in syrtibus. Iamq; cæteri periculo territi, vasorũ onerumq; iactura leuare nauigium parabant; cùm mercator ille, Franciſci præceptorum memor, id fieri vetuit, sancti viri prædictionem enuncians, & illius verbis cæleste auxiliũ pollicens. Nec mora. Superfuso repentè mari nauis emersit; & periculo defuncta, portum incolumis tenuit, fauente Xauerio. Huius rei fama Malacam deinde perlata, mirum quantũ ei⁹ nomini ac famæ sanctitatis adiecerit. Frãciscus interim nõ modò vetera Christianæ pietatis ministeria non omisit, sed etiam excogitauit noua. Post Solis occasum ipsemet vrbẽ obiens incolas tintinnabu-

Animos Purgatorij

& letali noxa saucios sub noctem commendat.

nabulo excitatos subinde solenni carmine admonebat, vt pro cruciatis purgatorio igni animis, proque hominibus scelerum veterno sopitis, diuinam clementiam implorarent. Quod institutum, non mortuis quàm viuis salubrius, Malacensium animos non parum accendit. Ad hos labores, quibus lapsam Malacensis ciuitatis disciplinam restituit, accedebat in cumulum haud leuis occupatio, vt Christianam institutionem, adhibito interprete, in eiusmodi verteret linguam, quam Macazarij intelligerent, quibus imminebat lætis identidem nuntiis incitatus. Iisdem enim ferme diebus allatum est, eius gentis animos ad Christianæ fidei semen excipiendum mirè esse propensos. Nulla apud eos delubra Idolorū, nullos Sacerdotes, à quibus ad Deorum cultum impellerentur: Solem dumtaxat ipsum orientem ab eis coli; præterea nullum omnino Deum. Nihil iam Xauerio longius videbatur eo die, cùm conuerso in illorum sermonem catechismo, exploratoque insulæ statu, ad eos instituendos tenderet. Verùm interea se ad tantam prouinciam diuinarum rerum contemplatione, cęlestibusq; maximè instruebat opibus. Nam cùm dies totos in caritatis officiis poneret; nocte somnum frau-

Macazarum præparatio ad Euangelium excipiendum.

fraudans, inuigilabat precibus meditationique; vt, cæleſti igni exardeſcente, ad Macazarios Dei hominumq; caritate flagrans veniret. Iam menſes Malacæ aliquot abſumpſerat, nec vllus de naui, cuius reditum expectabat, nuntius afferebatur. Quocirca bona cum Præfecti venia Macazariam petere decreuit, gentem illam erudire feſtinans.

CAPVT XVIII.

In Amboino multa edit vaticinationis & caritatis indicia.

VBI primùm tranſmittendi, quò deſtinauerat, facultas data eſt, Malacæ conſcendit, Duro ſocio & comite, quarto Idus Ianuarias anni M. D. XLVI. Proſpero vectus curſu, non ſine multis incommodis portum tenuit. Amboinum inſulam cùm captaret gubernator, præteritum ab ſe portum ratus, grauiter angebatur, deſperans poſſe iam aduerſo vento deſtinatū teneri locum. Tum Franciſcus gubernatorē bono eſſe animo iubet, nondum nauim locum, quem crederet, præteruectā: poſtridie manè eū ipſum portum, quem peteret, eſſe capturam. Idq; ita prorſus euēnit, quamuis incom- *Vaticinatio.*

moda tempestate. Postero die, albente cælo, portus in conspectu fuit. Percrebuerat ad eam horam ventus adeò, vt ad exponendum Xauerium, cuius causa insula petebatur, nullo modo anchoræ iaci posse viderentur. Cæterùm vt ad os aditumque portus ventum est, subitò ille vehementior flatus, quasi Xauerio morem gerens, ita remisit, vt commodè nauis caperet portum. Ecce autem in ipso portu periculum. Xauerius in scapham cum paucis desilierat, ad terram applicaturus; cùm ei repentè duo piratici myoparones occurrunt. Ergo Lusitani, qui vnà cum Francisco vehebantur, cursum auertere, & quàm maximè prædonum occursum vitare; sed altum effusa petentes fuga, à terra prouecti sunt longius. Deinde verò vitato periculo terram repetentes, vereri cœperunt, ne in eosdem piratas inciderent. At Franciscus rursus vaticinans, bonum illos animum habere iubet, & scapham ad littus applicare; Dei vtique benignitate ipsos incolumes in portum esse peruenturos. Prædictionem res ipsa cóprobauit. In terram expositus Xauerius, vt erat sanctitatis fama incolis commendatus, benignè hospitaliterque excipitur. Amboinus circuitu millia passuum complectitur ad LXXX. Imperij Lusitani insula

Ventus Xauerio morem gerit.

Vaticinatio.

Amboinus.

sula celebris in primis,& mercatorib⁹ indigenisq; frequentata. Distat ab vrbe Malaca millia passuum ampliùs D. CCCC. In ea insula, præter Lusitanorum præsidium, pagi tum erant Christianorũ omnino septem, sine vllo Sacerdote. quippe is, qui vnus erat, paulo antè è vita decesserat. Franciscus igitur desertos pagos impigre circumiens, plurimos infantes ac pueros baptizauit. Circumeundi ratio hæc erat. Puero crucem præferente, ipse ostiatim ecqui ægroti, aut pueri baptizãdi; ecqui mortui sepeliendi forent, quæritabat. Si quem laborantem morbo nactus esset, sublatis pariter in cælum oculis manibusq;, Symbolum Apostolorum & Euangelium super eum recitabat: ac sæpe medebatur vnâ operâ eiusdem corpori animoq;. Mortuorum quoque corpora, post preces funebres, rite mandabat sepulturæ: tum pro eorum animis sacrum faciebat: vt dubitari posset, vtrum viuis plus opis ferret, an mortuis. Sed conquirenti bene merendi de hominibus materiam diuina prouidentia longè maximã præbuit. Sub id tempus Ferdinandus Sosa, Hispanorum Dux, è noua Hispania (quæ regio in alio terrarum orbe posita, haud sanè longi⁹ ab Amboino distat, quã ab Hispania) Molucũ petens, classem ad

Circumeundi ratio.

Ferdinandus Sosa, Hispanorũ Dux.

Amboinum appulit. Naues erant plures, maximus nautarum & classiariorum numerus, ægrorum incredibilis multitudo: plurimosq; Hispanorum sæua absumebat lues. Tùm verò facilè apparuit, Dei benignitate opportunum auxilium eis præmissum Xauerium. Extemplo enim cũ pestiferi morbi vi accensa illius caritas certare cœpit, alios ministerio subleuans, alios Sacramento expians confessionis: & nunc grauiter affectos consolabatur, nunc aderat morientibus, nunc mortuis iusta soluebat, vnus multorum munia exequens. Præcipuus labor erat, egentibus ægrotis à diuitibus res necessarias suppeditare; & medicamenta, quorum ibi magna erat inopia, vndiq; cum summa cura conquirere. Itaque eiusmodi res ab Ioanne Arausio, Lusitano mercatore, talibus mercibus abundante, cùm peteret sæpius; enimuero ille molestè ferre, indignans nullum esse petendi modum. Quocirca cuidam, Francisci nomine nõnulla eius generis roganti, cùm ægre admodum & cunctanter quod rogabatur dedisset, adiecit: ita se id ipsum Francisco dare, vt in posterum nihil prorsus ab se peteret. Quod vbi Xauerio nuntiatum est; repente diuino instinctus Spiritu, Quid? censet (inquit) Arausius possessionem

Hispanæ classis calamitatẽ subleuat.

Vaticinatur

nem eorum, quæ habet, fore diuturnam? errat. Abi, denuntia illi meis verbis, ne tam tenax sit mercium, quas mors breui ereptura est. ipsum paulo pòst in hac ipsa moriturum insula, & eius bona in vsum pauperum cessura. Proinde, si sapiat, sua ipse ægris pauperibus Dei causa benignè largiatur: occupetque suum facere beneficium, quod sit mortis futurum. Denuntiationi respondit euentus. Haud ita multo post eodem in loco, nullo hærede relicto, Arausius moritur. eius bona, tradito ibi more de hæreditate caduca, pauperibus diuiduntur. Cæterùm Arausius in præsentia imminentis mortis terrore obiecto, scilicet factus est vt cautior ad viuendum, sic ad largiendum benignior. Menses tres (tamdiu enim Hispana classis ad Amboinum substitit) in ægrorum ministerio absumpti sunt cum corporum & animorum pariter salute. Cæterũ nihilo salubrior ægrotis, quàm valentibus Xauerij sedulitas fuit. Horum namque animos vitijs laborantes Sacramẽtorum medicamentis, priuatis publicisque sermonibus, subleuare non destitit. Nec incassum is cecidit labor. Fructus pacis sanè vberes ex bellicosa gente percepti: multorum simultates sublatæ: plurimorum sanatæ mentes, & ad honestæ piæq; *tur mortem Arausio imminere.*

Fructus ex Hispanorũ classe perceptus.

vitæ ſtudium traductæ. Inter quos Coſmus Turrianus, (is Hiſpanorum claſſe aduectus fuerat) eximia Franciſci ſanctitate permotus, ſtatuit ad eius inſtitutum Societatemque aggregare ſeſe. Franciſcus porrò, re Chriſtiana Amboini bene geſta, ſub Hiſpanæ claſſis diſceſſum Macazariam petens, Ternatem Inſulam ab Amboino millia paſſuum CC. ex itinere tenuit.

HORA-

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII, LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

In Moluco lapsos incolarum mores restituit.

MOLVCVS regio est modicis discreta insulis (Molucas vocant) aromatum ac præcipuè caryophylli fertilitate & commercio nobilis, ab vrbe Malaca millia passuũ circiter M. C. Habitatur frequentibus quà Ethnicorũ, quà Saracenorum pagis, terræ vbertate non detinente solum indigenas, sed etiam aduenas inuitante. Molucæ insulæ plurimæ numero sunt, pleræq; magnitudine exiguæ: maiores etiã modicæ. nulla quippe supra duodeuiginti millia passuũ circuitu cõprehendit. Æquatori subsunt. *Molucæ insulæ.*

à Bo-

à Borea in Austrum porriguntur sexagenis ferme passuum millibus inter se disiunctæ. His aliæ minores circumfusæ. Cæterùm Molucus ferme omnis Sanceno Regi paret, stipendiario Regis Lusitani. Harum insularum longè celeberrima Ternate vrbẽ habet cognominem Lusitaniæ ditionis, quæ vrbs à Lusitanis, aliisque Christianis indigenis, maximè incolitur. Huc igitur cùm veniſſet Xauerius, diuersatus est in suburbana Beatæ Mariæ æde, quæ Barræ dicitur. Ibi loci præside certissima patrona sua inuocata, extemplo solita pietatis ministeria obire cœpit. Ternatini iam palàm suas cupiditates soluerant, tanto profligatiores Malacensibus, quanto ab India remotiores. Quippe ex Ethnicorũ Sarracenorumq; vsu & consuetudine, tam cæca rerum etiam humanarum inscitia eorum mentibus se offuderat, vt in negotijs cõtrahendis, vbicunq; lucri aliqua affulsisset spes, nihil contra ius fasque esse ducerent. adeò omnia in externum erant lapsa iam morem. Hanc ergo ciuitatem penè depositam Xauerius Malacensi illo suo artificio curare orsus, incolarum animis dissimulatione & comitate conciliatis, paulatim eorũ vitia aperire ac sanare instituit. In quo quidẽ singularis eius enituit pruden-

Ternate Molucarũ insularum præcipua.

Prudẽtia in flagitio-

dentia. Si quem vesano irretitum amore teneri compererat, qui alicuius auctoritatis esset ac pretij; hac potissimùm illum arte adoriebatur. Blandè primò ac familiariter hominem affatus, si minùs inuitaretur, comiter se illi offerebat ipse conuiuam, iucundoque sermone conuiuium celebrabat, aditum salubri admonitioni præparans. Inde vbi in eius familiaritatẽ se bene penitus dederat; ingressus orationem de vitiorum turpitudine, sensim ad libidinis fœditatem delabebatur; eiusdemq; incommoda, & simul cælestes adiiciebat minas. Ad vltimum, vt permotum eum senserat, manu familiariter prehensum ad peccatorum inducebat confessionem. ita demum illi concubinam nullo negotio adimebat; aut certè, si ægrè careret, in matrimonio collocabat. Constat ab eo plurimos ad concubinarum nuptias traductos, vt luxuriæ flammam cõiugij honestas extingueret. Consimilem rationem in detrahẽda fœneratitia fraudulentaq; pecunia seruabat: cuius tanta vis fuit, vt misericordię Sodalitas ex tenui atque inopi locuples fieret & opulenta. Eam rem crebræ conciones institutionesq; rudium ac puerorũ haud mediocriter adiuuerunt: quibus ciuitatis mores emendati, iniquæ pactiones rescis-

sis hominibus corrigendis.

sciſſæ, teneræ ætatis aures & linguæ catechiſmo adeò imbutæ, vt paſſim omnia Chriſtianæ doctrinæ carminibus perſonarent. Præcipuè verò Franciſci vaticinatio quædam Ternatinorum permouit animos. Ioannem Arauſium mercatorẽ, quem in Amboino breui moriturũ prædixerat, longè abſens moribundum diuinitus proſpexit. Itaque ſacrum magnâ hominum frequentiâ faciens, cùm poſt Offertorium de more ſe conuertiſſet ad populum, Orate fratres, inquit, & Ioannis Arauſij animam, qui modò in Amboino expirauit, commendare Deo. Equidem & heri pro illo feci, & hodie facio. Mirari qui aderant alij alios intuentes; quærentesque inter ſe, quî tandem id reſcire potuiſſet, cùm Amboinus ab eo loco abeſſet paſſuum mille ampliùs ducenta, & neminem per eos dies inde veniſſe conſtaret? Admiratione deinde in expectationem verſa, notatur res, diesq; ab ijs qui audierant: & paucis interiectis diebus, nauis ex Amboino de Arauſij morte nuntiat. Temporibus ac rebus inter ſe comparatis, omnia cum Franciſci prædictione prorſus congruere comperta. Tum enimuero nemini dubium eſſe, quin id Xauerius diuinitus cognouiſſet. Quocirca illum tanquam prophetię do-

Vaticinatio.

no

no præditum omnes suspicere cœperũt. Iam Xauerius Macazariam, quæ bidui ferme aberat, meditabatur. Cæterùm Macazarios illos, vt qui satis auxiliorum haberent, à Francisco iuuari, Deo vtique cordi non fuit. Per idem tempus haud vanis auctoribus cõperit, in Maurica (regio Mauri vulgò dicitur) Christianos esse quamplurimos: quorum, quippe Sacerdotibus carentium, salus ad vltimum esset adducta discrimen. Itaque his potiùs succurrendum ratus, qui grauiùs laborarent, omissis Macazarijs, quibus aliorum auxilia non deerant, ad iuuandos destitutos ab alijs conuertit animum.

CAPVT II.

Mauricæ incolis periclitantibus vel cum capitis sui periculo subuenire statuit.

ABEST Maurica regio à Ternate prope CC. millia passuum. Terra aspera ac prærupta, omniumq; ferme rerum sterilis. Frumentum vinumq; incolæ ne fama quidem acceperunt. nulla apud eos armenta aut greges, præter sues admo- *Maurica regio.*

admodum paucos, quos mirandi potius quàm gustandi copia est. Aquæ dulcis penuria: oryzæ tamen satis. magna vis aprorum: ingens modus arborum, vnde sibi panem qualemcunque & vinum petunt. aliæ porrò arbores, ex quarum cortice depexo vestē vulgò conficiunt. Gens ipsa prorsus barbara & expers humanitatis. quippe nulla omnino literarum habet monumenta: feritate autem intero omnes nationes eminet, tum ferro tum veneno sæuiens etiam in suos: tantum abest, vt ferocia ingenia vsu efferata alienis & aduenis parcant. Sacerdotē ipsum ac parochū, qui vnus illorum salutis curam agebat, de medio sustulerant. Itaque iamdiu orbi erant pastore. Regio magna ex parte crebris terræ motibus impensè concutitur: ignes ac cineres euomit: ingentibusq; exæstuantis maris incessitur fluctibus. Deum credas de nefatijs illorum sceleribus supplicium sumere. Quocirca multiplex hic metus aduenas absterrebat omnes. At Franciscus aduersus omnia pericula interritus, omissa (vt diximus) Macazarica profectione, cuius causa venerat; in animum induxit suum, sibi vt illorum animos ab interitu vindicaret, vel manifestum vitæ discrimen esse subeundum. Qua de re ad suos scribens

Gentis Maurica barbaries.

Maurica terra incommoda.

Zelus animarum.

bens in Lusitaniam, ait se ad opem miseris illis cum perspicuo suo periculo ferendam, illa Christi voce incitatum: *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam; qui autem perdiderit propter me, inueniet eam.* Quam ille sententiam facilem & apertam videri dicebat cogitanti, experienti non item, nisi Deus ipse interior interpres accederet. Nunquam aliâs magis singularis Francisci fortitudo diuinaque fiducia enituit. Vbi in Amboino insula percrebuit, Xauerium in Mauricam regionem cogitare; incolas partim admiratio virtutis cepit, partim etiam periculi miseratio. Et amici, vt illum iam profectionem parare nuntiatum est, trepido nuntio exciti, protinus ad eum coëunt. Docent illud belluarum veriùs quam hominum receptaculum esse: incolarum plurimos cõiugum, liberorum, parentum, Sacerdotum sanguine manus imbutas habere. Ergo manifesta Superûm ira assiduè omnibus terræ, maris, cæli pestibus afflictari: ijsdemque aduenas ab illorum rabie procul arceri. Denuntiant haud dubia vitæ discrimina in singula penè momenta subeunda fore, apud homines per ludum iocumq; sicas vibrantes, spargentes venena, nihilq; magis quàm humanum cruorem sitientes.

Ioann. 12.

Deterretur à consilio feræ gentis adeundæ.

Quod

Quod tandem esse consilium infesta loca pacatis præferre? Quî conuenire, vt peregrinus homo suam committat salutem, quibus constet, nihil tam esse in delitijs, quàm trucidationem cædemq; etiam proximorum? Talia inculcantibus amicis, neminem minùs tangebant obiecta periculà, quàm ipsum, qui erat aditurus. Tum verò illi flentes orare, ne tam vilis suus sibi spiritus foret: & simul indignantes precibus lamenta miscere. Quis ferat non modò Lusitanorum, sed indigenarum ac barbarorum, qui modò Xauerium norit, eius capite ignobilis regionis institutionē emi? Quis iam speret Orientis columen, quod perpetuum esse oporteret, fore diuturnum, si tam auidè manifestis periculis caput offerat suum, oblitus tot gentium animas ab se eundem in casum trahi? Meminisset Indiæ vniuersæ & innumerabilium nationum salutem ex suo spiritu pendere. Si incredibili virtute atque animi altitudine pericula omnia contemneret; at certè tot populorum salutem secum in discrimen ne adduceret. Vinceret paucorum caritatem caritas vniuersorum: vtique cùm constaret tam feram gentem instituere operæpretium haudquaquam esse; vtpote quam sui Sacerdo-

Amicorũ preces.

tes

tes non magis periculi metu, quàm pro- ,,
ficiendi desperatione deseruerint. Quare ,,
per Christum, humanæ salutis auctorẽ, ,,
ne committeret, vt spes dubia paucorum ,,
salutis in apertum discrimen caput ipsius ,,
atque innumerabilium gentiũ salutem, ,,
obiiceret. Semet (vt sua prudentia virtu- ,,
teque dignum esset) Orientis Ecclesiæ ,,
conseruaret: aut ad ea saltem seruaret pe- ,,
ricula, quæ forent tantæ animi magnitu- ,,
dini paria. Amicorũ pietas gratior Fran- ,,
cisco quàm iucundior fuit. Itaque singu- *Respõsum Xauerij plenũ diuinæ fiduciæ.*
los familiariter amplexatus, mutuisque
perfusus lacrymis, in hunc ferè modum
eos affatur: *Quid facitis flentes, & affligentes cor meum?* agnosco fidem bene- Act. 21.
uolentiamque vestram: grates ago habeoque, quòd nullum erga me amoris ,,
indicium omisistis. Sed nihil me istorum ,,
periculorum mouet, diuina imperia in- ,,
tuentem. Deus ista viderit, haud dubius ,,
huius auctor consilij; cuius ego præsidio ,,
tectus, nihil omnino pertimesco. Cui e- ,,
nim melius me, caputque committam ,,
meum, quàm ei, qui mortalium tempora ,,
vitasque disponit? Non est mortali exti- ,,
mescenda mors, quæ timidissimũ quem- ,,
que consequitur. Honesta autem mors, ,,
quippe aditus ad immortalitatẽ, vel voto ,,
expetenda. Quòd si ego cecidero, Deus ,,
certè

» certè non cadet, cui & gentium salus co-
» di est haud paulo magis quam mihi, &
» facillimum *mittere operarios in vineam*
» *suam*. Nec verò exiguus fructus ex Mau-
» rica percipietur. paruum haud putādum,
» vbi magno est merito locus. Equidem si
» nihil aliud, pro periclitante illorum salu-
» te, cui cōsulere debeo, nullum periculum
Mach. li. 1. ac discrimen recuso. *Vt fuerit voluntas in cælo, sic fiat*. Tum illi amore stimulante, à precibus ad vim conuersi, perpulerunt arcis custodem, vt ei prorsus nauis adimeret facultatem. Is igitur ijsdem illis periculis hostium, ac præsentis terroris mortis, Franciscum ab eo consilio dimouere frustra conatus, ad vltimum ei nauigium denegat. Cui Xauerius nulla pericula, nullum genus mortis, vbi Dei cultus & animarum salus agatur, formidare se ait: nec vllos hostes ducere, nisi qui diuino obstent obsequio. Sibi certum ac deliberatum esse, in Mauricam Deum vocantem sequi: nec nauigium moraturum si nauis desit, semet Deo incubantem vtique transnaturum. Itaq; cùm eum amici cælesti præsidio securum obfirmato animo esse cernerent; quod vnum restabat, remedia quædam aduersus venena pro se quisque lacrymantes ad eum afferre. At Franciscus veritus ne anxio animo

Si adimatur nauigium, se transnaturum affirmat.

inanes periculorum ſpecies fingens ſibimet ſolicitudinem ſtrueret, neue humani auxilij ſpes detraheret aliquid de diuinæ opis ac prouidentiæ fiducia; gratijs eorum beneuolentiæ actis, adiecit; Profectò ſibi illa onera veriùs, quàm remedia futura. Proinde orare, ne ſe tanta Dei diffidentia onerarent. Cæterùm ſi ſalutem ſuam aduerſus omnes peſtes ac venena munitam velint, aſſiduis precibus diuinum ſibi propitient numẽ. Eo remedio nullum certius, nullum præſentius inueniri. Ita, dimiſſis amicis, profectionem adornabat. Inter hæc tantum diſcrimẽ adituro læti ex India nuntij fiduciam accenderunt. Iiſdem temporibus nouem è Societate IESV Goam è Luſitania aduecti erant, Sacerdotes quinque, Franciſcus Peres, Alfonſus Cyprianus, Hẽricus Henriques, Franciſcus Hẽricus, & Nunnius Ribera; cæteri nondum ſacris initiati, Balthaſar Nũnius, Adamus Franciſcus, Nicolaus Nunnius, & Emmanuel Morales. Antequam igitur ex Amboino diſcederet Xauerius, cùm de horum aduẽtu cognouiſſet; opportuno auxilio admodum lætus, ſuam cuique prouinciam deſtinauit: ſtatimque literas Goam ad ſocios dedit, quibus Franciſcum Peren Goæ ad alumnorum inſtitutionem ma-

Remedia aduerſus venena amicis remittit.

nere, Cyprianum & Henricum ad Comorinenſes neophytos iuuandos proficiſci iubebat: duos autem illos, qui apud Comorinenſes tum verſabantur, itemq; cæteros, ad ſe in Molucas euocabat, eo conſilio, vt exiguis illis copiolis circum omnes regiones curſaret, omnibus, quoad eius fieri poſſet, opem laturus. Et Mauricæ expeditioni Deus haud dubiè fauit. Menſe Maio anni M. D. XLVI. ex Ternate cum ſoluiſſet, ad inſulam Mauricam incolumis appulit.

CAPVT III.

Efferatos Mauricenſium mores mitigat, Chriſtianisq; præceptis inſtruit.

Maurica. MAVRICA (vti accepimus) bipartita eſt: altera pars in continēti Maurotia vocatur: altera duabus inſulis conſtat, quæ Maurotides appellantur. Ha-

Rupes flagrantes. rum inſularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus ſæpe ſaxa ignea maximarum inſtar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore, quāto nulla tormenta ænea, quamuis magna, globos eiaculantur: ac nonnunquam, vbi acrior

Cinis è rupibus effunditur exiſtit flatus, indidem ingens cineris modus egeritur; quo longè ac latè diffuſo, viri feminæq; laborantes in campis cine-

re op-

re oppleti domos reuertuntur: dæmones magis quàm homines diceres. Apri quoque in saltibus complures oppressi, pisces extincti passim offendũtur in littore. Eadem insula, ne quid incommodi desit, adeò perpetuis penè terræ quassatur motibus, vt qui fortè præteruehuntur, conterriti, naues in obiectas incurrere cautes arbitrentur. Ad hæc ingens ventorum cauernis obluctantium fremitus incredibilem omnibus incutit horrorem. Tartari speciem videre te credas. Vnde etiam libenter Franciscus occasionem captabat intentãdi pœnas æternorũ igniũ, quibus apud inferos Deorum cultores improbiq; Christiani cruciantur. Gens etiam est in his locis ab Euãgelio aliena, inauditę feritatis, Iauaros vocãt: quorum vnicum votum est, homines trucidare. Quocirca vbi alienorum copia deest ad cædem, coniuges liberosque vertunt rabiem: iidemque Christianis hominibus aliquid subinde cladium inferunt. Nec desunt qui humanam carnem, maximè verò cæsorum in prælio, habeant in delicijs. Prô Deus immortalis, quantum est præsidij in Numinis fiducia tutelaque! quantũ securitatis in ipsis periculis Deo tegente; nimirũ nil formidandum, nil dubitandũ auctore Deo. Hisce ipsis in locis

Terræ motus horribiles.

Gens mirè immanis.

inter feras belluas veriùs quàm homines,
Psalm. 4. Xauerius, *qui habitaret in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commoratus est* menses circiter tres, præter omniũ opinionem, maiore cum emolumento incolarũ, quàm periculo suo. Hoc quippe temporis spatio feros illos homines, mitioribus ingenijs imbutos, ad Christianæ vitæ mores reuocauit. Erant tum æquè omnes omnino in Christianis rebus rudes, vana prorsus Christianorum nomina. Franciscus ergo confestim cunctos Christianorum vicos numero propè triginta obijt, infantes baptizando, erudiendo adultos, Idolorum impediendo sacrificia, neophytorum miserijs, vel animi vel corporis, subueniendo. In publicis verò priuatisque sermonibus barbaram gentem cælestibus simul terrestribusque territabat minis, inferorum sedem (quod identidem erumpens flamma ac cinis effusus indicaret) proximam illis esse denuntians: eò conscelleratos homines deturbari. Idem profectò significare ingentes illos terræ motus, quibus pene dehiscens terra nefarios homines ac Deo inuisos absorbere velle minitetur. Proinde cauerent omni ratione, ne in sempiterna illa incendia, quorum facies ipsis quædam obuersaretur ante oculos, ruerent

Barbaros inferorum specie territat.

rent præcipites. Talibus ille sermonibus, aliisque Christianæ disciplinæ præceptis, mire illorum feritatem mitigauit. Igitur breui gens illa vniuersa, qua non alia vsquam (vt diximus) tetrior immaniorque ad eam diem fuerat, ex eo tempore non modò mitis & facilis, sed etiam erudita fidei nostræ mysterijs cœpit esse: tantum Christiana disciplina virium habet ad humanitatē. Inibi interrita Franciſci animi magnitudo spectata est. Fortè ipsis Michaëlis Archangeli ferijs in æde sacra, maximâ incolarum frequentiâ, rem diuinam de more faciebat; cùm repentè insula tota contremuit adeò, vt ara ipsa videretur funditus euerti. Extemplo cæteri diffugêre, qua quemque agebat pauor. At ille seu dissimulato, seu potius spreto metu, sacrificium constanter peregit, id euenisse interpretatus, quòd Archangelus Michaël Diabolos omnes illius regionis diuino cultui aduersantes malè multatos deturbaret in Tartarum. Itaque plus ei negotij cum hominibus, quàm cum Dæmonibus fuit. Quippe nō defuerunt peruicaces simul ac potentes Deorum cultores, qui cursum Euangelij obiectis minis ac terroribus morari niterentur. Sed frustra. inuicta Xauerij virtus, cælesti ope subnixa, vicit omnia.

Christiana disciplina barbariē mitigat.

Animi magnitudo in terræmotu.

Paucis menſibus omues Chriſtianorum vici luſtrati : innumerabilis incolarum multitudo partim Chriſtianis inſtituta præceptis , partim etiam ad Chriſti religionem traducta. Quantum profecerit, vel hinc exiſtimari poteſt , quòd in vno oppido (Tolum vocant) ad xxv. capitum millia à Franciſco Chriſtiana facta traduntur. Par fructui labor fuit. In tam aſpera regione vltro citroque curſans, ferè quicquid malorum ſubiri poteſt, tolerauit , egeſtatem, æſtum , famem, ſitim, defatigationē, pericula. Cæterum vt fermè reſpondet dolori voluptas, *ſecundum multitudinem dolorum conſolationes lætificauerunt animam eius.* Quæ quidem quantæ fuerint, ex quodam ipſius epiſtolæ ad ſocios capite coniectari licet. Vbi locorum illorum ſterilitate atq; omnium rerū inopia commemorata. Hæc, inquit, eo vobis expoſui, vt intelligeretis , quanta in hiſce locis ſit cæleſtium copia gaudiorum. Siquidem hæc omnia pericula & labores vnius Dei cauſa ſponte ſuſcepti ,

Fructus animorū.

Pſal. 94.

Cæleſtia ſolatia in laboribus & arumnis.

„ theſauri ſunt diuinis maximisq; gaudiis
„ refectiſſimi : vt hæ inſulæ inprimis aptæ
„ atque appoſitæ , ad oculorum aciem et
„ iucundiſſima lachrymarū vbertate per-
„ dendam eſſe videantur. Equidem nun-
„ quam me tot, tantis , tam continuis ani-

mi vo-

mi voluptatibus circumfluere memini, » prorsus vt omnem laborum atque ærumnarum sensum obruerent. Ita Franciscus ex feræ gentis cultura haud plus laboris ac meriti, quàm fructus lætitiæque percepit. » » »

CAPVT IV.

Ternatinos denuo excolit.

MOLVCVM inde repetens, Ternatē reuertitur. A Ternatinis ingenti gaudio exceptus, torpentes ad studium virtutis excitat, vacillātes confirmat corroboratque. Ratio autem erat talis. Diebus festis bis in die concionabatur, mane ad Lusitanos, post meridiem apud indigenas: Illos quidē ad honestam piamque vitam incitans, hos verò Christianis mysterijs maximè erudiens, & à vana Deorū religione deterrens. Quotidie antemeridiano pomeridianoq; tēpore confitentibus vtrisq; promiscuè dabat aures. Quarta quaq; & sexta feria ad Lusitanorum coniuges fermè indigenas de Symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de Sacramentis Confessionis & Communionis sēparatim verba faciebat. Erat tum Quadragesimæ tempus. Quocirca earum plurimæ Paschale Sacrosanctæ

Concionem varia.

Eucharistię conuiuium, à quo ad id tempũs abstinuerant, piè religioseque celebrarunt. Cæterùm iamdiu perigrinantem Xauerium domestica Goensium sociorum cura in Indiam reuocabat. Itaq; quàm primùm in Amboinum traiicere decreuit, ibi Indicam transmissionem expectaturus. Sed Præfecti arcis Ternatinæ, sodalium Misericordiæ, aliorumq; Lusitanorum summæ preces eum coëgerunt Ternate diutius commorari, quanquam non inuitum, quod operæ apud illos positæ nequaquam eum pœniteret. Inter hæc Franciscum cupido incessit barbari Regis animum tentandi. Rex Moluci, Regis Lusitani stipendiarius, Saracenus erat, non tam professione, quàm vita. Quippe is, quo minùs Christianus fieret, non Mahometis religione impediebatur, sed libidinis immodica licentia. Nam præter pellicum greges, coniuges centum regiam implebant. Rex igitur, siue comitate, siue etiam sanctimonia Xauerij captus, omni eum honore colebat, regni proceribus palàm indignantibus: admirũ in modum eiusdem amicitiam expetebat, spem ostentãs suscipiendi aliquando Christiana sacra: cùm diceret eundẽ à Saracenis & Christianis Deum coli, & fore aliquando tem-

Regis Molucensis vxores centum.

Rex Moluci impensè colit Xaueriũ.

tempus, cùm vtriquè in vnam religionem coirent. Cæterùm etsi Franciſci congreſſu colloquioque delectari videbatur; tamen immoderata vitæ libertas Chriſtianæ obſtabat religioni. Id modò expreſſum ab eo, vt polliceretur ſe vnum è liberis ſuis, quos habebat plurimos, ad baptiſmum daturum, ea conditione, vt is deinde Chriſtianus Mauricarum Inſularum regnum obtineret. Itaque Xauerius, quia nondum matura res erat, ſpe lætus, ita Regis amicitiam tuebatur, vt in popularibus colendis haud ſegniùs elaboraret. Namque Ethnicorum animos tentans, reperiebat eos, quamquam à Saracenis ad Mahometicos ritus compellerentur, longè minùs à Chriſto abhorrere, quàm à Mahomete. Saracenos porrò ipſos, vtpote ſuæ diſciplinæ ignaros, minimè in ea eſſe pertinaces. Quocirca vtrorumque conuerſionem in expedito futuram ratus, ſi Societatis domicilium in Moluco inſtitueretur; id omni ratione curare ſtatuit, ac deinde fauente Chriſtianæ rei Luſitaniæ Rege perfecit. Præcipuum interim opus erat, Luſitanos ac neophytos inſtituere; quod haud ſanè irritum fuit. Nam ſex menſium labor vberrimum illi ex Ternatinis retulit fructum. Quippe oppidanorum animos di-

Ethnici Moluccenſes minùs à Chriſto, quàm à Mahomete abhorrent.

Collegiũ Societatis in Moluco.

uinis sermonibus, Sacramentis, cæterisq; rebus adeò excoluit, vt omnium iudicio alius populus, quàm erat anteà, videretur. Constat ex maximo pellicum numero duas omnino Christianis incolis reliquas esse factas. Nec vlla res magis profecit, quàm sanctitatis opinio, maximum in persuadendo momentum, diuinis indicijs confirmata. Per id enim tempus inter concionandum auditores subitò rogauit, vt supplices Pater & Aue pro Iacobo Ægidio, classis Lusitanæ Præfecto, in Amboino animam agente, recitarent. Idque postea ita fuisse, certis auctoribus compertum. Ea tum res venerationem Francisci auxit, deinde etiam desiderium. Sexto mense post quàm eò appulerat, discedere parabat, Amboinios reuisurus. Itaque, pro eximia in eum caritate, cuncta se in portum ciuitas effudit. In discessu verò tantus vndique cum fletu clamor extitit ciuium, magistrum, custodem parentem confusis appellantium vocibus; vt Patrem singulos amplectentem, velut oblitum itineris, misericordia moraretur. *Commota sunt quippe viscera eius* super grege suo. Demum eos blandè solatus, ægre admodum se ab illorum complexu diuellit, omnibus ingenti fletu atque eiulatu digressum

Vaticinatio.

Ternatinorum amor in Xauerium.

sum discessumque eius prosequentibus.

CAPVT V.

Lusitanis egregiæ de barbaris victoriæ & vates & auctor est.

LÆTVM Ternatinorum pietate Xauerium tristis de Tolanorum perfidia nuncius perculit. Tolū alterius Mauricæ insulæ oppidum est (sicut antè diximus) neophytis à Francisco initiatis sanè frequens. Oppidanorum plures Geliolij externi Tyranni siue arma veriti, seu gratiam inituri, simul à Lusitano Rege Christoque defecerant. Et sacra æde euersa, cruces, sacrasque Diuorum effigies, per ludibrium fregerant. Ad hæc, bona inuaserant fidelium piorumque. Itaque Xauerius mœstus rem Deo permisit, causam suam iudicaturo. Cęterùm illata superis mortalibusque iniuria, vtrorumque in eos armauit iram. Deus prior & grauior vltor extitit. Primum igitur illorum ager ex feracissimo squalidus ac sterilis factus: fruges etiam in horreis dira tabe consumptæ: aquæ subitò amaræ noxiæque è salubribus redditæ: fame quoque ac lue multi mortales absum-

Toli oppidi defectio à religione diuinitus vindicatur.

Ager è feraci sterilis.

Aquæ è salubribus noxiæ.

sumpti. Cælesti ira afflictis Lusitani belli incubuit moles. Quippe Molucarum insularum Præfectus, Franciſci pij belli felicem exitum spondēte, classem aduersus perfidos misit, cum delecta Lusitanorum manu. Et classis Dux, Sancti viri prædictione ac spe diuinæ opis erectus, haud segniter bellum capessebat. Placuit tamen, priusquam inferrentur arma, experiri per legatos, an spes veniæ oblata posset rebellium mentes ad sanitatem reuocare. Postquam superba eorū responsa afferebantur, Lusitanus pœnæ auidus in hostem ducit. Arx est in edito loco posita, nec minus manu quàm situ munita. Et fraus hostium accesserat. Quippe imminentis belli haud ignari, circa muros longè ac latè stimulos muricesq; ferreos defoderant, in quos Lusitani sese inducrent, si propiùs accessissent. Exitialis non solū irrita oppugnatio extitisset, nisi præsentem pestem Franciſci auertissent preces, intercluſumque aditum aperuissent. Nondum Lusitani exscensionem fecerant, cum mira opportunitate stare cum eis Deum ac pugnare apparuit. Sol circa meridiem repentina caligine offusa, haud disparem nocti tempestatem dedit. Et simul ex vicini montis vertice, cum horrendo mugitu ac fragore, tetrum fœdum.

Mira prodigia victoriam pariunt Lusitanis.

fœdumque erupit incendium, quod tres dies noctesq; tenuit. Itaq; ingens cineris punicumque vis (quod nunquam antea eueniſſe conſtat) inde egeſta; quæ non modò murices ferreos oppreſſit, ſed etiã arcis feſtigium æquauit. Ecce autem improuiſo malo attonitis barbaris, maior ex vicino terror incutitur. Per idem tempus terræ motus inſolitus tectorum vrbis ingentem edidit ſtragem. Tolanis tam atroci tempeſtate defunctis, Luſitanus ſuperuenit armatus. Nec prælium illud fuit. Plerosque hoſtium aut ruinæ tectorum oppreſſerant, aut pauor compulerat in fugam. Et aggeratus pumex facilem in mœnia aſcenſum dabat. Ergo arx, oppidum, totaque regio ſine vllo certamine ſubacta. victis certis conditionibus pax data: quarum illæ præcipuæ, vt templum euerſum reficerent, bona piis adempta reſtituerent, ſuſcepta ſemel Chriſti ſacra in poſterum ſanctè colerent pieque. Tam memorabilem victoriam diuina magis quàm humana ope partam etiam inter barbaros conſtitit. Cæterùm tam opportunum flagrantis montis auxilium, cum ſubita cineris ac pumicum congerie, communis Luſitanorum conſenſus acceptum Franciſco retulit. Qui velut alter Moſes, ipſis cum perfido hoſte

bellantibus, Diuinam opem conciliarat; vt, cuius belli fautor extiterat, præcipuus quoque existeret adiutor.

CAPVT VI.

Amboinios reuisit, atq; omni ope iuuat.

INTERIM Christiana in Ternate insula satis aucta stabilitaq;. Amboinum repetiit, renauigaturus in Indiam; ac Societatem, cui præerat, nouorum aduentu sociorum satis iam auctam longo interuallo reuisurus. In medio cursu vectoribus hilariter inter se colloquentibus; Franciscus è concessu repentè exiliens; summo impetu atque angore animi exclamat: IESV bone, quid hoc est? illi hominem occidunt. Confesti cæteri, rei nouitate permoti, ad Xauerium accurrere: quid tandem rei sit, percontari. Tum ille, cùm ad sese rediisset; re dissimulata, nihil esse respondit: seque in eorum cœtum comiter sessum recepit, perinde se gerens, quasi nihil ipse aut fecisset insolitum, aut dixisset. Cæterùm res ab illo celata, paruo intermisso spatio, patefacta est. Vt nauis ad Amboinum appulit, comperiunt Lusitanum hominem ibi à prædonibus interfectum, eo ipso tempore, quo

Vaticinatio.

quo Xauerij clamor ad eorum aures acciderat in naui. Erant in portu Amboini Lusitanorum onerariæ quatuor. Franciscus igitur, caritate ardens, rationem iniit incolas pariter atque aduenas quàm maximè iuuandi, quoad facultas nauigandi in Indiam foret. Itaque siue paupertatis studio, siue portus vicinitatem secutus, in ipso littore sibi ac socio medicum è stramentis extruit casam. Huic eodem opere sacram ædiculam adijcit, vbi nautis & classiariis Confessionis & Eucharistiæ Sacramenta ministraret. Opere absoluto, in iis quæ dixi officijs assiduus erat. plures quoque capitali odio dissidentes adducebat ad pacem. Ægrorũ præcipuè cõmodis & scilicet saluti seruiebat: quo in numero vnus erat grauissimo implicitus morbo; hunc non priùs Xauerius quàm vita ipsa deseruit. Igitur vt is in Francisci complexu spiritum vitæ extremum edit; ille flens ingentes Deo laudes gratesque egit, quòd, si nihil aliud, ad miseri illius salutem in Amboinum in tempore reuertisset. Inde Christianorum vicos impigre lustrans, baptizauit infantes, rudes Christianis præceptis imbuit, haud minore cum fructu quàm labore. Concionibus insuper populum à vitiis deterrere, ad honestatem pietatemque impel-

Casam sibi extruit in littore.

Assiduitas apud ægros.

impellere institit. Quàm porrò carus & acceptus summis iuxtà & infimis esset, digressus ostendit. Vigesimo quàm venerat die Xauerius id ipsum prouidens, vt populi complorationem, qualem Ternate nuper expertus erat, in discessu vitaret, silentio de media nocte nauem conscendere parabat. Sed, vt difficile est amantes fallere, consilio eius deprehenso, nocte concurritur ad portum. Repentè ingens virorum, mulierum, puerorum, seruorum cum ploratu clamor exoritur, suam orbitatem ac solitudinem lamentantium, talemque virum ac patrem ab se diuelli & abrumpi querentium. quibus ille querelis nocturnoque tactus gemitu, obortis lacrymis, dum flentes sigillatim amplexans solatur, ægre sanè ab inhærentibus sibi, tanquam à visceribus suis, auelli potuit. Ad postremum, exorato Sacerdote quodam, vt per binas illis horas quotidie operam daret in exercendo catechismo, omnes dimisit, monitos, vt Christianæ doctrinæ exercitationē haud segniter vrgerent. Aderat iam tempus profectionis: cumque essent multæ Lusitanorum naues ad iter paratæ, Xauerius in regiam inuitabatur, quæ permultos vehebat eius studiosos amicosque. Ille tamen sæpius enixiusq; inuitatus, constanter

Amboinierum in Franciscū amor.

stanter abnuebat. Nauarcho causam cur tantopere recusaret rogitanti, haud dubiè futura diuinitus præsagiens animo, pertimescere se ait, ne quid onerariæ illi in itinere accideret incommodi, néue ab eis diuina maiestas alicuius delicti expeteret pœnas. Nec vanus is metus fuit. Nauis illa deinde aduersa tempestate ad scopulum appulsa penè deperiit. Cæterùm diuinitus (deprecatione fortasse Xauerij) præsenti naufragio erepta, diu tenuit cursum. Inde transuerso maris impetu vastas in syrtes acta penitus inhæsit: iamq; non solùm onerariæ, verumetiam vectorum salus complorata erat; cùm in pari periculo parem Dei vices alternantis opem experta, perruptis maris æstu syrtibus euadit innoxia. Franciscus autem ipse, qui aliena incommoda præsagierat, prospera nauigatione vsus, quò intenderat, sine vlla offensione peruênit. Malacam tenuit anno huius sæculi XLVII.

Præsagientis animi diuinatio.

* *
*

CAPVT

CAPVT VII.

Malacenſes ſumma ope inſtruit. Viſum Duro ſocio ſuo oblatum diuinitus cognoſcit.

In valetudinarium diuertit.

MALACENSES ergo ſui perſtudioſos ex interuallo reuiſens, benignè ab illis excipitur. Cæterùm ipſe priſtino more, recuſato amicorum hoſpitio, ſtatim in valetudinarium, conſuetum hoſpitium ſuum, diuertit. Eodem tempore Malacam tres alij Societate IESV appulerant. In his Sacerdotes duo Ioannes Beira, & Ioannes Ribera, quos omnes incredibili animi iucunditate amplexus Xauerius apud ſe habuit. Inde diebus pluribus ad quietem datis, monitos quemadmodum cum Molucenſibus ſe gererent, in Molucum dimiſit ab ſe ſata culturos. Inter hæc ipſe ægrotis miniſtrando, concionando ad populum, militum tollendo ſimultates, confitentium peccata expiando, catechiſmum pueris, ſeruis, idiotis tradendo, rem Chriſtianam adiuuare non deſiſtebat. Præcipuè myſterium de aduentu Chriſti, Euangelicamque hiſtoriam, identidem inculcabat neophytis; vt percepta tantæ rei veritas ex illo-

Hiſtoriam de Chriſti aduentu neophytis inculcat.

rum

rum mentibus inanes excuteret fabulas Deorum. Inter quæ veteris instituti sui non minùs pij quàm salutaris memor, mortuos in purgatoria sede versantes, viuosque letali conscientiæ vulnere affectos, quotidie sub noctem piorum precibus iuuandos curauit. Ciuitas quippe Malacensis Xauerij hortatu certum constituit hominem, qui altera manu laternam, altera tintinnabulum gerens, primis tenebris obiret vrbem; & in compitis ac triuiis incolarum animos nocturno tintinnabuli strepitu, lugubrique carmine ad id ipsum composito excitaret. Ea res vt admonebat bonos officij, ita improbis timorem incutiebat cælestis iræ. Hoc Erãcisci institutum ab vrbe Malaca in Indiæ, Moluci, vltimiq; Orientis vrbes atq; oppida manauit, hodieque viget magno bono mortuorum viuorumque. Per idem ferme tempus egregium quà paupertatis Euangelicę, quà seueritatis documentum Xauerius dedit. Ioannes Durus (vt antea diximus) eius socius & comes erat. Is Franciſci commoditati seruiendum ratus, illo insciente, nummorum aliquid auidiùs, quàm prudentiùs, à Lusitanis acceperat, eleemosynæ nomine. Quod vbi resciuit Xauerius (vt erat non min⁹ acer vindex, quã diligens cultor paupertatis) eum

Vespertinæ preces pro mortuis & viuis scelere obstrictis.

Acer vindex paupertatis.

eum protinus in proximam insulam ad breue tempus relegauit. Ea insula è regione portus Malacensis sita, olim non infrequens incolis, illa tempestate deserta erat. Durus igitur cùm ibi in æde quadam sacra moraretur, Dei parentem (incertum vigilans an somnians) ad aram maximâ, loco exornato, in puluino sedentem conspicit. Apud eam puer IESVS erat, qui Durum verecundantem ad matrem suam pellicere conabatur. Illa primò infensæ similis eum auersari ac repellere; deinde pacem ac veniam suppliciter orantem admittere. Ad vltimum, certis de vitiis admonitum dimittens, simul cum puero Iesu sublimis abiit. Res penitus occulta fuit, quam nullus mortalium præter Durum sciret, ipse autem nemini enunciaret. Itaque Malacam deinde reuocatus, cùm sua delicta Francisco de more confiteretur, rem omnem, contra eius præcepta, silentio texit. At Xauerius, re diuinitus cognita, sub confessionem ex eo quærit, quidnam rei in desertæ insulæ templo ei acciderit nuper. Mihi verò nihil, inquit ille. Instare benignè Pater: abnuere Durus ac pernegare. sæpius interrogatus (vt erat obstinato ad rem supprimendam animo) immemor obedientiæ, ac religionis, ad alia omnia respondebat.

Diuinitus cognoscit occulta & absentia.

Tan-

Tandem Franciſcus, vt vidit cum duro ore ſibi rem eſſe; vltro ipſemet viſum illud narrare orſus, ſingula perſequi cœpit, non ſecus ac ſi præſens adfuiſſet. Tũ verò Durus attonito ſimilis hæſit: Mox, ſacro perfuſus horrore, omnem rem ordine, vti geſta erat, exponit. Ita demum cum Patre redit in gratiam. Cæterùm diuinitus expreſſa veritas illum & Xauerij obſeruantiorem fecit, & patientiorem veritatis. Itaque ipſemet Durus, Franciſco vita functo, hoc, quod à nobis memoriæ proditum eſt, iuratus enarrauit, cum egregia teſtificatione eius eximiæ ſanctitatis.

CAPVT VIII.

Malacæ in Acenos, Chriſtiani nominis hoſtes, claſſem comparat.

SVBINDE noua res incidit, quæ Xauerij nomen Malacæ longè celeberrimum fecit. Res vtique variis caſibus & vaticinationibus inſignis, ac propterea fuſiùs enarranda, ne de rei magnitudine narrationis breuitas detrahat. Valida Regis Aceni claſſis è Somatra inſula, quam e regione Malacæ eſſe docuimus, intempeſtæ noctis ſilentio Malacam appulerat. Mox diuiſa inter barbaros munera, vt

pars

pars arcem inuaderent, pars Lusitanas naues, quæ in portu erant, incenderent. Igitur barbari in terram expositi, scalis impigre admotis, arcem ex improuiso occupare conantur. Sed non fefellêre Lusitanum. Præsidiarij milites propere à vigilibus excitati arma capiunt: hostes ingenti animo repellunt. Haud æquè feliciter in portu gesta Lusitana res. Interim miles, qui in barbara classe manserat, Lusitanos nautas oppressit incautos: præcipuisque nauigiorum per cæcæ noctis tenebras iniecit ignem, tanto nauticis terrore illato, vt consilij auxilijque inopes torperent. Itaque barbari Christianarum nauium incendio impunè oculos animosque pauerunt suos. Ad vltimum cum ingenti clamore plausuque discedunt, Lusitano Christianoque nomini insultantes, velut præclara parta victoria. Neque eo contenti, in discessu cùm piscatores aliquot Christianos fortè cepissent, edidêre in eos barbarę crudelitatis exempla. Quippe naribus auribusque & calcaneis multiatos, ad Malacensem Præfectum cum literis mittunt, ipsorum sanguine exaratis, quibus superbè contumelioseque eum ad pugnam prouocabant. perlatæ à piscatoribus ad Præfectum literæ in conuentu militum recitantur. Mo-

Barbara crudelitatis exemplum.

uit

tit omnes non minùs ſuperba feritas hoſtium, quàm miſerabilis ſpecies ſuorum, quos vulnera & effuſus cruor deformauerant: cunctorumque animos miſericordia ſimul indignatioque verſabant. Motis fortè ſuperuenit Xauerius recens ab re diuina, quam fecerat in ſuburbana æde Noſocomij, vbi veteri conſuetudine ſua diuerſabatur. Apparebat Acenos ab inſito Chriſtianæ religionis odio, contemptuque Luſitanorum, talia auſos. Ergo Præfectus (Simoni Mello nomen fuit) Franciſcum conſulere, quid tandem in tali re ac tempore faciendum cenſeret. Ille diuino (vt deinde apparuit) inſtinctu optimum factu ſibi videri ait, claſſe aliqua raptim inſtructa abeuntem hoſtem ſtreuuè inſectari, vtroque inferendo arma, contemptum ſui demere: vt, malo docti, ab iniuria temperent barbari. Id verò eo magis faciendum, quòd illam contumeliam non tam Luſitanis, eorumque Regi, quàm CHRISTO, nominique Chriſtiano, illatam eſſe conſtaret. Enimuero nullo modo ferendum, celebratam Luſitanorum Chriſtianorumq; fortitudinem ad ludibrium recidiſſe. Quem enim ignorare actum eſſe de re Chriſtiana, ſi contemptu, non ſolùm odio, apud barbaros laboret?

Proin-

Proinde Christianis militibus dignos spiritus caperent: in barbarum hostem ducerent alacres, & spei ac fiduciæ pleni; quippe qui, etsi inferiores viribus, causa tamen & diuina ope superiores forent. Deum vtique pium bellum piè gerentibus non defuturum; &, eodem fauente, victoriam pro meliore causa staturam. Auditus est summo omnium assensu Xauerius: Cæterùm salubri consilio penuria nauigiorum obstabat. Septem omnino biremes hostilis flamma reliquas fecerat, quas tempestatibus laceras, vt bello vtiles forent, refici oporteret. adeò non armamenta solùm, sed etiam aluei nauium quassati erant. Franciscus igitur ostendenti Mello inopiam nauium, Est mihi tanti, inquit, vltro suscipere hoc oneris operisque. Quoniam hîc & Regis & scilicet Dei maiestatem agi sentio, & in re trepida cæterorum consilia torpent, egomet hoc mihi munus classis comparandæ, te annuente, deposco. Exin ad milites versus adiecit: Deus nimirum nobiscum stat, fratres; cuius nomine vobis ego denuncio, ne quenquam metus aliáue res vlla hui⁹ glorioſi belli, ad quod vos ille haud dubiè vocat, exsortem faciat. Quin etiam me comitem ac socium periculorum offero ad pium bellũ ituris, vt

Mang cõparanda classis sibi deposcit.

vt barbaros istos vlciscamur, pij Regis hostes, inimicos Crucis Christi. Hæc vox ita militum animos accendit, vt cuncti, velut repentino Numinis afflatu, in tam pium bellum nomina certatim darent, haud dubia spe felicem belli exitum futurum, auctore atque adiutore Xauerio. Et Præfectus tanto militum Ducumque consensu lætus, Francisco cuncta permisit. Qui rem omnium sententiâ difficillimam, comparationem classis in recenti nauium clade, haud animo maiore quàm consilio est aggressus. Armamentarium inane erat: nec vlla subsidia suppetebant ex publico. Ergo septem Nauarchos, nobilitate ac diuitiis præstantes, ex omni numero deligit. Hos nominatim appellat blandisque dictis amplexus miscens, enixè rogat, vt pro Regis sui, pro Christi communis Domini, pro Christianis nominis maiestate, id, quicquid sit, siue laboris, siue impensæ, suscipiant; septemq; illa nauigia bello inutilia, singuli singula (suum cuique assignat) instauranda strenuè curent; sumptum in eam rem centuplicato fœnore vtiq; recepturi. His verbis tantus Nauarchorum animis iniectus est ardor; vt, certamine inter eos celeritatis orto, intra quatriduum classis instructa omnibus rebus in portu staret.

Ardor Lusitanis militibus à Xauerio iniectus.

Per septem nauarchos locupletes, classem instruit.

Extemplo Franciſcus Saa, Melli Præfecti affinis claſſi præpoſitus: eique 180. Luſitani milites aſſignati. Iturus erat cũ his Xauerius, niſi obnixa Malacenſium ſtudia obſtitiſſent. Hi frequentes ad Præfectum vrbis coierunt: & quà ſuam orbitatem ac ſolitudinem lamentando, quà denunciando ſe vrbis tecta deſerturos, ſi Franciſcus, vnicum ſolatium & columen ciuitatis, diſcederet; tandẽ vrbis claſſisq; Præfectos perpulêre, vt illum in diuerſis hominum ſtudiis conſilij ambiguũ Malacæ iuberent manere. Xauerius ergo Duces militesq; in templum contractos pro concione ſolatus, bonum habere animum iubet. Se quidem, quia corpore eos ſequi non liceat, animo ac precibus, quibus liceat, proſecuturum. Ipſos verò ſic affectos animatosque eſſe oportere, vt pro Chriſto Dei Filio, in cruce ipſorum cauſa mortuo, mortem ſibi omni voto expetendam putarent. Quocirca ponerent ſibi ante oculos illam iuxtà amabilem miſerabilemque Domini ſui ſpeciẽ; eamq; animo intuentes, capeſſerent bellum, inirent prælium, conſererent cum barbaris manus. Porrò inter pugnandum diuini Numinis implorarent auxlium, ſatis fidentes, Deum pro ipſo pugnantibus præſtò futurum. Hæc elocutus, operam

Præcepta militibus ad bellum ituris data.

ram eis dare confitentibus cœpit. Inde solennibus mysteriis expiatos armatosq; pergere in impium hostem, Deo duce, ad exploratam victoriam iubet. Protinus illi, diuino instincti Spiritu, certatim ante præsentem Deum sua sponte profitentur, se pro Christo, si res ferat, mortem oppetituros. Ergo, quia Christo sacramentum dixerant, honorifico sanè vocabulo, IESV Christi cohors à Xauerio appellati: ac pleni bonæ spei, multis ciuium prosequentibus, ad classem deducti.

Lusitani milites Iesu Christi cohors à Xauerio appellati.

CAPVT IX.

Prætoria naui amissa, duarum triremium accessionem prædicens, ad pium bellum torpentes excitat.

SED paratum ac procliue bellum inopinatus casus inhibuit, vt Francisci virtus ac sanctitas magis eniteret. Ibat iam vexillis ac festo bombardarum strepitu læta Lusitana classis: & populus Malacensis visendi studio, vt fit, littus omne compleuerat; cùm Prætoria biremis, inspectante ciuitate, in ipso portu (incertum quo casu) deprimitur; marisque hauri-

tur gurgite, omnium rerum præterquam nauticorum ac militum damno. Id vulgò prodigium visum. Ergo ciues fremere, illud profectò manifestum esse indicium cælestis iræ Lusitano imminentis, si classis in hostem pergeret. Perstringere verbis Præfectos vrbis classisque, belli exitialis auctores; nec Xauerio ipsi parcere. Cui enim dubium esse, quin flos ille ac robur Lusitani præsidij ad certum exitium mitteretur, cùm hostes nauium copiarumq; robore, non solùm numero, longè præstarent? En Deum, repræsentato Præfecti classisq; periculo, tantùm non voce missa, denunciasse, expeditionem illam sibi non esse cordi. Igitur Mellus tantam populi inuidiam querelarumque procellam non sustinens, nuncium properè ad Xauerium destinat, rogatum, vt ad se primo quoque tempore venire ne grauetur. Is Franciscum nactus in Nosocomij æde sacris operantem, voluit è vestigio id, cuius causa venerat, nunciare. Cæterùm nutu ab illo inhibitus, ad rei diuinæ finem silentium tenuit. Tum demũ Franciscus, priùs quam ille verbum vllum faceret, Abidum, inquit, ac Præfecto renuncia, me quidem extemplo adfuturum, sed ipsum bono animo esse oportere, quòd Deus in ipso temporis articulo

Absenti diuinitus prospicit.

lo ſuis adſit. Hæc ita dixit, vt appareret, ei rem omnem diuinitus indicatam. Secutus inde nuncium Xauerius, offendit omnia plena conſternatione tumultuque. At ipſe lætitiam ac fiduciam vultu præferens. Quid eſt Melle? inquit; tantula res animum frangit tuum? Omnipotens eſt, cuius prouidentia paterna nos protegit. Hæc effatus, ſingulos Duces militesque amplexatur; & alternis rogans monensque, ad tam pium, ſalubre, & glorioſum opus hortatur. Nec difficile fuit, pios animos ſacramenti, quo ſe Chriſto deuouerant, monitos ad officium reuocare: præſertim cùm læti omnes alacritate Xauerij, ſpem magis ipſam, quàm ſpei cauſam, intuerentur. His permotis, ad Mellum redit, accenſa Ducum que militumque ſtudia nuncians. Gratum id Præfecto fuit, Franciſci cœptis fauenti. Cæterùm ne quid temere fieret, conſultari rem, & ad militare conſilium primores quoque ciuitatis adhiberi placuit. Dicuntur ſententiæ. Quis credat: Vrbani extra aleam certaminis futuri, omnes ad vnum expeditionem illam temerariam cenſebantur. Cuius enim conſilij eſſe, ſex nauigia claſſi ſexaginta nauiũ obijcere; & minus CC. milites Luſitanos quinq; millib⁹ pugnaciũ barbarorũ? Contrà verò Duces

Eius magnitudo animi in cõſternatione aliorũ.

Deliberatio de bello aduerſus barbaros.

vniuersi primoresq; militum, pugnæ discrimen adituri, omnino pium bellum suscipiendum esse clamabant. Quippe satius ipsis fore, in prælio (si ita res ferat) honesta morte defungi, quàm semel datam cælesti Regi fidem fallere. Idque adeò certum fixumq; esse omnibus, vt nouo sacramento suam Numini obligarent fidem. Ac protinus vniuersi denuo rite iurarunt, se ad bellum ituros, &, si opus sit, pro Christi fide morituros. Cæteris stupore attonitis, Franciscus lætus assurgit: & Ducibus militibusque collaudatis, illud inculcare cœpit, vt spem omnem victoriæ repositam haberent in Deo, *cui nõ esset difficile saluare vel in multis vel in paucis.* Nec dubia esse diuinæ opis indicia, quibus crederent Deum stare secum. Pro vna biremi amissa, duas classi accessuras eo ipso die. Nec prædicto fefellit. Ante Solis occasum Lusitanas biremes duas præter Malacam velis ferri conspiciunt. Hæ priuatæ erant Iacobi Soarij, institutoris nobilis. Qui, ne portorium Malacæ penderet, rectum tenebat cursum. Cæterùm, Xauerij rogatu, Malacam appulit, belli se socium offerens.

Lusitani milites renouant iusiurandum moriendi pro Christo.

1. Reg. 14.

Vaticinatio.

Ea demum res cunctos spei ac fiduciæ impleuit.

* * *

CAPVT.

CAPVT X.

Lusitana classis, auctore Xauerio, egregiam de Barbaris victoriam refert.

ERGO vniuersis fausta precantibus, alacres gaudio milites vela faciunt, anno seculi huius XLVII. VIII. Cal. Nouembris. Octo erant omnino naues longè, milites non ampliùs CCXXX. Quarto die secundis ventis ad Cambilanum promontorium ventum est, intra quod hostem venari à Simone Mello iussi erant. Et Saa Præfectus omni cura vestigans, quam regionem hostilis classis petiisset, comperire nequiuerat. Itaque spei irritos domum redire oportebat. Dũ tristes inde, flexa retrò classe, Malacam repetunt, aduersa tempestas subitò coorta, subegit eos subsistere complures in anchoris dies. Cæterùm ea tempestas reditum morata, victoriam adiuuit; incõmoda quoque ad bonos euentus diuina prouidentia dirigente. Iam eos cibaria deficiebant, cùm, remissa aduersi venti vi, ad proxima Ethnicorum amicorum oppida classem applicuerunt, commeatum petituri. Necessariis ad vsum rebus comparatis, cùm de Acenorũ classe nihil

Cambilanum promontoriũ.

Tempestas victoriam adiuuit.

nihil comperirent, Malacensem repetunt cursum. Verumtamen omnium animis spes consequendi hostis magis quàm cura decesserat. Itaq; aliquantum inde prouecti ex piscatore cognoscunt, in proximo amne (Perlensi nomen est) Acenorũ classem, propopulata omni circa regione, subsidere in insidiis, ea mente, vt Lusitanas naues, quas è Bengala Malacam propediem iturus fama erat, interciperent; direptisque nauigiis, Christianos omnes ad internecionem cæderent. Ad hunc nuncium Præfectus classis insperato gaudio gestiens, assumpto splendido amictu lætitiam ostendit suam. Neque eo contentus, largè omnibus ad epulas præbitis, milites naualesq; socios benignè tractari; cunctarumque bombardarum displosione effusum classis gaudium significari iubet. victoriam partam, non pugnam, instare diceres. Quod malè fortasse commissum, Dei prouidentia bene vertit. Inter hæc exploratores ab eo tribus scaphis aduersum subire flumen iussi, totidem hostium scaphas obuias cepêre. Ex captiuis cognitum, barbaros, tormentorum bellicorum strepitu excitos, direxisse in pugnam naues, concitatoque impetu in mare ferri, ratos adesse Lusitanam prædam, quã opperirentur. Perlen-

Lusitanorum alacritas instante prælio.

Malè commissum, Dei prouidentia bene vertit.

sis

sis amnis, etiam vbi coërcetur ripis, valde in latitudinem diffusus, quà irrumpit in fretum, speciem maris facit. Quippe profundo est alueo, nec pro spatio aquarum latè stagnantium coërcet impetum, sed torrens ac rapitu, fertur; nec vsquam aperit vadum. Igitur Saa promontorij, quod in fluminis ripa eminet, opportunitatem secutus, in eius recessu, vbi leniore tractu fluebat amnis, classem impigre ad prælium instruit. mox paruo nauigio singulas biremes circumuectus, impensè monet Lusitanos Duces militesq;, subiret animos dies ille, quo die ante aram sua sponte pro Christi religione cultuque capita sua deuouerint; ex quo IESV Christi cohors fuerint appellati. Obuersetur oculis Xauerius, pij belli auctor, pro ipsorum salute ac victoria supplicans. Ne excideret salubre eius præceptum, vt Christum Dei Filium Cruci pro ipsis affixum intuentes, pro illius gloria, vitę immemores, fortiter capesserent pugnam. Meminissent, quod obliuisci non possent, sacramentum ab se Christo Regum Regi bis dictum, bis vitas & capita sponte deuota. Pro Deo piè pugnantibus diuinam vtique opem non defuturam. Et Xauerij prædictionem haud dubiam illis offerre victoriam, si modò vincere auderent. His

Perlensis amnis.

Hortatio Præfecti Lusitani ad milites

accensi vocibus milites conclamant vniuersi: Se verò paratos vitas Christo Domino non semel deuotas reddere: & Xauerij præceptorum memores, eiusdem opem promissumque in prælio expectare.

Barbara classis apparatus ad pugnã.

Interim classis hostilis in pugnam directa, secundo amne defluebat; horrendoque vlulatu ac dissono tympanorũ strepitur ipæ littoraque resonabant. Primum agmen ducebat barbaræ classis Præfect⁹, quatuor triremibus Turcicis latera cingentibus. Senæ deinceps biremes nouem ordinibus sequebantur, omnes ingenti etiam sclopettorum copia, non modò bombardis affatim instructæ. Ergo Lusitanus Præfectus, vt promontorium primam barbarorum aciem aperuit, ex improuiso cum tribus nauigiis occurrit hosti; cæteris, vt directa erant in aciem, subsequi iussis. Sorte quadam, seu diuino

Certamen classium.

potiùs consilio, barbarus furore præceps, globos in hostem tormentis omnibus ante tempus excussit: itaque vano ictu in vndas innoxij cecidere. At librator Lusitanus ingentem globum maiore bombarda excutiens, Prætoriam Acenorum nauim tam certo percussit ictu, vt eam deprimeret mergeretque. Id non omen solùm, sed initium victoriæ ac summa certaminis fuit. Quippe Turcicæ triremes

remes cursum inhibentes, omissa pugna' Duci ac cæteris primariis viris natanti- bus opem ferre cœperunt. Id exitio fuit ipsis classique. Nam Turcæ suas triremes in obliquum statuerant, bonamq; flumi- nis occupauerāt partem, vt adnantes ex- ciperent, periculi, quod ipsis instabat, ob- liti: adeò eis Deus eripuerat mentem. Ergo barbaræ sex biremes, quæ primum agmen subsequebantur, secundo amne delatæ, in Turcicas triremes incurrere; cæteræque deinceps biremium acies in- cidere in priores. Incuti puppibus proræ; quique antecedentes vrgebant, ipsi à se- quentibus premi. Collidi inter se naui- gia, abstergeriq; inuicem remi. crederes inter duas classes esse certamen. Sensit Lusitanus manifestam superûm opem; nec defuit diuinitus oblatæ victoriæ. Ex- templo salutare IESV nomen inclamans, explicare aciem; hostilemque classem sibimet cohærentem, & impeditam ad pugnam, vndique vno tempore incessere bombardis cœpit. Ter effusa in hostem omnium tormentorum procella. Telum nullum in confera nauigia missum in- cassum cadebat: naues virique impunè petebantur. Quocirca breui nouem naui- gia hostium demersa, plura afflicta, cum ingenti barbarorum strage. Præsentis pe-

Turcicæ triremes barbaris exitio sunt.

Barbarorum nauigia inuicē implicata conflictantur.

Barbara classis impunè à Lusitana oppugnatur.

Barbarorū clades.

riculi facies superstitum animos horrore perstrinxerat. Itaque pleriq; remigum ac militum, proiectis armis, pauore cæci, in rapidum flumen desiliunt, natatu effugiũ petentes. sed frustra. Omnes ad vnum fluminis impetu abreptos, rapidi vortices hausêre, ne nuncio quidem tantæ cladis relicto. Lusitani, parta tam insigni incruentaque victoria, Deo, cuius præsens auxilium in prælio experti erant, enixè gratulantes, spolia hostium legere cœperunt. Nec fuit prædæ minùs quam gloriæ. Vniuersa classis, præter decem illas naues in prælio demersas, in potestatem redacta. Bombardæ iustæ magnitudinis ad CCC. captæ. Ad hæc ingens vis armorum, & cuiusque generis prædæ. Compertum ex captiuis est, ad quatuor barbarorum millia ea pugna in certamine interisse. In his maximum nobilium numerum ex cohorte Aceni Regis: complures etiam Turcas Ianizarosque. Egregiæ fama victoriæ regionem illam strenuè discurrit. Igitur Rex Perlensis, quem metus Acenorum in tutiora loca compulerat, hostium clade erectus audere cœpit: & Acenorum præsidium, quod propter Perlensem amnem relictum erat, valida manu ex improuiso aggressus, occidione deleuit. Prædam ablatam recepit.

Incruenta victoria.

Præda ingens.

Numerus barbarorũ in prælio exstinctorum.

pit. Et valuit apud barbarum Regẽ memoria dati etiam à non cogitante beneficij. Mox simul victoria gaudens, simul gratulabundus, ad Lusitaniæ classis Ducem liberatorem suum tendit: seque vltro, pro tam insigni Lusitanorum merito, Lusitani Regis stipendiarium facit. Hic reportatæ, Francisco auctore, victoriæ cumulus fuit. Saa classis Lusitanæ Præfectus, his rebus ita gestis, XXV. naues ex omni hostilis classis numero selegit, quas secum deduceret. cæteris, quòd inutiles viderentur, iniecit ignem. exin præda & gloria onustum deportat exercitum.

Rex Pergensis vltrò se Lusitani Regis stipendiarium facit.

CAPVT XI.

Xauerius Malacensibus partæ victoriæ, cuius auctor fuerat, vates extitit.

HÆc vnius ac dimidiati mensis ferme spatio gesta. Quo tempore Frãciſci victoriã à Deo precibus exposcentis inuicta constantia extitit. Non priuatim solùm cæleste Numen propitiabat ipse; sed etiam publicè populum ad idem faciendum identidẽ incitabat. Bis quippe in hebdomada, die Dominico ac feria sexta, concionem Malacæ habebat ad

Francisci preces pro victoria.

populum. Et solenne illi erat in peroranndo rogare concionem, vt, pro Lusitanæ classis victoria de barbaris, semel Pater & Aue secum orarent. Paruit initio populus non inuitus per XV. aut XX. dies; quoad scilicet spes fuit victoriæ. Cæterum cùm per id tempus nullus omnino de classe nuncius afferretur; suspecta nostrorum clades multos ciuium à pio instituto auertit, ac penitus alienauit. Auxit Malacensium solicitudinẽ dissipatus temerè à Saracenis accolis rumor: Lusitanos prælio victos ab Acenis, & occidione occisos. Falso rumori fidẽ vera opinio faciebat: namq; hostes pugnacissimos & longè superiores viribus esse constabat. Ergo ciuitas omnis mœrore afflictari: matronæ effusæ in lacrymas, virorum, liberorum, cognatorum interitum, suam orbitatem ac solitudinem deplorare. Præfectus ipse vrbis, quòd cladis auctor haberetur, oculos declinans ciuium, publico carere. Inter quæ Franciscus de more verba faciens ad populum, spe meliorum inanem mœrorem abstergere conabatur. Et nunc in quosdam, qui sordibus ac veneficijs Lusitanæ classis euentum exquisierant, inuehebatur, eorum superstitionem vehemẽter accusans: nunc ciues, quos diuinæ prouidentiæ immemores plus-

Mœror Malacensium ex falso Lusitanæ cladis nũtio.

Malacenses solatur.

plus æquo ſuorum cura ſolicitaret, graiter increpitos ad ſpem erigebat. Ad vltimum perorans, omnium preces, ad impetrandam à Deo victoriam, exigere nō deſiſtebat: etſi non erat neſcius, ſuam illam rationem in multorum odia incurrere, frementium, illas preces, quæ exigerentur, pro cæſorum venia potiùs, quàm pro viuorum victoria, fundi oportere. Sed breui Xauerianæ vaticinationis fides extitit. Aderat iam dies memorabili victoria inſignis futurus. Franciſcus igitur eo ipſo die (fortè Dominicus erat) in templo concionem habebat. Et erat eadem hora, qua ſe Luſitana claſſis parabat ad pugnam. Igitur inter perorandum ad Chriſti crucifixi effigiem repentè orationem ſeque conuertit: diuinique Spiritus inſtinctu cum effuſa corporis iactatione vaticinans, primū claſſium congreſſum verbis deſcribere per ambages cœpit, auditoribus admiratione defixis. Inde ardentibus oculis vultuque, effuſiùs lacrymans, exclamare: O IESV Chriſte, Deus cordis mei, obſecro te, quæſoque per ſupremos vitæ tuæ cruciatus, ne deſeras quos tuo ſanguine redemiſti. Hæc & alia quæ ſancto viro hinc metus, hinc ſpes, in tali re ac tempore ſubiiciebat, elocutus, inclinatū ac deficiens corporis iactatione caput

Luſitana claſſis victoriam proſpicit, ac prædicit.

caput ſumma ſuggeſti ſponda pauliſper excepit. Exin, velut ex ingenti defatigatione requieuiſſet, caput attollens ſubitò proclamat, vultu alacri lætoque: Nunc demum, Malacenſes, mœrore depoſito, iucunditati vos ac lætitiæ date. Modò hoſtem noſtri incruento quidem prælio deuicerunt, non ampliùs tribus è noſtris deſideratis: tantulo impẽdio tam inſignis victoria ſtetit. Nec mora, iam victoria ouantes, hoſtium ſpolijs prædaq; onuſti cum captiuis nauigijs reuehentur domũ. Propediem (certumq; deſignauit diem) aderunt incolumes. Agite dum ergo, & Deo, victoriæ auctori, gratulantes, ſemel orationem Dominicam, Angelicamque ſalutationem, pariter recitemus: iterumque pro noſtris, qui in pugna ceciderunt. Franciſci prædictionem non edicta ſolùm ſupplicatio, ſed ingens etiam concionis admurmuratio excepit. Tantique viri auctoritas, hilaritasque oris inuſitata, omnium excitauit animos, mœrore torpentes. Viris exſpectatione erectis, eadem die matres familias ſeparatim in alio templo pro concione ſolatus eſt: diemque ipſum definiuit, quo die certus ad eas de ſuorum incolumitate ac victoria nuncius eſſet vẽturus. Prænunciationem omni ex parte exitus comprobauit. Biduo

Vaticinatio.

Vaticinatio.

duo triduoúe intermisso, nuncius adfuit partæ victoriæ. nuncium victores ipsi cum ingenti præda, magnoque numero captiuarum nauium, secuti. Immensum scilicet, veluti ex insperato, gaudium Malacensibus affulsit. adeò res ipsa expectationem omnium vicit, cùm ab octo nauigijs naues XXV. captiuas agi viderunt. Confestim igitur victrici classi ad vrbem applicanti, cuncta ciuitas, ab ingenti metu alacris, sese obuiam effudit. Franciscus in primis, magna victoriæ ac lætitiæ pars, procedit ad littus. Egressum in tertam Ducem, aliosque primores classis, gratulabũdus amplectitur. Inde in commum gaudio & gratulatione, cùm tempus victoriæ accuratiùs exquireretur; non tantùm dies constitit, verum etiam res ipsa mirificè cum prædictione conuênit Xauerij. Eoque plus admirationis res habuit, quòd locus, vbi pugnatum erat, ampliùs C C. millia passuum aberat Malaca. Ex eo tempore Franciscus Malacæ haud magis sanctitate quàm vaticinatione cõspicuus fuit. Cæterum iisdem temporibus sanctitatis eius fama Orientem peruagata, ex vltimis terris homines ad Xauerium visendum exciuit.

Lætitia Malacensium ex suorum victria. Octo Lusitanorum nauigia XXV. captiuas barbarorum naues agunt.

CAPVT

CAPVT XII.

Anger Iapon Francisci congressu ad Christum conuertitur.

MENSIBVS circiter quatuor in Malacensi ciuitate iuuãda cõsumptis, nauigandi facultatem nactus, in Indiam cogitabat; cùm ad eum Malacam Iapon quidam, Anger nomine, inde vsq; ab Iaponia venit, vir domi suæ honesto loco natus, & ingenio singulari præditus. Causa veniendi fuit, vt animi vulneribus, quæ iuuentutis inflixerat feruor, ab eo peteret medicinam. Quippe homicidio facto in Iaponia, conscientiæ stimulis inimicorum telis pariter exagitatus, ad Bonziorum (religiosi apud illos homines sunt) cœnobiũ confugerat, simul conscientiæ remedium & vitæ refugium quærens. Sed vtraque eum spes fefellit; atque id ipsum ei saluti fuit. Cùm nihil opis ac præsidij in Bonzijs reperisset, alienato ab illis animo, externa auxilia circumspicere cœpit. Peropportunè eò cõmercij causa naues aliquot appulerant Lusitanorum, è quibus Alfonsus Vasius illi antea notus, re cognita, pro veteri amicitia vltro suam obtulit operam, si occulta fuga subtrahere se periculo vellet.

Bonzij Iaponũ Sacerdotes.

Ille-

Ille enimuero, gratijs actis, se eius liberalitate ostendit vsurum. Itaque Vazius prospiciens animo, suam nauim diutius ibi in negotijs expediendis moraturam, vt primo quoque tempore amici hominis saluti consuleret, Ferdinando Aluaro, necessario suo, ex alio portu soluenti in Indiam, eum per litteras commendat diligenter: commendatitias literas Angeri ipsi tradit. Eas ille nocte intempesta cùm perferret, gemini cognominis errore deceptus, Georgio Aluaro nauarcho reddit, errore salutari. Is hominis Iaponis demerendi occasionem neutiquam sibi prætermittendam existimans, errore dissimulato, perhumaniter exceptum auexit, eo consilio, vt Malacam ad Xauerium familiarem suum adduceret. Itaq; vt erat vir pius, vel Angeris sibi cõciliandi, vel ad Christianam religionem præparandi studio, multa ei tum de insigni Xauerij sanctimonia, rebusque gestis, tum de Christianorum institutis identidem exponebat in via. Anger ergo talis & viri & instituti cognoscendi auidus, Malacam properabat, Xauerium, quem tanquam diuinum hominem ex Aluari ore mirabatur, aliquando videre & audire festinans. Cæterũ iniecta mora, eius cupidinẽ primò, vt fit, turbauit, deinde magis accen-

Anger Xauerium alloqui expetit.

accendit. Malacam Anger aliquot mensibus ante Francisci ex Moluco reuersionem appulit. Ibi eum auidissimè quæritans, reperit iã diu abesse Malaca. Quocirca, re infecta, domum repetere decreuit; tristis admodum, frustra tam longo itinere suscepto. Abest quippe Malaca ab Iaponia leucis circiter DCCC. pari ferè spatio Indum inter & Iaponiam sita. Malaca ergo cùm soluisset, ad Sinarum fines trium ferè mensium nauigatione traiecit, leucas à Malaca circiter D. Ibi paulisper substitit, in Iaponiam (ea inde aberat millia passuum ferè DCCC) propediem transmissurus. Ab Sinis deinde profectus, sexto septimoue die in conspectum iam venerat Iaponiæ; cùm repentè aduersus ventus, quasi dissuasor consilij, obstitit: fœdissimaq; totius quatridui tempestate iactatũ, in eum ipsum Sinarum portum reiecit, vnde conscenderat. Ibi ei incerto iam animi, fluctuantique, non sine Dei vtique consilio, idem ille Alfonsus Vasius fit obuiam, qui ei auctor fuerat Iaponia excedendi. Huius ergo suasu Malacam, quo iam Xauerius aduentare ferebatur, reuertitur, anno seculi huius XLVIII. Egrediens è naui, Georgium Aluarum, à quo primùm ex Iaponia deportatus fuerat, mira opportunitate

Malaca quàm longè absit à Iaponia.

Dei prouidentia.

tate offendit. ex eo cognoscit de aduentu Xauerij. Georgius igitur Angeris reditu mirè lætus, eum continuò in templum ad Franciscum, cuius causa venerat, deducit; qui sit, quid velit, exponit. Tum ille quasi diuinans fore, vt per eum via sibi fieret in Iaponiam, quantum ex hominis Iaponis aduentu percepisset voluptatis, haud sanè obscurè vultu verbisque declarauit. Et Anger, haud rudis Lusitanicæ linguæ, sine interprete cũ Francisco agere de suis rebus cœpit. Quem ille benignè exceptum, & indulgẽter habitum, ita diligenter Christianis mysterijs ac præceptis excoluit, vt, omnibus ex eius animo scrupulis exemptis, quædam semina piæ beatæque insereret vitæ. Itaque Anger ex aspectu & consuetudine Xauerij maximum se vitæ & peregrinationis suæ fructum cepisse præ se semper tulit. Simul illud memorabat, totam itineris sui rationem haud dubiè administratam diuinitus, vt auidiùs arriperet, quod diutius expetisset. Et eius cupido discendi se prodidit breui: nam Catechismi explicationi cùm interesset, sua spõte Symboli capita in codicem relata in cœtu populi, homo id ætatis, subinde recitabat memoriter. multa quoque percontabatur, multa obiiciebat, non minùs pru-

Angeris aduentu lætatur Xauerius.

Angeris cupiditas discendi.

Iaponum scribendi ratio.

prudenter quàm acutè. Iapones in scribendi ratione longè à cæteris nationibus abhorrent. quippe à summo orsi, directo ad ima descendunt. Id Franciscus in Angeris libello ob rei nouitatem miratus, quærit ex eo, cur nostro more non scriberent. & ille: Quin vos, inquit, potiùs more nostro, naturam vtique magistram sequentium? Namque vt hominis caput summum est, pedes imi; sic par est in scribendo à summo deorsum directò ferri hominis manum. Xauerius igitur cùm magnæ indolis specimen ex Angeris dictis factisq; cepisset, rursus instituit quærere, an Iapones, si Euangelium ad eos deferretur, id accepturi viderentur. Tum ille, non protinus eos quidem his, quæ dicerentur, assensuros ait; sed tum religionem ipsam, tum verò vitam dicentis exploraturos. Cuius si & doctrina percontationibus, & vitæ probitas experimentis illorum satisfaceret; ad vltimum (vt gens vniuersa ducem maximè sequitur rationem) re cognita atque perspecta, adultos haud grauatè ad Christum aggregaturos se. His vocibus excitatus Xauerius, & simul mercatorũ mira quædam de Iaponum indole prædicantium sermonibus accensus, Iaponiæ Euãgelio imbuendæ animũ adiecit. Octauo quàm

Vitæ probitas doctrinæ respondens.

Anger

Anger Malacam venerat die, eum Franciscus, ex itinere neophytos Comorinenses reuisurus, vnà cum eodem illo Georgio Aluaro Goam præmisit, in Goënsi Collegio Christianis mysterijs institutisq; accuratiùs excolendum. Cæterùm ipse Malacēsi ciuitati efflagitanti, vt duos è Societate Malacam mitteret, qui suo loco eadem pietatis munia exequerentur, negare non potuit. Extemploque Sacerdoti cuidam indigenæ mandauit, vt sui muneris vicarius neophytos tantisper antemeridianis erudiret horis.

CAPVT XIII.

Tempestate perfunctus, Comorinensibus socijs præcepta tradit.

INDE nauim conscensurus, nauicularium exorauit, vt pueros quosdā (eos è Moluco abduxerat in Goensi Collegio instruendos) deueheret in Indiam. Quos illi committens, repentino diuini Spiritus afflatu ter denunciauit, malè se metuere, ne magnum in itinere ea nauis acciperet incommodum. Nec vana denuntiatio cecidit. Insulam Ceilanum nauis præteriens, hæsit in syrtibus: iamque spes salutis nulla erat, cùm repentè, B. Mariæ ope simul ab omnibus implorata, diuina beni- *Diuinatio præsagientis animi.*

benignitate periculo eripitur, & Cocinũ appellit incolumis. Haud secũdiore cursu, sed meliore conditione, nauis vsa, quę Xauerium vehebat. Per triduum teterrima tempestate vexata est, vt vectores, iactura iam facta, mortem in horas ac momenta singula exspectarent. At Franciscus intrepidus ad ea, quæ cæteros terrent, sedato animo cælestes omnes ordine deprecari, cælestiumque Regem ac Reginam impensè inuocare instituit. His ille deprecatoribus præsidiisque septus (vt ipse postea indicauit) longè maiore lætitia affectus est in ipsa tempestate, quàm deinde tanto defunctus periculo. Quippe in summa illa omnium trepidatione, vitæque discrimine, tantum diuinæ hausit dulcedinis, vt eodem tempore cæteri præ mœrore, ipse præ gaudio, ingentem vim lacrymarum profunderent. Itaque Deum vehementer orabat, vti eum, si ex illa eximeret tempestate, in alias consimiles, aut etiam grauiores, coniiceret; dummodo suis periculis aliquam diuinæ gloriæ nauaret operam. Crederes Xauerij patientiam cum diuina liberalitate certare; illo in Dei gratiam acerbissima expetente: Deo contrà iucundissima subministrante. Indiam vt attigit, Comorinensium Christianorum vicos, qui

Magnitudo animi in tempestatis periculo.

Solatia in periculis.

velut

velut primi suæ industriæ fœtus in primis ei cordi erant, obire strenuè cœpit. Ibi sociorum aliquanto plus reperit, quàm discedens reliquerat. Quocirca Goam properans, illorum fidei ac prudentiæ multa permisit: pro vsu autem quem eius gẽtis habebat, saluberrima illis præcepta tradidit. Quorum hæc erat summa, vt recens natos infantes ostiatim conquisitos baptismo expiarent, ne fortè eius ætatulæ salus parẽtum aut Sacerdotum socordiâ periclitaretur. Vti pueros gregatim Christianis mysterijs ac præceptis quã diligentissimè imbuerent, quòd teneræ ætatis institutio vel plurimũ momenti ad honestam beatamque faceret vitam. Iuberent præterea, Dominicis ac festis diebus omnes (præmonitis magistratibus, vt pietatis cultusque in Deum exemplum cæteris proderent) ad sacram ædem orandi diuinique verbi audiendi causa conuenire: atq; inibi publica vitia publicè increpantes, ab ijs auditores deterrerent, propositis & huius & æternæ vitæ supplicijs pœnisq;. Cognoscerẽt insuper qui inter se simultates atq; inimicitias gererent: ac viros Dominicis, mulieres Sabbati diebus in templum conuocatos reducerent in gratiam: si quis casus difficilior incidisset, ad Lusitanorum re-

Præcepta socijs Comorinensibus data.

ferrent Ducem. Stipem verò ad pauperum subsidium à viris feminisque collatam ita diuiderent egentibus, nihil vt omnino eius apud se residere paterentur. Ægros subinde viserent, &, Euangelio super eos recitato; eorundem animos rectè curarent; morientibus adessent, mortuos sepelirent. Viris autem feminisque separatim edicerent, vt suorum quisque ægrotantium numerum deferrent ad se: & simul hoc eis denuntiarent, quorum nomina delata non forent, eos Christiana sepultura carituros. Cum Lusitanis hominibus nullos, nisi de pijs rebus diuinisque, sermones haberent; ne inania colloquia (vt plerunq; fit) Sacerdotaliũ munerum occuparent locum. Lusitanorum Ducem amicè tractarent comiterque: & cum eo quauis interposita offensione, pacem & amicitiam retinerent. Idem, quoad eius fieri posset, etiam cum cæteris quoque seruarent Lusitanis: eosque omni ratione ad Confessionis & Eucharistiæ frequentationem perducerent. Indigenis Sacerdotibus enixè pijs in rebus fauerent: eosdemque ad frequenter pec-

Sacerdotũ fama maximè parcendum.

cata expianda, & rem diuinam faciẽdam, pellicerent. Cauerent ne quidquam cuiquam, quod illorum existimationem lędere videretur, narrarent, scriberentue,

prę-

præterquam ei qui remedium (si quando res poscceret) afferre posset. Vt videlicet Sacerdotum vitia is sciret vnus, qui posset etiam curare. Neu de neophytis apud Lusitanos, neu de Lusitanis apud neophytos detraherent; sed vtrosque collaudarent apud alteros; vt vtriq; mutuæ imitationis studio tenerentur. Nusquam cuiusuis Dynastæ aut Regis accersitu, nisi potestate facta ab eo Patre, qui illi præesset oræ, discederent; sed obedientiæ memores, rem integram ad eundem reiicerent. Præcipuè verò efficerent, quoad eius fieri posset, vt diligerentur ab omnibus: nulla quippe re magis animos hominum flecti in omnes partes, quàm amore. Quocirca homines traherent in funiculis Adæ; nullamq; omnino (nisi cõsulto Comorinẽsis oręPræposito) cuiquam infligerent pœnã. Quibus ex præceptis Xauerij, non solùm quales socios esse vellet, sed qualis esset ipse, intelligi licet; quippe cùm optimus magister ex suis factis præcepta depromeret.

Alij apud alios collaudandi.

Amore homines regendi.

CAPVT XIV.

Goam reuersus, res Indicas componit.

HIS CE præceptis datis, Antonium Criminalem Parmensem, cum qui

deinde primus è Societate IESV deportauit Martyrium ex India, Comorinensi oræ præficit. ipse in exitu Februarij mensis, anno post Christum natnm M. D. XLVIII. venit Cocinũ. Ibi otium nactus, missis in Lusitaniam ac Romam litteris, quàm maximum Sociorum numerum, atque ipsum Simonem Conimbricensis Seminarij curatorem, ad culturam inuitauit Orientis. Regem quoque Lusitaniæ commonefecit, vt sui officij memor, Indicis Lusitanorum præsidijs concionatores idoneos curaret, ex quibuscunq; religiosorum hominum familijs. Præfectis quoque & procuratoribus suis in India seuerè ediceret, vt omni ope propagationem iuuarẽt religionis: & scilicet neophytos tegerent, fouerentque. Non aliam vtiq; potiorem esse Christianæ fidei proferendæ viam. Simul ab eo petijt, vt, popularium suorum vicem miseratus, Lusitanorum indigenarumq; pupillis instituendis domicilia certis locis vectigaliaque attribueret. Inde Cocino cùm soluisset, Cranganorum venit: oppidum id est Lusitanorum à Cocino millia passuum circiter XV. Crangonoro deinde profectus, Goam Martio mense iam inito peruênit. Erant tum in Goano Collegio è Societate complures: P. Paulus, alu-

Francisci litteræ ad Regem Lusitaniæ.

alumnorum cuſtos; Franciſcus Peres, eorundem magiſter; P. Nicolaus Lancellottus, Rector Sociorum, partim recentium à Luſitania, partim adſcitorum in India. Quorum pleriq; Xauerium, famâ duntaxat cognitum, de facie iam noſſe diu cupiebant. Franciſcus igitur peregrè rediens, tum à veteribus, tum à nouis ſocijs incredibili amore & gaudio tanquã communis Pater exceptus, opportunam Coſmo Turriano lucem ac ſalutem attulit. Is in Inſula Amboino (vt ſuprà oſtendimus) egregiam Franciſci ſanctimoniã admiratus, eiuſdem expetierat Societatem. Inde Goam profectus, in Collegiũ receperat ſe, vt, Dei voluntate per exercitiorum ſpiritualium meditationes explorata, de ſuæ vitæ ratione tandem ſtatueret. Sub finem eiuſmodi commentationum, cùm grauiſſimis curis incerto fluctuaret animo; repentè Franciſci quaſi felicis ſideris aſpectu tranquillitatem mentis conſecutus, ſemet Societati haud cunctanter addixit. Iam alumnorum Seminarij ſatis extabat fructus. Nam præterinterpretes ac Sacerdotes, qui inde euocati, adhuc in ora Comorinenſi haud ſegniter verſabantur, plures alumni iam adulti in ſuburbanos vicos emiſſi, multos ſubinde Ethnicos Goam adducebãt,

P. Nicolaꝰ Lancelottus Collegij Goani Rector.

Coſmus Turrianꝰ ab anxietate animi vindicatur.

Goani Seminarij fructus.

Christianis sacris initiandos. Quibus rebus lætus Xauerius, operæ pretium duxit inteutiore cura erudire alumuos tanto vsui futuros. Inter hæc Ioannem Castrum Proregem Indiæ, maleuolorũ sermonibus alienigenatum, minùs fauere Societati sentiens, primo quoque tempore eum conuenire ac placare decreuit. Sed haud parua dictu res interuenit, quæ accensum eius in meditando studium ostendit. Andreas quidam Indus Goani Collegij alumnus erat, idemque Francisci comes. Huic ille à prandio de more operam cælestium rerum meditationi daturus præceperat, vt simul atque altera post meridiem hora audita foret, ipsum commonefaceret sedulò. Quippe sibi conueniendum esse Proregem super re magni momenti. Paruit Andreas, ac præstituto tempore ad Franciscum in cubiculum adit. Reperit hominem sedentem ardenti vultu, apertis oculis, alienatisque à corpore sensibus: oculorum auriumque vsum amisisse eum crederes. Igitur Indus sæpius voce nequicquam compellatum, cùm non vehementiùs excreando, non obstrependo pedibus, nõ fores quatiendo eum excitare potuisset, tactu excitauit. Hæc inter, quarta iam à meridie hora data erat. Itaque eius quoque rei admo-

Proregem recõciliat Societati.

Pomeridiana meditatio.

Diuina meditans abstrahitur à sensibus.

admonitus Xauerius, confestim ire ad Prætorium pergit. Cæterùm idem ille animi sensus atque ardor alienatam à susceptо itinere mentem agebat. Quocirca errabundus per vrbem reliquum diei meditando consumpsit. Iamque nox appetebat, cùm Pater comitis admonitu ad se redijt, ac semet aberrare aliquando sensit. Proinde ad comitem versus: Alio die, inquit, cum Prorege agemus; hunc enim diem sibi Deus vindicauit. Postero igitur die Proregem adit, placatque.

Per vr; bẽ errat alienatis è susceptо itinere sensibus.

CAPVT XV.

Duos Lusitanos à perdita vita ad honestam vitam reuocat.

SVBINDE comperto veterem amicum in ancillarum amores effusum insanire, cum de industria sub meridiem conuenit: pransuroque superueniens, vltro se offert hospitem conuiuamque. Videbat ille Xauerium haud sanè tempestiuum conuiuam fore. Sed abnuere nõ ausus, comiter excepit eum, simulatis obsequijs, compositoq; ad hilaritatem vultu, motum animi tegens. Apparato prandio, pariter accumbunt. Formosę ancillæ, eædéq; hospitis pellices, ministrãt. Cœperat

dominum verecundia, quòd nemo præterea domi seruus esset: & tanta ancillarum copia ipsum insignis intemperantiæ suspectum facere poterat. Ergo cum Xauerius dissimulans super mensam de ea re verbum nullum fecisset; sub prandium obiurgationẽ extimescere hospes velut in manifesto flagitio deprehensus. Cæterùm Franciscus gratijs actis, & illi ancillisque bene precatus, discedit. Plus dissimulatio ad corrigendum amicũ valuit, quàm obiurgatio valuisset. Hospes metu liberatus, cùm tantum adeoq; manifestum probrum ac dedecus tacitũ tulisset; de cætero fidentiùs Francisco adire, sua sponte domum inuitare, & adducere conuiuã cœpit. Et ille benignè eum accipiens, ac blandè salutans, identidem sciscitabatur, quî tandem valerent illæ eius sorores germanæ. Nec quicquam vltrà adiiciebat, aculeum in illius animo reliquisse contentus. Nec frustra id fuit. Paucis intermissis diebus, venit hospes ad ædem S. Pauli, euocat Xauerium. Protinus ad eius pedes prouolutus. En, Pater, adsum, inquit, imperata facturus. Enimuero tuum illud silentium tantis clamoribus meam perculit mentem, vt dies noctesque agitata non queat vllo modo consistere. Proinde gratissimũ mihi erit, si de

Tempestiua delictorum dissimulatio plus valet, quàm reprehensio.

Xauerij silentium clamat.

si de meis rebus ex Dei gloria, animique mei salute, statueris. Ergo Francisci suasu de peccatis ritè cõfessis, pellices enuptas ablegat, initque rationem vitæ honestæ piæq; eodẽ Xauerio magistro. Nec verò is amicis modò ac familiaribus, sed etiam alienis, quorum salus deposita, ac desperata videretur, omni ope subueniebat. Lusitanus miles classiarius erat penè ad extremum perditus, qui, fatiscente spe salutis, iam duodeuigesimum annum sacra abstinebat confessione: iamque nauim conscenderat, cum classe ad fretum Meeanum iturus; cùm Franciscus de illo fortè cognouit. Igitur eius salutis auidus, eadem naui impigrè conscensa, socium se illi nauigationis adiungit. Inde comiter appellando, assidendo ludenti, omnibus obsequijs demerendo, hominem adeò sibi deuincit, vt iam vltro ab eo expetatur, colaturq;. Vbi maturum visum est exsequi, quod animo destinarat, adoritur incautum. Et sermone de militiæ periculis illato, amicè eum percontari cœpit, vt paratus esset ad mortem, quã mortalitas quidem effugere non posset, militia etiam accerseret? Quampridem delictorum confessione animum expiasset, scelerumque vindicem placasset Deum? Ad hæc ille ingemiscens: Plurimos iam

Zelus animarũ.

Facinorosum militem omnibus obsequijs demeretur, vt ad confessionem inducat.

annos in flagitiorum cœno hærere se ait, sacræ confessionis exsortem. Magis id adeò aliena culpa, quàm sua. Quippe ante classis profectionem sibi certũ fuisse, conscientiam tot flagitijs ac sceleribus exonerare; sed peccata confesso absolutionem à Vicario negatã: nec iam spem vllam salutis ostendi. Tum Franciscus, depositorum medicus animorum vnicus, mirari se dicit tantam illius Vicarij seueritatem, si quidem ipse ritè confessus esset. Inde bono illum animo esse iubet, faciles se aures daturum pollicens. Ac monito vt peccata omnia ab vltima pueritia, quoad eius consequi posset, in memoriam reuocaret, facilẽ commodumque præscribit modum. Quod ille, ad spem salutis erectus, per multos dies fecit libenter seduloque. Iamque satis erat paratus, cùm classem ad subsistendum obuiæ vrbis opportunitas inuitauit. Multis ergo in terram egressis, Franciscus quoque cum milite descendit. Ibi remoto ab arbitris loco, operam dare confitenti cœpit. Et veram esse pœnitentiam ostendebant crebri gemitus ac lacrymæ confessionem subinde interpellãtes. Qua tandem peracta, Franciscus eum absoluens, Pater & Aue semel orare iussit; se de cætero pro illo satisfacturum Deo.

Pœnitenti leuem pœnam imponit, ipse pro ea satisfacturus.

Pro-

Protinus milite relicto, se in proximum insinuat saltum. Ibi nudato corpore, tergum aculeato flagello acriter pulsare: nec finis aut modus verberibus fieri. Interim miles imperata prece perfunctus, Patris vestigia sequēs, deuenit ad siluam: & plagarum crepitus eum ad Francisci latebram perduxit. Qui vt horribile illud flagrum cruentumq; ac lacerum tergum aspexit, primò stupore defixus hæsit. Inde, obortis lacrymis, in mediū prosiliens, ad Xauerij genua prosternit se, nec surgit priùs, qnàm ille aliena peccata suo luere supplicio desinat. Nec irritum Xauerij inceptum fuit. Hæc inusitata species militis pectus iam confessione mollitum vsque adeò flexit ad studium pœnitentiæ, vt omnis antè actæ vitæ maculas ipsemet deinde voluntarijs elueret pœnis, & rectè factis delicta sarciret. Xauerius porrò voti compos, facultatem nauigij nactus, reuehitur Goam.

CAPVT XVI.

Socijs in suas prouincias destinatis, ipse Iaponiam adire statuit.

SECVNDVM hæc Goani Collegij rebus compositis, cùm per id tempus

nouum Sociorum ſupplementum è Luſitania veniſſet, alias Societatis ſedes circumſpicere animo cœpit. Itaque Nicolaum Lancellottum in oppidum Coulanum, Alfonſum Cyprianum Meliaporam S. Thomæ, Malacam Franciſcum Peren, Alfonſum Caſtrum in Molucum, Melchiorem Conſaluum Bazainum, Gaſparem Belgam Armuziam (quod oppidum inprimis nobile ac celebre eſt in faucibus ſinus Perſici) dimiſit. Atq; Armuſiam quidem ad opprimenda nefaria ſcelera, quæ ibi ſuperſtitionum omnium colluuio pepererat, Xauerius ipſe ire decreuerat. Sed Iaponica profectio vetus mutauit conſilium, fecitque vt Gaſparem, quem diximus eximia virtute ac ſanctimonia virum, ſuiq; ſimillimum, in ſuum ſubſtitueret locum. Fuit hoc omnino in Xauerio, vt neminem ferè è Societate quoquam iuberet ire, vbi ipſe antea non fuiſſet. Explorabat quippe priùs ipſe loca, ſimul vt appoſita locis præcepta traderet, ſimul vt datam Regi Luſitano fidem proferẽdi fines religionis præſtaret ſedulò. Patres autem ad diſſeminandum Euangelium quoquouerſus dimittens, ſuum cuique adminiſtrum & adiutorem è Societate addebat: ac præter illa propria, communia quædam dabat

Sedes Societati locis pluribus parat.

Armuſia.

Neminem ferè è Societate mittebat, vbi ipſe non fuiſſet.

præ-

præcepta, quorum caput erat: Ante omnia vt attenderent sibi; nullamque rem ducerent casto pioque Dei cultu & animorum suorum salute ac perfectione potiorem. His præditos bonis, non solùm tutò ac facilè aliorum saluti consulturos esse, sed etiam ad res quamuis humiles & abiectas (sine quibus rei Christianæ administratio vtique iaceat) alacriter libenterque descensuros. Ita Sociis in omnes ferme Orientis regiones ad colendas nouellas Domini vineas dimissis, ipse maiora quædam agitare animo, molirique cœpit. Per eos dies Anger ille Iapon, quẽ à Xauerio Goam permissum diximus, satis iam Christianis mysteriis eruditus, ab Episcopo baptizatus est cum seruis duobus, & Collegij nomine Paulus Sanctæ fidei appellatus. Tantum apud gratum hominem loci meritiq; memoria valuit. Ex hoc didicit Xauerius (id quod etiam ex Lusitanis è Iaponia reuersis cognouerat) Iaponiæ Insulas numero plurimas esse, incolarum multitudine refertissimas, ingeniorum bonitate præstantes, ab vrbe Goa leucas ampliùs M. C C C. Iapones porrò humanas diuinasque res cognoscendi mirè auidos. Quæ simul comperit Xauerius, & ex Paulo aliisque Iaponibus, eius seruis, Iaponicorum ingenio-

Præceptæ Sociis data.

Anger Iapon baptizatur.

rum ſpecimen ſumpſit; tanta eum cupi-
do cepit tam docilis colendæ gentis, vt ſi-
ne cunctatione eò migrare decreuerit.
Primùm igitur Iapones illos, quos apud
ſe habebat, Luſitano ſermone litterisque
(vt pro interpretibus eſſent) ſatis exco-
lendos curat. Inde, æſtate atque hyeme
in domeſticis negotiis Goæ exacta, oram
Comorinẽ ſes interui ſit neophy tos. Comorinenſem, atq; Piſcariam, omnes-
que illos Chriſtianorum greges bonus ac
diligens paſtor interuiſit. Ibi certior fit,
Henricum, vnum è Sociis, ſubiniquo a-
nimo in proximo Trauancoridis tractu
verſari, quòd operam ludere ſibi videre-
tur in illis neophytis, vtpote qui, vrgente
nouo Rege, acercimo nominis Chriſtia-
Socios paternè conſolatur. ni hoſte, ad Deorum ſuperſtitionem idẽ-
tidem reuoluerentur. Itaque Xauerius
Henricum per literas paterne ſolatus, bo-
num habere animum iuſſit, memorans
longè plus illum proficere, quàm crede-
ret. Nam ſi nihil aliud, non exiguos in-
fantũ ac puerorũ greges, quos immatu-
ra mors ad ſempiternum raptura foret in-
teritum, ab ipſo baptizatos vtique con-
ſeruari. Vt enim adultorum pauci ad bea-
torum ſedes peruenirent, certè explora-
tam ſalutem eſſe eorum, qui priùs vitæ
huius vſuram, quàm baptiſmalem animi
candorem, amitterent. Proinde caueret,
ne

ne Diaboli instinctu in aliam migraret regionem, vnde minores fructus caperet animorum. Ac Franciscus Sociis in Domini vineam impigre laborantibus non modò solatia adhibebat ipse, verùm etiam interdum per literas ab ipso Ignatio adhibenda curabat, veritus ne alacritas perpetuis oppressa ærumnis labori succumberet. Quocirca Henricum Henriquen, virum egregiæ virtutis & exempli, in eodem promontorio desudantem, valdè in epistola quadam collaudatū commendauit Ignatio, vt eum per literas consolari ne grauaretur. Comorinensibus rebus compositis, Goam reuertit, Iaponicam profectionem adornaturus. Confestim igitur vt certa Molucensium negotia cum Prorege transigeret, qui tum Cambaiensi bello erat implicitus, in Cambaiæ regnum ire contendit. Ex itinere Bazainum venit. Oppidum id est Lusitanorum, pari ferme interuallo inter Goam & Indum flumen situm. Inde protinus in Cambaiā profectus, à Prorege benignè admodum accipitur: negotiisque feliciter confectis, reuertitur Goam. Ibi Antonio Gome Goani Collegij Patribus præposito, Paulóque Camerte Vicario suo constituto, semet ad Iaponicā expeditionem celeriter,

com-

comparat. Vbi Franciſcum in Iaponiam nauigaturum fama vulgauit, confeſtim nonnulli amicorum accurrunt: eumque à tam periculoſo cõſilio deterrentes, plurima ac maxima tam longinquæ & ignotæ nauigationis (quippe cùm in vltimũ rerum humanarum, mundique terminũ, penetrandum foret pericula proponunt. Abeſſe Iaponiam à Goa leucas ampliùs M. CCC. iterque illud nuper vtique patefactum, nondum ſatis notum eſſe & exploratum ad ſcopulos ſyrtesque vitandos. Ad hæc procellas & tempeſtates illius maris horribiles enarrat, quibus reliqui Oceani æſtus & concitatio comparatus luſus eſſet. Enimuero autumni maximè tempore perflare illa maria furioſiſſimum quendam ventum (Typhonem indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantum, qui oculis non ſubiecerint, animo concipere non poſſint. Quippe quamuis ingentes ac validas naues immenſis fluctibus verberatas, laxatis compagibus labefactari diſſoluique, nullis neque proræ neque puppis munimentis tantum impetum ſuſtinentibus. Fractis inſuper antennis, gubernaculis aliisque armamentis abreptis, nauigia in vltimum venire diſcrimen; ac ſæpe plus nimio exæſtuante Oceano, aut gurgitibus

Iaponicæ nauigationis difficultates.

Typhon ventus.

bus hauſtas, aut afflictas ſcopulis, miſerè interire. Tantopere autem venti illius aut furiæ potiùs nomen horreri, vt gubernatoribus, ac nautis, quamuis peritis & audacibus, Iaponicum iter non laborioſum magis, quàm formidoloſum ſit, impotenti vi maris artem & conſilium ſuperante. Præterea, multis locis ſyrtes obiectas eſſe plurimas, maximeque fallaces; vbi naues ſiue locorum inſolentiâ, ſiue tempeſtatis impulſu, certa cum pernicie adhæreſcant. Super hæc addunt, omnia ferme illa maria prædonibus crudeliſſimis obſideri. Quippe non in ſinu modò Malacenſi Acenos, capitales Luſitanorum hoſtes, cum magnis claſſibus volitare; ſed in Sinico etiam mari plures immaniſſimorum piratarum claſſes paſſim occurrere, certiſſimam captiuis peſtem afferentes. Ibidem alias item claſſes Sinarum magiſtratuum, prædones illos inſectantium, obuias fieri, nihilo magis aduenarum nauigiis parcentes, quàm piratarum: vt neſcias vtrùm pernicioſius ſit in piratas an in piratarum inſectatores incidere. Omnino haud infeliciter euenire, ſi tertia quæque nauis teneat curſum. Hæ & alia haud ſanè vana certatim inculcantes, in manus omnia (vt ferè fit) extollebant fideliſſimi amicorum, homines prudẽtes, & il-

Prædonũ multitudo

& illorum locorum haudquaquam imperiti. Cæterùm Franciſci animum, mortis contemptorem, diuinæque prouidentiæ fiducia ſubnixum, nihil abiecta pericula mouebant. Itaque illi extremum manantibus lachrymis etiam atq; etiam orare obteſtarique cœperunt, ne certo cũ diſcrimine capitis eas ſibi terras adeundas putaret, quas mortalium oculis natura ſubduxerit. Tandem ex ærumnarũ ſatietate abſtruſarum gentium conuerſioni modum faceret, ſalutique parceret vel ſuæ vel publicæ. At Franciſcus cùm illorum fidei ac beneuolentiæ grates egiſſet, Nihil eorum dixit ſe Deo duce & comite pertimeſcere. Niſi fortè crederẽt, quò ipſi peregrinarum cauſſa mercium iſſent, Franciſcum pro Dei gloria, & animorum ſalute, ire non audere. Ego verò (inquit) tam certa habeo indicia pignoraque diuinę prouidentiæ, vt vel apertum ac perſpicuum periculum timere, nefas mihi eſſe ducam. Quippe Dei benignitate immenſa Oceani ſpatia emenſus, Bonæque ſpei promontorium circumuect', in Indiam, alium Orbem terrarum, incolumis appuli. Trauancorienſium rabiem, Badagarum inſidias, piratarum occurſus effugi. Malacam in aurea Cherſoneſo, Molucas penè in finibus mundi poſi-

Franciſci oratio ad amicos Iaponicum iter diſſuadentes.

positas perlustraui. Mauricæ regionis feram gentem, fœdis latrociniis infamem, impunè adij, institui, mitigaui. His diuinæ prouidentiæ pignoribus documentisque, videórne vobis aut Dei patrocinio diffidere, aut in amplificanda eiusdem gloria, cui vni me deuoui, cessare posse? Eccui terrori, eccui discrimini cedere debere? Equidem instituto meo nulla de causa deero. Vbicunque versabor, meminero me in orbis terræ theatro, in cælestis Regis ac superûm oculis versari. Neque enim cùm Oceanum transmitterem, Indiam solùm, & vicina Indiæ loca, sed vltima Orientis Euangelio destinabam. Verè dicam, pudet me nondùm Christi religionem inuexisse in eas regiones, vnde iam dudum institores caducas exportauerint merces. Itaque, Deo approbante, aperiam aliquando Euangelio terras, quas tam longè à nostro orbe natura submouit. In his operibus extingui (si res ita ferat) non modò pulchrum, sed etiam beatum puto. Tum verò amici simul incredibili constantia victi, simul magnitudinem animi interritam admirantes, incepto pariter desistunt: faustumque illi iter precati, non sine desiderio ac solicitudine dimittunt tanta discrimina subiturum.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Malacæ multa gerit memoriâ digna.

GOA discedens Xauerius, Paulo Goani olim Collegij Rectori, quem sui muneris Vicarium tantisper constituebat, præcepta sanè salubria consignata literis reliquit. Quorum illud caput erat, vt Christianæ magis demissionis quàm potestatis memor, in Patres omnes imperium gereret paternum: eorum incommodis omnibus ac difficultatibus sedulò atque impensè subueniret: deque omnibus rebus ad Societatem ac Socios pertinentibus, ad se in Iaponiam semel in anno perscriberet. Inde Xauerius Socios certatim in Iaponiam eum sequi expetentes ita solatus est, vt spem ostenderet, aditu patefacto, omnes euocandi: interim ipsos in sua mente & corde insidentes secum ituros. Rebus igitur omnibus compositis, & profectione comparata, vnà cum Paulo S. fidei Iapone, Cosmo Turriano, Ioanne Ferdinando, paucisque aliis sociis, Goa soluit, Aprili mense, anno post Christum natum M. D. XLVIII. Vehebat Franciscum ingens rostrata nauis, cui præerat Iacobus Noronia. Hunc igitur cæterosque vectores sua illa comitate

Paternũ imperium

Comites Iaponicæ nauigationis.

tate sibi deuincire cœpit, aditum ad eorũ curandos animos parans. Quocirca spectare ludentes latruncŭlis; alios verecundantes ad ludendum hortari; multa super ludum facetè ac falsè dicta miscere. At Noronia, qui nondum nosset eum familiariter, etsi comitate captus, tamen sanctimoniæ eius famam obterebat verbis. Nam cum familiaribus de illo colloquẽs dictitabat, vnum è populo Franciscum videri, nec illius sanctitatem respondere famæ. Cæterùm breui celatæ virtutis fulgor enituit. Cùm aquandi necessitas nauigium amplicuisset ad terram, Xauerius cum aliis quibusdam descendit: illisque aquantibus, terræue desiderium, vt fit, paulisper explentibus, ipse in desertum ac solitarium secessit locum; cæleste numen sine arbitris oraturus. Iam nauis, aquatoribus receptis, erat vela factura; cùm sensit Noronia abesse Xauerium. Exemplo igitur certos homines dimittit, qui properè eum reuocent ad nauim. Hi oculis ac vocibus nequicquam per littora diu quæsitum, tandem in secessu reperiunt, alienata à sensibus mente, supplicantem Deo. Exin huius rei fama per totam nauim vulgata, tantum Noroniæ cæterisque stuporis iniecit, vt Francisci sanctimoniam eximiam, pari comitate iua-

Orat Deũ alienata à sensibus mente.

iunctam, cuncti pariter suspicerent, obtrectatione in obseruantiam versa. Quæ res ad sanandas eorum mentes, vitiaque abolenda, momenti vel plurimum fecit. Franciscus porrò ex itinere Cocinum tenuit: mox ad Franciscanos suo instituto diuertens, benignè ab eis accipitur. Ibi primores ciuitatis Franciscum adeunt, & aliquot è Societate ad puerilem ætatem ciuitatemque vniuersam instituendam efflagitant, sedem idoneam ac necessaria omnia pollicentes. Xauerius tam iustum postulatum reijcere veritus, totius rei arbitrium Petro Consaluo, Episcopi Vicario, permittit, in Iaponiam peruenire festinās, in quam omnes intenderat curas. Inde secunda ampliùs LX. dierum nauigatione vsus, pridie Kalendas Iunias appellit Malacam. Et apud Socios, magno cum eorum gaudio, diuersatur. Per id tempus Alfonsus Castrus è Societate IESV (is qui postea in Moluco ab Saracenis ob Christianam religionem occisus est) primum inibi sacrum solenni ritu fecit, ingenti vtique neophytorum lætitia, quorum oculos cærimoniæ illius nouitas ad sese conuerterat. Eius sacri celebritatem Xauerij concio cohonestauit. Per id tempus Malacensem Vicarium, veterem Francisci amicum, non pertinacior

Ad Franciscanos diuertit.

quàm

quàm pernicioſior vrgebat febris: & corporis morbum animi ægritudo cumulabat. Is igitur ſimul ac primùm de Xauerij cognouit aduentu, morbi vi (vt ſolet fieri) percitus, veſtimenta poſcit, amiciſſimum hominem ſalutandi ſtudio aditurus. Cæterùm inter induendum tibialia linquente animo, inter domeſticorum collabitur manus. Franciſcus ergo certior factus, properè ad eum venit: ſed inſanientem offendit, nec minùs de animi quàm de corporis ſalute deſperantem. Itaque pro amico aliquot Deo ſacrificia vouet: idque votum Deo cordi fuit. extemplo ille ſanitatem mentis recuperat: peccata confitetur: æquiſſimo animo moritur. Haud ſanè inutiliùs, dum Iaponicæ nauigationis facultatem expectat, in ciuibus Malacenſibus operam poſuit, quàm in Vicario poſuerat. Perditorum quippe mortalium plurimos, maximeque meretriciis illecebris captos; ex inferni Draconis eripuit faucibus; quo in numero (vt ex vno de reliquis fiat coniectura) mercator quidam fuit, ſeptẽ domi ſuę alens verbo ancillas, re vera pellices. Id enim vbi reſciuit Xauerius, rem primò diſſimulauit, aptum tempus expectans: deinde feſto quodam die perditum hominẽ nactus, (Chriſto videlicet auctore, qui

Malacenſis Vicario inſaniens ſanitatem mentis recuperat.

Mercatorẽ ſeptẽ ſubducit concubinas.

qui Zachæo publicano vltro se ad cœnam obtulit) comiter velle se apud eum, nisi molestum sit, prandere dixit. Ille enimuero ancillis suis timens, æstuare primò, versare se in omnem partem. At vltimum pudore stimulante, ne inuitus talem virum domum suam recipere videretur, annuit. Igitur, composito ad humanitatem vultu & oratione, Xauerium deducit ad prandium. Conuiuium lautè apparari iubet: discumbitur: formosæ famulæ ministrant. Suppudebat hospitem scilicet, quòd cùm seruos haberet nullos, tales ancillæ ministrarent: ac solicito suspensoque animo Francisci existimationem verebatur. Id cùm ille, vt erat homo sagax ac prudens, percensisset; verecundantem omni metu liberandum ratus, consilium altiùs suppressit suum. Ergo protinus, quasi omnia in meliorem acciperet partem, apposita fercula commendare, famulas ipsas condimentorum artifices comirer alloqui, nominaque & patriam sciscitans, quampridem Christianæ essent, exquirere. Mercator, vt facilitatem illam ac simplicitatem aspexit hominis, de tot venustis ancillis, in tanta famulorum solitudine, nihil (vt videbatur) suspicantis; respirauit primò: denique cùm nullum omnino

Prudentia in dissimulãdo.

super

super ea re verbum illo die factum esset; securus reprehensionis, Xauerium iterũ aclæpius suatpe sponte inuitauit ad cœnam. Et Franciscus perpetuò suum illud artificium tenebat, vt rem solerti dissimulatione premeret; donec in eius familiaritatem bene penitus se dedit; sensusque odorat⁹ perueſtigauit, quam ex illis mulierculis præcipuè haberet in deliciis. Ad vltimum, vbi, quod mente conceperat, bene maturum visum est; comiter (vt solebat.) Quorsum tandem, inquit, tantum ancillarum, præsertim vbi nulli sunt famuli? si me audies, vnam aut alteram ex hoc numero dimittes. Cùm ille, Francisco comiter instanti morem gerens, vnam missam fecisset: alio die ad cœnam adhibitus Xauerius, factum laudando haud ægre perpulit eum, vt dimitteret alteram. Neq; interea desistebat, quacunque ratione poterat, clàm eius oppugnare delicias; vt amore labefactato, nequitiæ arcem faciliùs expugnaret. Aliquot dierũ spatio intermisso, rursus super cœnam tertiam subducit, deinde quartam. Ita paulatim singulas detrahendo, detraxit vniuersas. Ad extremum, mercatorem ipsum, diuino iam instinctum numine, ad peccata confessione expianda perducit: mulieres illas honestè collo-

candis curat, haud in multiplici morbo sanandō, quàm in morbi causis in perpetuum tollendis, prudentior. Consimili ratione cum immodicæ linguæ hominibus vtebatur, non in vrbe solùm, sed etiā in naui. Si quando aliquid ab aliquo cōtumeliosè aut improbè dictum audisset, nullam in præsentia præ se ferebat indignationem, neque statim ad reprehendendum accedebat: sed in admonendi occasionem imminens, temporis ac loci captabat opportunitatem: ne fortè (vt plerumque fit) sauciam mentem exulceraret magis admonitio, quàm sanaret. Itaque medicus vitiorum mirificus, vt lenitis iam animis remedium adhiberet, primùm se in eius, qui admonendus erat, familiaritatem insinuabat: deinde seducebat eum, & sine arbitris comiter pro amicitia monens mirari se dicebat talia illi verba excidisse. Ita consequebatur, vt qui peccassent, & agnoscerent peccatum, & corrigerent.

Prudentia in reprehendendo.

CAPVT XVIII.

Piratico vectus lembo, tandem nauarcho & Dæmonibus inuitis in Iaponiam appellit.

DVM Malacæ in Christianæ caritatis munia intentꝰ maximè elaborat, tan-

tandem aduenit Iaponicæ profectionis dies. Igitur seu Lusitanæ nauis facultate destitutus, seu potiùs neophytorum, quos secum ducebat, saluti consulens, caput suum barbaro prædoni (adeò omnia tuta rebatur diuina curantibus) committere sustinuit. Verebatur quippe ne Iapones tres neophyti, itineris comites, grauiùs offenderentur in Lusitanis, si Christianos homines aliqua in re peccare sensissent. Proinde Sinam Ethnicum nactus, cui haud ex vano cognomen erat Latro, egit cum illo, vti Sinas præteruectus, se vnà cum Sociis in Iaponiam rectà transmitteret. Ergo pignoribus cùm sibi cauisset: diuina confisus ope magis quàm fide barbari hominis, lembo piratico (iuncum ipsi vocant) credit sese. Soluit è Malaca mense Iunio, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die. Et vsus est satis quidem secunda commodaq́, nauigatione: cæterũ nauiculario parum strenuo fidelique. Is quippe (vt Ethnicis non magna est fidei religio) mutata repentè voluntate, in Iaponiam tendere abnuens, in obuiis insulis temere, temporis terendi gratia, subsistebat. Itaque Xauerius de suo itinere solicitus, cùm videret illum maximè idoneam tempestatem de industria, intermisso subinde cursu, cõsumere; malè metue-

Ethnicorum perfidia.

re cœpit, ne exacta deinde aliâs hyemare nauim cogeret in portu aliquo Sinarum. Quocirca cum gubernatore nauis expostulare, pignora commemorare, denique orare ac supplicare instituit, ne falleret datam Lusitanis fidem. Cùm nihil proficeret, tangebatur dolore animi necessario; sed tamen eum premebat, totam rem ad diuinam prouidentiam, quam semper propitiam expertus erat, reijciens. Cæterùm magis eum mouebat nefaria nauicularij nautarumque superstitio, quàm eorundem perfidia. Naui idolum vehebatur, cui subinde execranda sacrificia faciebant, nequicquam reclamante Xauerio. Sæpius etiam sortibus consulebant Diabolum, an idonea vsuri essent tempestate, si Iaponiam peterent. Stomachabatur scilicet Franciscus, atque indigne ferebat, eos existimare suam profectionē Dei causſa susceptam, ex Diaboli sorte aut voluntate pendere. Diuina tamen nixus benignitate, diabolicos conatus penitus contemnebat. Igitur nutu præpotentis Dei in Iaponiam cursus dirigitur. In itinere duæ res acciderunt dignæ memoria. Emmanuel Sina, vnus è Francisci comitibus, ingenti nauis iactatione prolapsus in apertam fortè sentinam inciderat præceps. Nec casus longè ab exitio abfuit.

Execranda Ethnicorum sacrificia.

Francisci comes in sentina demersus ab interitu vindicatur.

Nam

Nam & altè cecidérat, & à capite demersus aliquamdiu hęserat in sentina. Ergo omnium opinione mortuus, ægre tandem extractus, paulo pòst diuino beneficio, & Franciſci precibus, viuus exiſtit. Magnum in capite acceperat vulnus; ſed plus timoris, quàm periculi fuit. adhibita curatione, paucis diebus conualuit. Subinde caſus alius ex alio, pari quidem diſcrimine, ſed diſpari exitu. Dũ Emmanuel curatur, nauarchi filiam conſimilis agitatio nauigij excuſſit in mare. Cùm nauis magno ventorũ impetu ferreretur, & atrox tempeſtas ingrueret, imploranti opem nulla ratione potuit ſubueniri. Quocirca ſub parentis ipſius atq; omnium oculis infelix puella inſanis hauritur fluctibus. Tum verò lugubris clamor barbaro vlulatu plãctuq; permiſtus exoritur, qui diem illum, noctemque inſequentem vniuerſam tenuit. Et Diabolus Xauerio iampridem infeſtus, non aliam aptiorem eius opprimendi fore occaſionem ratus, multiplices ei dolos intendit. Sciſcitantibus ex idolo cauſam, cur nauarchi filia interiſſet, ſors exiit, ſi Emmanuel homo Chriſtianus in ſentina periſſet, puellam in mari non fuiſſe perituram. Animaduertit illico Franciſcus ea forte ſe ac ſuos peti, & apud nauarchum nautas-

Nauarchi filia hauritur fluctibus.

Diaboli inſidiæ ex occaſione.

que in inuidiam adduci. Simul sensit animum suum identidem à tetra illa bellua miris tentari modis. Cæterùm diuina ope implorata, non modò acerrimi hostis elusit insidias, sed etiam imminens sibi ab Ethnicis periculum propulsauit. Nautarum ac Satanæ in illum concitatam rabiem nulla res compressit magis, quàm eius animi magnitudo. Nec nullum ex ilo certamine fructum Xauerius cepit: suo enim periculo didicit, quàm horribiles hominibus terrores Diabolus, occasionem facultatemque nactus, incutiat. Extat ea de re præclara quædam ad Goënses socios epistola, cuius sententia est, Non aliam rationem ad Satanæ terricula eludenda certiorem reperiri, quàm si tibi penitus diffidens, maximeq; confidens Deo, magno præsentique animo fractos belluæ illius impetus minasque contemnas; diuinoq; præsidio subnixus, summa vi obstes pauori. Nihil quippe magis tali in re ac tempore timendum esse, quàm Dei diffidentiam; cùm satis cõstet hostem nobis, nisi Dei permissu, nocere, vt maximè velit, nequaquam posse. Victis Dæmonibus, noua Xauerio cum hominibus oritur pugna. Vbi ad Cantonium Sinarum portum ventum est, nauarchus nautæque omnes, quoni-

Animi magnitudo aduersus terrores dæmonis.

Ratio eludendi terricula diaboli.

am

am consulto iterum sortibus idolo haud
lata reddebantur de Iaponica nauigatio-
ne responsa; iactis anchoris ibi prorsus
hybernare destinabant. Id sentiens Xa-
uerius, sibi ipse non defuit. Nauarchum
primò suppliciter precari, vt staret pro-
missis: inde, cùm preces nihil proficerent, à precibus ad minas versus, pignorum damna proponere; Præfectique Malacensis ac Lusitanorum, quibus fidem dedisset, metum inijcere. Itaque illedemum formidini obiectæ paulisper cedens, sublatis anchoris prouehi cœpit. Sed non illi plus constantiæ fuit, quàm fidei. Breui homo perfidiosus rediit ad ingenium. Et ea perfidia haud dubiè morata foret iter Xauerij, nisi nauarchi cursum diuina prouidentia Xauerio indulgens auertisset. Nauis secundo vento Cinceum Sinarum portum petebat, eum locum captura vt ibidem hyemaret, quòd æstas in exitu iam esset; cùm repentè nauicula occurrit onerariæ, Cinceum portum prædonibus infestum esse denuncians. Nauarchus præsenti periculo territus, collegit sese, &, quid ageret, secum cœpit cogitare. Cantonium portum repetenti aduersus erat ventus, Iaponiam petenti secundus. Quocirca necessitate in rationē versa, tempestati obsequi statuit.

Dei prouidentia indulget Xauerio.

Ita nauarcho, nautis, Diabolisque inuitis, Iaponicum cursum tenere nauis coacta est: ipsoque Assumptioni B. Mariæ sacro die in Iaponiam, multo magis Deo, ac Dei parente, quàm vento ac tempestate obsecundantibus, aliquando peruênit. Cùm alios portus optatiores tenere nequiuisset, ad Cangoximam, Pauli Iaponis patriam, (quæ Vrbs in regno Saxumæ) nauis appellitur. Ibi sanè comiterà Pauli cognatis, & à reliquis incolis, etiam ab iis Magistratibus, Franciscus cum sociis excipitur: eorumq; aduentus, cunctis nouos è Lusitania Sacerdotes (vt fit) non fine admiratione certatim visentibus, celebratur.

HORA

HORATII

TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Iaponum mores religionesq; cognoscit.

IAPONIA, vltimi Orientis regio, vltimæ adiacet Asiæ. tota insulis cõstat, modicis fretis euripisque discreta. De eius magnitudine (quantum ex Lusitani hominis, talium rerum periti, qui nuper eam regionem dimensus est, obseruatione cognosci potuit) hoc compertum habemus. In longitudinem millia passuum circiter D. C C C C. protenditur, specie haud sanè absimilis Italiæ, nisi quòd hæc continenti adhæret, & magni-

Iaponiæ descriptio.

tudine penè par. Spectat à Septẽtrione vltimos Scythas, quos Tartaros vocamus; ab Occidente vergit ad Sinas; ab Oriente nouæ Hiſpaniæ obuerſa eſt, minùs quingentorum milliũ interuallo. Abeſt ab vrbe Goa leucarum millia ferme duo. Continet omnino regna ſex & ſexaginta; & (quod permirum eſt) vna tantùm lingua vniuerſa gens vtitur, haud ſanè ad cognoſcendum difficili. Iaponia autem omnis (quoniam tres ſunt inſulæ magnitudine præcipuæ) in partes diuiditur tres, quæ ab inſulis maioribus nominatę, inſularum minorum complures attributas habent. Harum partium longè maxima, eademq; ab India remotiſſima, proprio vocabulo Iapon dicitur, quæ reliquæ regioni nomen dedit. Hæc inſula millia paſſuum DCCL: in longitudinem porrigitur. Latitudo eius varia eſt, maxima ex parte circiter CLXXX. paſſuum millibus patet. In ea tria & quinquaginta regna ſunt, parua ſcilicet. Quippe etiam ſingularum vrbium Dynaſtas ac Regulos liberali ſanè appellatione Reges vocant: etſi complures eorum ſatis magnis opibus pollent, præſertim qui regnis pluribus potiuntur. Inibi Meacus eſt, vrbs olim Iaponiæ omnis, nunc plurimorum regnorum caput. Secundùm Iaponem magni-

magnitudine atque opibus præstat Xi- *Ximus insula.*
mus: cuius longitudo millia passuum
CL. patere proditur, latitudo ad LXX.
eadem Sinis proxima, minimeque di-
stant ab India, regnis distinguitur nouem;
in quibus Saxumanum est, quò Xaueri-
um appulsum diximus. Tertia Insula in-
ter has interiecta Xitus seu Xicocus vo- *Xitus insula.*
catur, ferme dimidio minor Ximo. re-
gna continet omnino quatuor. Hæc au-
tem omnis regio antiquitati ponitus i-
gnota, casu Lusitanis eò tempestate abre-
ptis, decennio antequam eò veniret Xa-
uerius, inuenta, conciliari commercio
cœperat. Terra est perfrigida, imbri, ni-
ue, glacie horrida; multis locis montosa
ac sterilis, maxima tamen ex parte cam-
pestris, & amnibus frequens; naturaque
fertilis, nisi cultui agrorum assidua penè
bella obstarent. Quocirca oliuis vitibusq;
magis apta, quàm consita, vineas per-
paucas, oliueta nulla habet: oryzæ ma-
gis quã tritici ferax. Nec auri fodinis ca-
ret, sed auri conflandi solertia. Cæte-
rùm argenti fodinis maximè nobilis, ex
quo Argentaria est appellata. tamẽ, quia
Sinarũ commercio incolæ excluduntur,
olim plurib⁹ egebat reb⁹. Quã inopiã nu-
per Lusitanorũ cõmercia subleuarunt, nõ
sine magno ipsorũ emolumẽto. Etsi autẽ

regio omnis portuosa, Ximus tamen insula,& quia portubus maximè frequens, & quia prima ex India nauigantibus occurrit, maximè celebratur ab institoribus Lusitanis. Vnus tum Rex vniuersæ Iaponiæ imperabat. Dayrum incolæ appellant, cuius imperium, obsoleſcente iam apud Proceres Regia maiestate, precarium esse cœperat. Iaponica porrò gẽs, si cum indis conferatur,colore alba, naturâ bellicosissima, cæteras nationes nuper repertas virtute ac probitate longè antecedit. Xauerius igitur Cangoximæ (quæ vbs est Saxumani regni præcipua) subsistens, priùs quàm Iaponum animos oppugnare aggrederetur,omnes sibi aditus lustrandos, moresque eorum,ac religiones cognoscendas, ratus est. De quibus cùm quæreret, sic ferè comperiebat. Gentem omnem ingenio esse facili, ac ferme à fraude abhorrenti: auro,diuitiis, copiis haudquaquam affluere; verùm (vt quominus pecuniæ, hoc minus ferme auaritiæ est) talium rerum studio minimè teneri. Nec aliud magis in contumeliam accipere, quàm mercatura,aut arte alia,rem augere. Itaque eorum disciplinam paupertate magistra stare, sed ita, vt paupertatem munditia & cultus corporis tegat. Eosdem dignitatis existimatio-

Iaponica gens qualis.

mationisque retinentes esse, vt qui maximè: ingenia priscis illis Romanis simillima diceres. Omnes vulgò, etiam pueros, armorum præcipuo studio duci: nec quicquam vulgò præter arma habere in delicijs. Cæterùm (quod dictu audituq; incredibile sit) in tanta animorum ferocia, armorumq; impunitate à rixis temperari; armorum vsu ad bellum aduersus hostem reseruato. Quippe Iapones sui atque iræ potentes adeò sunt, vt è Stoica disciplina esse videantur: monstriq; simile est apud ipsos, iurgans, iratus, altercans Iapon cum altero. Etenim ad iurgia contentionesque vitandas, negotia grauia & controuersa nunquam ipsimet, semper per internuntios agunt: idque non cum alienis solùm, sed cum necessarijs quoq; obseruant, domesticisque. Ita & ipsi æquitatem animi, & pacem cum alijs tuentur. Venatione delectantur in primis: nec carnem gustant, nisi venatione quæsitam: à veruecina, suilla, bubula, vitulina non minus abhorrent, quàm nos à canina equinaue. A lacte autem & caseo abstinent, similiter vt nos à crudo sanguine. Gallinas & anseres alunt, non tam cibi quàm animi voluptatisque causa. Itaque rarò carne, eaque ferina, vescuntur: plerunque pisce, pomis, oleribus, oryza viuunt;

Iaponum moderatio in ira frenanda.

Iaponum frugalitas.

uunt: temperantiæque beneficio commoda secundaque vtuntur valetudine: plerique ad extremam perueniunt ætatem; nisi vis aut casus aliquis interueniat: vt vel hæc gens, quæ tam bene viuit paruo, documentum fit, naturam paucis esse contentam, etsi cupiditas nunquam expleatur. Adulteria apud eos grauissimè vindicantur. Ab alea ludisque similibus penitus refugiunt, rati hisce rebus homines alieni cupidos fieri. A furtis verò ac latrocinijs tam longè absunt, nihil vt homine indigniùs iudicent: quocirca latrones in crucem, extremum suppliciorum, agunt. Munditiem in victu, in cultu corporis elegantiam, vrbanitatis officia in congressibus, salutationibus, omnique vitæ consuetudine, non accuratiùs viri quàm pueri, nobiles quàm rustici, colunt. Crederes in vna omnes pariter aula Regia ad vrbanitatem & elegantiam institutis. Verùm tantis naturæ bonis insitum genti malum superbia officit. Nationes cæteras præ se adeò contemnunt, vt arroganter vulgò & insolenter excipiant aduenas. Alioquin eis ad omnem honestatem (si qua vsquam gens) natis quodammodo factisq; nihil magis, quã Euangelij lumen, deest. Etenim omnes etiam rusticani ingenioſi admodũ sunt,

Iaponum vrbanitas.

aui-

auidiqúe discendi: vt quidque maximè rationi congruere videtur, ita libentissimè amplectuntur. Sermones de Deo potissimùm, diuinisque rebus, arripiunt auidè. Ad hæc, literis vulgò satis imbuti sunt, eoque impensiùs ad Christianam disciplinam capessendam apti. Hæc & alia multa, quæ, ne longum faciam, prætermitto, cùm de Iaponũ ingenio ac moribus cognouisset Xauerius; de eorũdem religionibus & Sacerdotibus quærens, hæc fermè reperit. Deorum numero eos maximè duci, quorum iuuentur ope. Itaque ab alijs Solem, Lunam ab alijs, alios ab alijs Deos coli. Haberi etiam nonnullos ex hominib⁹ Deos adscitos ab Sinis: inter hos Xacam & Amidam. Cæterùm eorum Sacerdotibus (Bonzios appellãt) nihil flagitiosius esse, nihil impurius; vt Dei administros facilè agnoscas. Hos, nefando præposteræ libidinis genere infecto, Iaponum animis tantum offudisse caliginis, vt ad tales impuritates cæci, terrimum nefas vulgò peccatum esse abnuant. Ergo haud dubiâ Numinis irâ ex eo tempore illorum ciuitates (Regibus popularibusq; pariter contactis scelere, ac velut iniecta rabie temerè ruentibus ad arma) tumultuantes, intestinis odijs, bellisque perpetuò conflictantur: vt ad tan-

Iaponum Dij.

Bonzij Iaponũ Sacerdotes.

tantam obscœnitatem fugiendam aliquando aperiant oculos. Interim Bonzijs, ne peccandi materia desit, optimates suos liberos, oues scilicet lupis, committunt traduntque in disciplinam. Bonziorum Bonziarumque plurima cœnobia, variusque (similiter vt apud nos cœnobitarum vestitus, Diabolo Christi Ecclesiam æmulante. Etsi autem æquè omnes Bonzij impuri haud falsò habentur; tamen adeò tutatur eos siue religio sacrorum, siue eximia de illorum abstinentia opinio, vt insuper apud plebem iuxtà Proceresq; maximo in honore habeantur: quippe quos carne, pisce, vino penitus abstinere, oleribus modò atque oryza victitare, ac semel duntaxat in die cibum capere, glorioſiùs quàm veriùs fama ferat.

CAPVT II.

Cangoximæ complures Christo parit.

HIS cognitis, Franciscus primùm sibi ipse (id quod res monebat) abstinentiæ arctioris legem imponendam ratus, etiam parciùs duriusque viuebat, quàm Bonzij viuere dicebantur: vtique cùm non modò rerum inopia illum, verùm

rùm etiam penitus diuersus exciperet cibus; famesque ac necessitas consuetam victus rationem, palatumq; ipsum, mutare quodammodo cogeret. Nam pro pane oryza, pro obsonio pomis ferè & herbis barbaro quodam modo conditis, trahebat vitam. Quod ille nouum frugalitatis genus pro sua animorum fame libenter arripuit, vtpote *cuius cibus esset, facere voluntatem eius, qui se misisset.* Et magnam habere se dicebat Iaponiæ gratiam, quòd conuiuio quoque ab incolis adhibitus, delicijs omnino carebat ijs, quarum dulcedine decepti mortales, voluptati magis quàm necessitati seruiãt, obruentes potiùs vires quàm recreantes. Itaque ipsa ciborum condimentorumq; insolentia maiorẽ illi præscribebat temperantiam. Neque tamen idcirco minùs ei virium, quàm antea fuit. non alibi meliùs quàm in Iaponia valuit. adeò vires ac valetudinem non minuit, sed auget frugalitas. Cæterùm haud paulo plus negotij fuit in lingua, quàm in palato assuefaciendo. Iaponicum sermonem, quanquam naturâ haud sanè difficilem, tamẽ studia Iaponum ad summam difficultatem perduxerant. Nihil iam illa lingua copiosiùs est. Ad varias rerum notiones variè significandas, permagnam habet verbo-

Francisci summa frugalitas in Iaponia.

Iaponicus sermo.

verborum idem significantium syluam, & in hisce vsurpandis elegantiam quandam, & quasi saporem vernaculum. Non temerè quælibet assumuntur vocabula, sed (vt alia grandiora, alia humiliora sunt) ad rerum personarumque accommodantur decorum. Atque etiam (quod permirum est) longè aliter loquuntur ac scribunt. sermo alius virorum est, alius mulierum. alijs literarum notis epistolæ, alijs libri conscribuntur. Quæ copia varietasque tum loquendi, tum scribendi, ad perdiscendum, multum & operæ requirit & temporis. Nec licet cuiquã vrbano in hoc genere esse negligẽti. Si quid enim ab eorum ratione deflectas, tanquã homo imperitus ac rusticanus ludibrio sis, haud secus quàm apud nos, qui in Latina lingua barbaris odiosisque verbis aures offendunt delicatas. Franciscus ergo Iaponum linguam vtcunque sibi addiscendam existimans, cùm capita Christianæ religionis à Paulo Iapone literis mandanda curaret, in magnas incidit salebras. Paulus quippe, homo idiota, nihilo melior interpres erat, quàm magister. Et quanquam plus etiam eniteretur, quàm poterat; minus tamen efficiebat, quàm res postulabat. Nam capita illa adeò perperam interpretabatur, vt oratio

neu-

neutiquam cohęreret: ita porrò scribebat imperitè, vt eius scripta ab Iaponibus litteratis legi non possent sine risu. At Xauerius, vt erat animi semper difficultatibus obluctantis, irrisiones hominũ contemnens, vbi eorum salus ageretur, negotium vrgere perseuerauit. Quocirca agens vtcunque poterat cum populo, vitæ sanctitate ac diuino quodam ardore animi consequebatur, vt plus ipse per se proficeret, quàm per Paulum, aut alium quempiam interpretem. Ad rei religionisque nouitatem indigenæ frequentes concurrebant, partim aduenas habitu ac moribus omnino ab ipsis discrepantes visendi studio, partim etiam explorandi quid tandem ex alio orbe religionis afferrent. Sed quoniam eos linguæ inscitia non animi sensa explicare, non percontantibus satisfacere sinebat, alij hæsitantiam eorum irridere, alij peregrinum vestitum ac mores illudere, alij denique miserati aduenarum vicem, rati viros ex alio terrarum orbe, nouæ religionis inuehendæ gratia, vsque in Iaponiam profectos, nec stultos esse oportere, nec nullius momenti res afferre. Ita aliam alijs sermonis materiam dando, excitatis ad nouam religionem cognoscendam animis, nonnihil proficiebant.

Inter

Inter hæc Paulus Iapon, rebus ſuis compoſitis, miraculo eſſe cœperat populariibus ſuis; vtpote qui peragrata India, multa ſanè mira & illis inaudita narraret. Ergo ad Saxumanum Regulum XV. ab oppido paſſuum millibus ſalutandi cauſa profectus, benignè ab eo accipitur. Poſt mutuas gratulationes, Regulus multa de rebus Indicis, de Luſitanorum opibus moribusq; ſciſcitatur. Quibus expoſitis, Paulus tabulam egregiè pictam profert, aduectam ex India: in qua B. Mariæ, pueriq́ue IESV in matris gremio ſedentis, imago erat. Hanc cùm Paulus, pauca præfatus de Chriſtianorum religione, oſtenderet Regulo; protinus ille veneraBundus ſubmittit genua; idemq́ue cæteros, qui aderant, facere iubet. Cæterùm vltra imaginis venerationem progreſſus non eſt. At Reguli mater, tabulæ ſpecie capta, eius expetijt exemplum. Sed pio mulieris ſtudio artifex defuit. Eandem cupido ſubinde inceſſit Chriſtianæ legis cognoſcendæ. Igitur poſtulauit, vt eius capita Iaponicis literis ſibi traderentur. Paruit quidem mulieri Paulus; ſed illa Deo haudquaquam paruit. Itaque ille irrito incepto reuertit Cangoximam: feliciusq́ue multo operam poſuit domi, quàm foris poſuerat. Quippe homo pius atque

B. Mariæ imaginem Iaponiæ Regulus ſupplex veneratur.

Pauli Ia-

atque impiger, siue Xauerij instinctu, siue sua sponte, domesticos excolere aggressus, propinquos, affines, necessarios noctes diesque docere, hortari, monere nunc singulos, nunc vniuersos non destitit priùs, quàm eorum plerosq; ad Christi perpulit fidem. Itaque breui eius coniux, filia, multique præterea cognati, tum viri, tum fœminæ, Catechismo instituti, baptismoque expiati, populo haudquaquam illorum consilium factumque improbante. Xauerius porrò haud dubius populi studia Bonziorum auctoritate niti; proinde, ea euersa, omnia sibi in expedito fore; primùm omnium Bonziorum nomen quasi arcem superstitionis, sibi expugnandam existimauit. Opportunè igitur Bonziorum Antistitē nactus (Ninxit ipsorum lingua appellatur, non ætate solùm ac dignatione, sed etiam eruditionis famâ inter omnes eminens) comiter in eius familiaritatem insinuauit se. Inde alium ex alio sermonē serens, paulatim cum illo de religione congredi cœpit. Nec frustrà id fuit. Eum tum in alijs, tum in certamine de immortalitate animorum, parum sibi constantem reperit, sed (vt in vtramque partem impulsus lababat) sæpe nutantem. Itaque haud sanè ægrè hominem deiecit strauitque. Is tamen

ponis studium propagandæ Christianæ fidei.

Bonziorū Ninxit, siue Antistes.

men vel ingenio vel comitate Xauerij captus, magno eum honore coluit. Et cæteri Bonzij, Ninxitis exemplo incitati, consuetudinem Xauerij ambitiosiùs quàm auidiùs expetebāt. Nec aliud magis in illo admirabantur, quàm animi magnitudinem; quippe cùm religionis duntaxat causa tam longinqua ac periculosa nauigatione, inde vsque ab Lusitania totum ferme Oceanum emensus, in vltimas oras penetrasset. Illud autem summa pariter admiratione ac voluptate audiebat, piè Christum sanctèq; colentibus beatitudinem propositam esse in cælo sempiternam. Ita Bonzijs partim conciliatis, partim conuictis, res in procliui videbatur esse. Sed quoniā cum populo sine interprete agere non poterat, conatum eius scilicet morabatur ignoratio linguæ vernaculæ. Quocirca de tot animorum pereuntium salute solicitus, Iaponicæ linguæ iam degustata rudimēta celeriter deuorat. Inde, vt liberiùs ageret cum populo, aditū sibi quærit ad Regem. Et ad eam rem egregiā illi operam Paulus Iapon dedit. Namq; is Saxumanum Regem, auidum amicitiæ commercijque Lusitanorum, haud ægrè perpulit, vt Francisco, eiusque socijs, quippe apud Lusitanos, auctoritate plurimum pollentibus,

ibus, impensiùs faueret. Franciscus ergo Rege deinde adito, præparatas nactus aures, nullo negotio eũ adduxit, vt Christianæ religionis suscipiẽdæ veniam suis popularibus daret. Facta potestate, Bonzij duo, aliique Iapones complures, ad Christi fidem adiuncti. Paucorum mensium spatio ciues ampliùs centum, libentibus quidem propinquis, Christiani facti. Quos interiore cura instituens Xauerius, cùm Iaponicas literarum notas verbis, vt diximus, difficiliores nondum teneret, nostræ fidei capita in Iaponicam conuersa linguam, nostratibusque literis consignata, ipsemet tradebat neophytis de scripto pronuncians. Inde ex nepphytorum numero nonnullos in Indiam destinat, ingenuis disciplinis in Goano Collegio instruendos; vt bonis deinde artibus ac moribus exculti, suis popularibus plus non solùm admirationis, sed etiam opis, afferrent.

CAPVT III.

Mortuam puellam ab inferis excitat, leprosum sanat.

MIRA subinde res & Christi gregem auxit Cangoximæ, & Frãciscino-

nomen illustrius fecit. Cangoximanus ciuis erat honestus ac diues, sed à Christiana religione alienus. Huic dulcissimam filiolã immatura mors subitò abstulerat. Itaque dolore amens, multa indigna faciebat dicebatque. Conueniunt ad eum inter alios neophyti aliquot cognati amicique, solandi gratia, & funeris celebrandi. Qui acerbissimo necessarij sui gemitu eiulatuq; moti, eum hortantur, vt Franciscum Xauerium, virũ sanctum ex alio orbe, quàm primùm adeat, eius auxilium implorans: illum vtique vitam extinctæ puellæ redditurũ. Haud ægrè ei persuasum. Ergo mœstus pater, desiderio filiæ stimulante, ad Xauerium accurrit: lacrymans rem exponit: supplici ter orat, sue vt orbitati ac solitudini cõsultum velit. Hîc Franciscus, vicem illius miseratus, statim cum Ioanne Fernando, socio & comite suo, recipit se ad orandum Deum. Exinde gaudio alacer surgit, hominemq; bono animo esse iussum dimittit, filiam eius viuam esse confirmans. Mouit ea vox iram barbaro, qui modò filiam haud dubiè exanimem reliquisset. Quocirca seu quòd ipse mendacij quodãmodo argui, seu quod Franciscus ab eius tecto abhorrere videretur, indignabundus recessit. Domum rep-

tea-

tenti domesticus puer occurrit, puellam viuere ac valere nuncians. Itaque paterfamilias, repentè mœrore in gaudium verso, domum properat, reducem ab inferis filiam videre festinans. Quam vt conspexit, suis vix oculis credere: mananibusq; gaudio lacrymis, sciscitari ex ipsa qui tandem redisset ad vitam? Respondet illa, sibi vita functæ teterrimos satellites præstò fuisse, qui protinus correptã deturbatum irent ad horrenda ignibus loca: cæterùm repentè dnos egregios adfuisse viros, quorum beneficio ex satellitum manibus erepta extiterit à mortuis. Ad hæc parumper hæsit pater, stupore attonitus. Inde Xauerij profecto id esse beneficium sentiẽs, puellam ad eum duxit, grates acturus. At illa, Franciscum comitemque eius intuita, primo obstupuit: mox ad patrem cõuersa succlamat: En, pater, hi ipsi sunt, qui me ab inferis excitarunt. Tum ille cum filia ad Xauerij genua prouoluti, obortis lacrymis grates ei agere cœperunt. Qui protinus manu alleuatos Christo Dei Filio, humanæ salutis vindici, gratiam habere iubet. Nec frustra tantum miraculum fuit. Vita vni puellæ reddita, compluribus salutem peperit animorum. Quippe pater & filia, cæterique domestici, ad Christũ

aggregati. Et hoc exemplo alij ad implorandam Xauerij opem, Christiáque fidem expetendam, accensi. Inter quos leprosus fuit honesto loco natus. Hic certũ hominem ad Franciscum allegauerat, rogans vt ad se curandum accederet. Et ille legatione benignè audita, occupationes excusans, eò vnum ex comitibus suis miserat, monitum quid facto opus esset. Is igitur ægrum, ex Francisci præscripto salutatum, ter interrogat, num fieri velit Christianus? annuentem manu in crucis morem ducta protinus signat. mira dictu res: subitò crux leprã absterfit. Quocirca ille Christianis præceptis imbuitur, ac deinde baptismo lustratur. Hæc in Cangoximæ ciuitatis oculis gesta, cùm alij, tum Vincentius Pereira Lusitanus Nauarchus in India Francisci Socijs enarrauit, grauis quamuis magnæ rei auctor, idemque Xauerij, vt proditur, familiaris.

CAPVT IV.

De Antonij Criminalis martyrio cognoscit.

LÆTVM rei Christianæ successu Xauerium haud leui dolore affecerunt literæ eisdem ferè diebus ad eum ex In-

dia

dia perlatę, ex quibus de Antonij Criminalis morte cognouit. Is (vt suprà ostendimus) Comorino promontorio à Franciſco præpoſitus, re Chriſtiana per quadriennium præclarè geſta, anno 1549. haud multò priùs, quàm in Iaponiã appulit Xauerius, martyrij decus laborum ſuorum præmium adeptus eſt. Nam cùm magna Badagarum manus, Chriſtianæ religionis odio accẽſa, ex finitimo regno Biſnagæ Comorinẽſem populabũda inuaſiſſet oram; Chriſtiani, vt in re trepida, tecta protinus & vicos deſerere: ad naues Luſitanorum, quæ tum fortè aderant, pro ſe quiſque confugere cœperunt. Ibi in maximo puerorum ac mulierum tumultu Antonius, multis ſimul anxius curis, hortabundus fugam trepidantibus expedire, inſtare cunctantibus, imbecillis opem ferre. Inter hæc aduentante hoſte, veritus ne fortè neophytorum aliquos à barbaris interceptos tormentorum acerbitas à Chriſti fide abſtraheret; decreuit, ſi res poſceret, *bonus paſtor animam ſuam dare pro ouibus ſuis*. Ioan. 11. Inuitabatur à Luſitanis in ſua nauigia, vt præſens periculum effugeret: ſed ille, ſui oblitus, ſuorum conſulebat ſaluti, pueros maximè ac mulieres, quorum imbecillitas propior periculo erat, in tutum

Antonij Criminalis martyrium.

recipere festinans. Ita dum alios à Barbarorum crudelitate vindicat, ipse Interuentu hostium intercluſus à nauibus, in præcurſores incidit. Tum ille Dei amore ardens, æternæque magis quàm huius vitæ memor, poſitis humi genibus, tollensque manus in cælum, incredibili fortitudine offert ſe neci. Neque barbarorum ſæuitia eius virtuti defuit. Tribus haſtis confoſſus, mortem occubuit. Fertur, cùm grauiter vulneratus ſpoliaretur, ipſe in veſte detrahenda prædones illos vltro iuuiſſe, ne veſtis tenacior eſſet, quâ vitæ. Hic nuncius variè (quod neceſſe fuit) animum affecit Xauerij. Nam & tali ſe adiutore priuatum doluit; & tanto eiuſdem bono, velut paris decoris ſibi quoque deſtinati pignore, mirè lætatus eſt. Itaque lacrymis ſimul & laudibus debitis tam memorabilem ſancti viri mortem proſecutus, ſperare cœpit, agrum illum, martyris rigatum ſanguine, vberiores in dies fœtus editurum. Nec Xauerij ſpem rei deinde fefellit euentus. Ex eo tempore nuſquam lætiores extiterunt, quàm in ora Comorinenſi, Euangelij fruges; adeò multiplex ſubinde ſoboles orta neophytorum, non facilitate magis, quàm pietate præſtantium.

CAPVT

CAPVT V.

Rei Christianæ cursu Cangoximæ impedito, Firandi & Amangucij Euangelium prædicat.

DISPAR in simili causa Cangoximanæ ciuitatis Franciscique conditio fuit. Cùm enim is, martyrij auidus, auctoritatem obtriuisset Bonziorum, iamque læta neophytorum seges niteret; subitò procella, à Bonzijs concitata, rei Christianæ ingentẽ intulit calamitatem, quæ Xauerio grauior omni martyrio accidit. Multi iam, cęlestis Numinis instinstu, Christiana susceperant sacra: plures ad Christi religionem perspecta veritas pelliciebat: cùm Euangelij cursum (id quod tanto antè Franciscus prouiderat) Bonzij auerterunt. Nam Christiana religione inducta, cuius incrementum eos fefellerat, Deorum religionem, suamque auctoritatem, ad ludibrium recidisse intuentes, enimuero flagrare ira, odio furere cœperunt. Ergo non magis dolore, quàm Diabolo stimulante, ad Regem frequentes coëunt, grauiter sanè seuereque illi denuntiantes, Videret etiam „ atque etiam quid ageret; dum integra „ res esset, suæ communique prospiceret „

Bonzij cursum Euangelij auertunt.

„ ſaluti. Si ſuos populares peregrinas reli-
„ giones ſuſcipere pateretur, profectò Deos
„ patrios paſſim ludibrio futuros: quibus
„ iratis, cui dubium eſſe, qnin Cangoxi-
„ ma, Regnumque eius vniuerſum breui
„ euertendum foret? An verò non videret
„ Chriſtianam religionem Iaponicæ peni-
„ tus aduerſari; tantumque de illa demi
„ quotidie, quantum Chriſtianæ accede-
„ ret? An ignoraret acerbiſſimum patrijs
„ Dijs inurere dolorem, quicunque patria
„ ſacra poſtferret peregrinis? vtique leuio-
„ rem culpam eſſe peccantis populi, quàm
„ Regis in peccato alieno conniuentis. cæ-
„ leſtes iras morâ fieri acriores. Iaponicæ
„ quippe religionis conditores haud du-
„ biè, pro tanta cõtumelia, debitas de Can-
„ goximanis expetituros pœnas: & pauco-
„ rum impietatem Regi Regnoque exitio
„ futuram. Quare ſi quis ei patriarum cæ-
„ remoniarum, ſi quis Deorum reſpectus
„ memoriaue eſſet; eorum vel gratiã ſpe-
ctaret, vel formidaret iram. Hac Bonzio-
rum oratione ille perterritus, & ſimul
commercij Luſitanorum ſpe fruſtratus,
protinus cum vinculorum mortisq; mi-
nis edicit, atque interdicit, vt omnes pa-
triam retineant religionem: neu quiſ-
quam in poſterum Chriſtianis myſterijs
initietur. At Xauerius, meliora quotidie
ſpe-

sperans, cũ summa cura excolebat neophytos: quod ab ea re otij erat, ex consuetudine sua tribuebat Deo, quo cum magis, quàm cum hominibus versabatur, diuinum colloquium non tantũ virtutis hortamentum, sed laboris etiam solatium ratus. Itaque grauissima famis & frigoris incommoda, aliasque maximas difficultates, homo peregrinus, in barbara & infesta ciuitate, mira æquitate animi pertulit. Cæterùm anno in hisce laboribus & ęrumnis circumacto, cùm penitus obseptũ Euangelio iter Cangoximæ cerneret, demigrare statuit aliò. Neophytis ergo valere iussis, Paulo eorum tutelam reliquit: ipse, Cosmo Turriano & Ioanne Fernándo comitantibus, noua erectus spe, in Figuenum Regnum, quò iter Lusitani auerterant, petere intendit. Incredibile dictu est, noui Christiani in Francisci digressu quantum profuderint lacrymarũ. quippe illum cũ alijs nominibus, tum verò ob egregiam eius sanctitatem, eximiè carũ habebant omnes. Quocirca flentes, eumque magistrum, ducem, patrem confusis appellantes vocibus, pro se quisque immortales abeunti egêre grates, quòd eis tanto suo labore æternæ salutis monstrasset viam. Erant neophyti facilè octingenti, tam bene instituti, vt

Regnum Figuenũ.

Paulo magistro intra paucos menses orbati, septem ipsos annos, sine vllo duce, omnes ad vnum in Christi fide permanserint, quoad aliquot è Societate IESV eò missi venêre. Figuenum regnum est in eadem Iaponiæ insula, quam Ximum appellari docuimus. Ad huius Regni oppidum (Firando nomen est) millibus passuum à Cangoxima circiter CC. progressus Xauerius, benignè à Lusitanis, & eorum instinctu etiam ab Rege excipitur: apud quem dies aliquot diuersatus, oppidanos facilè centũ ad Christi fidem cultumque traduxit. Et quanquam eum operæ apud Lusitanos & Firadenses positæ haudquaquam pœnitebat (plures quippe Firandi paucis diebus, quã Cangoximæ multis mensibus, ad Christi adiunxerat gregem) tamen maiora mente complexus, Cosmo Turriano neophytos committit; ipse cum Ioanne Fernando in Iaponem insulam traiicit, Meacum petiturus. Verùm edoctus à locorum peritis, Amangucium oppidum satis celebre in via esse: confestim eò, Amanguciani Regis animum ac sensus tentandi explorandiq; studio, pergit. Oppidum est maritimum in præcipua illa Iaponiæ parte, quam Iaponem propriè vocari diximus, Amangucium in primis amplum ac nobile:

Firandũ oppidum.

Amangucium oppidum.

bile: quippe ſedes Amanguciani Regis, qui, opibus præpotens, cum Meacenſi Rege omnium maximo de imperio dimicat. Id oppidum, gentis more, tectis ligneis conſtat: familiarum millia amplectitur circiter decem. Abeſſe dicitur à Firando millia paſſuum fermè 300. Huc igitur cùm veniſſet Xauerius, reperit nobiles viros permultos, pluresque è plebe, auidos cognoſcendæ Chriſtianæ religionis, de qua multa rumore ac fama dudum acceperant. Itaque in compitis ac triuis bis in die deſcripto (nondum enim linguam Iaponicam probè norat) Euangelium diuulgare inſtituit, magnâ hominum frequentiâ concurſuque. Cæterùm ſermonem de diuina Lege non æquè proſperè omnium excipiebãt aures. multi audiebant ſanè libenter: plures contrà aſpernabantur penitus: nonnulli etiam procaciùs irridebant. Quocirca per vias euntem deinde Xauerium, velut inſanum, magna puerorum vltimæque ſortis hominum turba proſequebantur illudentes, atque ea quæ audierant Chriſtianorum myſteria legesq; nominatim per iocum ac ludibriũ inculcantes. Quæ ille omnia, non tam contumeliam quàm contumeliæ cauſam intuens, æquo lætoque ferebat animo. Ita plus ferendo

Xauerius velut inſanus exagitatur.

quàm dicendo profecit. Namq; auditorum prudentiores, eum minimè fatuum esse intelligentes, egregiam eiusdem in tot probris, verborumque contumelijs, patientiam æquitatemque animi admirabantur, vtique cùm eundem audirent inde vsque ab Europa per immensa Oceani spatia in Iaponiam, duntaxat nouæ religionis tradendæ studio, traiecisse. Ad vltimum peregrina virtus miraculo esse cœpit, & multorũ sermonibus ac studijs celebrari coliq́ue. Ergo Dynastæ plures, diligentiùs exploraturi quid tandem religionis ex alio aduexisset orbe, eum domum suã accersebant, suapte sponte pollicentes, si religiones, quas afferret, ipsis probauisset, haud dubiè patrijs prælaturos. Sed nimirum id opus *nõ est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.* Exdẽ res aliter ab alijs, à plerisque autem auribus magis, quàm animis admissæ. Post dies aliquot in compitis & priuatorum ædibus non sine fructu consumptos, ad Regem, eius accersitu, Xauerius venit. Percontanti genus, causamque sui in Iaponiam aduentus, respondet se natione Hispanum eò diuinæ legis prædicandæ causa venisse, de ipsorũ salute solicitum. Neminem quippe saluum esse posse, qui non Deum huius vniuersitatis opificem, ac

A Dynastis domũ accersitur.

Rom. 9.

ac IESVM vnicum Dei Filium, omnium gentium Saluatorem agnoſceret, eiusque cæleſtem ſalutaremque legem impenſiùs cuſtodiret. Iuſſus ergo ab Rege protinus eam legem explicare, morem illi geſſit haud inuitus, bonamque ſui libri excitauit partem. Auditus eſt horam circiter attentè ſanè ac diligenter. Sed Rex barbarus, audiendis rebus cæleſtibus, quàm gerendis aptior, audita neglexit. Xauerius inde ad concionandi munus reuerſus (vt paulatim conſuetudo homines, quamuis feroces, mitigat mollitque) æquioribus populi animis, ſecũdioribusq; concionibus, eſt vſus. Complures iam egregia Chriſti facta cupidè audiebant. Vbi verò ad acerbiſſimos eius cruciatus, indigniſſimamque necem ventum erat, lacrymis temperare non poterant: adeò etiam barbaris miſeranda videbatur. Miſericordia religioni aperuit viam, nonnulliq; Chriſto aggregari cœpti. Verùm Franciſcus haud operæpretium ratus in ea vrbe verſari diutius. Meacum pergere decreuit, ea mente, vt à Meacenſi Rege, qui propter imperij magnitudinem Magnus Rex dicitur, veniam diuulgãdi Euangelij peteret. Meacum quippe vrbem totius Iaponis longè clariſſimam ſciebat eſſe, ac Gymnaſio maximè inclytam. De

Regi Euangelium prædicat.

Ethnici audiendo Chriſti cruciatus lacrymantur.

Magnus Rex Meacenſis.

cuius magnitudine vrbis, celebritate Collegiorum, Cœnobiorumque multitudine, in ipso itinere adeò multa cognorat, vt ei in animo fuerit rectà contendere Meacum. Sed, Deo Cangoximanis fauente, Cangoximam, vt suprà diximus, nauis appulsa est, vbi spes Christianæ rei bene gerendæ diutiùs quàm fructuosiùs eum retinuerat. Meacum igitur iturus, dedit se in viam duobus comitibus, Ioanne Fernando è Societate, & Bernardo Iapone neophyto, antiquæ probitatis viro, qui Cangoximæ ad Christi fidem accesserat primus.

CAPVT VI.

Meacum magno labore contendit.

MEACVS vrbs in media fermè insula sita est, velut Iaponis vmbilicus. Distat ab Amangucio, quod in primo insulæ aditu est positum, recta quidem regione passuũ millia non ampliùs CL. Sed anfractus maximi æstuariorum ac montiũ intercedunt. Eò iter intẽdit Xauerius anno post Christum natũ M. D. L. mense Octobri, quo mense in Iapone ingruit frigus. Erat tum iter illud non modò saxis asperum, sed etiam perpetuis obsitum niuib⁹, quas acri gelu vis hyemis adstrinxerat

xerat. Quocirca passim in syluis concretæ ex niue glacieque quasi trabes ex arboribus pendebant, pestem atque exitiũ viatoribus minitantes. Accedebant bellorum, quibus tota regio ardebat, haud leuia pericula: crebra etiam latrocinia, quibus itinera erant infesta. Franciscus tamen omnium rerum, præterquam diuinæ prouidentiæ, salutisque animorum, immemor, iter adeò longinquum ac periculosum alienissimo anni tempore suscepit. Cæterùm siue vt expeditum inter barbaros iter, siue vt certum aliquem talis viæ ducem haberet, equiti indigenæ, Meacum petenti, famulum semet adiunxit, seruitutem quoque pro Christo sibi decoram ratus. Domini ergo equitantis sarcinulam, præter suum Missæ instrumentum, cursitans gestabat humeris. Herus quippe cursus magis quàm itineris modo concitabat equum per obnoxia latronibus loca. Et Franciscus pedibus ferme ibat nudis, quòd riui amnesq; vado transeundi se passim offerrent. Itaque sæpenumero pedibus ex niuis & algoris iniuria intumescentibus, grauiter laborabat: crebro etiam cursu & sarcinarum gestatione fatigatus, glacie, aut asperitate viæ fallente vestigia, corruebat. Quæ ille omnia non æquo solùm, sed etiam inten-

Xauerius equiti famulum se adiungit.

Meacensis itineris labores & ærumna.

to in Deum & à sensibus alienato superabat animo. Quippe tanta erat vis cælestis contemplationis, vt victis dulcedine sensibus, subinde in vepres indueret se; ad lapides offensaret pedes laceraretque sine vllo prorsus sensu doloris. Nec verò noctis conditio melior quàm diei. sæpe de nocte imbribus madefactus, frigore confectus ac fame, ad diuersorium veniebat, vbi humana ærumnarum subsidia solatiaque suppeterent nulla. Argumento est, quòd toto illo itinere oryza, eaque emendicata, vitam tolerauit, non minore alimentorum inopia, quàm corporis vexatione procedens. Tantas hasce itineris ærumnas insolentia exasperabat gentis. Iapones, vt elato sunt celsoque animo, peregrinum hominem, Iaponicæ elegantiæ ac moris ignarum, eundemque sui contemptorem, exagitabant, velut stolidum fatuumque. Quocirca in oppidis ac pagis, quà transibat, in nauigiis quibus vehebatur, in viis passim ac diuersoriis, omnium erat ludibrium. At ille hilariter, non modò patienter, cuncta perferebat, cum Apostolo *stultus propter Christum, & omnium peripsema* esse gestiens. Mensibus in itinere duobus exactis, demum innumerabilibus terra marique perfunctus malis, Meacum Dei benignitate salu-

Xauerius exagitatur vt stolidus.

uus

uus & incolumis peruenit. Meacus vrbs est Regia. Iaponiæ totius longè maxima ac celeberrima. Ea cùm floreret (si famæ libet credere) tectorum propè CC. millibus frequentabatur; sed crebris vastata bellis, populationibus, incendiis, propè dimidio minor euasit. Sanè murorum circuitus, vrbisque vastitas ea est, quæ veram esse ostendat vastitatis famam. Cùm eò venit Xauerius, domorum habebat facilè centum millia. Meaci Academia est percelebris; Collegia discipulorum quinque præcipua, Cœnobia verò innumera virorum mulierumque. Itaque maxima seges ac materia conuersionis offerri videbatur. Verùm (quæ sunt occulta Dei consilia) ea spes prorsus irrita atque inanis fuit. Meacum vt venit, intentus in occasionem Regis adeundi, petendique ab eo vt faceret Euangelij in suo Regno pronuntiandi potestatem, ad Regiam dies aliquot frustra expectauit. Iaponicæ quippe consuetudinis vrbanitatisque inscitia, vulgaris & obsoleta vestis, Christianæ vitæ simplicitas eum cohorti Regiæ eludendum præbebant. Itaq; adeò obstructos omnes ad Regem inuênit aditus, vt nunquam omnino eum adire licuerit. Ergo cùm interim comperisset, cæteros Dynastas, Meacensis Regis maie-

Meacus vrbs maxima & celeberrima.

Xauerius à cohorte Regia eluditur.

maiestate obsolescente, nequaquam illi dicto audientes esse; mutato consilio, curaque impetrandi Regij diplomatis omissa, tentare Meacenses cœpit, quo tandem animo Christianam acciperent legem. Reperit ciuitatem omnem solicitâ expectatione, suspensam metu bellorum ingruentium. Itaque, auersus auribus animisque omnium, tempus terebat. Vltro etiam in compitis ad circumfusam multitudinem verba faciens (quod idem illi in aliis quoque oppidis acciderat) à pueris ac fece plebis passim obsoletis calceis, aut etiam lapidibus petebatur exigebaturque, adeò nihil salutare non modò ad animos, sed ne ad aures quidem admittebat obstinata superstitio. At ille *ibat gaudens, quòd dignus habitus esset pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Demum vt perspexit nec pacatam esse ciuitatem, & ab Euangelio prorsus alienam; enimuero doluit sibi, post tantos itineris labores, re infecta, nulloque cum manipulo ex tanta segete discedendum: sed totâ re diuinæ voluntati prouidentiæq; permissa, Amangucium remigrat, illa se cogitatione consolans, præclarum esse pro Christo magna non solùm agere, sed etiam pati.

Lapidibus appetitur.

CAPVT

CAPVT VII.

Amangucij Rege muneribus conciliato, complures Christianos facit.

AMANGVCIVM igitur, pari ferè labore & incommodo atque inde Meacũ ierat, reuersus, ex templo statuit Regem conuenire: eique à Præfecto Indiæ, Episcopoque Goano, literas ac dona, quæ Firandi reliquerat, tradere. Hæc ille munera Meacensi Regi, qui totiùs Iaponiæ maximus ferebatur, destinarat animo. Cæterùm vbi animaduertit illum precarioiam regnantem, non tam imperio magnum esse, quàm nomine, Regem autem Amangucij opibus pollere; mutata voluntate huic danda censuit, ratus eum sibi potissimùm donis conciliandum, qui rem Christianam auctoritate iuuare plurimum posset. Itaque Firandum celeriter regressus, nouam Regis adeũdi rationem, quam subiecerat necessitas, init. Iam vsus eum docuerat, ab Iaponibus, communi mortalium vitio, homines specie cultuque corporis æstimari, pannosos verò vix hominum numero haberi; perinde ac si viri decus vestitus magis quàm virtus foret. Quocirca obsoleta veste deposita,

Splendore vestis aditum sibi facit ad Regem.

posita, vestitus elegantiam assumere decreuit, & splendore vestis oculos specio sa magis quàm vera bona spectantium capere, vt eorum deinde animis lucem offerret veritatis. Ergo Amangucium cũ remeasset, splendida in veste, duobus tribúsve famulis comitantibus, adiit Regẽ. Et consilium comprobauit euentus. Protinus ab asseclis ad Regem introductus, ab eo sanè benignè comiterq; excipitur. Pauca præfatus, à Prorege Indiæ & Goano Episcopo literas amicitię obsides, peregrina munera amicitiæ pignora, atque in his monochordum & horalogium Regi tradit, non tam pretio quàm nouitate, & admiratione artificij, grata illis locis & accepta. Rex igitur literis donisque Lusitanorum mirè lætus, magnum argenti auriq́ue pondus Xauerio inuicem elargitur. At ille memor se non mercatorem esse, sed Sacerdotem, remissis quæ offerebantur, Regem precari enixè instituit, vt diuinæ Legis in sua ditione sibi promulgandæ suis popularibus, accipiendæ, potestatem regio faceret edicto; hoc dono nullum sibi, nullum Lusitanis dari optatius posse. Itaque Rex tantam abstinentiam admiratus, aspernantis quod alij per ingentia fretorum terrarumque pericula peterent, non dubitauit eius religio-

Dona Regi offert.

Regis dona repudiat.

ligioni fauere, cuius ſuſpiceret virtutem. Extemplo igitur per omnes vrbis vias pronunciare præcones iubet; placere Regi Chriſtianam Religionem proponi ſuis popularibus, vt, quicunque vellent, fierent Chriſtiani. Proinde nequiſquam Luſitanos Sacerdotes facto verbóue læderet, neu cuiquam patria ſacra deſeruiſſe fraudi foret probróue. Inſuper, vt cum poteſtate facultatem daret, Xauerio inane Bonziorum cœnobium ad habitandum attribuit. Ea res & nomen Franciſco, & religioni exiſtimationem conciliauit. Ergo permulti, cognoſcendæ nouæ religionis auidi, ad eum audiendum confluebat. Nec illorum ſtudiis deerat Xauerius, aliquam iam ipſorum linguæ facultatem nactus. Bis in die concionem ad populum habebat, magnâ ſemper ciuium frequentiâ. Vbi perorauerat, aliquantiſper cum auditoribus de rebus pro ſuggeſtu expoſitis diſceptabat. Aut enim interrogantibus reſpondendũ erat, aut ipſi inuicẽ interrogandi. Id certamen, aliis ſuper alios vrgentibus, plerunque ad multam noctem tenebat, vix vt eſſet corporis curandi locus. Nec alia res maiori erat impedimento, quàm Iaponicæ linguæ inſcitia. Quippe identidẽ, cùm inſolens aliquod verbũ feſtidioſas

Edictum Regium pro religione Chriſtiana.

sas delicatasque eorum offendisset aures, Francisci infantia risui erat. Itaque non deerāt, qui risus captandi causa quęstionibus eum onerarent. Cæterùm is orationis spiritus, ea vitæ ac religionis sanctitas, tamque à Bonziorum vita doctrinaque discrepans eminebat, vt, quod dicta non poterant, ostenderent facta. Quocirca Iapones, ingeniosos vtique & obsequentes rationi, haud fallebat, quàm cōsentanea essent illa, vtcunque dicerentur. Conueniebant multi è cœnobiis Bonzij Bonziæque; plures etiam è nobilitate, è plebe verò quamplurimi. Assiduè referta erat domus omnium ordinum hominibus: ac sæpe aduentantium capere nequibat multitudinem. Interrogationes adeò multæ fuerunt ac variæ, vt discussa demum errorum caligine, ac luce veritatis oborta, non pauci ex Francisci responsis perspicerent, leges suorum Deorum inanes ac falsas, diuinam autem veram esse solidamque. Nec in suscipienda vera religione, quàm in excutienda, segniores fuerunt. Diebus aliquot in percontando respondendoq; consumptis, plures Christiani fieri; primi autem omnium ij, quorum præcipuè peruicatia Xauerio in concionibus certaminibusq; obstiterat, Dei pertinaciā in facilitatem vertente. Quam

quam

quam primum decus non doctrinæ fuit, sed patientiæ. Fernando Franciſci ſocio in triuio concionante ad plebem, Iapon fortè quidam præteriens ad concionem acceſſit. Inde, vt erat homo inſolens, prodit in medium, & collectam in ore ſaliuam in concionantis os conijcit: eam ille contumeliam adeò patienter tulit, vt nihil omnino commotus, abſterſa linteo facie, inſtitutum pertexeret ſermonem. Tantæ patientiæ miraculo motus quidã e concione, in animum induxit ſuum, à viris tanta virtute præditis non poſſe religionem, niſi ſanctam, afferri. Itaque domum ad Franciſcum venit, inſtituitur, ac primus omnium baptizatur. Huius exẽplum alij deinceps ſequuti. Inter hos Laurentius quidam Luſcus tantum animo diuinæ lucis accepit, vt, nuncio rebus humanis remiſſo, totum ſe Deo conſecraret, magno cum Iaponiæ emolumento. Is namque in Societatem à Xauerio adſcriptus, egregrius deinde concionator extitit; populariumque ſuorum quàm plurimos ad Euangelij lumen adduxit. Baptiſmate deinde luſtrati honeſti homines multi, qui ſumma Franciſco familiaritate deuincti, tantopere ei gratificari ſtudebant, nunquam vt ſatisfacerent ſibi. Quocirca de Iaponum ſectis ac religionibus

Ferdinãdi virtus.

Iaponis cuiuſdam inſolentia.

Patientiæ vis ad Ethnicorũ conuerſionem.

Laurentio Luſcus cõcionator egregius.

nibus ab illo interrogati, impensius etiam, quàm rogabantur, omnia prodebant.

CAPVT VIII.

Cognitus Iaponum sectis, complures eorum conuertit.

Iaponum secta.

EX his igitur ille longè accuratiùs quàm antea Iaponicas religiones disciplinasque cognouit; sectas vigere in Iaponia tum virorum tum feminarum omnino nouem: liberum cuique esse, quam velit sequi. Itaq; euenire vt in iisdem sæpe tectis, quot capita tot penè sint disciplinæ; domesticique inter se contendant, suam quisque aliis præferre conantes. Ex hisce sectis nullam de mundi animorumque procreatione quicquam tradere. Nimirum idcirco, quòd nullum horum esse principium consentiant vniuersæ. Inter omnes conuenire, post hanc vitam sedes esse animorum duas, damnatorum vnam, alteram beatorum. Cæterùm quale tandem sit beatorum domicilium, cuius imperio animæ detrudantur ad inferos, docere neminem: tantùm quasdam decantare fabulas de suarum disciplinarum auctoribus, quorum Xa-

ea & Amida principes numerentur: eos propter aliorum salutem grauissimas vltio subiisse pœnas, maximeque diuturnas. Harum sectarum alias trecenis, quingenis alias præceptis contineri: omnes tamen quinque tantùm leges ad salutem necessarias ducere, quibus caueatur; Ne hominem occidant, neu animal vllum occisum comedant, neu furentur, neu mœchi mendacesque sint, neu vinum bibant. Bonziosverò & Bonzias hoc suscepisse, vt pro populo, qui, vrbanis curis negotiisque impeditus, eas seruare nequeat leges, ipsi satisfacerent; hac tamen lege, vt eis domicilia, reditus annuos, cæteraque attribueret vitæ subsidia, & scilicet honorem haberet. Quocirca locupletes è populo, ac Dynastæ, vt peccandi licentia fruerentur, conditione accepta, impensè illis quæcunque postularent concessisse, ratos Bonziis deprecantib⁹ haud dubiè vel ab inferorũ pœnis se vindicatum iri. Bonzios porrò ipsos ab omnibus petere eleemosynam, dare nemini. His aliisq; rebus eiusmodi compertis, Xauerius suis Iapones institutis quasi armis oppugnare adortus, sic apud populum cum Bonziis cœpit agere, vt eorum cõmenta certis argumentis rationibusq; conuelleret. Præcipuè verò docebat, ex

Xaca & Amida Iaponũ Dij.

Bonziorũ improbitas & nauritia.

infe-

inferorum suppliciis Bonziorum deprecatione eximi neminem posse; vtique cùm Bonzij leges, quas pro aliis seruaturos se recepissent, ipsi minimè seruarent. Constabat quippe illos, lapsa iam vetere disciplina, potare vinum, carne clàm vesci, palàm mentiri mechariqúe. Proinde populus, patefactis Bonziorum dolis, indignari vulgò, & illorum fraude se deceptos, bonisq; spoliatos, queri. Et ab ipsis Bonziis demum veritatis confessio expressa est: nisi solertia eos ab inopia vindicaret, enimuero fore sibi pereundum fame. Itaque ex eo Bonzij magna non solùm damna, sed etiam dedecora subierunt. Inde Xauerius, comperto ex laponum amicorum sermonibus literarumq; monumentis, Xacam & Amidam duo annorum millia expleuisse, Xacam verò octies millies natum, aliaque multa his similia, risu quàm relatu digniora; extemplo ineptas fabulas exagitare instituit, illos non homines aut Deos, sed Diaboli portenta fuisse demonstrans. Quibus Bonzij, venefici, cæteriqúe diuinæ legis aduersarij prorsus conuicti, cùm reticerent; gaudebant scilicet Christiani, in suscepta fide ac proposito confirmati: Ethnici verò qui aderant, perspectis magistrorum erroribus, in suis religionibus

Fabulæ Iaponum de Xaca & Amida

laban

labantes, paulatim ad Christi cultũ transferebant se. Ergo indignè ferentes Bonzij, grauiter eos, quòd patrias religiones desererent, accusare: illi contrà respondere, nimirum diuinam legem magis cõsentaneam esse, idque vel ipsis auctoribus, qui Iaponicis obiecta legibus refellere nullo modo sustinerent. Rursus Bonzij obiectare Francisco auctoritatem Sinarum, à quibus religiones petitas Iapones haberent. Nunquam vtique Iapones religionem & cærimonias mutaturos, nisi priùs Sinæ mutassent. Proinde abiret illuc, inferret Euangelium, Sinis Christi iugum imponeret: illis subactis, tum demum Iaponiam quoque in Christi fidem vltro esse venturam. Cæterùm hæ Bonziorum voces nihil admodum Xauerij conatibus obstabant, qui nihilo minùs destinata exsequi studebat. Iapones quidem, qui nihil penitus de Solis, Lunæ, stellarum, orbium cælestium, terræ, maris, animorum, cæterarumq; rerum motione inaudierint, huius vniuersitatis opificem & effectorem vulgò nullũ agnoscunt. Francisco igitur ostendente, rerum omnium ac nominatim animorum conditorem esse Deum; mirabantur scilicet eiusmodi rerum principium non Iaponibus modò, sed etiam Sinis, vnde ipsi religio-

Iapones Astronomiæ ignari.

gionem adſciuiſſent, penitus occultum & ignotum fuiſſe. Admiratio eò demùm erupit, vt non magis Xauerium Chriſtiq; religionem ſuſpicerent, quàm Bonzios Iaponicasq́ue contemnerent ſectas. Hiſce ergo diſputationibus adeò Bonziorum nationem conturbauit Xauerius, vt, qui ante eius aduentum de ſuis legibus inter ſe contenderent, iam, omiſſo hoc certamine, omnes pariter de vna Dei lege loquerentur. Ac multi multa quotidie percontabantur ex Franciſco; vnúmne eſſet rerum bonarum malarumq́; principium, idq́; vtrum bonum an malum? Reſpondenti, vnum eſſe rerum omnium principium, & ſummè bonum, obijciebant illi Diabolos humani generis hoſtes, quos malos eſſe conſtaret: ſi Deus bonus eſſet, cur res tam pernicioſas procreaſſet? Tum Xauerius illos bonos procreatos à Deo, ſuo vitio malos euaſiſſe, atque idcirco apud inferos æternis mactari ſuppliciis. Et illi deinceps quærere inſtiterũt: Cur Deus homines ab ſe ad ſuum cultum cõditos, à Dæmonibus in fraudem impelli ſineret? Quin humanas mentes ad virtutem propenſas feciſſet potiùs, quàm procliues ad vitium? Ad ea Franciſcus, hominem liberum eſſe naturâ; diuinaq́; præſidia ad pugnam victoriamq́ue parata, ſi modò vt

Acutæ Iaponum interrogationes.

velit,

velit, habere demonstrauit: & simul humanum genus ad honestatem natum, parentum vitio, maloq; cultu deprauatum esse docuit. Tum illi ab hominum culpa in seueritatem Numinis versi, sciscitari cur tandem inferorum carcerem malorũ vltimum ædificasset? cur hominum æternis addictorum cruciatibus nulla vnquam eum misericordia caperet? Contrà Xauerius ostendere, tantam esse Dei maiestatẽ, tanta eius in homines vel vniuersos vel singulos promerita, vt nullum reperire posset supplicium tantum, quod non homuncioni, cælestis numinis violatori, pro tanto scelere deberetur. Eam tamen esse Dei clementiam, quæ semper aliquid de merita remitteret pœna. Et hæc quidem, aliaque his similia, ingenti assensu audiebantur, vt cuncti facilè acquiescerent. Cæterùm illa cura eorum animos solicitabat maximè, quod nec benignus æquus Deus videretur, qui omnium regionum, præterquam Iaponiæ, memor, Iaponibus ante Franciſci aduentum nunquam indicasset sese; vtique si quotquot ignotum non coluissent Deum, ad inferorum damnasset supplicia, eodemque siuisset ipsorum maiores, cælesti luce fraudatos, præcipites ferri agique. Ad hæc Franciscus demon-

strare, diuinam legem, mortalium animis insitam, legum omnium esse longè antiquissimam. Quippe Iapones etiam ante leges ab Sinis petitas, rationis admonitu non ignorasse, nefas esse hominem occidere, furari, peierare, & cætera quæ diuina lex prohiberet. Itaq; si quis tale quid piam admisisset, conscientiâ, quasi scelerisvindice, stimulante cruciari. Id adeò in solitario homine explorari licere, qui in desertis syluis sine vlla litterarum legúmue humanarum cognitione educatus, tamen diuinarum legum de homicidio, de furto, de periurio, rebusq; cæteris, haud quaquam foret ignarus. Quod si in barbaris quoq; nationibus cerneretur, quid tandem in humanis ac politis futurum? An non igitur iure multari simpliciis, qui diuinam legem naturæ insitam violarint, quam si obseruassent, vtique eis cælesti fuerit oboritura lux? Hoc responso cùm silentium esset eis impositum; paulatim salubre Christi iugum accipere cœperũt.

Iapones quingenti baptizati.

Ergo duorum mensium spatio ciuium capita baptizata facilè quingẽta. Hi fientes vicem liberûm, parentum, necessariorum, maiorumque suorum, sciscitabantur identidem de Xauerio, ecqua spes, ecqua via foret æternam ab eis miseriam depellendi: quibus ille obortis lacry-

abnuens suadebat, vt hoc impensiùs ipsi quibus diuinitus oblata lux salusque esset, Deo grates agerent, & alienæ cladis sensum suæ incolumitatis spe lenirent; quo necessitatem patientia faceret leuiorem. Inde illi ad alia quærenda versi, rogitabant, quæ mundi figura, qui Solis ac siderum cursus; vnde crinitæ stellæ, venti, fulgura, fulminaque existerent; quæ vis niuem, grandinem, imbres effunderet. Quarum origines rerum Xauerius, haud ignarus Astrologiæ Philosophiæque naturalis, cùm expromeret, stupebant scilicet homines ad talia rudes, peregrinum ingenium pariter doctrinamque mirantes. Et harum rerum fama cùm peruasisset vrbem, ingens etiam Christianæ legi nomen fecit, vt non in publico tantùm, sed etiam in priuatis tectis celebraretur. Et ea res haud minus emolumenti dempsit Bonziorum familiis, quàm adiecit rei Christianæ plurimorum animis à patria superstitione auersis. Iamque opinio erat, breui multa illorum cœnobia, compluribus Bonziorum disciplinã deserentibus, deficientibusque vitæ subsidiis, peritura; magno vtique rei Christianæ incremento. Quantũ porrò Bonziorum auctoritas diminuta atq; obtrita sit, vel ex eo intelligi licet, quòd eorum

studiosissimum quemq; iam non tam voluntas quàm necessitas in veteri retinebat instituto. Dynasta quidam erat, Amangucij copiosus & opulentus in paucis: is vnà cum coniuge impensè & Xauerio & Euangelio fauebat. Verùm vtrique præteriti temporis temeritas ademit in posterum libertatem. Hi nimirum multa Bonziis domicilia ædificata magnis reditibus instruxerant, Amidam, quem præcipuè colerent, sibi ad beatitudinem propitiaturi. Quocirca negabant commissuros se, vt collectam per tot annos tantis sumptibus Amidæ gratiam commutata religio subitò effunderet. Nisi hæc animũ remorderet cura, aliud consiilij esse capturos. Bis insipientes, qui & temere erarint, & hærere in errore quàm emergere maluerint. Sed quod hi vano veteris instituti respectu noluerunt facere, vt spectatam Christi fidem sequerentur, id alij complures, veritatis luce capti, impensè fecerunt. Ergo Bonzij, ludribij damnique impatientes, irâ & inuidiâ furere in Christianos; in suis concionibus, eodem tempore habitis, multa in Deum impiè iactare: multa contumeliosè, quæ in ipsos conuenirent, in Franciscum euomere: minaciter Iaponib⁹ denunciare, Iaponiam, simul Christianæ legis iugum accepisset,

pisset, interituram. Sed eorum contumeliæ magis ipsis odium, quàm Xauerio contemptum, crearunt. Iapones enim dubij Bonziorum maledicta ex inuidia ac maleuolentia oriri, non solùm idipsum prædicare, sed innoxio etiam fauere cœperunt, inuidorum obtrectatione in laudem fauoremque cedente. Inter hæc Franciscus summa cum cura exquirens, ecquam Iapones notitiam habuissent olim Euangelij Christique, comperit Iaponicarum literarum, siue Iaponum ipsorum testimonio, Iapones, ante ipsius aduentum, Christi nomen ne fama quidem accepisse. Quæ res strenuum alioquin in Euangelio circumferendo Xaueriũ, haud secus quàm par erat, stimulauit, mirè lætum eò religionis propagandæ causa penetrasse; vt Euangelij sonus in vltimis auditus terris, etiam in vltimis insulis audiretur. Pluribus iam ad Christi ouile congregatis, florebat res Christiana, cùm magnum ei vel adiumentum vel decus accessit. Banduensis Academia est in Iaponia & celebritate & nobilitate maximè inclyta, vtpote quæ amplius quatuor auditorum millibus frequentatur. Ex hac Academia vnus magna sapientiæ fama ac nomine factus est Christianus, memorabili sanè ratione. Genus est Bonzio-

Iapones nullam Christi & Euangelij lucem acceperant.

Academia Banduensis.

rum, qui commendationibus dediti, quid ipsis futurum sit post vitam, & alia eiusmodi, meditantur. Ex quibus haud sanè paucos sedula commentatio in eam demum adduxit sententiam, vt in Iaponum disciplinis nihil esse censerent opis ad salutem animorum. Sic enim ratiocinabantur: nimirum, Oportere vnum omnium rerum principium reperiri: de eo in suis liberis mirum esse silentium, cùm nulla vsquam de huius vniuersitatis conditore mentio fiat. Quî igitur ignaros cõditoris sui saluos esse posse? Sed cæteris inter pudorem metumque hæsitantibus, is, quem diximus, ad Christianorum se addidit cœtum, salutis cupiditate verecundiam vincente. Et quidem is in animo habuerat aggregare se ad Bonzios: verùm vt ex Francisci disputationibus eorum agnouit errores; suum vtique mundique opificem, quem Christiana religio proponeret, colendum ratus, mutata in diuersum mente, Christo adiunxit sese. Ea res quã Bonziis acerba, tã iucũda neophytis fuit. Cùm enim is in sua ciuitate eruditionis primas teneret; eius auctoritas in vtramque partem valebat plurimum. Quocirca illo ad baptismum cæteros suo exemplo incitante, res Christiana & dignitate & numero auctior cœ-

ctior cœpit esse. Tantus autem neophytis ea re ardor iniectus, vt pro se quisque cum Ethnicis de religione decertarent; conuictos velut captiuos ad baptismum adducerent; suasque inter se pugnas ac victorias compararent. Qua ex re Franciscus eam percipiebat animo voluptatem, quę omnem laborum ærumnarumque exstingueret sensum. Igitur Amanguci ingenti incremento Christiana res aucta est (quippe vnius anni spatio ad tria capitum millia baptizata) gregisque incrementum pietatis æquauit. Qui olim suas illas precatorias calculorum series ita percurrebant, vt suæ quisque sectæ conditorem subinde nominatim implorarent; superstitione in religionem versa, studium illud suum auxerunt. Nam B. Mariæ coronas rite decurrentes, salutatione Angelica ad minores orbiculos recitata, identidem inuocabant salubria Iesu & Mariæ nomina: seque in Francisci, velut vnici exempli, mores (quoad fas esset) formare nitebantur. Tantos porro Amanguciani neophyti progressus in pietate fecerunt sub Xauerio, haud pœnitendo magistro, vt post eius discessum propter Regum importunitatem à magistris ferè ac rectoribus destituti quinque & viginti annos, in medio Ethnico-

Iaponum neophytorum ardor.

Vnius anni spatio tria millia hominum baptizat.

Iaponum precatoria corona.

rum, institutum vitæ Christianæ cursum tenuerint, ipsi sibi rectores magistriq;.

CAPVT IX.

Bungi Regem ipsius inuitatu adiens, in signi honore excipitur à Lusitanis.

MAGNVM iam erat Xauerij nomen in Iaponia, magna sanctitatis opinio, vt iam humanum fastigium propemodum excederet. Quocirca illum Japones tanquam diuinum quendam hominem venerabantur. Hæc sanctitatis fama longinquas etiam regiones peruagata, Iaponiam propè vniuersam eius nomine egregiisque factis impleuerat. Itaque dum ea quæ exposuimus, maximè gereret Amangucij, ab Rege Bungi literas accipit plenas officij humanitatisque; Lusitanorum naui ad suæ ditionis portum appulsa, ex eis se de ipsius eximia virtute multa comperisse; illorum sermonibus incensum, cupere coràm certas cum eo res communicare. Proinde ad se Bungum primo quoque tempore proficisci ne grauaretur. Et per idem tempus Odoardus Gama, Nauarchus Lusitanæ nauis, ad Bungi portum CLXXX. millia

Frãciscus à rege Bungi accersitur.

millia passuum ab Amangucio Franciscum per literas inuitauerat. Ergo Xauerius cùm noua vtrobiq; spes rei bene gerendæ affulsisset, Cosmo Turriano & Ioanne Fernando in neophytorum tutela relictis, impigrè se ad nouum iter accingit. Mox Duobus tribúsue neophytis comitibus dat se in viam. Iam CLXXV. ferè millia passuum confecerat pedibus cùm Gama illum iam de via fessum aduentare cognouit. Igitur Lusitanos aliquot cum equis properè ei obuiam mittit. Hi mille circiter passus progressi, Franciscum vnà cum neophytis Amangucianis offendunt. Erant hi domi suæ nobiles & copiosi, sed ob Christi religionem ab Rege Amangucij bonis exuti; Xauerium sequebantur Goæ. Cæterùm eos splendido vestitu insignes egregij vehebant equi, ita scilicet Xauerio iubenti. ad ipse pedibus equitantes subsequebatur, sarcina quidem sacræ suppellectilis onustus. tant' erat amor humilitatis crucisque. Ea species Lusitanis non miserationem magis, quàm admirationem mouit talis tantique viri, tantopere semet abijcientis & fatigantis. Confestim igitur ab eis equus illi admoueri, sarcinaque eripi: contrà ille nullis precibus flecti, vt equum ascenderet. Quo-

Xauerij studium humilitatis & crucis.

circa Lusitani, quamuis ipso inuito & reclamante, pedibus eum comitantur. Præbuit ea res gratum ac salubre spectaculum neophytis, Christianorum modestiã comitatemque mirantibus. Ita ad Bungi portum ventum est: Fingensem, amnis nomine, incolæ appellant. Bungus vrbs Regia est in altera Iaponiæ parte insulaque, quam Ximum appellari suprà docuimus. Rex Bungensis adolescens consilio doctrinaque præibat ætatem. Perid tempus Bungi tantùm imperitabat, Rex apud Iapones prudentia, quàm opibus clarior. Nomini Lusitano non alios magis fauebat: quippe Lusitanorum amicitiæ cupidine accensus, ad Lusitaniæ Regem, Prætoremque Indiæ, iamdudum literas cum muneribus destinarat. Vt perlatum est ad Lusitanã nauim adesse Xauerium; extemplo Lusitani cum ingenti gaudio & gratulatione obuiam effusi, pro se quisque sancti viri aduentum celebrare cœperunt. Eoque progressa res est, vt festa bombardarum omnium (duodeniginti erant) diplosione quater eum subinde salutarent. Docuit inde euentus, id non tam effuso hominum fauore, quàm diuino consilio, factum. Ingens creberq; tot bombardarum auditus fragor naualis prælij speciem Iaponibus præbuit. Itaque

Bungus vrbs Regia.

Rex Bungensis.

Xauerius omni honore à Lusitanis excipitur.

Regem,

Regem, qui in vrbe haud procul portu erat, grauis cura inceſſit, ratum Luſitanos depugnare cum piratis. Ergo propere vnum è cohorte Regia ad Nauarchum deſtinat, ſciſcitatum quid tandē rei eſſet, vt pro re ac tempore Luſitanis offerret auxilium. Huic Gama, poſt grates Regi actas, id quod erat, reſpondet. Apud Luſitanos pacata omnia lætaque eſſe: Franciſcum Xauerium, virum ſanctum, & ipſi Luſitano Regi venerabilem, aduenisſe: eum ab Luſitanis, vt par erat, ingenti fauore, & quibuſcunque rebus effuſa lætitia ſignificatur, exceptum. Ad hæc ſtupere Bungenſis, & vix credere homini mendico, & ab egeſtate ſumma ſqualoreque veſtis infami, tam inuſitatum ab Luſitanis honorem habitum. Bonzij quippe veriti ne Franciſcus, ſanctimoniæ famâ ingens, ſi Bungum veniſſet, ſimiliter vt Amangucij Bonzio nomini officeret, eius nomen apud Regem populumq; indignis infamauerant modis. Ergo Regius ille familiaris, attonito ſimilis, aliquandiu hæſit admiratione defixus. Conſpecto deinde Xauerio, cuius ex ore, quamuis exoleta in veſte, dignitas ac ſanctitas eminebant, fraudem ilico ſenſit Bonziorum. Quocirca ſtrenuè in vrbē regreſſus, ab Luſitanis reſponſa, ab ſe viſa, nunciat

Bonzij Xauerij nomen infamant.

Regi: additque eos perinde gaudio exultare ob aduentum Xauerij, ac si nauis eorum argento onusta ad portum appulisset. Proinde dubitari non posse, quin ex vano hausta forent, quæcunque de Francisco Xauerio prædicarent Bonzij, vtiq; eximiæ eius gloriæ inuidentes. Enimuero Francisci os plenum esse dignitatis, adeò vt facile amorem ac reuerentiam conciliet intuentium. Tum Rex admirans, Meritò igitur illum, inquit, & Lusitani tantopere venerantur.

CAPVT X.

Insigni pompa à Lusitanis in Regiam deducitur.

PROTINVS Rex adolescentulum propinquum suum, cum literis amicissimè reuerentissimeque scriptis, ad Xauerium mittit, enixè rogans, vt postero die ad se venire ne grauetur: & simul magnum Christianæ religionis cognoscendæ studium præferens. Venit ergo Regius iuuenis ad Lusitanos, triginta nobilibus viris & morum Magistro comitatus. Qui vt Franciscum conspexit, quamuis pannosum, tamen vultu & corporis specie venerabilem, summoque à Lusi-

Lusitanis honore cultum, obstupuit. Itaque post redditas Francisco Regias literas, in digressu Præceptorem suum intuens, Nimirum, inquit, præcellētissimum oportet esse huius generis Deum, eiusq; consilia nobis prorsus occulta. Quippe cū homini pauperi Lusitanas naues parēre, tantoq; bombardarum strepitu declarari velit, quàm superis cordi sit merx paupertatis, vulgo tam vilis, adeoque à mortalibus contempta damnataque. Postero die Gama, mercatorib⁹ Lusitanisq;, cæteris in consilium adhibitis, summo omniū consensu decreuit, è re Christiana fore, si prima illa Francisci cum Ethnico Rege congressio, quanto maximo posset apparatu instructa, aliquam maiestatis speciem haberet: simul vt Bonziorū obtrectationibus & calumnijs obuiam iretur, ne quid promulgationi Euāgelij obstarent: simul vt Xauerij dignitas superbissimorum hominum quæsitā mendacijs auctoritatē obtereret. Cui enim dubium esse, quin, quāti ille à Lusitanis fieri videretur, tantidem apud Iapones esset futurus? Cæterùm cunctis Nauarcho assentiētibus, vnus Franciscus honoris impatiens, & Euangelicæ simplicitatis tenax, dissentiebat. Veruntamen non tam rationibus quàm Lusitanorum consensu victus,

Studium paupertatis Iaponibus miraculo est.

Lusitani Bonziorū calumnijs obuiam eunt.

Ad Bungi Regem

cum insigni pompa inuitus deducitur.

victus, ad vltimum cessit. Extemplo itaque Lusitani, preciosissimam pro se quisque vestem induti, cum Xauerio ad vrbem Regiam pergunt, apparatu memorabili. Parua nauigia illos vehebant, sericis intenta velis, & præclaris vexillis insignia. Accedebant tubæ lituiq́ue, festum per interualla alternantes sonum. Igitur ad rei nouitatem magni vndique indigenarum concursus fieri: ripæ omnes fluminis, quà transituri erant, spectatoribus compleri, adeò vt submoueri per satellites Regios turbam oportuerit, vt foret Lusitanis ad excessum locus. Confestim Regis missu vnus procerum adfuit cum lectica, qua Xauerius veheretur. At ille, gratijs comiter Regi actis, Regio beneficio vti noluit: remissaq́ue lectica, pedibus peruênit ad Regiam, plurimis ex nobilitate Iaponica prosequentibus. Inter quos Lusitanorũ comitatus longè eminebat. Triginta erant numero, splendida veste & torque aureo omnes insignes: quos totidem serui haud sanè vulgari ornatu sequebantur. Franciscus quoque ipse, iisdem cogentibus, habitu corporis se augustiorem fecerat; subinde exoletam ad vestem rediturus. Tum egregie rogatus carbasinam vestem superinduerat. Sacerdotalis stola è serico villoso viridi ad

genua

genua pendebat è collo, cum appendiculaaurea, quali tum Sacerdotes ferè vtebantur. Præibat eum Nauarchus œconomi instar, virgam præferēs manu. Quinque ex omni numero lectissimi iuuenes proximi ministrorum speciem gerebant. Quorum vnus Breuiarium serico inclusum sacculo, alter crepidas holosericas, alius scipionem è Bengalensi arundine, aureo capulo insignem, galerum alius, alius denique Deiparæ Virginis effigiem cum Damascenæ vestis rubræ inuolucro præferebant. Cæteri deinceps Lusitani velut quadrato agmine sequebātur. Ipsorum inuentum hoc erat, vsurpatumque abinuentoribus, non tam approbante, quàm non prohibente, quia non poterat, Xauerio. Hac pompa nouem celeberrimis vrbis vijs ad Regiam ventum est, tanta indigenarum frequentia, tanto visendi studio, vt etiam domorum tecta complerentur.

CAPVT XI.

Bungi Rex per honorificum se Francisco præbet inuitis Bonzijs.

FRANCISCVS porrò Regiam ingressus, Prætorianos milites, numero sex-

sexcentos, luculenter armatos offendit in vestibulo atrioque: mox in spacioſa porticu complures cohorte Regia obuios habet. Hîc quinque illi Luſitani, quos diximus ſubmittentes genua, quod quiſque ferebat, Xauerio venerabundi offerunt. Ex quo tanta Iaponibus, qui aderant, admiratio inceſſit, vt vulgò fremerent: Abeant iam Bonzij in malam crucem, nec poſthac in conſpectum hominum venire audeant homines vaniſſimi. Enimuero hic Xauerio haudquaquã talis eſt, qualem ipſi nobis ac Regi deſcripſerant; ſed talis vtique, vt ad eludendas inuidorũ obtrectationes diuinitus eum huc miſſum ſentias. Aula hinc patuit viris nobilibus plena, vbi puer ſeptennis, ſed, quod facilè appareat, indolis raræ, abſene ductus, occurrit Xauerio, eumque more patrio ſalutat. Fortunatum eius in Regiam aduentum Regi perinde carum iucundumque fore, vt tempeſtiuus imber ſit per æſtatem ſegeti ſitienti. Proinde ingrederetur lætus, ac memor, ſe bonis iuxtà carũ eſſe, & inuiſum malis. Ad quæ cùm Franciſcus comiter ac benignè reſpondiſſet, adiecit puer: O te beatum, Pater, qui ex alio orbe in alienas terras veneris, nihil hinc mercium petens, præter infamiã paupertatis. O immenſam Dei,

Puer ſeptẽnis indolis raræ.

quem

quem colis, bonitatem, ô reconditam sapientiam, cui cordi est in suis Sacerdotibus rerum inopia egestasque! En nostri Bonzij ab egestatis probro vsque eò abhorrent, vt iurati propalam confirment, pauperibus obstructum, obuallatumque esse iter in cælum. Hîc Frãciscus in spem venire se dixit fore, vt clemẽtissimus cæli terrarumque moderator Deus, discussa tandem errorum nube, quæ Bonziorum animos occęcasset, lumen eis offerret veritatis; ipsique, cælesti luce oborta, continuò prauas opiniones abiicerent. Porrò is puer, grauissimis de rebus supra ætatẽ disserens, in vlteriorem aulam Franciscũ Lusitanosque deduxit, vbi Procerum filij considebant. Qui, conspecto Xauerio, repentè consurgunt vniuersi; & gentis more ter capita in terram inclinantes, eum venerantur. Duo pro omnibus loquuntur. Libitum est eorũ orationem effingere, vt intelligi possit, cuiusmodi eloquentia Iaponibus cordi sit. Illi igitur in hunc maximè modum locuti dicuntur: Felix tuus aduentus, sacerdos sancte, adeò gratus Regi erit, vt infantis dulcissimi risus matri vbera præbenti. Enimuero ipsi parietes, quos conspicis, tuâ præsentiâ gestientes, tuum à nobis aduentum ingenti studio ac fauore celebrari iubent;

Procerum liberi Xaueriũ venerantur.

Eloquentia Iaponum qualis.

iubent; idque in gratiam gloriamque eius Dei, de quo Amanguci mira quædã enunciasse te, fama vulgauit. Et in altera excipiebat porticus perampla, in interiorem aulam ferens, vbi Ficharondonus, Regis frater, cum Procerum primoribus versabatur. Is Franciscum vt vidit, cum cæteris benignè eum excepit: & salute accepta, redditaque, negauit diem vllum Regiæ illuxisse lætiorem, vtiq; cùm Rex tanti viri aduentu beatiorem se iudicaret, quàm si tribus & triginta (tot enim esse ferunt) Sinarum thesauris auctus esset. Tandem in vltimam longeque ornatissimam aulam à Ficharondono, Regis germano, ductus Xauerius, Regẽ ipsum offendit, qui stans eius præstolabatur aduentum. Ceperat iam antè Regem, ex fama rerum egregiarum, admiratio viri; sed longè maior ex congressu veneratio cepit. adeò speciẽ, quantumuis amplam ac magnificam, quam Rex animo subiecerat, Frãcisci præsentia superauit. Quippe oris maiestatem, quam natura & cana iam ætas dederat ei, quidem adornabat sanctimoniæ fulgor contra intuentium oculos penè perstringens. Rex igitur, viso Xauerio, paululum progressus, excepit eum iuxtà reuerenter comiterque. Et procumbentem de more ad genua, confestim

Bũgi Rex stans Frãcisci præstolatur aduentũ.

Oris maiestas Xauerio eximia.

festim inhibuit, atque alleuauit manu. Mox ipse vltro Franciscum inclinato capite ter patrio more veneratus, in pari strato sibimet assidere voluit. Post mutua salutationis & gratulationis officia, Rex Ficharondonum fratrem ac proceres intuens; clara voce, vt omnes exaudirent, sic proloqui cœpit: Vtinam fas esset nobis ex illo cæli terrarumque architecto ac rectore Deo arcana eius consilia scitari, percontarique, quid tandem causæ fuerit, cur aut nos in tantis tenebris iacere siuerit, aut hisce viris, ex alio profectis orbe, tantum lucis ac sapientiæ indulserit. Constat quippe inter omnes, quæcunque ab his dicãtur, quamuis nostris religionibus contraria, consentaneis firmari rationibus, adeò vt contrà dici nihil possit, si rationem ducem sequaris, aut nisi impos sis rationis. Bonzios nostros contrà videmus in religione explicanda palàm hæsitare; eosdemque tam varios inconstantesq; esse, vt nunquam sibi ipsis constent, sed iidem eadem de re aliàs aliud sentiant doceantque. Itaque satis apparet, eorum doctrinam religionemque confusam prorsus esse, & incertam; vt haudquaquam rectè ei committatur sempiterna animorum salus. Hac Regis oratione motus Bonzius nobilis, qui

Regis Bũgensis de Christiana fide testimoniũ.

Bonzÿ arrogantia.

qui fortè aderat (Faciandono erat nomen) Regi fidenter sanè libereq; respondit: Religionis causam non esse eiusmodi, de qua ipse statuere posset, doctrinæ interioris ignarus. Proinde si quid eius ambiguam angeret mentem, præsto esse quem consuleret. Profectò se perfecturum, non modò vt scrupulum illi eximeret, sed etiam vt id ipsum, de quo ambigeret, Solis luce clarius foret. Ex quo omnes liquidò iudicaturos, & vera esse quæ docerent Bonzij, & rectè poni apud eos pretia doctrinæ. Tum Rex subridēs, Agedum, inquit, Doctor vnice, recondita ista ac retrusa vestræ religionis mysteria aliquando enuntia: nos taciti audiemus. Et Faciandonus magnificè se circumspiciens: Principiò, inquit, de Bonziorū sanctimonia ambigi nefas est. Satis constat in eo omnes, sanctam ab ijs gratamq; & acceptā superis agi vitā. Quippe cùm castitatem colant, recenti pisce abstineant, teneram erudiant ætatem, moribundis collybistica chirographa tradāt pecuniæ in cælo exigendæ, de nocte surgant ad Deos populo propitiando; & super hæc omnia, familiares sint Solis, Astrorum, Deorumque cælestium, quibus cum nocturnos sæpe sermones, sæpe etiam complexus iucundissimè misceāt.

Hæc

Hæc & alia eiusmodi deliramenta præfatus, stimulante inflatum & impotentem animum ira, intemperantiùs inuehi in Regem cœpit. Itaq; ille bis terúe germano suo significauit, vt silentium imponeret Bonzio. Quo tacere iusso, Rex Faciandonum intuens, se verò satis magnum ex ipso specimen cepisse ait Bonzianæ sanctitatis: simul illud confiteri, se illius licentia ac temeritate linguæ ita esse affectum, liquidò vt iurare auderet, plus in Faciandonum iuris inferos habere, quàm Faciandonum in superos. Hîc Bonzius, ad pristinam violentiã intoleranda quoq; superbia adiecta, proclamare, Tempus fore, cùm Faciandonus mortales omnes infra se positos despiceret, se prorsus, vt nec Bungi Rex, nec quisquam omnino Regũ, ad eius sedem aspirare sustineret. Ad hęc stomachari Rex, & simul Bonzij arrogantiam irridere, Franciscum intuens. Qui Regem admonuit, vt spatium animo daret, exspectans dum Bonzij ira resideret. Rex itaq; Faciandonũ abire iussum monet, vt in posterũ de Deo loquens, ipse apud homines ne glorietur: interim imperet animo, & ad se redeat, priusquam redeat ad Regem. Ergo Bonzius ignominia, ob Procerum qui aderant frequentiã, accensus, exclamat:

Bonziorũ deliramenta.

Regis moderatio.

Bonzij superbia & linguæ intemperantia.

mat: Regem, talia in Deorum Antistitem ausum, cælestis ignis absumat. Et simul exæstuans fremensque, ex aula se repentè proripit, cum ingenti indignatione Regis Satraparumque. Exin Rex mensæ accumbens Xauerium ad prandium inuitat. Ille, Iaponici prandij insolentiam causatus, recusat comiter: & simul Regem rite venerans, Deum precatur, cuius gratia tantum sibi honoris habeat, satis vt illi diuinæ lucis opisque impertiat; quo eum bonus Rex sanctè casteque colat in vita, ac demum mortalitate exutus in omnem æternitatem perfruatur. Ad vltimũ, Rex Franciſco roganti abeundi potestatem facit, enixè eum precatus, vt subinde se interuiseret, Christiana mysteria edocturus. Simul annuit Xauerius; extemplo Rex, læto benignoque vultu, appositi cibi particulam sua manu illi offert, rogitans vt sumeret: nec ille, vt Regi morem gereret, abnuit. At nauarchus cęterique Lusitani, qui Xauerium circumsteterant, in genua pariter procubuêre vniuersi, grates agentes Regi, quòd tàm insigni honore Patrem inuitis Bonzijs affecisset.

Xauerium Rex inuitat ad prandium.

Rex de mensa offert Xauerio.

CAPVT

CAPVT XII.

Regem & populum Christianis mysterijs imbuit, Bonziorum audaciam frangit.

SEx & quadraginta dies Franciscus in vrbe Regia versatus est, summa ope in salutem institutionemque indigenarum incumbens. Præcipua cura erat, Regis animum imbuere Christianis mysterijs institutisque. Igitur eum sibi tam arcta consuetudine deuinxit, vt per id tempus Bonziorum nemini aditus pateret ad Regem. Quippe ingens illum pudor incesserat flagitiorum, quę auctoribus ac magistris Bonzijs admiserat. Ergo Xauerij suasu multa vitia exuit, amores ac delitias suas eiecit domo, pauperum inopiam contra Bonziorum præcepta beniguè subleuare ac fouere cœpit. Subinde ad corrigendos populi mores versus, infantium cædem, facinus illis locis vsitatum, aliaque multa scelera ac flagitia, Bonzijs auctoribus in mores inducta, paulatim seueriſſimis legibus prohibere: Xauerium, velut hominem cælo lapsum, sibiq; Superûm dono missum, suspicere: illum mirari vnũ, in illius ore, tanquam in speculo, cuncta flagitia, quibus Bon-

Rex suasu Xauerij corrigit sua & popularium vitia.

ziorum hortatu animum ſuum contaminauerat, verecundantem ſe intueri dictitans: itaque iam prope eſſe, vt fieret Chriſtianus. Nec verò Franciſcus ita Regi aderat, vt populo deeſſet; ſed ſui immemor, plebi forenſi concionabundus bonam dabat diei partem. Luſitani vix vnã poſt occaſum Solis ab illo auferebant horam ad pia colloquia; alteram ante lucem ad expiationem animorum. Quocirca Xauerius familiarium quoſdam, querentes quòd ſerò nimium ſe domum reciperet, enixè rogauit, ne ſe vnquam ad prandium expectarent, neque de die omnino numerarent in viuis; ingentem ſibi moleſtiam, ſi ſecus facerent, parituri. Nimirum ſuas epulas, quibus vnicè delectaretur, eſſe incolumitatem animorum: nullasque ſuas delicias eſſe maiores, quàm vel vnius Iaponis Chriſto ſe aggregantis ſalutem. Nec piæ eius auiditati diuina prouidentia parum indulſit. Ad eum magni fiebant concurſus, non plebis modò, ſed etiam nobilitatis, Bonziorumque. Quorũ vnus in primis nobilis ad Chriſti fidem acceſſit, ingenti rei Chriſtianæ bono. Saquaygiranus hic erat, Bonzius primarius, eruditione iuxtà & nobilitate inclytus. Qui cum Xauerio congreſſus, ad vltimum euictus rationibus, diuino

Cibi immemor inſeruit hominũ ſaluti.

Bonzius nobilis cõuictus, cõuerſusque ad Chriſtum, eius fidem in foro profitetur.

inſtin

instinctus numine, manus veritati dedit. Ergo omnium, præterquam oblatæ diuinitus veritatis, oblitus, propalã in medio foro, maximâ hominum frequentiâ, procumbit in genua: & manus oculosq; ad cælũ tendens, obortis lacrymis, quanta maxima potest voce succlamat: En tibi, IESV CHRISTE, æterne Fili præpotentis Dei, totum me dedo dicoque: & quod pectore concepi, libera voce profiteor. tu modò, quem vltro vocasti, ne repelle venientem. Inde, circumfusam Iaponum multitudinem madidis oculis circumspectans, adiecit: Vos verò ciues oro quæsoque, vt mihi & ignoscatis ipsi, & petatis ab alijs, quos obuios habebitis, vt ignoscant, quòd toties populo venditaui pro veris, quæ nunc vana esse intelligo. Hæc Bonzij clarissimi confessio mirè animos mouit indigenarum, plurimisq; exẽplo fuit Christianæ religionis amplectendæ. Satis constat, Xauerium ipsum Lusitanis domesticis liquidò cõfirmasse, vno die, si vellet, amplius quingenta Iaponũ capita baptismo ab se expiari posse. Cæterũ, quod in illo ardore animi vix credas, rem prudẽtius quàm auidiùs exsecutus est; omniq; ope operâque cauit, ne quid temerè, ne quid cupidè fieret, quod promptũ Bonziorum furorem in-

Quingẽti Iapones Christo conciliati.

Xauerij prudentia.

stigaret. Bonzios quippe, Christianæ rei infensos, iam pridem in Xauerium eiusque familiares ira stimulabat. Itaque iam populo suadebant, vt quando se perditum ire vellent, magnam à Francisco vim pecuniæ peterent, mercedem mutatæ religionis, ne gratis perirent. Quod Bonziorum consilium eò spectabat, vt nota in vulgus Christiani sacerdotis inopia multum de eius sanctitatis detraheret fama, tantum erat apud Iapones probrum egestas. Cæterùm nihil admodum proficiebat calumnia aduersus cognitam exploratamque veritatem: sed insuper eius cupidinem, velut aspersa aqua flagrantem ignem, vehementiùs inflammabat. Itaque hærere Bōzij, consilij inopes, & concitati irâ in omnes se versare partes. Cùm nihil eis ex sententia succederet, vltima experiri. Iam ipsi cũ Francisco sæpe congressi, è certamine vix discesserant, vt coram illo hiscere nõ auderent: iam absentis nomen falsis criminibus nequicquam obtriuerant: iam frustra cęlestes iras populo denunciauerant. Quocirca suam in animis ciuium auctoritatem exoleuisse cernentes, scilicet in rabiem versa, insanire ac furere cœperunt. Ac primò Xauerium probris ac maledictis onerare, putidum canẽ, egen-

Callidum Bonziorũ consilium.

Paupertas probrum est apud Iapones.

num omnium mortalium, humanorum cadauerum voratorem, per ludibriũ appellantes. Deinde in ipsum comitesque eius iactare minas, pericula intendere, nisi incepto desisterent. Infensaque illorum ira rabiesque eò demum erupit, vt consilia agitarẽt Franciſci Lusitanorumque, per tumultum ex composito excitatum, in foro interficiendi. Nec fallebant hæc Franciscum Lusitanosque. Sed ille maximum Dei donum ducebat, quod hostes minabantur; id modo cauens, ne improuidè præcipites ad iram animos incitarent: hi verò Regis præsidio tecti, inanes vesanorum hominum minas & insidias contemnebant. Ergo Bonzij, postquam vis non procedit, aliò consilia vertunt.

CAPVT XIII.

Bonziorum doctissimum, certamine coram Rege inito, vincit.

BONZIVS erat Ficarondonus nomine, vnus inter omnes doctrinæ famæ maximè inclytus: quippe XXX. ipsos annos in celeberrimo Iaponiæ Gymnasio interiores & reconditas ipsorum literas docuerat. Is cœnobio tum præerat Bon-

ziorum, ab eo millia passuum fermè xx. Hunc igitur Bungenses Bonzij ad certamen cum Francisco ineundum haud sanè ægrè perpulerunt, ratũ sibi pulchrum fore, si (quod procliue videbatur) coram Rege vicissẽt peregrinum Sacerdotem, à quo cæteros Bonzios victos esse constaret. Confestim igitur, sex septemúe doctissimis viris comitantibus, in vrbẽ Regiã aduolat. Peropportunè eo ipso tempore Xauerius Lusitaniáque Regem adierant, vt eum valere iuberent, postero die vela facturi. Dum grates pro se quisque agentes commeatũ petunt, repentè nunciatur Regi, Ficarondonum adesse cum lecta Bonziorum manu. Haúd sanè lætus (quod ex vultu notari poterat) is nũcius Regi fuit, verito ne Frãciscus ipsaq; veritas doctrinæ abundantiâ obruerentur. Ergo vt Regem consilij ambiguũ vidit Xauerius; causæ bonitate fretus, orare instítit, vt Ficarondonum illum, columen Bonziæ nationis, introduci iuberet; satis fidens, vt magna sit vis doctrinæ, maiorem tamen esse veritatis. Itaque tandem, annuente Rege, intromittitur Bonzius. Qui post vsitata venerationis officia, roganti Regi quorsum veniret, respondit; nempe vt Sacerdotem ex alio orbe peregrinum viseret, exploraturus quid tan-

dem hominis foret, quidúe afferret noui ex nouo Orbe terrarum. Hæc tantâ confidentiâ arrogantiâque intonuit, vt facilè eum ſuperbiſſimi Dæmonis miniſtrum eſſe ſentires. Mox defixo in Xauerium, à quo comiter ſalutabatur; oculorum obtutu, perfunctusque ſalutationis officijs, (horum Bonzij admodum ſunt liberales) ſupercilio pluſquàm Bonziano ſcitatur ex eo, an ipſum norit: negante illo, quippe qui nunquam antea eum vidiſſet; conuerſus ad comites; Apparet, inquit, nihil nobis negocij futurum cum iſto, qui Ficarondonum de facie non nouit. Exin Franciſcum intuens, Tenésne memoriâ, inquit, quas mihi merces Finoramæ vendideris? negabat ille habere ſe quod reſponderet de eo quod penitus non intelligeret: neque enim vnquam mercium inſtitorem fuiſſe, nec Finoramam vidiſſe, nec antea cum eo locutum. proinde quî conuenire, vt ei Finoramæ vendiderit merces? Bonzius liquidò affirmabat, planè id factum eſſe: illumque, niſi obliuioſus eſſet, vtique meminiſſe oportere. Quocirca rogauit eum Xauerius, vt, quoniam ſe memoria deficeret, ipſe ſuggereret. Tum verò ille ſanè fidenter, ac vultu inſitam ſuperbiam præferens, Redi mecum in

Bonzij ſuperbia.

Bonziorū deliramēta Pythagorica de migratione animorum.

memoriam, inquit: milleſimus & quingenteſimus annus eſt, cùm tu mihi centũ numero rudis ſerici ſaccos Finoramæ vendidiſti: quibus ego diſtrahendis lucri plurimũ feci. Hîc Xauerius ſeuerè pariter & comiter eũ intuens, ſcitari, quot annos eſſet natus: cumq; ille vnum & quinquaginta reſpondiſſet, vrgere Franciſcus inſtitit, quî tandem abhinc milleſimo & quingenteſimo anno mercator eſſe potuerit, qui ante alterum & quinquageſimum annum genitus non eſſet? niſi fortè tum, cùm mercaturam exerceret, natus non erat. Iam conſtare inter vos audio, inquit Xauerius, Iaponiam regionẽ ſexcenteſimo ab hinc anno incoli cœptam: quî igitur conuenit, vt ante mille & quingentos annos Finoramæ, quæ illis temporibus mera ſolitudo erat, exercueris mercaturam? At vide, inquit Bonzius, quãto notiora ſint nobis præterita, quàm vobis præſentia. Scito igitur (quoniam adhuc neſcis) nullum mundi humanique generis principium fuiſſe, nullum item extremum fore. Itaq; hominum animi, quippe immortales, in alia ex alijs deinceps migrant corpora tum marium tum feminarum, pro Lunæ cum Sole aſtrorumq; coniunctione, quæ tenera corporum membra fingit, formatque. Proinde men-

mentes, quæ valent memoriâ (cuiusmodi mea est) facilè reminiscuntur omnia, quæcunque in vita gesserint, cùm alia corpora animarent; obliuiosæ autẽ, qualem apparet esse tuam, non item. Haud sanè difficile fuit Xauerio, Philosophorũ Theologorumque disciplinis exculto, ista Pythagoræorum Platonicorumque somnia firmis refellere argumentis. Omnium igitur primũ ostendit, mundum æternum non esse, sed à certo tempore conditum: quippe cùm nec per se ipsum extiterit, nec conditori æqualis & coæuus esse potuerit. Conditum autem, & hominibus cæterisq; animãtibus instructum, ab omnium rerum parente & auctore Deo. Id cùm pluribus ostendisset, procliue ei fuit ostendere, animos quoque hominum principium habere; nec ante corpora, quorum formæ sint, extitisse: sed corporibus à Deo ingeneratos, ministerio sensuum corporumq; vti ad capessendas disciplinas. Quem enim adeò cæcum esse, quin videat, animos nec volentes cum tãti boni iactura damnoq; noua ac mortalia corpora subituros, & inuitos in custodias corporum ærumnarumq; societatẽ se daturos? Quid quòd ratio ipsa conuincat, apud æquissimum hominum Iudicem Deum pro meritis

Pythagorica commenta redarguit.

æterna vel præmia vel ſupplicia mortalibus vita functis conſtituta? vtique cùm ea viuis non perſolui ſatis appareat. Hæc Franciſcus euidentibus rationibus, appoſitis ſimilitudinibus & exemplis cùm illuſtraſſet; Rex quidē ac Proceres illi aſſentiebantur, illa planè conſentanea eſſe, ſecundis acclamationibus declarantes. at Bonzius, etſi omnium iudicio euictus, tamen ab inſita animo ſuperbia pertinaciáque repugnabat; ne, ſuo quoque iudicio conuictus, victoriam aduerſario cedere videretur. Deſerta itaque mundi animorumque cauſa, acriter inuehi in Xauerium cœpit, qui præpoſteram libidinem, tanquam nefarium flagitium, acerrimè accuſaret. Satis quippe conſtare inter omnes, licere illam Iaponum legibus, quæ tamen homicidia, adulteria, furta grauiſſimè vindicent. Ad quæ Xauerius, cùm planum feciſſet, nefarium illud luxuriæ genus naturæ, rationi, propagationi ſobolis, bonis moribus vel maximè aduerſari; reſpondit minimè mirandum eſſe, legum Iaponicarū latores, hoc ipſo vitio obcæcatos, eius fœditatem non vidiſſe; aut, ſi viderint, legi non coërcuiſſe in alijs licentiam, quam ſibi vellent eſſe communē. Cæterum, vt nulla Iaponum lex id vetet, certè naturæ legem, in animis homi-

hominum impressam, ipsamq; rationem (nisi malo vsu deprauata sit) planè vetare. Maximo argumento esse, quòd in talibus maximè flagitijs tenebræ ac recessus quærãtur, arbitrorumq; oculi summa ope fugiantur; & simul quòd maximè promptũ sit in probris, si quid tale obiici possit. Iam Ficarondoni pertinacia omnium iudicio conuicta cedebat veritati: ille tamen, quoniam rationes eum defecerant, infestis clamoribus proteruiùs etiam quàm peruicaciùs decertabat. Mouit arrogantissimi hominis violentia Regem pariter Satrapasq;. Itaq; vniuersi acclamare cœperunt, si bellandi causa venisset, in Amangucianum Regnum facesseret, quod tum foret in armis: ibi prælij copiam illi non defuturam. nam ipsis pacem & otiũ esse cordi. Quòd si disputandi gratia accessisset; abstineret iracundiâ pertinaciaque: imitaretur peregrinum Sacerdotem, quo cum disputaret: eius vtique moderationem modestiamque in disserẽdo, ipsi exemplo esse debere. Tum verò Bonzius, vt præceps ingenio in iram erat, prouectus intemperantia linguæ in maledicta Procerum Regisque, furere debacchariq; cœpit. Ergo Rex, accensus irâ, confestim exturbari hominem Regia iubet, sanctè adiurans,

Bonzij procax peruicacia.

nisi sacerdotij reuerentia obstaret, ceruices eius frangi fuisse iussurum.

CAPVT XIV.

Francisci constantia in consternatione Bonziorum.

HÆc tam insignis ignominia Bonziorum nomini (vt ipsi interpretabantur) inusta, seditionem eorum maturauit. Itaque ex composito omnium fanorum valuæ in vrbe Regia clausæ; populus Proceresque sacris prohibiti: iamque res prope seditionē etiam plebis venerat; cùm Rex prudenti dissimulatione & gliscentem Bonziorum consternationem, & multudinis motum, facilè sedauit. Inter hæc Lusitani, quà populi tumultum, quà Bonziorū iram veriti, strenuè se in portum receperant: auctoresque fuerant Xauerio, vt ipse quoq; tempori cederet, seque impendenti periculo eximeret. Cæterum ille, Catechumenorum orbitatem causatus, morem eis gerere abnuerat. Itaque Lusitanis Francisci vicem solicitis, ne talem virum proderent barbaris, placuit Gamam ipsum in vrbem redire, qui inde eum abstraheret priùs, quàm aliquid acciperet incommodi:

Bungensis Regis prudentia.

modi: ipsos nauim in altum prouectam in anchoris habere, quoad Nauarchus cum Xauerio remearet. Gama igitur paruo nauigio impigre in vrbem reuectus, Franciscum in humili tecto reperit apud indigenam Catechumenum diuersantẽ. Protinus illi mandata Lusitanorum exponit, multis rationibus suadens alternis roganscq;, vt imminentem eius capiti Bonziorum procellam vitaret. At ille non solùm ad pericula interritus, sed etiam mortis pro Christo oppetendæ auidus, O fortunatum, ait, si cui nostrûm contigerit, id ipsum subire, quod tantopere exrimescis! Equidem sat scio me tam insigni decore dignum non esse: cæterũ, si indigno Deus indulgeat, non recusem. Proinde, quòd me tam impensè monetis, vt fuga saluti consulam, grates ago habeoq; amori vestro; monitis parere nec debeo, nec possum. Quæ enim pernicies accidere potest maior iis, quos modò Christo genuimus, quàm desertos à parente iræ ac furori obijci Bonziorum? Quid porrò optabilius Bonziis, quàm cedere eorũ minis, qui argumentis non cesserit, & turpi fuga partam de ipsis victoriam fœdare, prædam omittere? Ego verò nullo modo committam, vt meus timor nefarios Christi hostium conatus iuuet. Cum his

Xauerij fortitudo animi.

"his quippe nobis res est, quibus nostra fi-
"ducia terrorem incutiat, formido confir-
"met audaciam. Agedum igitur, quoniam
"quid animo meo fixum ac statutum sit,
"non ignoras: reuertere ad socios, tuum
"reditum præstolantes. Video, quid tu il-
"lorum mercimoniis debeas: sed idem
"sentio quantum egomet debeam tam be-
"nigno ac misericordi Deo, qui pro mea
"cæterorumq; mortalium salute mortem
"occubuit, *mortem autem crucis.* Hęc, ma-

Nauarcho auctore Lusitani cum Xauerio periculum subeunt.

nantibus lacrymis, tantum verborum vi animiq; sensu dixit, vt Gama, nihil contrà hiscere ausus, attonito similis ad nauim reuerterit. Igitur, cũ Lusitanis quid actum foret renunciasset, adiecit: Debere se, ex pacto, illorum merces ad Cantonem Sinarum portum deuehere: proinde onerariam eis permittere ad suum arbitrium vsuris. Certum sibi ac fixum esse redire in vrbem, ea mente, vt vel tegeret Xauerium, vel cum eo caderet. Permouit pios Lusitanorum animos egregia Nauarchi fides. Itaque, collaudata eius consilio, certatim ipsi quoq; semet in glorioſi periculi societatem offerunt. mox, obuersa prora, portum repetunt, rei exitum expectaturi. Is nuncius simul Xauerium ca-

Bonzij audaces ad-

techumenosque erexit, simul afflixit fregitque Bonzios, hominum genus vt ad-

uersus timidos audax, sic aduersus audaces timidum.

uersus timidos, timidi aduersus audaces.

CAPVT XV.

Noua de Principe Bonziorum victoria.

BONZII ergo ab aperta vi ad suas artes versi, coëunt frequentes ad Regẽ. Instant, vt intermissum Ficarondoni cum Francisco de religione certamen extemplo integrari iubeat. Ægre id scilicet Rex, sed tamen certis conditionibus concessit. Vt sine clamoribus & iracundia res gereretur. Vt ad res controuersas dijudicandas certi arbitri ex alio genere quàm Bõziorum constituerentur, quorum munus foret, quæ confirmanda essent, iudicare, & argumentationes ad rectæ rationis normam dirigere. Vt post disputationem de vnoquoque capite religionis staretur iudicio arbitrorum auditorumq; : quodque plures eorum iudicassent, id haberetur firmum ratumque. Denique ne Bonzij aut ipsi per se, aut per alios impedirẽt, quominus, qui si vellent, Christiana sacra susciperent. Has conditiones non tam probarunt Bonzij, quàm, quia reijcere non poterant, acceperunt. Postero igitur die

Disputationis conditiones.

die Ficarondonus cum amplius tribus Bonziorum millibus in Regiam venit: ad bellum cum exercitu proficisci cum diceres. At Rex omni ex numero quatuor dumtaxat admisit, causatus periculum tumultus & infamiæ Bonziorum; quibus haud sanè decorum foret, si tria ipsorum millia cum vno peregrino Sacerdote disputasse fama ferret. Nec Lusitanorum studio Francisco defuêre. Quippe ad noui certaminis famam exciti, in vrbem reuehuntur, maiore, quàm antè, ornatu corporum insignes. Et eorum splendor eximiaque aduersus Xauerium veneratio, Bonziorum oculos perstrinxerunt. Vt in consessum ventum est, Rex percontari ex Ficarondono, quid tandem causæ afferret, cur nouam ex alio orbe allatam religionē in vrbe Regia vulgandam non esse censeret. Cui ille, iam probro mitior factus, placidè respondit, causam in promptu esse: quòd nihil illâ inimicius foret auitis religionibus, Reipublicæ, nationi Bonziorum, quæ tam sanctè castèque Deos semper coluisset, coleretq; Enimuero eius rei grauissima Iaponiæ Regum iudicia ac testimonia exstare: vt nefas esset aliunde ipsos salutem petere, quàm vnde patres maioresque eorum per tot secula petiissent. Ad ea iussus ab Rege Fran-

Noua Lusitanorum studia erga Xauerium.

Franciſcus dicere, deſiderauit ordine ac ratione pugnam inſtitui. Quocirca Regem orauit, vt quando Bonzij ſe oppugnatum vltro venirent; ſi videretur, Ficarondonum nominatim exponere iuberet, quæcunque ipſe cæteriqúe Bonzij improbarent ex iis, quæ ab ſe docerentur; vt poteſtas foret ad ſingula reſpondendi. Ad hoc rogauit, vt, vitandæ contentionis gratiâ, quod ipſemet Rex cum maiore arbitrorum parte de rebus controuerſis ſtatuiſſet, id ratum, firmum, fixumque eſſet. Annuit Rex Franciſci poſtulatis: itaque fieri iuſſit: nec Bonzius abnuit. Quærit ex eo Ficarondonus, cur ſanctiſſimis Iaponum Diis peregrinus Sacerdos obtrectaret. Et ille, quia eos iudico tam inſigni ac diuino indignos nomine, quod recta ratio proprium dicauit ei, qui naturâ æternus & immortalis eſt, quique rerum omnium parens cælum ac terras condidit, regitque. Dei quippe infinitam vim ac poteſtatem humanarum mentium vix ſuſpicio attingere valet, nedum capere cogitatio. Itaque pauca hæc, quæ oculis cernimus, cæleſtium orbium aſtrorumque motus, certæ ac ratæ temporum, frugum, fructuumq;, ac cæterarum rerum vices, illùm, qui mundum hunc ab ſe conditum adminiſtrat

strat ac regit, verum germanumq; Deum esse clamant. Nam Xacam, Amidam, Gironem, aliosque qui à vobis in Deorũ numero habentur, vestra quoque historiarum monumẽta docent, homines præpotentes opibus ac mortales fuisse. Hanc Xauerij ingressionem secunda Iudicum admurmuratio excepit. Itaque Bonzium contrà dicere parantem Rex porrò pergere ad alia iubet. Id quippe iam ab arbitris iudicatũ: eorum iudicio standũ esse.

Chirographa collybistica Bonziorum.

Igitur ille percontatur ex Frãciſco, cur tãdem improbaret chirographa collybistica Bonziorum, quibus pecunia mortuis curaretur in cælo: præsertim cùm illorum beneficio vita functi apud superos repentè diuites existant, cæteroquin egẽtes futuri. Ad ea Xauerius diuitias ait mortalium euntium in cælum non Bonziorum chirographis, sed rectè factorum meritis, contineri. Rectè autem facta esse, quæ recta ratio, veraque religio pepererint: æterno vtique illi Deo, qui pro meritis præmia cuique persoluat, grata acceptaque. Veram porrò germanamque nullam esse religionem, nisi Christianam, quæ verum Deum castè pieque colat. Christianam autem ex eo appellatam, quòd à Christo Dei Filio sit mortalibus tradita. Christus enim, inquit, pro homi-

nibus

nibus homo factus, egregiam illam doctrinam deuocauit è cælo: & miraculis clarus, præceptis cælestibus humana imbuit pectora. Ad vltimum, pro salute mortalium, mortem oppetiit, eorum scelera suo sanguine luens. Proinde quicunque Christianis mysteriis expiati, Christi præcepta ad extremum vsque spiritum custodierint, his demum aditus patet in cælum ad vitam immortalem, ac bonis omnibus circumfluentem. Neque verò auara angustaque Christianorum religio est, similiter vt Bonziorum: non excludit cælo pauperes, non mulieres, si modò Christianè pieque vixerint; quibus tamen Bonziorum siue auaritia, siue superstitio, cæli iter intercluſit. Ex quo facilè apparet, Bonziorum rationem ad emolumentum vtilitatemque ipsorum magis, quàm ad religionis veritatem, dirigi: eisque suum quæstum potiorem esse, quàm DEI cultum, salutemque populorum. Nam cùm DEVS cæli terrarumque dominus feminas iuxtà ac mares, pauperes æquè ac diuites procreauerit; quid est causæ, cur non eosdem, si honestam piamque vitam coluerint, sine vllo discrimine saluos ac beatos velit? Hîc Rege cæterisque arbitris vehementer Francisco assentientibus, ingens Bonzios incessit

Bõzij pauperes & mulieres cælo excludunt.

incessit dolor pudorque, victos se Regis Procerumque iudicio è certamine discedere indigne ferentes. Is enim finis disputationis fuit. Haud tamen eorum pertinacia victa. Alij deinceps Bonzij doctrinâ eloquentiaque insignes, ne debellati viderentur, bellum aduersus Xauerium integrant. Itaque eum ad populum verba facientem multis sanè ac variis interrogationibus vrgere cœperunt. Tenuit id certamen quinque ampliùs dies: nec vnquam Rex abfuit, seu disputationis fructum capessens, siue hospitem in suam fidem receptum sua auctoritate tectarus. Qui præclara sanè & consentanea Franciſci responsa pertinaciùs quàm veriùs oppugnari à Bonziis indignè patiens, acerrimum patronum se præbuit veritati. Ergo vociferantes cateruatimque ruentes in Xauerium Bonzios inhibuit, clamans, si quis religionem rectæ rationi congruentem explorare velit, hunc scilicet haudquaquam oportere, similiter vt illos, abhorrere à ratione. Et surgens, Franciſcum manu prehensum, Dynastis prosequentibus, ad hospitalem eius deducit domum. Id verò non magis Xauerio, Christianæque religioni pulchrum & glorioſum, quàm Bonzio nomini turpe & ignominioſum fuit: nouaq; igno-

Noua disputationes cum aliis Bonziis.

Rex deducit Xauerium ad hospitium

minia

minia nouam insuper iram infestis eorum animis mouit. Ergo furore amentes palàm fremere, & magnis vocibus vota facere, vt Rex fulmine ictus deflagraret; quando auitam religionem, tot Regum auctoritate firmatam, peregrinæ probrosæq; sectæ posthaberet; & Bonzij nominis auctoritatem putido, vago, & ignobili homuncione duceret leuiorem. *Bonziorũ rabies.*

CAPVT XVI.

Amanguci Bungiq; Reges conciliat nomini Christiano.

INTER hæc Franciscus rebus præsentibus lætus (Deo aduersa secundis miscente) quæ Amanguci varie gesta essent post discessum suum cognoscit. Iam Cosmi Turriani labor non minùs feliciter in Bonziis coarguendis, quàm in excolendis neophytis, versabatur; cùm intestinum bellum, repentè natum, cuncta turbauit. Præpotens quidam Dynasta Regem suum magna armatorum manu ex improuiso adortus, exegerat regno. Et ille haud ignarus quæri se ad necem, ne in hostis popularis sui potestatem viuus peruenire, sibi ipse mortem consciuerat. Interea in tumultuante ciuitate nulla facies

facies mali deerat, cùm armatorum crudelitas ac licẽtia, per omnes ordines atq; ætates vagata, etiam in ipsa sæuiret tecta. In tot cædibus atque incendiis, Christianos, eorumque magistros, infesti Bonzij haud dubiè oppressissent, nisi illos diuina prouidentia præsenti ope texisset. Cæterùm sub Regis cædem ex tam trisli bello læta repentè pax. Regni primores, compositis rebus, Bungensis Regis germano imperium per Legatos deferunt. Xauerius ergo nouum Regem Amangucianis neophytis conciliandum ratus, Bungi Regem adit, orans, vt Societatis Patres Christianosque, Amangucij incolas, fratri commendaret suo. Fecit Rex impensè quod rogabatur, sic prorsus, vt nouus Amangucij Rex Francisco prolixè omnia polliceretur. Nec promissum fefellit. Et Bungensis Rex, vt facta pondus adderent verbis, protinus, quod fratri suadebat, ipsemet in suo regno facere instituit, neophytos fouens, & certum Francisci sociis Bungum venturis domicilium destinans. Cæterùm, quominus religionem, quam tantopere probaret foueretque, ipsemet amplecteretur, amittendi per seditionem Regni metus obstabat. Quocirca Franciscus eum ad Christi cultũ pellicere frustra conatus, postquam in irri-

Rex Bungi domicilium Societati Iesu destinat.

iritam spem tempus teri sensit, remque nondum maturam esse vidit; aliò consilia vertit, curasque. Porrò sub Xauerij digressum Rex, obortis lacrymis, Lusitanos, qui eum comitabantur, intuens, Ego verò, inquit, talem vobis comitem ac socium inuideo, quo ipse orbatus lacrymas tenere non possum: præsertim cũ verear, ne hoc vltimum sim eum visurus. Tum Xauerius, gratiis Regi impensè actis de beneuolentiæ erga se indiciis, ait, se verò, si vita suppeteret, breui, Deo approbante, ad eum vtiq; rediturum. quod promissum manantes Regi lacrymas absterfit. Subinde Franciscus sermonem de Christiana religione ingressus, reuocat illi in memoriam, quæ maximè salubria censebat esse, enixè monens, vt memor se mortalem, secum animo reputaret, quàm multa piacula (nisi ea viuus expiasset) eius mortem essent consecutura. Sic autem in animum induceret suum, quicunque alieni à Christi fide extremũ diem obierint, eos haud dubiè æternas apud inferos sustinere pœnas: qui verò Christianam religionem animo factisq; seruarint, Christi beneficio ac munere beatos in cleo pfrui quo sempiterno. Hæc Francisci verba adeò Regis perculêre pectus, vt bis inter audiendũ integrato fletu viua

Regis fletus in digressu Xauerij.

Francisci hortatio ad Regem.

vim profunderet lacrymarum. Xauerius igitur, Rege valere iusso, tandem abeo diuellitur. Subinde catechumenos maturi reditus aut certè Vicarij spe solatus, recedit vrbe, plenus spei fiduciæque. Quippe Regem ac bonam populi partem proclines ad Christi fidem relinquebat. Magna vtique eum tenebat spes, talis Regis gratiam illis locis Christianæ rei præsidio futuram. nec fefellit. Ex quo Bungi Rex in Lusitanorum amicitiã venit, Christianæque religionis tutelam suscepit, vno semper tenore fidem & officium coluit. Franciſci sociis eò destinatis commodam in suo regno attribuit sedem, & ad Regum finitimorum familiaritatẽ gratiamque commendatitiis literis aditum aperuit. Ad hæc Euangelij propagationem, ac Franciſci socios, in maxima temporum varietate fouit, ingenti Iaponiæ bono suoq;. Quippe Christiana res, Ethnico Rege fauente, magnis deinceps auctibus creuit. Ipse autem, Christi benignitate qualecunque meritum suo tempore remunerante, non modò quatuor alia regna paterno adiecit, verùm etiam trigesimo ferme post Xauerij obitum anno repentè factus est Christianus. Nec nihil ea res ad Franciſci demortui meritum decusque pertinet. Rex cùm rite baptizare

Bungensis Regis studium tuendæ propagandæque religionis Christianæ.

Bũgi Rex, cum bapti

zaretur, siue suæ erga Franciscum venerationis memor, siue etiam illi, secundũ Deum, tantum Baptismi beneficium debere se testatus, Franciſci potissimùm nomen assumpsit. Sapientissimi Regis exemplum auctoritatemque plerique; Procerum, nonnulli etiam Dynastarum secuti, quibus ille non minùs pietate, quàm dignitate præstitit. Huius Legatum ad Gregorium XIII. Pont. Max. Deus nostræ ætati nuper dedit, vt videremus. Cũ iuuenes Regij à tribus Iaponiæ partim Regibus partim Dynastis Christianis, Romam destinati, Pontificem Romanũ, religionum Antistitem, gentiumque omnium parentem, rite agnouerunt: eorumq; aduentum ex alio orbe terrarum, reditumque in patriam, non modò Roma ipsa, sed etiam Italia atque Hispania summis celebratunt studiis. Quippe illi, quacunque transibant, summis iuxta infimisque vt inauditum post hominum memoriam, sic incundissimum præbebant spectaculum: ingentique concursu, admiratione, fauore hominum passim excipiebantur, cum plausibus, clamoribus, cæterisque effusæ lætitiæ argumentis, vt cum illis Xauerij, qui primus Iaponiam Euangelio imbuit, memoria triumphasse videatur. Cæterùm illa tem-

zaretur, Franciscũ se appellari voluit.

pestate vna Xauerium solicitabat angebatq; cura, quòd apud nobilitatem Iaponicam (cuius nomen in vtramq; partem apud plebem plurimum valeret) nihil admodum profeciſſet, nullo Procerum nobiliumque salubria consilia animis accipiente. Aduersabatur negocio primùm Sinarum, à quibus Iapones religionẽ petitam habebant, auctoritas, ad quam conuicti Bonzij Bungenses iuxtâ & Amanguciani confugiebant, illud vulgò iactantes, Si vera esset Christiana religio, cur eam non probassent Sinæ? Deinde Regis Bungensis obstabat exemplum, qui prudentiæ & eruditionis fama clarissimus, Christiana sacra & instituta quia non suscipiebat, ipse suo iudicio damnare videbatur. Franciscus itaque cùm videret, nisi expugnata Sinarum superstitione, Iaponum animos capi non posse; decreuit ipsam inuadere arcem, satis fidens, Sinis in Christi castra compulsis, eorum auctoritatem Iapones haud ægre secuturos.

Cur Sinas adire decreuerit.

* * *

HORA

HORATII

TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

Sinas adituru, Indiam repetere statuit.

Sinarum descriptio ac mores.

SINARVM fides à Iaponia, quà breuissimus traiectus est, non ampliùs CC. passuum millibus distant. Regnum in continenti longè amplissimum pacatissimumq; est totius Orientis. Non alia regio pluribus, maioribus, opulentioribus frequẽtatur vrbibus oppidisque. Nec ea populorum modò, omniumque rerum vbertate atq; copia, sed etiam ingeniis liberalibusque studiis abun-

dat. Vnius imperio paret vniuersa, omnibus Regis nutum intuentibus. Constat quippe, nulli vsquam Regi toto orbe terrarum, neque populos, neque Magistratus, magis dicto audientes esse. Regem porrò ipsum, moderationis potiùs quàm potestatis memorem, non ad libidinem atque arbitrium suum, sed de Senatus sententia & ex patriis Legibus omnia administrare. Rempublicam magis quàm Regnum esse credas, adeò consilium & ius dominantur. Gens porrò ipsa similiter quidem vt Laponica alba est, & ingeniosa; cæterùm non similiter dedita ludio armorum. Bonzij autem Deorum Antistites, senescente sanctitatis eorum opinione, iam nullo apud Sinas erant honore ac pretio. Non alia ferme natio ad Christi religionem aptior, nisi luxus & scilicet Dæmonis dolus obstaret. Nam Satanæ suis rebus timentis operâ omnis, quasi sub signo & claustris, tenetur regio, Euangélij præconibus prorsus exclusis. Antiquissimis quippe Sinarum legibus peregrini omnes, præter Legatos, aditu prohibentur. Si quis iniussu Regis accesserit, capitale est. His rebus compertis, Xauerius rationem inire cœpit insinuandi se in Sinas. Cogitanti illud occurrit, vt in Indiam reuersus, cum Prorege Goan-

Sinarum regio clausa Euangelio.

Goanoque Episcopo ageret de legatione ad Sinarum Regem destinanda: ipse Legati comes, patefacto introitu, Euangelium Sinis inferret. Atq; hoc ipsum, quòd tot populi ac prouinciæ vnius regerentur imperio, propagandæ faciliùs religionis pignus à Deo habere videbatur. Proinde non desperabat fore, vt (quod olim Romano imperio euenisset) ab ipso Rege & capite orsa religione in omnes Sinarum gentes; ac velut Regni membra, manaret. Biennium totum iam in Iaponia versatus erat: præcipuisque in Regnis non solùm Christo greges, sed etiam sedes Societati quæsierat; cùm cœpit de reuersione in Indiam cogitare. Præter eam, quam diximus, Legationis mittendæ causam, suorum quoque respectus & cura domum illum aliquando reuocabat: non tam quòd locorum longinquitate ac suorum desiderio commoueretur, quàm quòd committendũ non putaret, vt Ethnicos ad Christum aggregans, commissum sibi à Christo & ab Ignatio desereret gregem. Etsi enim absens per literas, quæcunque à Sociis gererentur, identidem cognoscebat; tamen subibat animum illa cogitatio, frontem (vt dicitur) esse occipitio priorem; ac sedulos pastores suis magis oculis, quàm alienis,

Cura Sociorum.

greges suos lustrare oportere. Itaque statuit Indicos Socios, quibus præerat, longo interuallo reuisere; ac, delectu habito, ex eis aliquot submittere in Iaponiam: ipse autem, rebus compositis, & Legatione instructa, pariter cum Legato in Sinas penetrare.

CAPVT II.

Sinas petens, abreptam vi tempestatis scapham precibus recuperat.

LVSITANÆ ergo nauis Sinas petentis occasione inuitatus, simul cum Bungensis Regis Legato, qui Proregi Indiæ ferebat dona, conscendit, Nouembri mense, anno huius seculi L I. Ex Iaponia Matthæum & Bernardum indigenas, ab se baptizatos, secum deduxit, simul specimen gentis Iaponicæ, simul idoneos maiestatis Christianæ spectatores Romam deinde missurus. Nimirum, vt Romanæ in primis Ecclesiæ ornamentis opibusque exploratis, domum reuecti conciliarent nomini Christiano apud Iapones dignitatem, commemorando aliis quæ ipse oculis subiecisset. Prospero inde cursu vectos Lusitanos sanè varia & miraculis insignis nauigatio excepit. Septimo

ptimo quàm soluerant die, subirò atrox tempestas coorta nauim in ignota nautis maria vi æstus abripuit; cæcisque in fluctibus errantem, cum præsenti periculo naufragij, transuersam egit. quippe adeò spissæ cælo intendere se nubes, vt penitus conderent Solem. ita vix vsquam interni-tente luce, perpetua penè nox quinque totos tenuit dies. Quo tempore Franciſci sedulitas, non modò sanctitas, enituit. Ille non verbis magis quàm exemplis ad iuuanda nautarum ministeria cæteros incitare: ille nocturnis iuxtà & diurnis laboribus nemini cedere: ille ægros animi solari, & spe salutis excitare torpentes. Ducem illum ac nauarchum diceres. Porrò sæuiente vento, & maiores voluenteiam fluctus, gubernator ne, quod euênit, repentina procellæ vis scapham auferret, validis eam rudentibus ad onerariam religari iussit. Nauantes operam scaphæ (erant facilè XV. præter Saracenos duos) nox oppressit. Nec ita multo pòst, abruptis retinaculis, scapham violenta tempestas abstulit tanto impetu, vt momento penè temporis omnium conspectum effugeret. Nauarchus igirur illorum miseratus vicem, actumque de oneraria omniumque salute ratus, nisi scapha reciperetur, cursum dirigit eo, quò

Francisco periclitāti oneraria operam nauat.

illam ferri sensérat. Cæterùm, exasperato fluctibus mari, nauis obuallata vndis ingenti procella incessitur, ac penè demergitur. Ad nautarum vectorumq; clamores B. Mariam inuocantium excitus Xauerius, ex Nauarchi cubiculo, vbi tum Deo supplicabat, accurrit. Erant vectores nautæque alij super alios strati, oneraria penè obruta ad vltimum periculi venerat. Ergo ille, non tam sua quàm sociorum vice solicitus, exclamat: O IESV CHRISTE, Deus cordis mei, obsecro te perquinq; illa vulnera, q̃ tibi in cruce nostri amor inflixit, *Famulis tuis subueni, quos precioso sanguine redemisti.* Mirum dictu: repente fluctibus exsuperatis nauigium emersit, cunctis diuinum auxilium agnoscentibus. Proprio periculo discusso, ad alienum discrimen curæ omnium versæ. Vt quisque cognatos aut necessarios in scapha habebat, certatim eorum casum deplorare cœperunt. Inde, cũ aliquandiu in desiderio suorũ hęsissent, in ipsos miseratio vertit. Quippe in eo mari iactabãtur, vbi cum scapha etiam spes salutis amittitur. Xauerius ergo vniuersos collacrymantes ac solicitudine penè exangues intuens, bonum habere eos animum iubet; ac prædicit fore, vt ante triduum filia remearet ad matrem. His verbis

Nauim penè obrutã periculo eripit.

Vaticinatio de scapha ad onerariam reditura.

verbis per ambages significabat, scaphã ad onerariam redituram. Haud credita vulgo res, nõ tamen eos spes omnino deseruit. Postero die prima luce Franciscus lætò vultu prodit in medium: & Nauarchum comiter salutatum rogat, vt iubeat aliquem, malo conscenso, speculari, num scapha compareat. Ad hæc senior quidã & experiens nauta (Petro erat nomen) respondit illudens, tum demum receptũ in scapham amissam, cùm amitteretur altera. Cui Franciscus: An verò censes, Petre, quidquam Deo esse difficile? atqui ego non diffido, Dei benignitate, & Deiparæ Malacensis, cui tria sacrificia voui, præsidio, scapham cum miseris illis incolumem propediem adfuturam. Subinde vbi renunciatum est ex malo eam non conspici, in cubiculum se supplicabundus abdidit; ibiq; lacrymans bonam diei partem extraxit precibus. Exin procedit in publicum, læta nuncians; ipsos propediem scapham reducem esse visuros. Porrò Nauarchum rogitat, vela demittat, scaphã opperiatur, haud dubius omnes qui essent in ea, ac præcipuè par illud Saracenorum, Dei Deiparæque ope saluos fore. Abnuere Nauarchus, reclamare cæteri, simul quòd frustra iam expectaretur scapha, simul quòd fine manifesto peri-

culo onerariæ expectari nequiret. oberrabat quippe oculis imago recentis periculi. Cæterùm nauarchus tandem Franciſci precibus fatigatus, dolones, quibus tum ſolis vtebatur, ſubmitti pauliſper iubet. Intermiſſo temporis ſpatio, cùm nihilo magis, quàm antè, ſcapha conſpiceretur, & iam periclitari ipſa videretur nauis, ſæuiente adhuc mari, tolli propere vela imperat. Inſtare Xauerius, rogitare nauticos, vt adhuc paululum præſtoientur, liquido affirmans, ſcapham, nullo periculo onerariæ, paulo pòſt affore. Cumque nautę deſperata re, ac ſtimulante metu, nihilominus vela ſuſtollerent; accurrit Pater manuq; antennæ iniecta, inhibitos per Chriſti mortem ac vulnera obſecrare inſtitit, ne pigeret etiamnum morari parumper. Morem gerunt illi, ipſe ſe ad numen orandum dat. Inter hæc eius rogatu Antonius Dias faſtigium aſcenderat mali. Is longè lateq́ue ſpeculatus, nihil diſpicere ſe renunciat. demum rogat Xauerium, vt ſibi bona cum eius venia liceat deſcendere. Ille contrà rogare, vt parumper adhuc moraretur. Et ſimul ipſe, ſublatis in cęlum manibus, Deum enixè precatus, nauarchum cæterosq; bono eſſe animo iubet. Interea nauis expectãs, quaſi Franciſco periculum præſtante, ingen-

tibus agitata fluctibus impunè fluitabat in salo. Iamq; per tres ferme horas dilata omnium expectatione, pro desperata res erat; cùm repentè Dias scapham apparere atque aduentare proclamat. Tum verò læti omnes pro se quisq; Deo Francisco-que gratulari cœperunt. Vt scapha in conspectu omnium fuit, confestim ad eam excipiendam nauis in obliquum statuitur. Et illa, Deo scilicet ducente, rectà ad onerariam tendit. Aduentanti alacres nautæ funem, de more, eminus inijcere parabant, cùm Xauerius, Nihil fune opus est, inquit: ipsa per se, sua sponte, accedet ad onerariæ latus. Idq;, omnibus miraculo attonitis, ita euênit: atque ita aptè se applicuit, vt miseri illi commodè exciperentur. Quin etiam in mediis fluctib⁹, retinente nemine, tamdiu stetit, quoad religaretur ad nauim. vt satis appareret, eiusdem, cuius adducta foret, precibus eam retineri. Mira deinde res, ac penè fidem excedens, traditur. Fernandus Mendes Pintus, Lusitanus honestus & grauis, comes Francisci peregrinationis ex Iaponia in Sinas, & periculi socius fuit. Is cæteris, quæ exposuimus, enarratis auctor est, reduces illos in onerariam receptos, cùm vellet nauta scapham inanem iam ac religatam submouere, in-

Scapha sua sponte ad onerariam se applicat.

hibuisse clamantes, vt manum priùs Xauerio porrigeret, qui adhuc in scapha resideret. respondenti nautæ Xauerium in naui esse, ac fuisse ante ipsorum reditum, certatim illos affirmasse, nimirum quamdiu ipsos in scapha tempestas agitasset infesto vagantes mari; Franciscum adfuisse; cunctosque solantem, & ad spem salutis excitantem, scaphæ cursum ad onerariam direxisse. Tum demum intellectū est, Francisci pro illorum salute supplicantis speciem eis præstò fuisse (quod & de S. Nicolao Myreensi Episcopo memoriæ proditum est) vt appareret cuius ope à præsenti exito seruati forent. Res omnium vectorum nautarumque sermonibus celebrabatur. At Xauerius diuinum id opus non suum esse prædicans, gubernatori nauis denunciat, vt velà impigre expediat, haud ita multo pòst, sedata tempestate, secundis ventis vsurus. Nec prædictio incassum cecidit. Vix nautæ vela aptauerant, cùm repentè venti vis ac procella cecidit: mox tranquillitas secuta est, secundaque aurâ prouehi nauis cœpit. Et scaphæ salus valuit in primis ad Saracenorum, qui cum illâ periclitati pariter fuerant, salutem. Quippe tam euidenti miraculo motis superuenit Xauerius. Ab eo haud ægre ad Christi fidem

Fr̃ciscus, cùm esset in naui et iam in scapha eodem tẽpore versari visus.

Prædicit tranquillitatẽ maris.

dem

dem pellecti, & post institutionem baptismo expiati, vt eidem, secundùm Deum, & corporum & animorum salutem deberent. Nauis porrò, secunda tempestate vsa, Cinceum Sinarum portum tenuit, quem petebat.

CAPVT III.

Portum Sinarum, & Malacense iter vaticinationibus insigne reddit.

IBI Franciscus in terram egressus peropportunè Iacobum Pereriam, amicissimum suum, virum nobilitate ac diuitijs clarum, offendit, propediē Indiam versus vela facturum. Salute accepta, redditaque, cum ingentibus beneuolentiæ signis atque lætitiæ, Franciscus de ratione ad Sinarum Regem penetrandi eum consulens, suum consilium expromit. Et ille, vt erat homo prudens, taliumque rerum peritus, optimum factu censuit curare legationem atque insuper munera ab Indiæ Prorege ad Sinarum Regem exprimere. Extemplo auxilium consilio adiicit; & ad eam rem (adeò animum eius amor pariter Xauerij religioque stimulabant) suam ipse operam, nauim, fortunas offert Xauerio, non speciosa

Iacobi Pereriæ eximia munificētia.

oratione magis quàm propensa voluntate. Et dictis facta munificentiora adiecit. Subinde certum hominem cũ eo Goam destinat, triginta aureorum millibus in eam rem assignatis. Franciscus, gratijs impensè actis, præmiũ Pereriæ & à Deo precatur, & repromittit ab Rege. Inde Machaum, emporium Sinarum sanè celebre, delatus est. ibi cùm puellam offendisset, cuius pudorem inopia prodebat, pecuniam corrogare cœpit, vnde ei dotem conficeret. Venit igitur ad Petrum Vellium, veterem familiarem, eundemq; institorem satis pecuniosum. Offendit hominem latrunculis ludentem domi alienæ. Re breuiter exposita, aurum ab eo mutuum petit, centuplicato fœnore reddendum in cælo. Ille, intempestiuo Xauerij interuentu nonnihil offensus, negare illud esse tempus accipiendi quod peteret; se domo sua abesse, vbi aurum haberet. Instare comiter Franciscus, mortali semper esse tempus rectè faciendi. Itaque ille, hac voce motus, clauem illi (vt erat domesticarum eius rerum satis gnarus) arcæ nummariæ tradit, auferre iubens quantum vellet. Xauerius, trecentis nummis aureis ex arca depromptis, Petro reddidit clauem, quantum auri abstulisset renuncians. Tum ille, Errasti, inquit,

Petri Vellij egregia liberalitas.

quit, Pater, tuusque pudor mihi iniuriam fecit; vtique multo minus sumpsisti quàm volebam. Namque arcæ clauem tradens, dimidiam auri partem tradebam tibi. Inerant nummorum aureorum xxx. millia: hanc summam inter nos ex æquo diuisam oportuit. at tu quotam inde particulam tibi sumpsisti? Sensit Franciscus Vellium sincerè & ex animo locutum; eaque verba non comitatis esse magis quàm veritatis. Itaque admirans, Macte vir liberalitate esto: Velli, inquit, grata & accepta Deo est egregia voluntas tua, haud dubijs testata factis. Proinde eius ego tibi verbis polliceor, nunquam Deum tibi defuturum. Insuper hoc daturum esse, vt supremum vitæ diem ipso prænunciante cognoscas. Nec Franciscum Deus, nec Vellium Franciscus fefellit. Vellius quippe ex eo alius vir extitit: adeò se benignitati addixit pietatique. Post aliquot annos diuinitus de instante decessu præmonitus, colligere sarcinulas cœpit. Igitur compositis rebus domesticis, req; familiari magna ex parte in pauperes diuisa, adhuc valēs vigensq; ad vltimum illud discrimen comparare se. Aderat iam supremus vitæ dies, cùm ille ad sacram profectus ædē, Parochum perpulit, vt pro Petro Vellio piaculare sacrum

Vaticinatio egregia.

crum (quod à defunctis nomen habet) solenni ritu faceret: cui ipse interfuit, se iam numerans in mortuis. Inde singulos amicorum conuenit; eosque valere iubet, peregrè abiturus. Scitantibus quò tandem iter intenderet, respondet, In cælum. At illi iocari hominem cæteroquin facetum ac lepidum rebantur. Cæterùm posteaquam ille omni asseueratione in cælum ire perseuerabat; ægritudinem animi & insaniam interpretabantur: vtique vbi fama ad eos pertulit, Petrũ Vellium, animo solennibus mysterijs ritè procurato, tectis inclusum, præstolari mortis aduentum. Ergo domum eius frequentes coëunt, pro se quisque eum à trifti illa cogitatoine abducere conantur. At ille, vultu gaudium præferens, satis ostendit, nullam subesse animi ægritudinẽ; & simul Xauerij prædictionem, eiusque euentum, amicis lætabundus exponit. Ad vltimũ de totâ re edoctos rogat, vt Petri Vellij mox obituri funus, eodem ipso die prosequantur. Atque ita prorsus euênit. Affecta iam iã ætate hominem repentina mors abstulit: eodemque die funere elatũ amici ad templum prosecuti sunt, quà Vellij decessu, quà Xauerij prædictione, attoniti stupentesque. Franciscus interim Pereriæ nauim con-

scen-

scensurus, repentè conuersus ad comites, qui frequentes aderant: Deprecemur, inquit, Deum pro vrbe Malaca, quę ab hostibus obsessa valdè premitur. Quòd si quis subsidiũ ferre laboranti potest, maturet: ne perditis rebus serum veniat auxilium. Ea denuntiatio commouit omnes, vel Malacensium periculo, vel miraculo vaticinationis. Quippe aberat ab eo loco Malaca leucas circiter nongentas. Itaque omnes pariter, Francisco auctore, dant sese in preces. Neque irrita supplicatio fuit. Dum nautæ se ad reliquum instruunt iter; Iacobus Pereria, Xauerij, quem probè notat, denuntiatione permotus, arma ac milites subsidium obsessorum comparabat. quem ille Malacensis periculi metu solicitum intuens, Mitte, inquit, Iacobe, timorem, apparatumque bellicum, & nobiscum vnà Deo gratulare. Iam enim Malacam diuina benignitas obsidione liberauit: vt satis appareret, fusas nuper preces Malacensibus saluti fuisse. Inde, cùm in Pereriæ naui è Sinarum soluisset portu, quadragesimo quã ex Iaponia soluerant die ad freti Sincapurani portum CXX. millia passuum à Malaca, nauim appulerunt; ibiq; paucos admodum dies substiterũt. Hinc Xauerius, ne qua fortè res Malacæ suum iter

Sincapuranus portus.

iter moraretur, datis ad Malacenſes Socios literis; eos de ſuo reditu facit certiores, monens, vt quam primum res ſibi neceſſarias ad profectionem Indicam comparent, ne qua feſtinationi ſuæ obiiciatur mora. Bona iam pars idoneæ ad Indicum iter tempeſtatis abierat, cùm à Sincapurano freto Malacam perrexêre, Indiam petituri. Quocirca Pereria ſolicito ſuſpenſoque animo erat, veritus, ne nulla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Franciſcum tranſportaret in Indiã. Tum Xauerius, Deſine, inquit, Iacobe, vereri, atque iſtam omitte curam. Antonius enim Pereria, naui ad profectionem parata, nos iamdudum opperitur. Prænuntiationem breui res ipſa comprobauit. Malacam vt ventũ eſt, Antonium inueniunt, tertium iam diem Xauerij aduentum inſtructo atq; expedito nauigio præſtolantem. Et ſimul comperiunt Malacam nuper à Iauis, barbara gente ac finitima, obſeſſam eſſe acriter, ac paulo poſt exemptã obſidione periculoque, omnia iiſdem planè temporibus, quibus Franciſcus prænuntiãrat. Vt primùm Xauerium ex Iaponia Malacam reuertiſſe fama vulgauit, extemplo magni ad eum concurſus omnium ordinum facti ſunt, reuerſionem incolumitatemq; gratulantium,

Vaticinatio.

Malacæ ingenti omniũ gaudio & gratulatione excipitur.

tium. Quippe solicitis omnium animis in Iaponiam soluens, tam longinquæ periculosæque nauigationi commiserat se: simul autem illum in Iaponiam saluum atq; incolumem perueniisse Malacā nuntiatum fuerat, vlrro Malacensis ciuitas, supplicatione ad Societatis IESV templū indicta, & immortali Deo publicè gratulatione facta, satis ostenderat, & quā vnicè diligeret Xauerium, & quàm bene de Iaponica eius expeditione sperāret. Quocirca eius reuersio, cū lætis de Iaponum conuersione nuntijs, multiplex vniuersæ ciuitati attulit gaudium.

CAPVT IV.

Goæ Socium moribundum sanat: res à Socijs gestas cognoscit.

FRANCISCVS Malacę in gratiam Sociorum Malacensium paucos dies moratus in nauim iamdudum paratam conscendit, & secundo cursu appellit Cocinum. ibi pari omnium lætitia & gratulatione excipitur. Cocinum Franciscus tenuerat, cùm iam naues Goam petentes essent vela facturæ: mox igitur expeditū nactus nauigiū, summa celeritate aduolat Goam. Vt primùm in terram egressus est,

Simul Goam venit, ægros inuisit.

est, ex consuetudine ad valetudinaria, priusquam ad Societatis domicilium, contulit. Inde ægros blandè solatus, domum aliquando venit, summè à Socijs expectatus. Ibi post mutuas salutationes amplexusque, fraterni amoris indices, ne humanior in alienos quàm in domesticos foret, statim rogitat, ecquis æger iaceat domi. Respondetur vnum esse omnino. E vestigio Xauerius, priusquam se in cubiculum reciperet, hominem adit. Is tum, vrgente vi mali, proximus erat morti: & desperata à medicis corporis salute, diem noctemque custodiebatur à Socijs animæ saluti consulentibus. Iamque omnia erant ad sepulturam ac funus parata: neque tamen æger ipse, etsi iam pene animam ageret, vitæ amittebat spem, interruptis ac moribundis vocibus dictitans, si Xauerij aduentus (in dies expectabatur) suum præuertisset obitum, eius vtique meritis ac deprecatione perditam valetudinem se recuperaturũ. Nec ægroti spem Frãciscus fefellit. moribundum salutat, Euangelium recitat, interitu eximit. Quippe ille confestim releuatus morbo, paulò pòst prorsus conualuit: diuinitus & ægrum Xauerij aduentum expectasse, & Xauerium iter accessumque ad illum accelerasse crederes. Incredibi-

Sociũ moribundum sanat.

dibiles inde fuerunt non domesticorum solùm, sed primariorum quoq; ciuium. Iaponicas res cognoscere expetentium, gratulationes. Ibi Xauerius, se absente, ne Christianam pariter Societatēq; reperit ingenti auctam incremento. Nam Goæ Lusitani cùm Fratrum Franciscanorum & Dominicanorū egregiâ industriâ, tum Sociorum operâ exculti, euulsis vitiorum fibris, in summa rerum omnium licentia honestè pieque viuebant. Viri quippe bellicosi ac pugnaces non modò sine simultatibus, rixis, iniuriisque, sed etiam sine concessis vulgo voluptatum illecebris vitam degebant; vt portenti simile esset, eorum quempiam habere pellicem. Adeò cælestium mysteriorum vis militarem coërcebat licentiam. Sæpius namque in anno, & quoties in expeditionem mittendi forent, Confessionis & Eucharistiæ sacramentis sese armabant: diceres religiosos magis viros quàm milites. Paulus item Francisci Vicarius Nosocomio pauperibus curandis Goæ instituto, ad id sustentandum ipsemet per vrbem eleemosynas corrogabat, haud sanè minore incitamēto piorum, quàm egentium commodo. Antonius quoque Gomes Prætoris & Episcopi missu in Malauariam profectus, Tanoridis Regem nu-

Franciscanorum & Dominicanorū industria.

Tanoridis

per

Rex baptizatus.

per à Vincẽtio Franciſcano conuerſum clamq́; baptizatum, imbuerat Chriſtianis myſteriis præceptisq́ue. Inde eundem ſermones hominum verentem perpulerat tandem, vt religionem metu duceret potiorem; ſeq́; Chriſtianum palàm profeſſus Goam contenderet. Vbi omni honore apparatuq́; ab Epiſcopo ac Prorege exceptus, multis Dynaſtis ac Regibus exemplo fuerat experiundæ Chriſtianæ religionis, popularibus autem ſuis etiam ſuſcipiendæ. Neque interim Socij à Xauerio in varia loca dimiſſi non ſtrenuè pro ſe quiſq; Domini vineam coluerunt. In Comorino quidem promontorio; quod Antonij Criminalis laboribus excultum, ſanguine rigatum diximus, lætiſſima animorum extabat ſeges. Quippe ad CCCC. millia Chriſtianorum capitũ cenſebantur: vt dubium ſit, vitáne illius an mors Chriſtianam rem magis auxerit. Armuziæ verò, quam vrbem pulcherrimam opulentiſſimamq́ue in anguſtiis ac faucibus ſinus Perſici ſitam eſſe docuimus, Gaſpar Berzeus Belga egregiè rem geſſerat. In ea ciuitate, propter Ethnicorum, Saracenorum, Iudæorumq́; colluuionem, Chriſtiani palàm cupiditates ſuas ſoluerant, iàm degeneres, & patrij ritꝰ prorſus ignari. Gaſpar igitur Frãciſco miſſo

In Comorino Promontorio ad CCCC. millia Chriſtianorũ cenſentur.

Armuzia

missu institutoque corruptos ac depraua-
tos eorum mores breui correxit emenda-
uitque; haud indignus illo magistro di-
scipulus. Egregia eius facta ab alijs pro-
dita sunt: quorum ego vnum duntaxat
hoc loco commemorare non grauabor,
vt ex vno facto fiat de cæteris coniectu-
ra. Fanum est Armusiæ amplissimum ac *P. Gaspa-*
celebertimum Mahometi sacrum. hîc *ris Belgæ*
summa cæremonia ac religione Maho- *facinus*
metes ab Saracenis colebatur. Gaspar *memora-*
ferre non poterat, debitum Christo cul- *bile.*
tum nefario desertori Christianæ Reli-
gionis adhiberi. Itaque diuino zelo in-
census, facinus edidit memorabile. Ca-
entium agmen puerorum ingētibus ar-
matum crucibus ducens, luce palam fa-
num aggreditur: ipse cum cruce in me-
diam vociferantiū Saracenorum turbam
irumpit primus: & inspectantibus atto-
nitisq; miraculo barbaris, sex in eo tēplo
perotium defigit cruces; sentires fanati-
corum hominū furorem diuina virtute
compressum teneri, ne quid ei nocerent,
cui præclari facinoris Deus auctor fuis-
set. Idem planiùs rei exitu declaratū est.
Quippe inuictæ crucis aspectus impor- *Crucis*
tunos illos vociferatores Saracenosq; vni- *vis.*
uersos adeò fregit terruitq;, vt lymphatis
similes, deserto in perpetuū Mahometis
fano,

fano, item vt dæmones solent, obiectu crucis repentè diffugerent. Habitauit primò Caspar Franciſci instituto in hospitali domo. deinde Armuziana ciuitas, eius ac Sociorũ virtute perspecta, certum Societati domicilium ac templum extruxit. Quod vtrumque postea Societas certis de causis relinquendum rata, Dominicanis in Christi vinea magna cum laude fructuque desudantibus, pro sua erga sanctissimam illam familiam obseruantia, concessit vltro. Nihilo segnius in oppido Sancti Thomæ Cyprianus versatus est. Is cùm eò venisset, concionibus atque exemplis adeò permouit oppidanos, vt Sedem Societati perpetuam suapte sponte traderent. Multa inibi, eaque præclara, Cyprianus diuinitus fecit, sed illud egregiũ. Nauicularius quidã Christianam mulierem viro per vim ereptam imponebat in nauim, non inscio Nauarcho. Cyprianus, re cognita, cùm tantum flagitium nulla ratione impedire quiuisset, pro suggestu vaticinans ita pronunciat: Coniugem à viro certi homines abduxerunt: sed haud ita multo pòst meritas Deo hominibusq; luẽt pœnas. Quippe nauis, qua mulier auehitur, deperibit & luscus fiet cæcus, & balbus mutus. Omnia prorsus, vti pronunciauit, euene-

Dominicanorum laus.

Cypriani virtus egregia.

runt. Nauis enim illa paucis diebus intenijt. Nauarchus furore incitatus, nauiculario, qui luscus erat, alterum effodit oculum: ipse, ob insanam in naufragio vociferationē, ex elingui factus est mutus. Nicolaus quoque Lancellottus Colani, Balthasar Gagus Bazaini, Malacæ Franciscus Peres, Ioannes Beira in Moluco & Maurica; cæteriq́ue Francisci socij alius alibi in neophytis alendis, Ethnicisq́ue Christo pariendis, Christo ipso bene iuuãte, haud sanè inutiliter elaborarũt. Vitæ autem sanctimoniam in tanta humanorum subsidiorum inopia, rerumq́ue difficultate, mirè coluerunt omnes. Itaq; domicilia Societati facilè compararunt, stabilieruntúe. Sub idem tempus Tanaæ (quod oppidum abest à Bazaino millia passuum XVII.) per Gasparem Consaluum Societati sedes quæsita est. vbi oppidani à Patribus ad Christianam pietatẽ eruditi, omnes ferè & boni coloni euadunt, & boni viri: magna autem puerorum manus, pro cuiusq; ingenio ac propensione, partim in literis, partim in variis opificijs exercentur; vt ex eadem disciplina simul cum honestæ vitæ ratione viuendi accipiant facultatem. Huc ad Patres, ab extremis Indiæ finibus, Indus religionis causa venit, affecta iam ætate,

& grandi macie torridus, eiſmodi habitu ac ſpecie, vt vnus ex antiquis illis Anachoretis videretur. Is Chriſtianis præceptis breuiter eruditus, cùm puerum IESVM lactentem in gremio matris depictum conſpexiſſet in tabula; extemplo diuinum puerũ venerabundus amplexari cœpit; & protinus, quaſi alter Simeon, in Chriſti complexu de vitę exitu admonitus, vrgere Patres, inſtare vehementiùs, vt, nulla interpoſita mora, fieret Chriſtianus: imminere ſibi mortem, adeſſe ſupremum diem. Ergo quamprimum baptizatus, poſtridie prima luce moriens, cùm iam Dei ſalutare ſuſcepiſſet, eſt dimiſſus in pace. Xauerius itaque de rebus quę vbiq; gererentur, deq; difficultatibus ſuorum certior factus, pro cuiusque loci conditione ac neceſſitate non ſubſidia tantùm Socijs ſubmittebat, verùm etiam præcepta: quæ nos, ne hiſtoriæ ſeries interrumpatur, hîc prætermittenda duximus, ſuo deinde loco expoſituri. Interim cùm cæteri omnes, lætis de Iaponia nunc ijs alacres, præcipuâ lætitia laudeq; Iaponicas res vulgò ferrent; vnus qui gerat, inexplebili animorum diuinæque gloriæ cupiditate flagrans, paruũ quidam præ ijs, quæ ſpe atque animo conceperat, imbutam Euangelio Iaponiam

Indus, quaſi alter Simeõ, à Chriſti complexu mortem obit.

duce

ducebat. Iamdudum Sinas, frequentissimasque illas oppidis atque incolis regiones, ipsamque amplissimi orbis terrarum Regni spectabat Regiam, velut consummatum suæ peregrinationis munus, salutemque Orientis.

CAPVT V.

Legatione adornata, Sinas petit.

VIXDVM Goam peruenerat, (adeò de Sinis imminens illi cura erat) cùm profectionem suam summo studio parare instituit; quicquid temporis intercederet, id morari Sinarum salutem ratus. Confestim igitur cũ Alfonso Noronia, Indiæ Prorege, & Ioanne Albuquercio Goano Episcopo, de Legato ad Sinas mittendo tranfigit. Decretus est Iacobus Pereria, ob pietatem egregiam, summamque familiaritatem, à Francisco omnibus votis expetitus. Qui haudquaquam eius fefellit spem: quippe pro suo propagãdæ religionis studio ita rem suscepit, vt in legationis instrumentum, ac donorum apparatum, maximam fortunarum suarum consumeret partem. In eo negocio conficiendo, eximia Xauerij celeritas extitit. Namq; vnius mẽsis spatio non tantùm legationem, diplomata, lite-

Iacobi Pereria pietas & liberalitas egregia.

ras, munera à Prorege & Episcopo expressit; sed quæcũq; ad tam difficilẽ expeditionẽ opus erant, comparauit. Quam ad rem plurimum momenti habuit Alfonsi Proregis, viri pij, & Francisci amicissimi, sedula liberalitas. Quippe & Legatum ei ad voluntatem dedit, & res omnes ad iter illud necessarias non impensiùs quàm maturiùs parauit. Ad hęc, totum negocium Aluaro Thardi, Malacæ vrbis Præfecto, impensè per literas commendauit. Nihilo secius Xauerius, sui officij memor, interea dum legationem & profectionem in Sinas curat, quæ ad Indiam cæteraq; Sociorum loca pertinebant, curare pergebat. Nam Gaspa-

Gaspar Belga Frãcisci Vicarius.

rem Belgam, Armuzia euocatum, suum Vicarium eundemque Goani Collegij Rectorem constituit, sapientissimis saluberrimisque præceptis instructum. Eo-

Dium oppidum.

dem tempore Dium (Lusitani imperij propugnaculũ est, in ostio Indi fluminis positum) Sacerdos cum suo administro missus, itemq; alij aliò, suis quisque monitis ad locum aptis ornati. Interim Matthæum Iaponem Goæ mors abstulerat. Igitur Bernardus Romã destinatus. Andreas quoq; Fernandus in Lusitaniam ad Regem, & Romam ad Ignatium, Societatis parentem, allegatus, ea mente, vt ad

Iapo

Iaponicam & scilicet Sinicam expeditionem Sociorũ quamplurimos deduceret, & maximè idoneos. Xauerius porrò, quid sui consilij esset in Sinarum expeditione, in ijs, quas ad Regem Lusitaniæ per id tempus dedit, literis ostendit his verbis: Tres omnino è Societate cum Iacobo Pereria Legato ad Sinas proficiscimur, eo consilio, vt Lusitanos captiuos in libertatem vindicemus; Sinarum Regem ad Lusitanorũ perducamus amicitiam; Dæmonibus, & eorũ cultoribus, bellum inferamus. Itaque Regi primùm, deinde reliquis, cælestis Regis nomine denunciabimus, ne Diabolum posthac, sed Deum hominum conditorem, & IESVM Christum eorundem vindicem ac Saluatorem, colant. Audax inceptũ videri potest, barbaros populos ac præpotentem opibus Regem adire, increpandi erroris gratia, prædicandæque veritatis. Verùm illud ingentes nobis addit animos, quòd hanc nobis mentem haud dubiè Deus iniecit: idemq; nos bonæ spei ac fiduciæ adeò impleuit, vt eius benignitate freti, nihil de immensa eius potentia, quæ infinitis partibus Sinarum Regem superat, dubitemus. Multa præterea scribit Regi Lusitaniæ in eadem epistola, ex quibus incredibilis quædam eius animi magni-

Caput literarum Francisci ad Regem Lusitaniæ.

tudo eminet, pari cum submissione coniuncta: simulque ardor ac studium singulare Christianæ religionis vel cum certo capitis periculo propagandæ. Sed ea nos, quia persequi operæ non est, hoc loco prætermissa in proprium reseruamus volumen; quo ferme omnes Franciſci epistolas, quæ in nostras manus peruenêre, coniecimus. Goa discessurus, vt humilitatis & obedientiæ studium Socijs inijceret, in cœtu Patrum Fratrumque, obedientiæ magister egregius, omnibus ad obsequendi studiũ vehementius inflammatis, quod verbis docuerat, facto egregio confirmauit. Nam cùm P. Gasparem Belgam Socijs omnibus Indicis sibique ipsi prępositum esset, eius genibus aduolutus, nouo more professus est, in eiusdẽ se potestate futurum: nõ minùs cæteris quàm ipso Gaspare attonitis rei admirãdæ nouitate. Igitur extemplo reliqui ex intimo animorum sensu flentes, pro se quisq; in genua procumbunt, idemque ex ordine profitentur, nullo detrectante exemplũ, quod ipse occupasset Xauerius. Inde Socios vltimum illud visurus, mutuis perfusus lacrymis amplexatur: & ex omni domesticorũ sequi gestientium numero quatuor tantum delegit, nõ tam in Sinarum ducturus expeditionẽ, quàm in Ja-

Christianæ humilitatis exemplum.

ponia[m]

poniam subsidio missurus. Goa discessit xvij. Maias, anni post Christum natum M. D. LII. magnum & sui & illius expeditionis desiderium relinquens. Prouectam in altum onerariam atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Cùm maximè procella sæuiret, & cunctis, ac præcipuè Iacobo Pereriæ ipsi, nauarcho peritissimo, imminentis mali species ante oculos esset, Xauerius, perculsis omnibus, quamuis trepida in re, impauidus stabat. Ac Pererium pauore torpentem intuitus, Bono animo esto, inquit, Iacobe; diuina nos prouidētia tegit. vtinam par esset sors nauis alterius, quæ nobiscum vnà soluit è portu, cuius breui conspiciemus indicia calamitatis. At verò onerariam hanc, qua vehimur, nauale coagmentauit, nauale dissoluet. Multiplici prædictioni deinceps multiplex respōdit euentus. Extemplo quidem vētus cadere, procella sedari cœpit. Subinde tabulæ, vasa, cadauera per vndas fluitantia, nauis alterius naufragium ostenderunt. Porrò illa Pereriæ nauis trigesimo pòst anno in nauale subducta, vt dissoluta reficeretur, Xauerij vaticinationem tanto pòst tempore cōprobauit. Cæterùm Xauerius, octauo fermè quàm Goa solueret die, Cocinum appellit. Ibi Socios magnâ

Vaticinatio triplex.

& suâ & illorum lætitiâ cùm reuisisset, de Comorinensium & Colanensium Sociorum necessitatibus certior factus, literas ad Gasparem Vicarium suum properè dedit, vt eis subueniret quamprimũ: & quicquid in hoc genere feciſſet, ad se primo quoque tempore perscriberet, satis gnarus celeriùs ac diligentiùs prouisurum, qui sciret eius ipsius rei protinus reddendam esse rationem. Cocini paucos moratus dies, Malacã eodem mense contendit. In medio ferè cursu atror procella vectores nautasq; in maximum adduxit metum. Præsentis periculi species omnium animos horrore perstrinxerat, cùm Xauerius, cæteris suam suorumq; vicem effusè deplorantibus, hilari vultu procedit in medium: bono illos esse animo, & omittere timorem, iubet. Statim conscensa puppi, sacrarum reliquiarum thecam funiculo religatam in fluctus deiicit: & simul Deum precatus in cubiculum recipit se, operam confitentibus daturus. Mirũ dictu: extemplo venti cadunt, sedatur tempestas, sereno cœlo cursus tenetur. Gratijs (vt par erat) diuino numini actis, solicitudo, vt fit, in securitatem versa est. At Franciscus gubernatorem nauis, vt apud se esset admonens, valde vereri se dixit, ne in eodem

Tempestas à Xauerio diuinitus sedatur.

itinere

itinere alia ipsis non minora imminerent incommoda. Atque ita prorsus accidit. Bis enim nauis latentes per scopulos ac saxa decurrens, prope fecit naufragium; factura fortasse, nisi preces eiusdem, qui præuiderat, periculum auertissent. Nec domestica solùm in eo cursu discrimina, sed etiã externas calamitates dissimulanter denunciauit. Aberat etiam tum longè à Malaca, nec quisquam inde per eos aduenerat dies, cùm subitò vectores impensè obsecrauit, vt Deum enixè precarentur pro Malacensi ciuitate, quam eo ipso tempore afflictam crederet morbo. Diuinam præsagitionem fuisse ostendit euentus. Vbi Malacam applicuerunt, vrbem graui lue populatam offendunt. Is morbus ex recentis obsidionis angustijs ortus, primùm per ciuium capita vagatus est: post incolarum stragem aduenas quoque corripuit, & in classem, quæ modò è Lusitania aduenerat, serpendo peruasit. Cæterùm quanquam in illa ipsa naui, qua aduectus Xauerius erat, ad quadraginta homines eadem absumpsit lues, comitum tamen Franciſci nullum Dei benignitate attigit.

CAPVT VI.

Malacæ Præfecto sacris interdicit.

XAVERIVS Malacæ à ciuibus, pro malis quibus vrgebantur, benigniùs quàm à Præfecto vrbis exceptus est. Vt primùm in ædes Societatis venit, imminentis certaminis haud ignarus, Socios etiam atque etiam rogauit, impensis vt precibus Deo commendarent suam in Sinas expeditionem. Pertimescere enim se, ne humani generis hostis omni eam ope per suos administros impedire moliretur. Nec vanus is timor fuit. Præfectus vrbis, minimè Lusitani ingenij homo, Iacobi Pereriæ, cui pridem infensus erat, obstare gloriæ cœpit. Apparebat quippe ingenti non solùm emolumento, sed etiam decori futurum ei, si Proregis Legatus tenderet in Sinas. Igitur primorum ciuitatis consilio atque operâ vsus, per causam obsidionis vrbi imminẽtis Iacobum Pereriam retinuit, quo minùs obire posset Legationem. Ibi Franciscus, de sua expeditione solicitus, cœpit Præfecti animum omnes in partes versare. Cæterùm æmulatio non mentem solùm excæcarat, sed etiam aures occluserat. Non illum Episcopi Goani litteræ, non Pro-

regis diplomata, non allegationes & preces amicorum quicquam mouebant. Venit ad eum Xauerius, qui modò ipsius egerat negociũ cum Prorege: pecuniamq; illi mercedis nomine curarat. summa demissione orat pro amicitia, obtestatur per Christum communem Dominum, vti se cum Legato, quem Prorex Indiæ destinasset, in Sinas ire permittat: ne cursum Euangelij impediat aut moretur: ne hanc à Diabolo gratiam, quam ille tantopere velit, ineat: neu tam insignem Christi sanguini ac nomini iniuriam inurat. At homo, hiante auaritia, qui Legationem illam iam spe & opinione deuorasset, non minùs ingratus in homines extitit, quàm impius in Deum. Quippe vecordia captus, non modò Francisci auctoritate, recentique merito, sed ne obiecta quidem religione commotus est. Et Franciscus miscens precibus minas, magnopere eum monere instituit, denunciãs, caueret, ne in Proregis Indiæ, Regis Lusitaniæ, Dei denique immortalis, incurreret offensionem iramque: vtpote qui in vno negotio simul omnium illorum auctoritatem numenq; violaret. Sed ille obstinatè abnuens, contemptim omnia eludebat. Incertus igitur animi Xauerius, cùm cerneret vesanũ hominem nõ Re-

gis, non Dei reuerentia metuque tangi, consilium à necessitate petijt. Nunquam ad eam diem publicè se pro Apostolico Legato gesserat: verùm apud obstinatum animum nihil proficiens verbis, personam ab humilitate positam paulisper sumendam, præsentemque cælestis iræ terrorem illi incutiendum, existimauit. Ergo Pontificiũ diploma diu reconditum, tanquam è vagina gladium, educere decreuit, execrationesque & excommunicationes ostendere, quibus extemplo iugularentur, si qui suis in augenda religione conatibus obstare ausi forent. Non alias magis Franciſci moderatio enituit. Quoniam tam atrox Deo potiùs quàm sibi illata iniuria eius mouebat animum; quando ius obtinere nequibat suum, vt æquitatem animi obtineret, laborabat. Quocirca dolorẽ quamuis iustum vicit, iraque, cuius mirè potens erat, compressa, in tanta hominis insolentia nõ magis auctoritatem suam retinuit, quàm modestiam ac lenitatem. Nam (qua erat in omnes homines beneuolẽtia) illud ipsum diploma ita protulit, vt non ad vulnerandum, sed ad minitandũ prolatum vellet. Cæterùm si lenitas nihil proficeret, seueritatem adhibere statuit; demumque, omnibus rebus antè tentatis, necessarium illi

Franciſci moderatio insignis in iniuria.

illi vulnus imponere. Nec moderatiùs quàm prudentiùs rem exſecutus eſt. Vt ſine turba ac tumultu res ageretur, optimum facturatus per internuncium, Iaponum morè, negotium gerere; impotentis Præfecti congreſſum ipſe vitauit. Ioannem Soarium, Malacenſem Vicarium, adit: rem oſtendit: negotium vt ſuſcipiat, precatur. Cùm ille ſe verò id non pro ſuo munere magis quàm pro amicitia ſedulò facturum recepiſſet; libellum ſupplicem apud eum Franciſcus relinquit, indicem non minùs modeſtiæ quàm poteſtatis ſuæ. quem nos libellum operæpretium duximus hiſtoriæ intexere, quo magis appareat Xauerij in tam acerba iniuria æquitas animi moderatioque. Is igitur eſt huiuſmodi: Paulus III. Pont. Max. noſtri Regis rogatu me in Orientem ad Ethnicorum conuerſionem legauit, vt, quantum in me eſſet, Euangelium diuulgandum, & mundi effectorem ab hominibus ad eius ſimilitudinem conditis agnoſcendum colendumq; curarē. Quod negocium vt cumulatiùs ac maiore cum auctoritate perageretur, idem Pōtifex me Legatum Apoſtolicum creauit: eiusque rei teſtes Pontificias literas cum diplomatate ad Regem Luſitaniæ miſit, vtipſe, ſi videretur, (quoniam quidem e-

In excommunicatione infligēda moderatio.

Iaponum more per internuntium agit cum Præfecto vrbis.

Xauerij libellus ſupplex.

„ ius efflagitatu me huc legabat) hiſce præ-
„ ſidiis auctoritatem inſtrueret ac muniret
„ meam. Rex igitur, cùm ad eum Olyſip-
„ ponem eius accerſitu veniſſem, ipſe mihi
„ Pontificium diploma, Legationis Apo-
„ ſtolicæ teſtimonium, ſimul cum Regiis
„ literis tradidit. Hæc ego, vt primùm In-
„ diam attigi, Ioannem Alboquercium Go-
„ anum detuli Epiſcopum, qui, vti par fuit,
„ & agnouit, & approbauit. Itaque idem
„ ratus Chriſtianam rem apud Sinas bene
„ geri poſſe, eò me allegauit ea mente, vt
„ veram illis populis ac ſalubrem expone-
„ rem religionem. Id adeò ex eiuſdem ad
„ Sinarum Regem epiſtola cognoſci licet,
„ quàm tibi eo miſi, vt in ea Epiſcopi ſuper
„ mea in Sinas profectione ſententiam per-
„ ſpicias, & voluntatem. Prorex autem In-
„ diæ, è re diuina eſſe credens tutò me in
„ Sinarum fines penetrare Iacobum Pere-
„ riam mecum ad Sinarum legauit Regem.
„ Id ita eſſe, eiuſdem Proregis madata ac li-
„ teræ Iacobo datæ teſtantur. Franciſcus
„ item Aluarus, Arcis Goanæ cuſtos, idem
„ Regius Procurator, & Regiorum nego-
„ tiorum Cognitor, omnia, vti Prorex præ-
„ ceperat, fieri imperauit. Atqui Mala-
„ cenſis Præfectus iter tam acceptum Deo,
„ tam hominibus ſalutare, tot tantisque
„ auctoribus initum morari, Euangelioq;

obſta-

obstare non veretur. Hîc ego te Dei, & Episcopi Goani, in cuius potestate es, nomine vehementer oro quæsoque, vt, quoniam Episcopi hoc loco personam geris, Præfecto vrbis decreta Pontificia, quorum imitium est; Qui verò de cætero; (quibus decretis, quicunque Legatis Apostolicis impedimento sunt, anathemate feriuntur) diligenter explices; cumq; per Deum obtesteris, ne iter nostrum ex Proregis & Episcopi auctoritate susceptum inhibeat. Sin minùs, denuncies, ei statim sacris interdici, non quidem Episcopi, aut tua, aut mea auctoritate, sed Sanctorum Pontificum, qui decreta illa & canones condiderunt, suprema vi ac potestate. Quocirca eum per IESV CHRISTI, Domini nostri, mortem plagasque meis verbis obsecrabis, ne in tam graues pœnas Ecclesiasticas præceps ruat. Nam longè profectò maiores, quàm putat, Deo exsolueret pœnas. Hunc ipsum deinde libellum supplicem, simul cum Præfecti responso, ad me remittas oro, vt Episcopo testis sit, non negligentiâ meâ factum esse, vt profectionem in Sinas de ipsius sententia susceptam omitterem. Id autem quamprimum vt peragas, te vehementer etiam atque etiam rogo. Abiit enim tempestas ad Sinicam nauiga-

tionem.

„ tionem idonea. Id si feceris, eâdem operâ
„ Deo rem gratam, mihi exoptatam, fece-
„ ris. Neque enim adduci possum, vt cre-
„ dam, Præfectum vsque eò durum ac fer-
„ reum esse, vt, decretis Pontificiis cogni-
„ tis, non continuò nos dimittat. Ergo Vi-
carius, hoc Francisci libello & precibus adductus, Præfectum conuenit, seuerè denuncians, extemplo ei Pontificia auctoritate anathema infligi, nisi desistat Francisci conatibus obstare. orat per Christi mortem ac vulnera, ne committat, vt mortiferam plagam accipiat, summo dedecori iunctam. caueat ne se tam graui & inexpiabili obstringat scelere, pro quo haud dubiè maiora omnium opinione supplicia cælesti numini sit daturus. Sed surdę erant aures vesania obstrepente. Ne Pontificali quidem auctoritate, & anathematis fulmine intentato, homo inuidus (adeò nihil nefas inuidiæ est) incepto destitit; vt satis appareret, non tam hominis illam pertinaciam esse, quàm Sátanæ Sinarum Regno ac suæ ditioni pertimescentis. Ægre tandem ab illo impetratum, vt patereturFranciscum in Sinas abire; vt autem Pereriam Legatum dimitteret, nullo modo exprimi potuit. Ita constituta Legatio, consiliumq; omne Xauerij (quod postea ostendit euentus)

Legatio in Sinas impedita.

uentus) impotentis hominis vitio ad nihilum recidit. Tum verò Franciscus tam proiectæ audaciæ infestus, ne quis in posterum tale aliquid auderet, edendum sibi duxit exemplum seueritatis suæ. Itaque Præfecto vrbis, eiusque administris ac satellitibus, nominatim sacris interdictum esse Pontificia auctoritate rite pronunciandum curat; non quidem vt eis infligeret vulnus, sed vt saucij iam inflictum agnoscerent. Quippe Xauerius ipse dixisse fertur, Nunquam se quidem cuiquam auctorem futurum tam grauē alteri excommunicationis plagam imponendi: tamē omnino effecturū, vt qui Pōtificū decretis propter contumaciā vulnerati iam essent, eorum vulnera omnibus aperirentur; quo cæteros illorum pœna à simili vecordia deterreret, ipsos verò saltem admoneret pudor, vt properè tam fœdis vulneribus remedium quærerent. Cæterùm haud leue in eo certamine vulnus accepit Xauerius. Satis constat ex omnibus ærumnis ac molestiis, quas in omni vita plurimas maximasque perpessus erat, nihil vnquam illi acerbius accidisse, quàm quòd tam salubris profectio ab eo impedita foret, à quo adiutam oportuisset. Itaque ille mœstus non tam suam quàm Præfecti vicem, ipsius vitio

De excommunicatis Xauerij sententia.

peri-

Vaticinatio grauis.

Malacensi Præfecto pœnitentiam à Deo precibus impetrat.

periclitãtis, cum gemitu exclamasse dicitur. Enimuerò breui ille humani diuinique iuris violator insanam pecuniæ & honoris cupidinem non pecunia solùm & honore, sed etiam corpore (vtinam non etiam anima) luet. Subinde templum, quod ex aduerso erat, intuens, genua posuit; supinisque manibus numen illi propitiare cœpit. Igitur manantibus lacrymis exclamat; Te ego, IESV CHRISTE, Deus cordis mei, per acerbissimos tuæ necis cruciatus obsecro obtestorque, vt intuearis ipse tuas cicatrices, quas æterno Patri assiduè pro nobis ostentas: easq; salubres etiã misero illi esse velis, vt malis edoctus, tua benignitate aliquando resipiscat. Nec irritæ preces, nec vana prædictio cecidit. Haud ita multo pòst ille, cùm & alia multa per summã iniuriam fecisset, & eodem ore atque audacia, qua Xauerij auctoritatem contempserat, Proregis contempsisset imperium, memori numinis cælestis irâ in arrogantiæ cumulo debitas pœnas exsoluit. Confestim namque homini contumaci, quasi deficere ab Rege moliretur, Proregis iussu inijciuntur catenæ. Mox, ita vt erat vinctus, Goam ad Proregem, inde in Lusitaniam ad Regem abripitur. Ibi bonis malè partis spoliatus, notatus ignomi-

nia,

nia, æternis addictus vinculis, lepra insuper teterrima coopertus interiit; vt non magis Rex imperium, quàm Deus numen suum, vindicasse videatur. Cæterùm malis fatigatus oculos tandem aperuit, & vitæ labes salubri pœnitentia expiauit.

CAPVT VII.

Fracto Legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit

NEc verò, fracto consilio, inuictus Xauerij animus fractus est; sed sibi non tam cum hominibus quàm cum communibus hostibus esse certamen ratus, ne quid omnino Satanæ cederet, summa ope contrâ tendendum putauit. Famâ acceperat, in Sinarum Regno custodias esse maximas ac refertissimas vinctis: peregrinos autem, qui sine fide publica in Sinas penetrassent, æternis vinculis mandari solitos. Quod terrori aliis fuisset, illi inuitamento fuit. Iam tum Christi hominumque amore ardens, sempiterno carceri se deuouebat, vinctis primùm, deinde per eos cæteris, Euangelium vulgaturus. Namq; spem concepe-

Studium propagandæ fidei.

rat,

rat, si qui vinctorum Christi fidem secuti essent, hos deinde emissos familiam quẽque suam ad Christum aggregaturos: insuper, si Deo cordi foret, curaturos, vt ipse quoque vinculis exemptus, Christianam religionem propagaret. Itaque etsi videbat hominum improbitate humanũ sibi auxilium in difficili ac periculoso negotio ereptum esse; nihilo secius tamen diuino fretus præsidio in Sinas pergere statuit, rem per semet vtcunque tentaturus; vt, si minùs ipse in Sinarum Regnum penetrare posset, at certè aperiret sociis aditum, & posteris exemplum vel facti vel conatus relinqueret. Ergo Balthasarem Gagum, Duartem Syluam, & Petrũ Alcaceuam, socios & comites suos, dimittit in Iaponiam: ipse verò, vno sibi socio & Sina interprete relicto, Malaca discedit. In vrbis porta puluere de calceis (vti Christus præceperat Apostolis) excusso, ciuitati cælestem iram, multasque & graues denunciat clades. Et denunciationi respondit euentus: nam breui bellis, fame, morbis vrbs ita vastata atque exhausta est, vt ex celeberrima ciuitate ad solitudinem propemodum redigeretur. Cæterùm Xauerius, quamquam Pereriam Legatum ob impeditam Legationem, maximosq; frustra in eam rem sumptus,

Puluerem de calceis excutit.

Denunciatio calamitatum.

factos

factos, mœrere non ignorabat, eum tamen, ne mutuus conspectus, vt fit, vtriusque augeret mœrorem, discedens alloqui non sustinuit. Itaque illius solicitudine magis anxius, quàm sua, amicissimum hominem è naui per literas solatur, pollicens illam damno implicatam contumeliam & emolumento ipsi & honori futuram. Idque ita postea accidit: nam ab Rege Lusitaniæ (cui Franciscus eum impensè commendauerat) magnis vel copiis vel honoribus auctus est, ornatusque. Xauerius igitur Sinas petens, in Peteriæ Legati nauim, ipso relicto, conscendit eiusdem permissu: vt nauis illum de amantissimi hominis non minùs desiderio, quàm beneficio, admoneret. Sub profectionem ad eum in nauim Vicarius venit, rogans, vt ad Præfectum vrbis salutaturus eat priùs, quàm soluat Malaca: videat ne sermonum præbeat materiam, si, prætermisso salutationis officio, tanquam abalienata voluntate discedat. At Franciscus, diuini honoris magis studio quàm iusta inflammatus ira; Egóne, inquit, vt hominem è fidelium communione eiectum adeam salutandi causa? Enimuero nunquam posthac neque ego illum, neque ille me visurus est in hac vita, ne post mortem quidem, nisi cùm apud

Excommunicati congressum omni opera vitat.

pud ſummum illum Iudicem in valle Ioſaphati eum accuſaturus ſum, quòd in probiſſima turpiſſimaque cupiditate obcæcatus, tantam animorum impedierit meſſem. Nam rumores & ſuſpiciones hominum neutiquam vereor, cùm ſatis conſtet ei ſacris interdictum eſſe: proinde eius ſermonis congreſſusque contagionem omnibus defugiendam; idque mea potiſſimùm auctoritate exemploque declarari oportere. Quin potiùs periculum foret, inquit, ne mea exſecrandi hominis ſalutatio multum de Pontificia nota, deque excommunicationis detraheret pœna. Committerem vtique, vt alij cum illo & congreſſu & colloquio ſine vlla religione, me auctore, iungerentur. Quocirca ſuas ſecum ipſe res agat; me quidem amicum non habebit, quamdiu habuerit inimicum Deum. Hac oratione Vicarium conuictum cùm dimiſiſſet, menſe Iulio ſoluit, è Malaca quamprimum excedere feſtinans. Inde ad Sincapuranum fretum eũ ſubſtitiſſet, amicorum haud parum memor, Iacobum Pereriam Legatum, recenti caſu afflictum, rurſus non amicâ magis quàm piâ epiſtolâ recreauit, enixè orans vt accepto vulneri conſilio ac prudentia mederetur: atque illo ipſo tempore au-

diùs

diùs quàm aliâs per Confessionis & Cõmunionis Sacramenta Deo mentem applicans, certam ab eo solatij peteret medicinam: seque ad diuinam voluntatem totum fingeret formaretque. Neque enim dubitandum esse, quin illa contumelia ac molestia in decus ac lætitiam esset ei aliquando cessura. Inde nauigatione repetita, comites eius duo diuturnũ in morbum inciderunt, quibus in curandis subleuandisque assiduè Francisci benignitas patientiaque exercita est; ne crucis amatori vllo tempore deesset crux. Cæterũ secundis ventis vsus, tertio mense quã è Malaca soluerat, ad Sinas peruenit.

Mœroris & arumnarum solatia à Deo petẽda per Sacramenta

CAPVT VIII.

Sinarum fines frustra patefacere eonatur.

SINARVM Regio Asiæ pars est vltima. Spatio locorum, & oppidorum frequentiâ, nulli earum gentium secunda. quippe eius longitudo ampliùs CCCC. leucarum, latitudo CCC. perhibetur; vbibus autem habitatur ita frequentibus, vt, superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis constrata nauigiis incolantur. Ab Oriente ac Meridie Oceano cingitur: à Septẽtrionib⁹: muro latissimo ac penè infinito diuiditur ab iis Asiæ Scy-

Sinarum regionis descriptio.

Sinarum mores.

Scythis, quos vocamus Tartaros: ab Occidente vlteriorem spectat Indiam. Sinæ ipsi, pacis quàm belli artibus aptiores, vnius regis nutũ intuentur. Nulli apud eos Reguli, nulli Dynastæ; Rex vnus in omnes æquè dominatur. Is per Præfectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia. Præfectorum verò Seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, Regis propinqui ac necessarij prorsus abstinent administratione Regni. Ex Gymnasiis viri eloquentia simul iurisque prudentia præstantes delecti, vrbibus ac Prouinciis, non vtique suarum ciuitatum aut gentium, præsunt. Deos vulgò adeò contemnunt, vt, seu preces irritæ fuerint, seu grauior aliquis inciderit casus, Deos suos penates tanquam seruos accipiant plagis. Nullos apud illos, præter Magistratus, quorum, propter eximiam seueritatem, numen horrent, Deos esse credas. Complura quidem haud sanè vulgaria traduntur de Sinarum moribus, quæ à nostro instituto aliena sciens prætereo. Cærerùm illud haud facilè dixerim inhumaniùs sit an imprudentiùs institutum, quòd, cæterarum nationum fugientes mutuos vsus, terrore mortis aduenas omnes procul à suis arcent finibus.

Ora

Oræ maritimæ adiacet insula inculta desertaque, Sancianus nomine, à continenti passuum millibus circiter LXX. Eò Lusitani ac Sinæ illa tempestate commercij causa commeantes, ibidem stramine aut ramis tuguria sibi, breuis diuersorij causa, raptim construebant. Huc igitur Xauerio quoq; sui commercij gratia petente, insulæ oram legens gubernator dubitare cœpit, an Cunianum portum, quem peteret, esset præteruectus. Iamque ratus adhuc procul abesse, vela facere parabat; cùm hæsitanti Franciscus liquidò affirmat, eum portum iam esse præteritum. Ille dubius animi supersedit primò; deinde, quia nunquam eum Xauerij affirmatio fefellerat, illi magis quàm sibi credendum existimans, iactis anchoris, scaphã in mare deijci iubet: certosque homines properè mittit, rem diligentùs exploraturos. Paucis horis intermissis, scapha cum Lusitanis aliquot in insula diuersantibus ad fidem rei faciendam reuertitur, portum Cunianum, vti XAVERIVS confirmarat, præteritum esse renuncians. Quo nuncio admirabundi nautę conclamant, diuinitus profectò id XAVERIO indicatum memorantes: & sublatis anchoris, conuersaque velificatione, repetunt portum. Vbi fama ad incolas perlata

Sancianus insula.

lata est, Franciscum Xauerium, celebre etiam illis locis nomen, aduentare; properè Lusitani omnes læti obuiam se illi effundunt in littore. Vt terram attigit, mutua gratulatione perfuncti, pro se quisque hospitio talem virum excipere certabant. Ille, sine cuiusquam iniura certamen ita diremit, vt apud Georgium Aluarum, veterem amicum, suique perstudiosum, diuerteret. Tum Lusitanos communiter obsecrat, vt sacram sibi ædiculam, quàm minimo sumptu, ex ramis & stramine excitarent: vbi rem diuinam faceret, ministraret Sacramenta, pueros ac seruos, ex sua consuetudine, catechismo erudiret. Extemplo illi libentissimis animis Xauerio gerunt morem. & satis strenuè administrata res est. In colle qui à summo æqualiter decliuis vergit ad portum, ædicula biduo stetit. Protinus ergo Xauerius, veteri instituto, sacra ibi ministeria impigre obire: & modò ægros in nauibus morbo afflictos omni obsequio recreare: modò egentibus subleuandis ipsemet à locupletioribus corrogare stipem: interdum cum Sinis mercatoribus quà de ipsorum, quà de Christianorum religione disserere. In his laboribꝰ ac muneribus duos menses ac dimidiatũ ingenti animi ardore consumpsit. Quæ res illũ etiam

etiam apud Sinas non minùs sapientia quàm sanctitate conspicuum fecit. Interim è Lusitanis ac Sinis percontabatur, ecqua tandem via reperiri posset Euangelij in Sinas inferendi. Verùm & Lusitani, & Sinæ ipsi, difficillimum negotium dicebant esse, periculiq; pleniſſimum. Regis quippe ipsius iussu omnia Regni claustra acribus septa custodiis teneri; omnes adit⁹ peregrinis penitus esse clausos, morte proposita & aduenæ introeunti, & indigenæ aduenam introducenti. Omnino inuſſu magistratus alicuius continentem attingere peregrino homini nefas esse. Veniam autem ab eis petere neque Sinas audere, propter summum illorum imperij terrorem; neque Lusitanos posse, qui haud secus quàm reliqui aduenæ excludantur. Quocirca non Lusitanus, non Sina vllus omnino reperiebatur, qui in eius gratiam sustineret manifestum necis aut certæ seruitutis periculum adire. At Franciscus, vt erat inuictus ad ea quibus cæteri terreri solent, perpetua suorum conatuum felicitate ad discrimen adeundum accenditur. Itaque statuit, quoniam nulla præterea rei conficiendæ patebat vita, per illa ipsa periculatem aggredi; moliriq́ue omni ope atque opera, vt in vrbem Sinarum aliquam occul-

Sinæ aduenas excludunt.

Inuictus Franciſci animo ad pericula.

occultè deuectus, Prætorem adiret, negotium transigeret. Hoc Xauerij consilium, tanquam audax ac temerarium, vulgò improbabant Lusitani. Igitur non defuerunt, qui eum pro amicitia ac familiaritate ab incepto deterrere summa vi niterentur, orantes, ne se in acerbissimæ necis seruitutisque discrimen daret. Magistratus quippe (Lutias incolæ, Mandarinos Lusitani appellant) in legibus custodiendis adeò seueros, aut potiùs acerbos & crudeles esse, vt leuissimas ob noxas, nullo discrimine, indigenas ac peregrinos verberibus cedant vsque ad necem. Recens documentum, & quidem domesticum, esse Lusitanos quosdam, qui superiore anno, tempestate ad illorum littus eiecti, longè sæuiores Oceani fluctibus Sinarum animos experti forent, verberibusque fœdum in modum lacerati adhuc in carcere & squallore iacerent, incisa in perpetuum spe pristinæ libertatis. Proinde quam rationem esse, omissa certa tutaque aliarum gentium cultura, vt efferatæ nationi Euangelium per vim obtrudas, in dubiam libertatis ac seruitij aleam ire? Et Lusitanorum denunciationem Sinarum consensus affirmabat. Ad hæc Franciscus interritus (adeò diuinus amor sanctis viris potior humana

Sinarum Magistratuum crudelitas in aduenas.

Zelus animarum.

timo-

timore est) non aliud magis se omni voto expetere respondit, quàm vel morte sua Sinarum salutem repræsentare. Quid enim? Num ignorarent, quod ipsos idem vsus doceret, cedere spei metum, vbi maiora sint periculis præmia? An ambigerent, Sinarum ciuitates, si semel Euangelij semen accepissent, propter accuratissimum disciplinæ atque administrationis genus longè vberrimos fœtus edituras? Vt enim dubium esset, an prospere succederet quod conaretur; ita certum esse, conatum & obsequium suum Deo gratum futurum. Nam vincula, cruciatus, mortem denique ipsam pro Christo, beatitudinis & immortalitatis instar sibi esse debere. Iam silentium imposuerat amicis, cùm has curas maximè agitanti febris superuenit, qua per dies quindecim afflictatus, demum, Deo bene iuuante, conualuit quidem, sed ita, vt morbus ille aduentantis morris nuncius esse videretur. Cæterùm, vt conualescere cœpit, ad pristinos labores retulit se, nullius rei magis quàm otij & quietis impatiens.

CAPVT IX.

Transfigit cum Sina, vt se clàm Cantonem inuehat.

NIHILO autem segniùs idoneum aliquem mercatorem quæritans, à quo transmitteretur in Sinas, Lusitanos primùm, deinde Sinas omni artificio tentare cœpit, multas rationes rei celandæ proponens, sibique in tam honesto postulato vt gratificarentur obtestans. Verùm obstinatos ad cauendum animos nullæ artes, nullæ molliebant preces. Aures omnium timor clauserat, abnuentium fortunas caputque suum manifesto periculo offerre. Itaque Franciscus non auxilij modò, sed etiam consilij inops, fluctuabat animo. Ac ne quid deesset incommodi, eius comites grauis vrgebat morbus. Et Antonius Sanctæ fidei, natione Sina, Goani Collegij alumnus, quē pro interprete inde vsque ab India secum aduexerat, Sinarum sermonem desuetudine oblitus, vsui esse iam nequibat; vtique cùm vrbanæ reconditæque eorum linguæ, qua Magistratus vti solerent, prorsus esset ignarus rudisque. At Xauerius ad omnia inuictus, nihilque inex-

per-

pertum, nihil inausum relinquendum ratus, nihilo secius rem vrgere institit, cõfidens fore, vt *in Deo suo transgrederetur murum.* Inter hæc haud parua res eius cupiditatem simul & fiduciam accendit. Eodem tempore comperit Sinarum Regem Legatos quoquò versus dimisisse, exploraturos aliorum leges institutaque Regnorum. Itaque magna spes erat, gratum illi ac iucundum fore, Christianam legem ac disciplinam cognoscere. Ex ipsis etiam Sinis homines locupletes atq; honesti, Franciſci familiares, eum, vt ad Sinarum Regem sese conferret, magnopere hortabantur, ex ipsius sanctimonia Christianam æstimantes religionem, iisque libris, quos afferret secum, præclaram aliquam legem, suaque meliorem, contineri credentes. Enimuero his rebus multo etiam magis excitatus XAVERIVS, eam mentem ratus est Sinis eorumque Regi datam diuinitus, vt Euangelium aliquando intraret Sinarum fines, vrbesque incolis frequentissimas peruaderet. Ergo diuinæ spei ac fiduciæ plenus, omnes rei maturandæ vias tentare decreuit. Se enim aut sine vllo periculo magnoque cum rei Christianæ emolumento ad Regem peruenturum, aut, si quid grauius accidisset, in

Crucis amor.

magno positurum lucro. Nam pro Christo excruciatum necari, quod summum periculum videretur, id verò maximum Dei beneficium duci oportere. Cæterùm cedentibus, vt ferè fit, constantiæ difficultatibus, breui alius se illi interpres obtulit. Inde Sinam mercatorem minimè timidum nactus, spe ac pollicitationibus solicitat atque impellit ad audendum. Cùm sine præsenti pretio nihil spes efficeret, pretium à mercatoribus Lusitanis corrogat: & magno piperis numero, quod erat aureis propè trecentis, cum illo transigit, vti se cum interprete ac libellis suis de nocte in Sinas quàm occultissimè deportatum, in Cantonij portus littore exponat ante lucem. Canton quippe oppidum portu nobile est in continenti, millia passuum ab Sanciano circiter LXXX. Ille igitur ad rem penitus occultandam, ne caput suum committeret dubiæ nautarum fidei, liberis suis seruorũque fidelissimis pro remigibus vti, Franciscumq; noctu paruâ nauiculâ transmittere cogitauerat. Vltro etiam pollicitus erat Xauerio, bidui aut tridui apud se receptum ac latebras, donec tutò emersus, Cantonis oppidi Præfecto sui in Sinas aduentus exponeret causam. duo tamen in hoc negocio pericula Xauerio ab amicis

tis denunciabantur: vnum, ne mercator, accepta per fraudem pecunia, fidem proderet, ipsumq; supprimendæ rei gratia in desertam aliquam insulam aut etiam in altum præcipitem daret. Alterum (vt sancta esset barbaro fides, eumque in Cantonio portu exponeret) ne Præfectus vrbis in aduenam, contra edicta Regis sine fide publica eò se insinuantem exempla ederet; verberibusque crudeliter cæsum aut vltimo afficeret supplicio, aut certè in perpetuam seruitutem redigeret. His ille alia haud paulo maiora opponebat discrimina, quę cæteros latebant. Primum periculum dicebat esse, ne sua diffidentia veriùs quàm cautio Dei bonitatem ac prouidentiam offenderet, si prouinciam illius instinctu ac monitu susceptam homuncionum terricula excuterent. Deinde, ne Christo indignus foret discipulus, si eum non audiret denunciantem, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Ergo satis gnarus, animi periculis pericula corporis esse longè leuiora, tutius ratus est per vitæ discrimina perrumpere, quàm animi salutem in discrimen adducere; vtique cùm haud difficilius quàm præclarius foret, Sinas, Deo fauente, inuitis eius hostibus peti, subigique. Per id tempus mira res

Matth. 10.

accidit. Petrus Gerra, nauarchus haud ignobilis, Iaponiam petebat, iamq; portus, quem capere destinarat, in conspectu erat; cùm repentè venti vis cecidit, malaciaque consecuta est tanta, vt per biduum triduúmue nauis nil prouehi posset. Ergo tristis & indignabundus in Sinas cursum flectere parabat, cùm repentè nauicula vectus ab Sinis (neque enim longè aberat oneraria) occurrit Xauerius. Qui nauarchum amicè salutatum bono animo esse iubet, monens, vt vela strenuè pandèret: se quippe confidere futurum, vt, Deo fauente, secundus naui ventus afflaret. Nec vana prædictio fuit. Vix expediuerant vela, cùm nauis afflante Zephyro portum tenuit. Atque, vt diuinum extaret auxilium, naui in portum delata, ventus in Africum est versus, eam, nisi portum iam occupasset, haud dubiè abrepturus in Sinas. Inter hæc Sinæ mercatoris, cum quo deciderat, reditum Franciscus opperiens, complures & ad Socios & ad amicos literas dedit. Primùm quidem ad Gasparem Goani Collegij Rectorem, vt ex Episcopi auctoritate (adeò nihil sibi Legatus Apostolicus sumebat) Malacensibus illis, qui suæ in Sinas profectioni impedimento fuissent, Pontificia auctoritate interdictum esse

esse sacris, quàm primùm rite pronunciandum curaret: quo scilicet miseros illos lethalis plaga refricata aliquando remedij admoneret. Ad Franciscum etiam Peren scripsit, vt, Malaca redicta, cuius Prætor suam in Sinas profectionem impediisset, cum omnibus Sociis in Indiam discederet primo quoque tempore. Nec Iacobi Pereriæ sui oblitus, eius mœorem consolando per literas tertiò leuauit, quarum literarum hæc est clausula, eximiæ virtutis index. Vtinam nos aliquando in Sinarum Regis aula reuisamus: quanquam ego, si ad Sinas peruenero, spero futurum, vt ibi me aut seruitio addictum, aut in Cantonis carcere Regiáue custodia vinctum offendas.

CAPVT X.

Transmissione dilata, suum obitum prædicit.

ECCE autem Sinarum conuersionem & martyrij palmam meditanti Xauerio nouæ magnæque difficultates obiectæ. Interea dum proxima spe lætus profectionem adornat suam, repentè nouum eius interpretem ab incepto sive occulta Lusitanorum ars, siue immi-

nentium suppliciorum terror, auertit. Itaque timoris magis quàm fidei memor, Franciscum nihil minùs metuẽtem subitò deserit. Nihil tamen improuiso malo cessit Xauerij constantia. Sed cum veteri interprete, etsi parum idoneo, quòd Sinarum linguam, vt diximus, non satis tenebat, nihilo secius decreuit ire. Confestim igitur ad eum ex composito coëunt Lusitani mercatores, non Xauerij vice soliciti magis quàm sua. Circumfusi pro se quisque precantur, vt incepto desistat aliquando. Quòd si suo periculo non tangatur, at moueatur alieno. Agi ea in re non ipsius solùm, sed etiam Lusitanorum omnium salutem. Prætores quippe Sinarum tanta audacia irritatos non vnius pœna contentos fore; omne nomen Lusitanum ad supplicium vocaturos. Proinde ne amicorum fortunas, vitamque ipsam, in eundem traheret casum. Quòd si certum ac deliberatum esset, fortunæ aleam tentare; at expectaret, dum opportuna profectio Lusitanas naues iniuriæ subtraheret. Tum Xauerius bonum illos animum habere iubet: se vnum vile caput, si quid impendeat periculi, subire velle. Quocirca nihil omnino tentaturum, priusquam ipsi in tutum recepissent se. Illis ergo iter matu-

Xauerij humanitas in Lusitanos.

rranti-

rantibus, Franciſcus quoque ad expeditionem ſuam ſe inſtruebat. Cæterùm in Sinarum fines eum penetrare, Deo vtique cordi non fuit. Ne quid deeſſet difficultatis, mercatoris quoque illius Sinæ, quo cum tranſegerat, eum fides fefellit. Is quippe, ſiue caſus alicuius interuentu, ſiue metu pœnæ, ſiue etiã Diaboli ipſius inſtinctu, non ſtetit promiſſis. Et Franciſcus, cùm fruſtrà eum diutiùs expectaſſet; denique ſuã tranſmiſſionis ſpem penè damnauit. Igitur nihilo fideliorem Sinam mercatorem quã interpretem expertus, conſilij inops cogitationem in omnes verſabat partes. Non tamen illum ab ingenti ſpe deſtitutũ defecit animus: quin potiùs humanæ opis deſperatio diuinæ fiduciam accẽdit. Diuinæ ergo bonitati confiſus, nouam in Sinas tranſmittendi occaſionem captare, ignarus tranſmittendum eſſe ſibi propediem in cælum. Inter hæc noua illi, ſed vana ſpes affulſit. Cognouit quippe Sionis Regem (quod Regnum Malacæ quàm Sinis propius eſt) legationẽ in proximum annum ad Sinarum Regem deſtinaſſe. Itaque opportuno nuncio lætus, nouæ legationi adiicit animum: ſtatuitque, ſi Sina ille mercator ad tempus non occurrat, ipſe ad Sionem nauigare, atque omni

ope adniti, vt cum Regio Legato penetraret in Sinas. Sed iam non in limine operum ac laborum suorum, vt sibi videbatur, sed in exitu stabat. Ergo dum, si vetus destituat spes, noua auxilia moliēs, Regnum Sionis cogitat, ad cælestem Sionis arcem vocatus est. Iam socium illum suum ægrotum, ne sibi in Sinas transmissuro oneri atq; impedimento foret, Lusitanis Indiam repetētibus benè commendatum deuehendum tradiderat, ipse cum Antonio Sanctæ fidei, alioque seruo, remanserat in Sanciano. Et post Lusitanarum profectionem nauium, Franciscus (vt spes pertinax est) adhuc mercatorem illum Sinam expectans, consueta caritatis munia haud segniùs exequebatur, Satanam, à quo artes omnes ad suos conatus auertēdos adhiberi cernebat, Deo duce & adiutore victurus. Sed Deo, cuius *inscrutabilia cōsilia & inuestigabiles viæ* sunt, aliter visum; quippe eius conatu contentus, Sinarum conuertendorum decus (fortasse quod tum bene maturum tempus non erat) alijs reseruabat. Incenso itaque Xauerij agendi patiendiq; studio lætus, laboriosissimo homini veterum laborum, quos plurimos ac maximos sustinuerat, præmia persoluere, quā aditū ad nouos labores aperire, maluit. Igitur eo dem

eodem ipso die, quo die in portum Cantonium traijcere destinarat, in morbum incidit, quo deinde extinctus est. Morbi occasio hospitis inhumanitas fuit. Sub discessum enim nauium Indiam petentium, etiam Francisci hospes, mutato consilio, desertoque iure hospitij, repentè discessit. Subita impotentem animum seu cupiditas, seu dementia stimulauit; adeoq; præcipitem egit, vt Xauerium veterem amicum atque hospitem salutare, nauemq; in alia Sinarum insula emptam opperiri, festinatio prohiberet. Franciscus more suo rem diuinam faciebat, cum bonus ille hospes, omisso sacro, cui intererat, & hospite destituto, fugienti magis quàm abeunti similis soluit ex insula. Sacrificio peracto, & precatione funebri pro mortuis de more facta, circumferens oculos Xauerius, hospitem abesse cernit. Quærenti quid illo factum esset; respondetur, eum properè admodum Malacam versus è Sanciano soluisse. Tum Franciscus: Enimuero (inquit) vereor ne illum conscientia sceleris alicuius agitet, irato Deo. Quorsum enim ista tam præpropera festinatio? En aduentat uauis quam modo emendam curarat: eius tamen aduentū expectare grauat⁹ est. Sed abeat sanè Malacā, vnde

Franciscꝰ ab hospite d itstutus in morbū incidit.

Duplex vaticinatio.

vnde abiturus est nunquam: ibi enim vitam amittet miser. Ex duabus prædictionibus alteram mox, alteram deinceps, eventus excepit. Vix, qui aderant, è templo excesserant, cùm nauis illa repentè comparuit, mirãtibus omnibus, & Xauerium tanquam diuinum hominẽ intuentibus. Hospes verò (vti postea cognitum est) paucis diebus, quibus Malacam venerat, cùm lignatum isset in syluam, à latronibus interfectus perijt, fœdam ac miseram mortem sortitus, quòd Francisco causa immaturæ mortis fuisset. At Xauerius, haud ignarus sibi propediem è vita migrandum, idipsum familiaribus prædixit, nõ admirabili magis quàm salubri ratione. In circulo Lusitanorum cùm esset, Numerum inite, inquit, diligenter eorum, qui hîc sumus: nam intra annum pleriq; nostrûm moriemur. Vaticinatio verior fuit quàm lætior. Namque è septem, qui tum aderant, quinque eo anno sunt mortui, ex quibus ipsemet Xauerius fuit, haud dubiè imminentis sibi mortis & gnarus & vates. Et iisdem ferè diebus Franciscum, diuinitus mortalitatis oblitum, ingens Dei visendi cupido cepit, haud leue proximæ beatitudinis pignus. Itaque in epistola quadã scripsit, tametsi ad id tempus vitam sibi suppedi-

peditari optasset, ad Christi obsequium, Christianique nominis propagationem; tamen iam eos igniculos ardenti diuinæ Maiestatis visendæ fruendæque desiderio refrixisse.

CAPVT XI.

Sanctissimè moritur.

Xauerius emendicato cibo vitam tolerat.

INHOSPITALIS discessus hospitis necessitatem imposuit Xauerio victus emendicandi. Eoque grauior eum inopia vexauit, quo arctiora omnia tum Lutianum custodiæ fecerant, ne quis annonam ex Sinarum finibus exportaret, intentiore cauentes cura. Quod ille incommodum, Euangelicæ paupertatis magis quàm suæ necessitatis memor, libentissimè perferebat. Itaque nouum hospitem nequaquam sibi quærendum, sed precario victu defungendum existimauit. Venùm etsi animus patiendi auidus fortiter occurrebat tantis rerum omnium difficultatibus incommodisque; corpus tamen, vtpote iam confectũ ætate, assiduis laboribus, & scilicet recenti morbo, ex quo nondũ satis conualuerat, necessariò frangebatur. Ad hæc angebant eum ingentes animi curæ, quas ex desiderio suę in Sinas profectionis capiebat. Itaque

Recidit in morbum.

æger non corporis solùm, sed etiam animi,

mi, *cum petiſſet animæ ſuæ vt moretur*, XII. Kal. Decembris recidit in morbum. Miſſæ ſacrificium pro mortuo fecerat, cum mortifera illum febris inuaſit, quæ aditum ei ad æternam vitam aperiet. Igitur cum febri ad nauim, qua aduectus erat, recipit ſe, ſimul viſendi de more ægros, ſimul inter eos diuerſandi ſtudio. Sed tertiodecimo die ingraueſcens morbus, cùm iactationem nauis ferre non valeret, remigrare eum coëgit in terram. Luſitanus igitur quidam talem virum miſerè febri æſtuantem, iacentemque in publico conſpicatus, miſericordiaque captus, extemplo eum benignè inuitat hoſpitio, ac domum ſuam (ea erat deſerto in colle caſa veriùs quàm domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat. tum eius ſaluti conſulens rogat atque obſecrat, vt incidi ſibi patiatur venã. Et Xauerius, quanquã non ignarus quales tandem medicos deſerta haberet inſula, tamen ait, ſe in rebus omnibus, quæ ad curationem corporis ſui pertinerent, omnino in medentium fore poteſtate. Idque alacriùs fecit quàm dixit, vndecunque obedientiæ materiam quærens. Sanguinem miſit non ſine ſpaſmis ac diſtenſione neruorum. Dolorem corporis ſubſecutum eſt faſtidium ciborum omnium;

Tugurio excipitur à Luſitano.

Dicto audiens eſt medico.

Morbi dolores.

Cibi faſtidium.

mnium; quanquam cibi nulli ægrotis idonei ſuppetebant, præter paucas amygdalas, quæ à Luſitano nauarcho traditæ, ad eum perlatæ ſunt ſerò. Iam enim cibum adeò faſtidiebat, nihil vt ſumere omnino poſſet. Interim ſatis gnarus ſibi adeſſe ſupremum diem, quæ ſecum in caſam illam extulerat, ne per morbi ſui occaſionem perirēt, in nauim referri iuſſit. Biduo iam inedia traducto, cùm morbus magis magiſque ingraueſceret, magis etiam Franciſci patientia ac virtus enituit. Humanis ſubſidijs omnibus deſtitutus inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruio iacebat quintum decimum iam diem, maximoque peſtiferæ febris iactabatur æſtu. Cæterū incommoda omnia ac vim morbi æquiſſimo ſubibat animo, patientia autē tanta, vt nihil ſuprà. Nullū prorſus eius verbū excipiebatur, aut de grauitate morbi querentis, aut vllam circumſtantiū opem (vt in grauibus morbis fieri ſolet) implorantis: contraque omnia dicta & geſtus erant tales, vt ſatis appareret, morbum, velut ſolidæ virtutis æternæq; materiam gloriæ, ab eo in diuini beneficij loco numerari. Vnum ſcilicet ægrè ferebat, naturali ſe vulgariq; morte extingui in lectulo; omnibusq; expetitam votis martyrij pal-

Patientia eximia.

palmam sibi penè in manibus infringi. Cæterùm haud ignarus, martyrij decus donum Dei esse gratuitum, quod sæpe negetur expetẽtibus, aliud agentibus offeratur; ad diuinæ prouidentiæ rationem animum composuit suum, tam insigni beneficio se indignum existimans. Inde vis mali vehementior penitus insitam Francisci sanctimoniã declarauit. Namque vt in cæteris ferè, cùm vrgentur morbo, tum maximè vitiosa se prodit natura, ita in Francisco tum præcipuè solida atque egregia pietas emicabat. Quippe eadem propemodum faciebat moribundus, quę sanus facete consuerat: nunc, defixo in cælum oculorum obtutu, læta fronte ac vultu cum Christo Domino, quasi adesset, colloquẽs; nunc Psalmorum versus piè admodum vsurpans, identidemque illas iterans voces, IESV fili Dauid, miserere mei: tu autem peccatorum meorum miserere. Mater Dei, memento mei. Hisce aliisq; eiusmodi vocibus biduũ extraxit. Aderat iam illi suprema hora. Igitur Christi crucifixi effigiem manu tenens, intentisque oculis intuens, crebros edere gemitus, & subinde succlamare, IESV Deus cordis mei, lacrymas precibus miscens, donec eum vox pariter ac vita defecit. Ita ad extremum

Decedit è vita.

vsque

vsque spiritum fortissimè cum morbo ac morte luctatus, quarto Nonas Decembris (qui dies S. Bibianę virgini sacer est) IESVM & MARIAM sæpius inclamans, æquissimo animo obdormiuit in Domino: atque ad eos ipsos, quos viuus in visceribus, moriens in ore semper habuerat, migrauit in cœlum. Vultus adeò hilaris mansit ac lætus, vt species ipsa corporis animi beatitudinem indicaret. Decessit annos natus circiter LV. decennio iam expleto post suum in Indiam aduentum, anno post Christum natũ M.D.LII. vir planè admirabilis cùm veris virtutibus, tũ verò incredibili animi magnitudine, studioq; conuertendorũ Ethnicorum. Nullum vnquã laborẽ aut discrimen Dei causa recusauit: & Indorum finitimarumq; gentium salute nõ contentus omnem Orientem complexus est caritate illa, cui nimis angustus ad benemerendum orbis terræ videbatur. Itaq; Euangelio ac Societate toto penè Oriente disseminatis, in ipsa cura ac meditatione Cantonij portus petẽdi, defunctus huius vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præsentibus apud Deum precibus adiuturus. Nec verò dubitandum est, quin eius iam beati assiduæ ad Deum preces aditum in Sinas patefecerint

Mortuus aditũ patefecit in Sinas.

rint non tantùm Societati IESV, sed Lusitanis mercatoribus, Christianæque religioni. Nam paulo post Francisci obitum, ad Cantonium portum accedendi, ibique commercij causa commorandi, vulgo facta copia est Lusitanis. Et eorum opinio fuit, Xauerium suis precibus obseptos Sinarum fines aperuisse. Anno autem post Francisci exceessum circiter XXX. remissa paulisper à Sinis finium custodia, Patres aliquot è Societate IESV, Francisci virtutis æmuli, aliquando penetrarunt in Sinas, ibique Deo propitio Christianæ religionis fundamenta iecerunt.

CAPVT XII.

Viua in calce sepelitur.

Lusitanorum sensus in morte Xauerij.

VBI Francisci mortem fama vulgauit (quippe febris pernicioſior quã minacior omnes præter ipsum fefellerat) Lusitani penè omnes, qui reliqui erant in insula, tam tristi nuncio exanimati, confestim ad eius velut ad communis parentis funus conuolant. Ac primò gemitibus ac lamentis tota circa tugurium personabat area: deinde triste silentium consecutum est, ad contemplandum Xauerium dolore conuerso. Cæterùm eius cor-

corpus, imaginem animi, effigiem cælestis felicitatis, intuentes, fletum integrabant; iucundissimoque aspectu neque animos neq; oculos satiare poterant. Corpore Franciscus fuit satis amplo robustoque, staturâ procerâ, iustam haud sanè multum excedente, colore candido, facie honesta ac liberali, vultu hilari quidem, sed viuido & ardenti, cæsijs vegetisque oculis, naso modico, barba & capillo naturâ nigro, sed iam ætate, aut curis potiùs, cano; vestitu tenui vulgariq; sed mundo. Tunica talari, vt suprà diximus, induebatur (Indorum ritu Sacerdotum) distincta, vt togæ etiam vicem haberet. Itaque subibat spectantium animos eximia illius comitas benignitasque in omnes singularis: magnitudo animi periculis ac difficultatibus inuicta: mortis, cuius cæteri nomen horrent, perpetua contemptio: diuinæ gloriæ ac religionis proferendæ infinita cupido: submissio magnitudini animi par: pietas ac sanctitas prorsus egregia. Igitur illã suauitatem morum, illud exemplũ fortitudinis, illud ægrorum auxilium sibi ereptũ, talem præconem religioni, tantum præsidiũ ademptum esse rebus humanis, nouum sydus, quod perpetuæ penè Indorum nocti illuxisset, quod Euãgelij lucem cali-

Franciscæ forma ac figura.

caliganti attulisset Orienti, subitò occidisse querebantur. Quem propagaturum in vltimas terras religionem? Quem ægris Lusitanorum corporibus atque animis saluti fore? Quem in Frãciſci locum successurum? Interea dum Lusitani grabato circumfusi iucundissima Franciſci specie memoriaque oculos & animos pascunt suos, tantamq; iacturam, lacrymarum pleni, suique iam immemores, lamentantur, Antonius interpres, qui Francisco ægrotanti ac morienti præstò fuerat, accutrit ad nauim, Sacerdotalem Franciſci habitum (ibi enim asseruabatur) petiturus. Lusitani qui erant in naui, Xauerij obitu nunciato, obortis lacrymis crebros ediderunt gemitus, non præsenti suo tantùm, sed futuro quoque Pereriæ domini sui absentis dolore perculsi. His igitur comitatus interpres, non sine fletu domum reuertitur. Franciſci deinde corpus sacerdotali vestitu ritè indutum, de sententia Lusitanorum, ligneo loculo (vt Sinarum mos est) includere statuit: Quod quidem diuino potiùs quàm humano consilio factum ostendit euentus; vt ea scilicet, quæ sancto corpori diuinitus contigerunt, essent hominibus notiora. Corpus igitur arca lignea inclusum, postero die multis prosequen-

Sacerdotali vestitu sepelitur.

tibus

tibus effertur: & funere, quantis maximis in illa rerum inopia ſtudijs potuit, celebrato, in ipſo portus littore ritè mandatur ſepulturæ. Iam terram erant iniecturi, cùm repentè, diuino vtique inſtinctu, placuit, ad carnem exedendam, viuam corpori calcem adhiberi; vt nuda deinde oſſa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, quæ citius conficeret carnem; tum arcâ diligenter occlusâ ibidem humatur. Tumulo grandes lapides ſepulcri indices impoſiti; vt ſi quis è Societate id quæreret, illis indicijs admonitus nullo negotio reperiret. Diſceſſum eſt à funere multis cum lacrymis, incredibili cum mœrore, ac deſiderio talis ac tanti viri.

Loculo viua calx inditur.

CAPVT XIII.

Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur.

VERE deinde primo, cùm adeſſet tempus, quo tempore nauis, quæ Franciſcum aduexerat, Malacam ſolueret; Sina interpres, quem diximus, ſiue Xauerij caritate, ſiue diuina magis, vt ſtimulante, nauarchum adit, & ingemiſcẽs, Itane verò; inquit, Franciſcũ Xauerium,

qui nobiscum vnà inde vsque ab India huc venit, hîc in deserta Sinarum insula apud barbaros relinquemus populos? At qualem virum! nempe eum, cuius egregiam vitæ ac mortis sanctitatem nos ipsi perspeximus, posteritas omnis intuebitur. Quin potiùs sacrum eius corpus deferimus in Indiam, vt ibi potiùs sit, vbi colatur; quam hîc, vbi contemnitur? Tum ille: Ego verò libenter mecum in Indiam eius asportarē reliquias, si, consumpta carne, ossa deferenda forent. Proinde rem extemplo per certū hominem explorabo. Quòd si spes responderit voto, enimuerò facturus sum quod rogas, non tua magis causa, quàm mea. Neque enim ignoro quantam hoc munere gratiam Iacobi Pereriæ, Domini mei, sim initurus, cui haud sanè leue solatiū erit, si Franciscum, quem viuum eximia caritate dilexerat, videre atque habere apud se licuerit mortuum. Protinus igitur spectata virum fide mittit, qui effosso apertoque loculo, an Francisci corpus calce absumptum esset, intentiùs exploraret; secumque, si videretur, auferret. Venit ille ad tumulum, arcam effodit, excussaque calce inspicit corpus. mirum dictu, prorsus integrum reperit, modò humatum crederes. Nullus grauis odor, sed potiùs sua-

Corpus Francisci integrum reperitur quarto post mense.

suauis: nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet: color viuax, caro planè recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta læsaúe. Ne vigor quidem, qui ex spiritu constat, destituerat vultum: vix vt ille Xauerio, velut spiranti, admouere manus sustineret. Attonitus ergo rei miraculo, diuinum beneficium agnoscere, integritate corporis integritatem æstimans animi. Et hoc maior eum cœpit admiratio, quòd Xauerius naturâ non siccus, sed succi plenus erat; & ipse exploratum habebat, eundem quartum iam mensem iacêre viua obrutum calce. Ergo veritus ne vana afferre crederetur, tantillum carnis è coxendice defectum, incorrupti corporis specimen, nauarcho offert, explorata renuncians. Fecit abscisla caro fidem miraculi. Extemplo igitur nauarchus, nautæ, vectoresque admirabundi ad tumulum accurrere. Re comperta, nonnulli qui aut necessaria Francisco viuo malignè suppeditarant, aut de illius mortui fama detraxerant, vbertim flere, & ora palmis conuerberare cœperunt, semet incusantes. Cæteri Deũ collaudare, cui etiam cadauera curæ sint seruorũ suorum. Tum Nauarchus Francisci corpus, sic vt erat, in arca deferri ad nauim imperat, miraculum vel certiùs

exploraturus ipse, vel planiùs alijs ostensurus. Ad vltimum, satis explorata re atque perspecta, venerabundus arcam cum calce, vt erat, imponit in nauim: & è Sanciano profectus mense Martio, secundissima nauigatione peruênit Malacam. Francisco ventos ipsos obsecundare sentires Onerariæ aduẽtum scapha præcurrens Xauerij corpus integrum repertum aduehi Malacam nunciarat. Quo nuncio exciti Malacenses, & simul veterem iniuriam officio nouo compensaturi, quem viuum cum aliqua dimiserãt contumelia, mortuum summo cum honore excipere decreuerunt. Ardor Xauerij & vultus concionantis ad populum, perditos ad salutem reuocantis, ægros curãtis, & energumenos, futura absentiaque prędicentis, occurrebant animis oculisque. Itaque contumacia in venerationẽ versa, pro se quisque funus celebrare tanti gestiebant viri. Iacobi Pereriæ Legati, qui etiam tum Malacæ morabatur, inter cæteros vt desiderium, ita studium emineret. Namque is dolorem ex amici morte perceptum, eius aduentu corporis abstergi posse ratus, maximam vim cereorum, cæteraque ad funebrem pompam necessaria, egregia sedulitate comparauit. Inter hæc, applicata ad terram naui, locu-

Malacensium studia in excipiendo Xauerij corpore.

loculum in sacras ædes portui proximas inferunt, dum ciuitas obuiam prodeat, exspectantes. Vt primùm in vrbem fama perlata est, integrum Xauerij corpus in terram expositum; cuncta illi ciuitas obuiam se plenis portis effudit, tum visendi studio, tum etiam rosarij contingendi. Processit etiam eò cum sacerdotũ agmine Malacensis Vicariꝰ: apertaq; palàm arca, inuenit corpus integrum ac recens, nulla tabe aut liuore corruptum, nulloque tetro odore, sed magis suaui ac iucundo. Confestim omnes stupentibus similes pro se quisque diuinum numen efferre, sanctas reliquias deosculari, cotonisque contingere cœperunt. Pereria præcipuè ex magno luctu in magnum gaudium versus, extincti amici aduentum quantis maximis poterat studijs celebrabat. Cæterùm vt humanis iudicijs iudicium diuinum adderet fidem, æger quidam, tacto Xauerij corpore, extemplo conualuit. Postero ergo die mane sacerdotum ac totius ciuitatis agmen, accensis candelis ac funalibus, processit obuiam, summo cum sensu lætitiæ pietatisque. Nullus tum erat Malacæ è Societate IESV: nuper enim ipsius Francisci iussu Patres omnes decesserant. Placuit tamen ciuitati, eiusdem corpus tem-

Funus Malacense Xauerij.

Tactus corporis ægrum sanat.

plo, quod Societatis fuerat, inferri, vt eiusdem reuersionis prædē ac vadem haberent Xauerium. Quocirca supplicatione frequentissima celeberrimaque, multis vndique collucentibus facibus, ad id quod dixi, templum arca defertur. Ibi post sacrum solenni ritu ac cæremonia decantatum Franciscus, excussa calce, in nouo loculo, celeberrimo loco sepelitur, collacrymantibus plerisque, & recentis lætitia miraculi, & mixto dolore, ac desiderio tanti viri. Mox miraculum miraculo additur. Noui loculi breuitas coëgerat eos, qui operam dabant funeri, Xauerij corpus nonnihil comprimere, atque inflectere. Itaque ex humeris repentè profluxit sanguis miram afflans odoris suauitatem. Quæ res obiecta oculis animisque, omnes qui aderant stupore ac miraculo attonitos defixit. Quippe cū corp', quod quintū iam mēsem vacabat animo (adeò rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) non modò carnem, succū, & colorem, sed etiam sanguinem, eumq; odoriferum, retineret; vt ille odor non tam sanguinis videretur esse, quàm sanctitatis. Quocirca cùm sine loculo condi placuisset, arca exemptum, non honorificè solùm à Malacensibus humatum est, sed velut diuinæ clementiæ pignus asser-

E mortuo Xauerij corpore sanguis effluit mense quinto.

asseruatum. Nec verò sua illos frustrata spes est. Iisdem diebus, haud dubiâ Dei irâ, cõtagiosa tota vrbe grassabatur lues, quæ bonam ciuitatis partem depopulata, terrore omnes perculerat. Subibat animos religione Xauerij prædictio ex iniuria: iratique numinis causam non aliam esse credebant. Hæc lues eo, quo Xauerio parentatum est, die compressa, satis ostendit, eundem iam placatum, irarum cælestium veniam, pestique finem, attulisse.

CAPVT XIV.

Corpus in Indiam aduehitur.

IDIBVS porrò Augusti Ioannes Beira, Sacerdos è Societate IESV, cum aliquot Socijs Molucum petens, diuertit Malacam. Is, pro sua erga Xauerium obseruantia pietateque, corpus eius, quod incorruptũ esse famâ acceperat, inspicere mirum in modũ expetebat. Nocte igitur intempesta cũ Socijs in templum occultè venit: sepulcroque patefacto, Franciscum velut spirantem, & nihilo minùs integrum ex humo, quàm antea ex calce, reperit mense post obitum nono. Ergo omnes collaudato Deo, qui *mirabilis est in sanctis suis*, venerabundi sacra, quæ

Francisci corpus integrũ mense post obitum nono.

extabant, membra multis cum lacrymis exoſculantur. Nec nouum miraculum defuit. Velum, quo eius facies operta fuerat, ob ſuperingeſtam compreſſamq; inhumatione terrā, animaduertūt velut recenti imbutum cruore. Tum Beira, manifeſto motus miraculo, ad Xauerium ornandum animum vertit. Igitur re cum Iacobo Pereria communicata, in conclaui ædium aſſeruandum Franciſci corpus cenſuit: & Pereria nouam curauit arcam ab interiore parte Damaſcena veſte ſubſutam, extrinſecus aureo veſtitam textili. Itaque Beira, Xauerio in nouum loculum incluſo, diſcedens, Emmanuelem Taberam, vnum è Socijs, Malacæ relinquit, qui tantum theſaurum primo quoque tempore deuehat Goam. Inter hæc Ioannis Mendozæ, Luſitani mercatoris nobilis & copioſi, nauis Sinarum mercibus onuſta Malacam appulerat. Huius procurator expoſitas merces in vrbe aſſeruabat, idoneam tempeſtatem opperiens. Cæterùm, vbi nauigationis tempus adfuit, facultas defuit nauigij. Vna erat omnino in portu nauis, eaque vetuſtate inutilis. Carina inprimis debilis, ac penè dehiſcens. Itaque homines nauticæ rei experti ac periti pronunciabant fore, vt in medio curſu, haud dubiè laxa-

Velum recēti cruore imbutum.

laxatis compagibus, aquam accipiens mergeretur. Quocirca Procurator triſtis hærebat. Verùm vt XAVERII corpus illa naui Goam vehendum eſſe cognouit; non merces ſolùm, ſed ſuam quoque illi ſalutem credidit, ſatis fidens, ſancti viri ope, cuius diuinam virtutem ſatis exploratam habebat, onerariam incolumem futuram. Petrus Alcaceua interim è Societate IESV Malacam Coſmi Turriani miſſu venerat, Franciſci reliquias Goam deuecturus. Is igitur cum Tabera ſacram arcam in nauim imponit, magna nautarum iuxtà vectorumque lætitia; quippe qui multum in ea aduerſus tempeſtates præſidij ponerent. Extemplo cubiculum ſacro corpori aſſignatum in naui. ibi loculus ſerica amictus veſte poſitus: ad eum odores & cerei. Pro his officijs gratiã Franciſcus cumulatiſſimè retulit. Cùm eſſent in curſu, oneraria cæcis impacta ſcopulis tenaci[b] inhæſerat adeò, vt neque progredi nec regredi poſſet, ſed velut affixa ſtaret immobilis. Poſtea verò quàm nautici onerariam molientes per multas horas nequicquam cùm cautibus luctabantur; omnium animos ingens deſperatio inceſſit. Ergo humana ope damnata, diuinam ſpectare cœperunt. Protinus ad Alcaceuam frequen-

tes coëunt, impensè orantes, vt Franciſci corpus in apertum proferat. Haud grauatè ille morem gerit monitis, vt cuncti pariter Franciſci implorent opem. Nec mora. vniuerſi cum accenſis cereis ante ſacrum corpus ſupplices Xauerium inuocare & manãtibus lacrymis orare cœperunt, vt diuinam ab ipſis auertat iram. Nec fruſtrà id fuit. Cùm maximè id facerent, repentè ſcopulus, amiſſa tenacitate, onerariam cum ingenti fragore dimiſit, & illa vadis expedita proſpero afflante vento curſum tenuit. Sæpe etiam aliàs in manifeſtum naufragij diſcrimen adducta, Xauerio, quem vehebat, à vectoribus nautiſque implorato, præſens euaſit periculum; ac demum Cocinum peruenit innoxia. Simul incorruptum Franciſci corpus adeſſe fama nunciatur, cunctam ciuitatem rei nouæ miraculo conciuit. Extemplo cerneres portum hominibus compleri, ſcaphas à primis occupatas accelerare ad onerariam, cæteris eorum reditum opperientibus in littore. Transgreſſi alij ſuper alios in nauim ad cubiculum tendunt: mox pro ſe quiſque ſacras reliquias manu oſculoque contingere; admirabundi integrum corpus intueri, diuinamque benignitatem prædicare, quæ in ſanctorum virorum etiam mor-

Oranorũ ſtudia in viſendo Xauerij corpore.

mortua redundaret corpora. Nauis paucos dies Cocini morata Goam petens, ex itinere ad Baticalum Indiæ oppidum, millia passuum à Goa octoginta, subsistit, haud exiguo incolarum bono. Ibi Franciſci beneficio primaria femina Lusitana graui morbo liberata est; alia præterea edita miracula, quæ à nobis suo deinceps exponentur loco. Cæterùm aduerso vento nauim morante, quo minùs Goam perueniret, nauarchus ipse, actuaria naui Goam præcurrens, rem Xauerij socijs nunciat. Mora atque expectatio (vt fit) cupiditatem accendit. Itaque cùm Patres diutius Franciſci desiderium nequirent ferre, Melchior Nunnius, Collegij Rector, Prorege adito, ab eo celocem haud ægrè impetrat, ad sacram arcam properè deportandam. Erat ea celox Alphonsi Noroniæ, viri pij, & Franciſci studioſi, qui, nauigium impensiùs quàm exigebatur commodans, operam quoq; suam ad eam rem prolixè deferebat. Ad hæc nauarchus, qui Xauerij corpus Málaca deuexerat, reclamare obtestariq́ue, ne (quando sua nauis iam prope abesset à Goa) tam certo ac salutari nudaretur præsidio. Sed vicit Xauerij visendi cupido postulati eius æquitatem. Ergo Melchior, inhibita domesticorum co-

mirari cupientium turba, cum præcipuis aliquot Patribus, & orphanorum agmine celocem conscendit; &, quanta maxima celeritate potest, applicat ad onerariam. Confestim in eam transgressus, cubiculum, vbi loculus asseruabatur, intrat, offenditque Xauerium summa integritate, eademq; specie, qua viuus fuerat: vt modò vita defunctus, aut potiùs adhuc spirans videri posset. Quocirca manantibus gaudio lacrymis, vultum illum cælestis felicitatis indicem pauliſper contemplatus, magno cum pietatis sensu sacras manus pedesque suauiatur. Idem cæteri certatim faciunt. Inde arcam ornatam atque compositam efferunt è cubiculo. Inter quæ nauarchus onerariam multis vexillis ac tapetibus exornari, tormenta bellica veste serica integi iusserat. Vbi in foros nauis corpus delatũ est, pueri qui Goa aduenerãt, floribus coronisq; redimiti, ramos tenentes manibus, Zachariæ canticum piè admodum, nec sine suis aliorumque lacrymis decantare cœperunt. Hoc concentu arca in celocem demissa, sensim locatur in puppi. Oneraria interim festâ bombardarum displosione Francisci discessum prosecuta, lætitiam lacrymasq; omnium integrauit, reputantium animo summã Dei libera-

Honos Xauerio tributus à nautis aliisque.

lira-

stratem, qui tam magnifice seruum suum vel in medio honestaret mari. Cæterùm nauis reddito Francisci corpore & mercibus leuata, velut suo perfuncta munere, eodem loco, tranquillo mari, sua sponte demergitur, vt appareret eam Xauerij præsidio inter fluctus & saxa incolumem extitisse. Porrò celox sub vesperam applicuit ad ædem S. MARIÆ cognomento Rebandariæ, passibus circiter mille & quingentis ab vrbe Goa, propter flumen quod Goam insulam præterit. Ibi Melchior, Xauerij corpus per otium inspiciundi contemplandique auidus, de media nocte remotis arbitris, valuisque clausis, Franciscum in Sacerdotali ornatu, sicut erat, ex arca eximit, mense post obitum sextodecimo. Repe-

Corpus Francisci integrum mense post obitum decimo sexto,

rit eadem prorsus facie, habituque corporis, quo constabat eum fuisse cùm viueret, caro succi plena, cutis recens, color viuidus. crederes eum sopitum potiùs quàm extinctum. Erat carbasina veste indutus, quam ille secum in Sinas detulerat, eo consilio, vt illâ, gentis more, amictus, Sinarum Regem adiret. Hac quia viuus nunquam erat vsus, indutus est mortuus pro subucula. Ea ipsa, nisi extincta membra tot menses proximè vestierat, viua quidem calce vel humo obsita,

Francisci subucula quoque il-

Læsa post tot mensium sepulturam.

tamen adeò integra viſebatur, ac munda, vt eam modò illi iniectam diceres, & ſeruatam magis à corpore, quàm vlla ex parte læſam. Poſt actas (vt par erat) numini grates laudesque, Melchiorem memorem quantum incitamenti ad virtutem Antonius in palmea S. Pauli Heremitæ tunica, quantum præſidij Eliſeus in Heliæ pallio reperiſſet, cupido cœpit ſubuculæ Xauerij auferendæ. Itaq; illi detractam apud ſe diligentiſſimè ſeruauit, vel pignus Franciſci, vel ornamentum ſuum. Quippe eandem poſtea in Iaponiam detulit ſecum, vt illâ indutus Iaponum Reges ac Dynaſtas conueniret; Franciſcoq; Deum propitiante, non oculos ſolùm, ſed etiam animos eorum caperet. Et voto reſpondit euentus.

CAPVT XV.

Eius funus Goæ omni apparatu celebratur.

HOc interim ſpatio Prorex (is tum erat Goæ) de Xauerij aduentu prima nocte certior factus, pro ſua erga illum veneratione, magnum ex eo nuncio gaudium cœpit, ſtatimque ſolemnem pompam atque apparatum in poſterum im-

imperauit diem. At Patres quos inuitos Mechior domi reliquerat, tanta exultarunt lætitia, vt, pectoribus visendi carissimi parentis cupidine occupatis, somnum aut quietem ea nocte capere nequiret. Neque eorum tam remisso aut languido animo aut corpore quisquã fuit, qui illa nocte conquieuerit. Tanta erat Francisci expectatio, ita eius caritas omnium ad se trahebat animos. Quocirca intempesta nocte cùm surrexissent omnes, pro se quisque templum frondibus, peristromatis, ac veste stragula exornarunt, optatissimum parentem apparatu quàm maximo excepturi. forte res in sextam feriam, quæ antecedit sanctam hebdomadam, inciderat: tamen læto festoque cultu aras quàm elegantissimè exornari placuit. Sic enim statuebant, sanctum virum, cuius funus insigni pompa DEVS celebrari vellet, festo potiùs quâm funebri sacræ ædis apparatu excipi oportere. Destinatus erat funeri dies XVIII. Kalend. Aprilis, Anni post CHRISTVM natum M. D. LIV. Qui dies vt primùm illuxit, Iacobus Pereria, qui per eos dies Malaca reuerterat, moræ impatiens, cum amicorum manu in nauigium actuarium conscendit, & cum candidis facibus mia-

Funus maritimum.

amicissimo suo occurrit obuiam. Confestim sex nauiculæ obsecutæ, quibus vehebantur ad quinquaginta viri amici & admiratores Xauerij. Sua cuique fax accensa, & puer cum cereo. Vt ad ædem ventum est, vbi Francisci corpus asseruabatur, cuncti pariter humi prosternunt corpora, obortisque lacrymis, sacras reliquias venerantur. Inter omnes Pereriæ pietas eminebat, qui Xauerium vnicè dilexerat. Inde alij super alios phaseli ad duodecim secuti Lusitanorum, Sinarum, Malacensium honestissimorum, cum pari vel vestium vel luminũ apparatu. Qui Franciscum venerati cum cæteris, in suũ quisque nauigium se receperunt. Multa iam die loculus, veste amictus aurea, in myoparonis puppi reponitur, plurimis circum cereis collucentibus. Mox Patribus in alba veste, & pupillis rite coronatis, diuinos circà hymnos ac laudes inuicem canentibus, aduehitur Goam. Myoparonem nauiculæ ferme viginti cum facibus cereisq; accensis longo ordine prosequebantur, funebris pompæ speciem augentes. Collucebat mare flammis, littora cantibus personabant, & plerisque pius animi sensus eliciebat lacrymas. Vt verò nauis tot cereorum fulgore insignis in vrbis conspectu fuit, & ex inusitata luminum

minum copia intellectum est adesse Xauerium; tum verò ingens cunctæ ciuitatis extitit motus; exultare eam ac triumphare gaudio crederes. Etsi enim Patres modestiæ memores sedulò cum Prorege & Episcopo egerant, vti Xauerius non tanquam vir sanctus, sed veluti Dei seruus (quoad Pontifici Maximo aliter visum foret) acciperetur, habereturque; tamen Proregis ipsius iussu campanæ vrbis omnes percrepare læto festoq; cœperunt sono. Qua significatione vniuersa ciuitas excita, sese Francisco obuiàm effudit. Littora, vrbis muri, feneſtræ, summa tecta, solaria vnde conspici modò nauis aduenies posset, hominibus complebantur. Quo propriùs spes, naui accedente, admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, cupidoque visendi, crescebat. Itaque plurimi, impetu quodam ardoris ruentes, certatim desiliebant in mare, vt sacrum loculum contingerent primi. Iam Prorex, cunctaque nobilitas, & maxima ciuium frequentia in portu cum cereis ardentibus præstolabantur nauim. Et maximæ ædis Canonici cæterique Sacerdotes linteati cum suis processerant crucibus. Aduenerat quoque Sodalitas misericordiæ cum suis vexillis atque insignibus argento auroque fulgentibus.

Seque-

Sequebatur magnificum sanè feretrum, Attalica veste constratum: vbi Sodales misericordiæ sacrum loculum reponendum censuerant, magnificentiorem vtiq; speciem præbituri. Vt prima arca interram à Patribus exposita est, quasi signo dato, omnibus in vnum conuolantibus, tanti repente concursus vndiq; facti adire, contingere, osculari eam cupientium, vt se mutuò prementes alij super alios corruerent. Ad loculum porrò cùm recessum primis vltimi non darent, adeò constipauerãt se vt necesse foret multos coarctatos atque oppressos exanimari, nisi prudentia obuiàm isset periculo. Prorex, satellitibus immissis, ruentem submoueri turbam, supplicationemque aliquando institui iussit. Multitudine ægre submota, supplicatio instituta est, peractaq; quantâ maximâ potuit pompâ. Nouissimè feretrum magnificè exornatum Patrum humeris ferebatur, duobus pari ornatu feretris inanibus latera cingentibus, Prorege cũ cohorte, omniq; nobilitate, & ciuitate vniuersa prosequente, tantâ funalium ac luminum copiâ, vt vrbs ardere videretur; tam insolitâ omnium ordinum lætitiâ, plausuque, vt non funus, sed triumphum videre te crederes. Loculus quippe aurea fulgebat veste.

Concursus ad Xauerij corpus.

Funus terrestre.

Totum

Torum iter erat frondibus floribusque constratum: tectorum feneſtræ parietesque veſte precioſa ornati: in via multa paſſim ab vtroque latere odoramenta diſpoſita. Feretri porrò latera thuribulis argenteis cincta perpetuis odoribus complebantur. Hoc igitur triumphali funere Franciſcus è Sinarum expeditione rediens Goam in Societatis templum inuectus: vt intelligeretur cuiuſmodi tandem honore inſignis eius animus eſſet in cœlo, cuius corpus extinctum, propter animi ſanctiratem, in terris quodammodo triumpharet.

CAPVT XVI.

Ad eius corpus viſendum maximi concurſus fiunt.

VBI ad Societatis ſedem ventum eſt, Miſſæ ſacrificium ſolenni ritu ac cæremonia decantatum. Feretrum intra cancellos aduerſus impetum multitudinis conſtitutum. Fama exierat, ſub ſatrum, arca patefacta, fore omnibus corporis viſendi copiam. Quocirca ingruente multitudine, ſepta haud difficulter perfracta ſunt: ſed clauſam arcam nihil magis, quàm multitudo ſemet impediens, tutaue

Concurſus incredibilis ad Xauerij corpus.

tutabatur. Ibi Collegij Rector, auidæ plebis impetum veritus, petere vehementer etiam atque etiam à Prorege, vti domum cum vniuersa nobilitate reciperet se; plebem vtique eorum exemplum secuturam: ipsos deinde laxato sacello, turbaque semota, commodiùs corpus Xauerij conspecturos. Igitur Prorex illi morem gerens discedit. Eum cuncta nobilitas sequitur. At cæteri obfirmato animo hærere in vestigio, instare, flagitare, vt ostenderetur; se, nisi voti compotes, haudquaquam inde vestigium moturos. Demum perseuerantia inceptum obtinuit. Cùm enim mora nihil proficeret, Melchior ad vltimum cessit tempori. Itaque submota paulisper multitudine, septisque restitutis atq; obfirmatis, Xauarij corpus amictu sacerdotali, vt delatũ erat, eminus ostentatur. Quod conspicata multitudo tanto cominus visendi desiderio exarsit, vt ingenti impetu ruens, iterum sacelli perrumperet septa. Proinde repentinus Patrum metus, ad vim arcendam, loculum confestim operuit, obstinateque texit. Ergo præcisa inspiciendi spe & exspectatione defatigati, qui proximi steterant, Xaueriique integrum conspexerant corpus, aliquando recesserunt: & quod ipsi viderant, cæteris enarrarunt.

rarunt. Et illi hac commemoratione accensi, obstinatione quadam animi vsque eò institerunt, dum, cancellis denuo objectis, ipsis quoque monstraretur. Eodem ipso die sub vesperam Antonius Pereria Lusitanus, cum muneribus ac literis Regis Bungensis ad Proregem Indiæ, appulit Goam. Is Regis missu venerat, Xauerij reditum in Iaponiam serò iam curaturus. Epistolæ regiæ summa hæc fuit: Franciscum Xauerium sæpius apud se de mundi conditore ac vindice Deo verba fecisse, & eius verba hæsisse in visceribus suis medullisque. Itaque certum iam sibi ac deliberatum esse, Christi sacris initiari Francisci manu, vel cum periculo excidendi regno. Franciscum quidem in digressu promisisse, breui se ad eum, si vita suppetetet, rediturum: sed quoniam illius reditus spe tardior foret; placuisse certum hominem Goam mittere, qui exploratam renunciaret causam tam longæ moræ. Proinde oratum velle Proregem; vt Xauerium primo quoque tempore ad se destinaret. Eius vtique aduentum ingens simul inuitamentum religionis Christianæ, simul Lusitaniæ amicitiæ vinculum fore. Prorex igitur, regiis literis recitatis, Melchiorem Nunnium (is vnus è primoribus Societatis Iesu erat in India)

dia) haud ægre perpulit, vt ipse pro Xauerio ad Bungi Regem ire maturaret. Interim Xauerij corpus Goæ non spectaculo solùm, sed etiam miraculo erat. Cæterùm non explebatur videndi eius sitis videndo, sed excitabatur magis. Ita ijdem reuisendi gratia sæpius redibant. noua etiam in horas multitudo visendi causa confluebat in templum. Ergo necessitas consilium mutauit. Vt infintæ multitudinis cupiditati satisfieret, corpus in sacello, validis cancellis præcepto, triduum totum omnium oculis expositum fuit; potestas vt esset omnibus per otium contemplandi. Tum verò incredibiles vndique concursus facti visentium Xauerium, coronisque tangentium, magna vi lacrymarum, sensuque pietatis. Inter hæc quorũdam dubitatio rem non certiorem modò, verumetiam insigniorem fecit. Quoniam rei miraculum excedebat fidem, non defuerunt aliquot cœnobitæ, viri graues, qui Franciscum exemptis intestinis curatum, balsaminoq; oleo cõditum esse propalam dictitarent. Ergo Prorex, rem exploraturus, Cosmum Sarainam, inter medicos artis eximiæ, tentare atque inspicere corpus iubet. At ille ventrem secare aggressus, cùm animaduertisset recentẽ adhuc manare sanguinẽ, miraculo attonitus

Proregis iussu medicus eiꝰ corporis integritatem explorat.

incc-

incepto destitit. Insertis deinde in vulnus digitis, integra ac solida intestina competit, nullo balsami oleíue indicio. Idq; iuratus publico testimonio confirmauit. Quocirca re perspecta, atq; vulgata non magis cæteri, quàm illi, quos dixi, Xauerij corpus celebrare venerariq; ceperunt, pro se quisq; pedes eius osculantes, manusq; rosariis contingentes. Tanta autem insederat animis omnium de Xauerij sanctitate opinio, vt certatim aliquid ex eius corpore aut vestimento surripere conarentur. Itaq; intenta ad præcauendum Patrum cura ægre valuit piam arcere vim populi. Inter hæc passim Franciscus laudibus ferebatur, egregiaq; eius facta, vaticinationes, miracula, ab ijs qui aut ipsi viderant, expertique erant, aut ex idoneis cognorant auctoribus, memorabantur. India vniuersa velut vno ore Xauerij sanctitatem celebrante. Et vetera miracula nouis affirmata sunt. Complures eorum, qui ad id spectaculum confluxerant, iurati confirmarunt accessisse eò certos homines partim membris captos aut debilitatos, partim variis morbis laborantes; tactoque Francisci corpore, abiisse sanos ac valentes. Exacto triduo, etsi nondum expletis oculis animisque multitudinis, arça propter aram maximã

ad

ad dexteram in sepulcro, per eos dies parato, ad tempus condita est, dum pro dignitate talis viri, Patrumque studiis, & Goanorum religione, monumentum eius satis exornaretur; si Rex Lusitanus, vt spes erat, eum in numerum cælestium referendum à Pontifice curasset. Decimo circiter post sepulturam die D. Antonius Ribera, Goani Episcopi Vicarius, & Inquisitor generalis, pro suo munere atque officio, suis ipse oculis explorare decreuit, verane de Francisci integritate fama emanasset. Igitur aperto circa meridiem sepulcro, multis collucentibus facibus, omne pertentauit, perspexitque corpus. Cumque nihil non integrum reperisset; suum testimonium consignatum literis ad posteros tradidit. Interim Xauerij veneratio cultusque crescebat in dies. Ad eius sepulcrum plerique venerabundi accedere: multi flores & coronas afferre: non paucis candidos adhibere cereos, qui perpetuò lucerent. Et hominum studia Deus approbauit. Satis constat, cereum cubitalem inibi accensum totos duodeuiginti dies noctesque perpetuò arsisse. Deum quoque honorem famulo suo habere sentires. Rex porrò Lusitaniæ his nunciis commotus, cùm egregia Xauerij facta atque miracula per Indiæ Prore-

Episcopi Vicarius rē rursus explorat.

Rex Lusitaniæ Frāciscum in

gem

gem conquisita perscribi sedulò iussisset, ea Romam ad Legatum suum misit, vt ageret cum Pontifice de Francisco Xauerio in Sanctos reponendo. Cæterùm pios optimi Regis conatus intempestiua occupauit mors. Patres igitur, nouo templo absoluto, ac veteri disturbato, Xauerij loculum in domesticum transtulerunt sacellum: vbi hodie eius memoriæ ac nomini priuatim honos habetur; donec per Pont. Max. (si Deo cordi erit) publicè solennes haberi honores liceat.

Sanctorũ numero reponendum curat.

***

HORATII

TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

Franciſci facta ac miracula Luſitani Regis imperio perſcribuntur.

ETſi diuina dona ac munera, quibus Franciſcus cumulatus fuit, in omnibus eius vitæ partibus, quas demonſtrauimus, identidem enituerunt; tamen non erit abs re, quæ curſim & obſcurè ſignificata ſunt, propalam otioſeque contemplanda proponere: vt, explicatis rerum generibus, vno in conſpectu omnia liceat intueri. Atque (vt primùm exponamus ea, quæ vulgo plus ad-

mi-

mirationis habent, atque in se æquos iniquosque conuertunt) non solùm in toto vitæ cursu, sed multo etiam magis in ipso funere permulta Francisco contigere diuinitus, quæ nulla naturalis causa miraculo eximere queat. Ea nos igitur diuina indicia ac testimonia eius sanctitatis diligentiùs persequemur. Omnium autem rerum eos auctores citabimus ac testes, quorum de auctoritate ac fide dubitare nefas sit. Ioannes ergo Lusitaniæ Rex hoc nomine tertius, cuius missu, vt antè diximus, Franciscus Xauerius in Indiam contendit, cùm cognitam exploratamque haberet eius sanctimoniam, non minus honoris habuit mortuo, quàm viuo habuerat. Nam Xauerij morte nuncia-
ta, haud secus quàm par erat, tanti viri
acturâ motus, Orientis ingemuit cla-
dem, qua nullam fortasse maiorem ab
irato Deo accipere potuisset. Inde vbi
animum laxauit dolor (vt eum egregia
ea pietas ac prudentia facere admone-
bat) vnde dolorem acceperat, indidem
remedium petiit doloris. Plurima per
Franciscum vt in vita, sic post mortem
diuinitus edita ad eum fama pertulerat.
Itaque tum hominis, tum Religionis
studio accensus, Francisco Barreto, In-
diæ Proregi, negotium per literas dat,

vt illustria Xauerij facta miraculaque omnibus indiciis perquisitigata perscribat ad se. Sibi enim in animo esse, eam testificationem Romam mittere ad Pontificē Max. vt ille, si ei videretur, viro sanctimonia & miraculis inclyto cælestes honores rite decerneret. Vt autem optimi Regis de Xauerij virtute opinio nota ac testata sit omnibus, operæ pretium duximus exemplum regiarum intexere literarum.

Regis Lusitani epistola ad Proregem Indiæ.

Prorex amice, tibi ego Rex salutem plurimam. Francisci Xauerij vita ac labores exempli adeò salutaris extiterunt, vt Deo gratissimum fore existimemus, si ea ad diuinam gloriam laudemque proferantur in lucem. Quocirca vt illa in vulgus edita quam par est apud omnes auctoritatem habeant, ac fidem; magnopere tibi mandamus, vt vsquequaque in India, vbicunque locupletes atque idonei huiusmodi rerum testes esse videbuntur (qui scilicet cum Francisco vsum cōsuetudinemque habuerint) tabulas publicas ac testificationes, testibus iureiurando adactis, rite conficiendas quàm diligentissimè cures, cum de vita eius ac moribus, deque rebus omnibus ab eo ad hominū salutem & exemplū laudabiliter gestis, tum verò de iis quæ diuinitus ille & viuus patrauit, & mortuus. Eas tabulas

las simul cum testimoniis auctoritatibus- "
que omnibus tuo chirographo subscri- "
ptas, annuloque obsignatas, triplici ad "
nos transmittes via. Hoc sedulò & celeri-
ter si feceris, magnam à nobis inieris gra-
tiam. Olyssipone V. Kal. Apr. M.D.LVI.

Proregis in quisitio infacta Xauerij.

Prorex igitur Indiæ, perlectis regiis lite-
ris, ex iis confestim per idoneos homi-
nes intentiùs inquiri iussit, non solũ Goæ
in Indiæ metropoli, verùm etiam in ora
Indiæ vniuersa; ad hæc Malacæ, cæteris-
que locis, vbi Franciscum versatum esse
constabat. Comperta sunt haud dubiis
auctoribus permulta per Franciscum &
in vita & post morrem vel salubriter ge-
sta, vel patrata diuinitus. Ea Prorex in ta-
bulas publicas relata, suaque subscripta
manu, atque annulo obsignata, ad Regẽ
celeriter perferenda curauit. Res eò loci
iam erat, vt Rex, iisdem tabulis Romam
transmissis, per Legatum suum ageret cũ
Pontifice, vti Xauerium rite in Sanctorũ
virorum numero reponeret; cùm piis e-
ius consiliis immatura mors interuênit.
Extat apud nos regiarum tabularum ex-
emplum, rite obsignatum, subscriptumq;
Proregis manu, vnde sunt ea, quæ adhuc
exposuimus, quæque deinceps expositu-
ri sumus, magna ex parte leprompta. Et
quoniam superioribus libris illorum ple-

raqne comprehendimus, iam reliqua subtexemus; quæ de industria huc reiecimus, quia suis intexere locis haud sanè facile, varias ob causas, videbatur.

CAPVT II.

Xauerius futura & absentia prædicit, cogitationes hominum introspicit.

MVLTIS quidem Xauerius præclarisq; Dei muneribus, sed non alio magis quàm multiplici Prophetiæ dono, conspicuus fuit. Eius rei haud dubia indicia elucent in omnibus ferme vitæ eius partibus, sed illa maximè excellunt. Cosmus Ioannes, Procurator regius, adamantem eximia magnitudine coëmerat in India octo aureorum millibus, quadruplo pluris in Lusitania futurum. Hunc Ferdinando Aluaro in Lusitaniam soluenti crediderat deferendum ad Regem. Sub id tempus Franciscus Goam ad eum venit: pro familiaritate, vti mercimonia eius habeant, rogat. Ille cùm de cæteris mercibus in Lusitaniam missis, tum verò de adamante illo narrat, feliciter secum agi ratus. Tum Xauerius rogitat cui tandem

tandem naui tam pretiosam commiserit gemmam. Simul nauis nomen accepit. Nolim, inquit, isti naui credidisses. Cur tandem? inquit ille; an quia superiore anno aduersâ tempestate iactata penè interiit? Minimè, inquit Franciscus; sed quia grauius ei impendet periculum. Tum verò ille Xauerium etiam atque etiam rogare, vt Deum pro illo nauigio orare ne desisteret; præsertim cùm adamantem illum suo periculo mitteret Regi. Anxio deinde Cosmo de nauis illius euentu, nunciatum est, eam, tabulâ vi tempestatis reuulsâ, propè hausta fluctibus; cæterùm denunciato perfunctam periculo, afflantibus XAVERII precibus, Lusitaniam secundo cursu tenuisse. Pridie verò quàm Malacâ Franciscus in Sinas solueret (vti eius socij, qui præsentes adfuerant, commemorarunt) cùm inusitato quodam more super lectulum toto pronus corpore inter somni vigiliæque speciem iaceret, diutissime constantissimeque in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, durauit, alienato à sensibus animo. Nam socios, qui fortè interuenerant, rei nouitate attonitos tanti viri reuerentia tenebat, quo minùs eum affari aut excitare sustinuerent. Itaque à stupore ad curam versi, soli-

Malaca prospicit animo periculum quod Societas Iesu subibat in Lusitania

solicito animo, atque suspenso, rei præstolabantur euentum. Demum ille velut ex alto experrectus somno, & ingenti aliqua molestia emersus, certum hominẽ, qui tum in Lusitania versabatur, nominatim appellans, crebrò inclamauit, Deus tibi ignoscat. Atque in præsentia quidem quorsum tandem illa conquestio spectaret, ipso, qui vnus norat, reticente, omnes latuit: verùm literæ deinde allatæ ex Lusitania rem patefecerunt; per id tempus vitio illius, quem tories lamentans nomine appellasset Xauerius, magnum Societati IESV in Lusitania detrimentum illatum: quod tamen Dei beneficio, & scilicet deprecatione Xauerij, cessit in commodum. Ex quo satis apparuit, Deum illi, quid in Lusitania tum ageretur, ostendisse, vt imminens Societati periculum precibus auerteret suis. Nec longinqua solùm Malacæ, sed etiam futura prædixit, nec tristia magis quàm læta. Sileo populationes agrorum, obsidionem vrbis, pestilentiam ciuitatis, aliaque incommoda vel inter concionandum, vel in sermonibus priuatis, tanto antè Malacensibus prænunciata, sic prorsus, vt postea euenerunt. Sub ea animum memorabilis illa de Acenis barbaris victoria vaticinatioque Xauerij tot vaticinationibus insignis,

gnis, tot diuinæ prouidentiæ indiciis nobilis. Iam verò ad Amboinum Molucasque insulas quàm multiplex ac varia prędictio! Quàm egregiæ prænunciationes de Tolana victoria, de aduentu scaphæ, quam vis tempestatis abstulerat! Sed hæc non inaudita, illud nouum. Sinas cùm peteret, in Malacensi cursu, rostrata nauis, qua vehebatur, inter insulas Samatræ adiacentes tempestate subitò iactata, apertum naufragij adibat periculum. Ingens iam omnium mentes desperatio incesserat, cùm mortis imminentis species omnium obuersaretur animis. Ibi tum Franciscus Iacobum Sosam nauarchum adit, eumque, ac ceteros qui aderant, bonum habere animum iubet: eodem ipso die sub vesperam sedata tempestate, nauim portum esse capturam. Idque, vti prædixerat, prorsus euênit. Ante solis occasum auster cadit, mare sedatur, portus tenetur. Nec salutem aduentantem modò, sed mortem etiam impendentem, multis sæpe prædixit. Nam, vt de Ioannis Arausij prænunciata morte taceamus, Malacæ cum Antonio Sosa familiariter colloquens, mentione de Præfecto vrbis illata, liquidò affirmauit, illum, etsi optimè tum valeret, haud ita multo pòst è vita cessurum. Prædictionem mors eiusdē

Vaticinatio tranquillitatis in metu naufragij.

Prædicit maturam mortē bene valentium.

intra alterum mensem comprobauit. Soluens inde in Sinas, Iacobum Pereriam, mercatorem locupletem, cuius naui vehendus erat, pro amicitia monuit, alium vt substitueret curatorem mercium suarum: nam, quem destinasset, in Sinas haudquaquam esse peruenturum. Et vaticinationi respondit euentus. Curator ille in ipso cursu extinctus est, priùs quàm Sinarum fines attingeret. Molucum deinde lembo petens è portu pariter soluit, cum Ioanne Galuano mercatore, qui alio lembo vehebatur. Haud multo pòst vi tempestatis abreptus Xauerius, destinatum tenuit portum. Ibi cæteris Galuanũ auidè exspectantibus, ipse pro concione repentè auditores pro Galuano modò extincto ad comprecandum Deum hortatur. Et triduo pòst Galuani merces repertæ in littore, domini naufragium & interitum ostenderunt. Illa quoque eius vaticinatio admirabilis, quam nuper res ipsa comprobauit. Nauis erat in India adeò vetustate fluctibusq; labefactata, vt plerique vererentut, ne, si mari se commisisset, tempestate dissolueretur priùs, quàm aspiceret portum. Tum Xauerius (nam fortè aderat) diuino instinctus Spiritu, Bono animo estote, inquit: neque enim hoc itinere est interitura nauis

Vaticinatio de naui in portu peritura.

isthæc

isthæc, sed demum sine cuiusquam damno peritura. Et fuit prædictioni fides, nec defuit euentus. Quippe institores haud dubij, quin id, vt alia multa, Franciscus prædixisset diuinitus, pro se quisque in eam nauim suas merces imponere certabant, rati, quod erat, se sine vllo naufragij iacturæue discrimine illa naui vltro citroque commeare posse. Nec eos sua fefellit opinio. Nauis, quamuis vetusta & cariosa, vsque ad annum huius sæculi LXXXIII. in tot cursibus ac tempestatibus incolumis semper mansit, annos propè XXX. ipsi superstes Xauerio. Tandem cùm mercibus vacua sederet in portu, sua spõte dissoluta, sine cuiusquam damno interiit, haud certior in incolumitate sua, quàm interitu, testis Franciſci vaticinationis. Nec verò futura solùm, absentia, ac remota, Prophetarum more prænunciauit, sed animos etiam hominum, cogitationes, & vitæ maculas introspexit. Id adeò etsi arcanum fugæ consilium ab Ioanne Duro initum, à Francisco diuinitus cognitum, (vt suo loco demonstrauimus) satis ostendit; tamen multo etiam magis declarabunt ea; quæ deinceps dicturi sumus. Bazainum oppidum est Indiæ, quod inter Goam & Indum flumen situm, diximus pari ferme vtrinque di-

stare spatio. Huc Xauerius sub Iaponicam profectionem Proregis conueniendi causa, qui in Cambaia versabatur, diuerterat. Ecce autem Malacensis quidam, eius studiosus atque amicus, obuio complexum ferebat. Hunc Franciscus à perdita vitæ ratione ad honestum piumque viuendi genus perductum, vt animæ suæ consuleret saluti, iustissimis de causis in Lusitaniam remigrare iusserat, & Sacramentum frequentare confessionis. Cæterùm is etsi primò receperat se vtrumque facturum, deinde tamen in vtroque fefellerat fidem, abiecto Lusitanicæ profectionis consilio, tertium iam annum sine confessione traducens. Ergo vt eum in India adhuc hærentem conspexit Xauerius, simulque conscientiæ eius vulnera diuinitus vidit; amici amplexum amicumque ipsum pariter auersatus, Apage te, inquit; siccine, bone vir, stetisti promissis? en (vt sileam cætera) ex quo in Indiam à meo digressu nauigasti, vitæ noxas confessus es nunquam. Ego verò te neque alloquar, neque amicum agnoscã priùs quàm delicta confessione expiaueris. Tum ille, qui & dilatæ confessionis & flagitiorum suorum conscius sibi esset, hac voce perculsus, facilè animaduertit, idipsum diuinitus (neque enim humanitus

Amici peccata diuinitus videt, & quamdiu is confessione abstineat.

tus potuit) à Xauerio obiectum. Quocirca culpam agnoscens ac præ se ferens suam, extemplo confessione eluit animi sordes, quas Frãciſco senserat suboluisse. Alium item amicum Cocini cum rogasset vti valeret, illeque, rectè, respondisset; Corpore tu quidem rectè vales, inquit Xauerius, sed animo non item. Tum enimuero ille, vt qui nescio quid fraudis ac sceleris illo ipso agitaret tempore, conscientiâ ictus fatetur ingenuè, Franciscum veriùs quàm se de sua valetudine iudicare. Itaque peccata apud eum ritè expiat; sceleſtoque illo consilio abiecto, mentis recuperat sanitatem, quam illi Xauerius deesse persenserat. Pridie verò quàm excederet vita, alterum è comitibus, qui sibi ægrotanti præstò erant, acribus intuens oculis, miserabili voce ter succlamauit, Væ tibi. Nec irrita denunciatio fuit. Haud ita multo pòst ille, cùm meretricijs iampridem amoribus implicatus teneretur, subitò cæsus interijt; vt triplex illa Xauerij comminatio videatur triplicem illi pestem denunciasse, conscientiæ vulnus, corporis cladem, interitum animi.

Amici animũ sceleſtus molientis introspicit.

Moribundus comiti suo pernicie prædicit.

CAPVT III.

Miracula cuiusque generis edit in vita.

IAM per omnia fermè miraculorum genera Xauerij virtus vagata est, quorum nos hoc loco pauca referemus, cætera alibi exposita generatim perstrinxisse contenti. Dæmones quidem non tantùm ipse pugnando sæpe vicit, cùm Meliaporæ in æde S. Thomæ, quamuis acriter cæsus, illorum terrores minasq; contempsit; iterumque in Iaponica nauigatione, cùm eorundem incursationes atque terricula magnitudine animi superauit; verùm etiam sæpè in ora Comorinensi, Malacæ, & alibi ex obsessis eiecit corporibus, quà ipse per se, quà per neophytos. Haud minor in morbis, quàm in dæmonibus diuinitus depellendis, eius vis extitit. Atque vt complures prætereamus, quibus in eadem ora Comorinensi (vt ostendimus) tum ipsemet, tum per pueros Catechismi ministros, febrim aliosque expulit morbos; in insula Ceilano Michaelem Fernandum, grauiter ex calculo laborantem, inuisens, bono animo magnaque Dei fiducia esse iussit: se postridie rem diuinã pro illo facturum: neq-

Calculos diuinitus sanat.

nec dubitare, quin, propitiato Deo, ſpe maturiùs animi corporisque recuperaturus eſſet vigorem. Idq; ita prorſus euênit, vti prædixerat. Nec nullam moribundis, aut ijs, qui naturæ vitio caſuúe aliquo ſenſibus membrisúe capti erant, attulit opem. Amangucij quidem ſatis conſtat claudo ingrediendi, mutis duobus loquendi, totidem ſurdis audiendi facultatem à Franciſco redditam: moribundis etiã multis ad eum deportatis, crucis ſigno, vel aquæ ſacræ aſperſione, deſperatã ſanitatem corporis reſtitutam. Goæ verò (vt antè oſtẽdimus) ſocium iam depoſitum, ac ſepulturæ deſtinatũ, è Iaponia rediens cùm inuiſeret, Euangelio ſuper eũ recitato, ex faucibus eripuit mortis. Nec moribundos ſolũ à morte, ſed etiã mortuos ad vitam reuocauit. Satis conſtat, tres ab illo in ora Comorinenſi à mortuis excitatos: his Cangoximanam puellam quartã acceſſiſſe. Permirum autem eſt, in alio genere, quod de illo memorię proditur. Inſtitor erat quidã Luſitanus (nomini parcitur, vt famæ parcatur) nauus in paucis induſtriusq;. Is quo primum tempore Franciſcus diuertit in Sinas, magnã cum eo familiaritatẽ contraxerat. Cæterùm aliquot annis interiectis reuectus in Indiam, vitã cautiùs quã caſtiùs agebat.

Huic

Flagitiosum hominem diuinitus redarguens flagitij, ad Frãciscanum institutũ impellit.

Huic igitur Xauerius (incertũ an longè absens, an vita functus) se obtulit, Deum iam iam ex ipso pœnas expeturum denuncians. Illo confitente, se verò id meritum esse; adiecit: Enimuero tu es meritus, qui nefarium illud facinus (certumq; designauit flagitium) admiseris. Erat res eiusmodi, quæ mortales omnes lateret, præter ipsum. Itaque occulti flagitij commemoratio repentè mercatoris perculit pectus. Ergo admirabundus exclamat: Nimirum, Pater, diuinitus isthuc tibi est indicatum. Age igitur, quoniam vulnus inspexisti, præscribe curationem, ostende erranti salutis viam. Tum ille, Franciscanum ergo institutum sequere: quam tu disciplinam si obseruaueris sedulò, næ tu saluus eris. Ad illam quippe potissimùm disciplinam te video natum factumq;. Paruit extemplo ille quasi cælesti voce iussus salubri consilio; ac deinde totam rem alijs retulit lætus euentu. Complura porrò aliorũ etiam generum miracula Xauerius patrauit. Semorum oppidum est vltra Malacam, quod latus pariter altusq; amnis præterfluit. In huius ripa accolæ mali dæmonis instinctu Franciscum lapidibus petebant, sagittisque. Itaque is cùm à barbaris acriùs premeretur, ingenti trabe, quæ in aggere fluminis

minis in transuersum defixa obstabat fugæ, haud ægrè submota, facilem receptum habuit. Ea res stupore ac miraculo torpentes defixit hostes, & ab insequendo deterruit. Constabat quippe, trabem illam vix à magna hominum manu moueri posse; & diuinam vtique vim, non humanam, saluti fuisse Francisco. Illud pænè inauditum. Amangucij ad Bonzios aliosq; Ethnicos de Christiana Religione quotidie verba faciebat. Sub sermonem (vt gens est non magis acri, quàm aduersus aduenas insolenti ingenio) alij super alios permulta illis de rebus odiosè percontabātur. Xauerius ergo cùm multis multorum vno tēpore sanè varijs diuersisq; vrgeretur interrogationibus; vno sæpè responso (mirum dictu) satisfaciebat vniuersis, perinde ac si separatim singulis respondisset. Id testificatus est Bernardus Iapon, vir antiquâ probitate ac fide, qui tum certaminibus illis interfuit, remque non semel ipsemet cum alijs obseruauit plurimis. Haud minùs testatum est, & admirandum, quod in Indiæ oppido (Coramandeli nomen est) accidisse memorant. Hîc cùm esset Xauerius naufragus quidam mendicus ad eum venit pro sua calamitate petitum aliquid opis atq; subsidij. Franciscus, etsi benignæ volun-

Vno respō, so varijs Iaponū percontationibus satis facit.

Naufrago aureos nūmulos diuinit⁹ suppeditatos largitur.

voluntati deerat facultas; non potuit tamen miserum illum spei irritū dimittere. Ergo cū suæ egestatis immemor in sacculum suum inseruisset manum, nihil prorsus inuênit. Nec tamen incepto destitit, sed respicere cœpit eum, cuius est aurum & argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum diuinæ confidere largitati iubet. Nec Xauerij spem Deꝰ, nec mendici decepit Xauerius. Diuinæ fiduciæ plenus, manum rursus inanes in loculos iniectam aureis nummulis (fanoos incolæ appellant) plenam educit: protinusque pecuniam diuinitus suppeditatam naufrago elargitur omnem, inexhausto diuinæ spei thesauro satis fidens. Subinde Lusitanus miles alea ludēs sexcentos aureos amiserat. Igitur tristis, & inops consilij auxiliique, ad Franciscum confugit. Tum ille ex veneno ipso medicinam morbi petendā ratus, aleam ab eo poscit: suaque manu permistam reddens repetere ludum iubet, eo, quod reliquum ludus fecerat, amissa recuperaturum. Nec fefellit. Repentè mutata cum auctore ludi sors: & miles secundo vsus ludo cuncta recuperauit. Suo recepto, ludere pergentem Franciscus inhibuit. nec miles abnuit, sed beneficij memor salubribus eius præceptis impensè paruit.

Aleatorē mira ratione ad ludi odiū adducit.

Quin

Quin etiam vltro promisit, se in posterũ nunquam aleâ lusurum: & extitit promissi fides: ex eo tempore aleã in manus sumere sustinuit nunquam: tantum illius ludi odium eum ceperat, auctore Xauerio. Erat hoc Francisco solenne, vt mari iter faciens, quicquid viatici nomine attributum intulisset in nauim, vectoribus nautisue egentibns distribueret, ipse emendicato victitaret cibo. Itaque cùm oleum petentibus haud malignè præberet, breui exhaustum est vasculum. Venit deinde qui oleum peteret. Et Xauerius ei dari iussit. negare eius socius quicquam reliquum esse olei. iam guttum exinanitum esse. inuersum ab se, & circumactũ, ne guttam quidẽ olei iam ire. Tum Franciscus, Abi dum, inquit, ac reuise. Paret ille, ac subinde ad eum reuersus guttum, quem inanem paulò ante reliquisset, iam olei plenum esse nunciat. At Xauerius, miraculum de more dissimulans, Abito igitur, inquit, & petẽti benignè dato. Porrò cùm fortè in puerum ægrum & vlcerosũ incidisset, misericordia captus substitit. mox alleuatum in humeros suos extulit, eumq; complexu fouit, dictitans, Deus te sanet. Vix ea verba iterum aut tertiò enunciarat, cùm puerum sanum ac vegetum restituit matri. Hæc Vincentius Pere-

Vasculum oleo exhaustum diuinitus impletur.

Vlcerosũ precibus sanat.

Pereria nauarchus, idemque Xauerij familiaris, (cuius alio loco meminimus) Indicis Franciſci ſocijs retulit. Sed innumerabilia ſunt eiuſmodi à nobis expoſita in eius vita. Hæc autẽ hunc in locùm eò reiecimus, quòd tempora, quibus geſta eſſent, haud ſatis comperta haberemus. Illud quoque admirabile, quod in Sanciano inſula accidit. Saracenos complures eximia corporũ magnitudine baptizans Xauerius, viſus eſt Luſitanis, qui eminus rem ſpectabant, longè eminere. Itaque tanta eos cepit admiratio, vt propius accederent, exploraturi an baptizaret è ſuggeſtu. Verùm cominus intuẽtes, reperiunt Franciſcum ex æquo loco exercere baptiſmum. Tum verò intelligunt animi magnitudinem tantum eius adieciſſe corpori, vt humanæ magnitudinis formam excedere videretur. Nec leue eſt virtutis pietatisque eius monumentum, quòd mare Sancianicũ furioſo quodam vento (Typhoni nomen eſt) & crebris naufragijs antea infame, ex quo tempore Franciſcus Sancianum inſulam, ſacris myſterijs inibi peractis, velut expiauit, adeò ſedatum placatumque eſt, vt Typhone ferme ceſſante, rarò admodum ſeuiat in naues. Tantum ſeu Xauerij pietas, ſeu Miſſæ ſanctitas valuit.

CAPVT

CAPVT IV.

Miracula per eum post mortem edita.

NIHIL o autem magis Xauerij vita quàm mors talibus sanctimoniæ otis clara fuit, & insignis. Quippe Deus, ui *mirabilis est in Sanctis suis*, Francisci orpus, templum, dum viueret, Spiritus ncti, post mortem multis illustribusq; lornauit miraculis. Namque (vt antè ximus) eius cadauer effosum, cùm ter- um iam mensem in calce viua fuisset, rorsus integrum repertũ est, cum odore uidem iucundo suauique. Quod sanè iraculum & perpetuum fuit, & multi- ex. Eandem enim integritatem suaui- temque odoris perpetuò retinuit, et- m posteaquã Malacæ menses 6. huma- m iacuerat sine loculo. Ad hæc diuina la corpori impertita vis redundans in stimenta, ea quoque penitus incorru- a atque intacta ab omni seruauit tabe. tque etiam (quod admirabilius est) uinque post obitũ mensibus, cùm Ma- acæ humaretur, effudit cruorem, cuius estigia vsque ad Goanam sepulturam, oc est, ad decimum sextum post exces- um eius mensem, recentia manserunt. taque non magis inclyta Francisci san-

ctitas,

ctitas, quàm fama de eius corporis integritate, Goanos quoque, cunctamq; penè Indiam, ad eius funus exciuit. cuius quidem species (vt ostẽdimus) triumpho fuit, quàm funeri similior. Tãti porrò omnium ordinum vndique ad sanctum corpus etiam sub funus concursus facti sunt, quantos nemo vnquã meminerat, vt triduum totum, vt diximus, omnium oculis expositũ relinqui oportuerit. Adde huc, quòd sacri illius corporis religio adeò cunctorum perfuderat animos, vt omnes certatim sacras illas reliquias rosarijs contingere, & aliquid inde surripere niterentur. Denique hoc ipsum corporis miraculum Deus ipse ita multis & apertis miraculis (quæ deinceps exponentur) honestauit, vt æquis iniquisque omnibus animi beati fecerit fidem. Atque hæc quidem, quæ de Francisci commemorauim⁹ corpore, adeò testata sunt, vt tot habuerint testes, quot per eos dies Goæ fuerunt; hoc est, Indiam propemodum vniuersam. Cæterùm ne fortè tam insigne Dei immortalis beneficium apud aliquẽ plus admirationis haberet, quàm fidei; humano pariter diuinoque consilio factum, vt priuatis testimonijs accederent publica. Namque Ambrosius Ribera, Inquisitor, idemque Goani Episcopi Vi-

pi Vicarius Generalis, cùm tanti miraculi fama totam Indiam peruasisset, eam rem pertinere ad munus suum ratus, vnà cum peritissimis medicorum ad Francisci corpus, priùs quàm sepeliretur, inspiciendum accessit, exploraturus, an integrum incorruptumq; penitus esset, quod ferebat fama. Is igitur perspecta in præsentia corporis integritate fidem excecente, ac deinde eximia viri sanctitate, regis Lusitani iussu inquirendo explocta, clarissimum dedit testimonium ve- *Inquisito-*
rati. Quod totidem verbis interponere *ris & Vi-*
hoc loco, operæ pretium visum est. Te- *carij testi-*
stificor ego D. Ambrosius Ribera, In- *monium*
quisitor, & Vicarius Generalis, idemque *de sancti-*
constitutor Episcopi Goani atque Indici, no- *tate Xa-*
nem iam annos, quibus hisce in locis *uerij.*
versor, Franciscum Xauerium oppida ac „
vicos Indiæ, Malacæ, Moluci, Iaponiæ, „
insulas remotissima Barbarorum loca cir- „
cumcursasse concionando, & Christianæ „
Dei mysteria ac præcepta tradendo, tum „
Lusitanis hominibus, tum verò cæteris „
gentibus ac nationibus, iisdemq; in locis „
maximum Ethnicorum numerum ad „
Christi conuertisse cultum: complura „
illum templa excitasse: eiusq; rei causa „
summis maximisq; ærumnis ac labori- „
bus ad extremum vsq; spiritum esse per- „

fun-

Eiusdem testimonium de integritate corporis.

functum. Eiusdem porrò corpus Goam aduectum, solemnique exceptum pompa, ab vniuerso clero ac ciuitate ad Collegium S. Pauli delatum, sepultumque. Verùm quia rumor de eius corporis integritate percrebuerat, cùm videretur supra vires naturæ, ac diuinum prorsus miraculum, corpus tamdiu vita functum, quippe quod menses vndecim humatum fuisset, tres apud Sinas, octo Malacæ (vti Prorex Indiæ Alphonsus, Noronia, & ego, haud dubijs auctorib⁹ comperimus) ab omni tabe alienum atq; immune perstare mensem iam sextum decimum; rem vtiq; mihi pro meo munere cognoscendam atque explorandam existimaui. Itaque templum, vbi iacebat, adij: arcam aperiri iussi: facibus accensis, vna circiter ante meridiem hora, Francisci corpus inspexi: brachia, crura, vsque ad genua & coxendices, & maximã corporis partem (vt ex apertis facilis esset tectis de partibus coniectura) diu multumq; tentaui, tractauique: ac totum corpus integrum inueni, omnisq; planè tabis expers; atque insuper omnino recens, carne solida, natiuo succo & colore. Vidi etiam in coxendice sinistra, paulũ supra genu, quasi vulnus, vnde frustulum carnis instar digiti abscissum erat. Itemque aliud vulnus in ven-

ventre, in quo egomet, digitis insertis, nihil non integrum atque incorruptum reperi, & sine graui odore. Ad hæc os meũ ori illius admoui, totamque faciem summa cum cura pertentaui atque perspexi. Quare hæc omnia explorata, vti à me comperta erant, tabellionem meum literis consignare iussi, & ipse mea manu testimonium subscripsi, obsignauique. Kal. Decembris, M. D. L V I. Proregis quoque medicus nobilis, Domini iussu, perspecto Franciſci corpore, nihilo obscurius eius integritati tribuit testimonium, quod eiusmodi fuit: Testificor ego D. Cosmus Saraina, medicus Alphonsi Noroniæ Proregis Indiæ, cùm Francisci Xauerij corpus Goam delatum foret, inspectum à me, ac pertentatum, præcipuè verò ventrem, quæ pars maximè obnoxia solet esse tabi: ibique reperta à me intestina integra prorsus, solidaque, cùm neque balsamo, neque oleo, nec alia re vlla aduersus tabem condita illitá esse constaret. Inde cùm me auctore in plagam, quæ propter cor in sinistro latebat latere, quidam è Societate IESV digitos immersisset; aqua mistus effluxit cruor, quem ego olfaciens, haudquaquam grauiter olere sensi. Crura quoque & reliquas corporis partes integras

De corporis integri tate eximij medici testimonium.

„ comperi, carne adeò solida atque natiua,
„ vt medicorum operâ illo modo confer-
„ uari neutiquam possit. Quippe iam ferè
„ sesquiannum id corpus vacabat animo,
„ & prope annum totum iacuerat in sepul-
„ cro, Hæc ego iuratus testificor, pro eo,
„ quod mihi datum est in hac re, negotio.
„ Goæ XIV. Kal. Decembris M. D. L V I.

Cæterùm humana testimonia diuinis cumulantur indicijs. Permulta enim per idem tempus miracula edidit diuina vis, ad testificandã Francisci sanctimoniam, cælestemque felicitatem. Ioannis Mendozæ nauis, quæ reuehebat Xauerij corpus in Indiam, maxima pericula diuinitus euasit, maximè verò ad Insulam Ceilanum. Inde ad Baticalum Indiæ oppidum vbi ventum est, Maria Sarra, regij Procuratoris vxor, femina Lusitana satis honesta, graui affecta iacebat morbo, quæ de Xauerij corpore certior facta, extemplo eò se deuehi deferriqúe imperat, sancti viri nõ minore fiducia, quàm pietate opem implorans. Haud incassum missæ preces: protinus deprecatione Xauerij, diuinoque munere, conualescit. Eadẽ mulier cinguli, quo præcinctus Franciscus erat, frustulum summis precibus expressum in argenteam inclusit thecam, camque suspensam è ceruice gestauit,

Ægra mulier Francisci corpus venerata sanatur.

vel

vel monumentum Franciſci, vel morborum remedium. Nec ſua illam pietas fruſtrata eſt. Paruum filium ſextum iam menſem graui febri conflictatũ theca illa admota ſanauit, eundemque deinde releuauit diutina oppreſſum apoplexia. Ancillæ item periculosè parturientis collo alligata, facilẽ ei præſtitit partum. Febrim quoque viro ægrotanti diſcuſſit: puſtuloſisque pueris duobus grauiter laborantibus puſtulas ac morbum abſterſit omnem. Hæc omnia ipſamet Procutoris Baticalenſis coniux iurata narrauit. Goæ porrò ſatis conſtat ægros plures Franciſci corporis contactu valetudinem recuperaſſe. In his ancillam inter parturiendum exanimatam, ac morti proximam (quippe fœtus materno in vẽtre extinctus, & in tranſuerſum iacens, extrahi nulla nequibat arte) aliquot Franciſci capillis, qui in theca religiosè aſſeruabantur, admotis, repentè præſenti periculo ereptum, fœtu mortuo effuſo. Id eius dominus Antonius Saa iuratus teſtificatus eſt: qui etiam adiecit, domi ſuæ mulierem indigenam, partus difficultate iam deploratam, eâdem reliquiariâ thecâ admotâ, ſtatim fœtũ incolumẽ enixam eſſe: cõſtat alios item plures varijs eiuſdẽ reliquijs varios depuliſſe morbos. Illud

Xauerij cingulum multis & grauibus morbis medetur.

Vir nobilis Franciſci manu oculis ſuis admota lumen recipit.

memorabile. Antonius Rodericus, vir minimè obſcurus, diutinâ pituitâ adeò captus erat oculis, vt ne eos quidem cerneret, quibuſcum cominus loqueretur. Is damnata medicorum ſpe, quorũ medicamenta fruſtra expertus fuerat, ad Xauerij ſepulcrum duci ſe iubet. Patres exorat, vt loculum aperiant. Franciſci manus oculis admouet ſuis, repentè caligine excuſſa cernere incipit; breuique priſtinum recipit lumen oculorum. Id adeò ipſe iuratus expoſuit. Nec minùs memorabile eſt quod contigit Balthaſari Dias Sacerdoti. Is angina fauces premente, nihil prorſus deglutire poterat. Itaque, humana ope deſperata, vertit ſe ad diuinam: clauem loculi, vbi Franciſcus aſſeruatur, petit, attingit, ſanatur: adeoq; repentè pituita defluxit, vt clauis illa, beneficio Xauerij, gutturis clauſtra aperuiſſe videretur. Cæterùm illud longè clariſſimum. Ioanna femina primaria diuturno afflictata morbo, iamq; morti proxima erat, cùm diu noctuque ad eius lectum domeſticis excubantibus Xauerij corpus delatum eſt Goam. Ergo ſimul feſto campanarũ ſono, ſimul ſanctimoniæ miraculorumque eius famâ excita, mulier Chriſtophorum Pereriam, virum ſuum, alioſq; qui aderant, rogat etiã atq;

Loculi clauis pituitam depellit.

Primaria femina cupida viſendi Xauerij ex graui morbo conualeſcit.

etiam,

etiam, vt ad Xauerij funus deferri se finant. Negant illi sine manifesto vitæ eius discrimine fieri posse: atque in eo obstinato animo perstant. Non tamen mulieris pietas incassum cecidit. Ex eo tempore melius habere cœpit; magnisque in dies virium incremẽtis haud multo pòst conualuit prorsus. adeò non solùm tangendi, verùm etiam videndi cupido ipsa ægris saluti fuit. Certis etiam auctoribus compertum, flagella ex funiculis, quibus Franciscus se diuerberare solitus erat, à neophyto quodam piè admodum asseruata, atq; horum beneficio sanitatẽ redditam nonnullis, aliaque multa sanè admirabilia perpetrata. Quocirca Francisci Xauerij nomẽ in India, totoq; Oriente, & est & fuit magna apud omnes non gloria solùm, sed etiam veneratione: vulgoq; mortales eius fidem & patrocinium implorant. Itaq; nautæ & vectores, quoties Sancianum insulam, vbi primũ Xauerium humatũ diximus, præteruehuntur, Franciscum consueuerunt inuocare, velut sanctum virum, in beatorum cœtu collocatum. Neq; verò Indiæ & Orientis finibus Xauerij vis & fama se tenuit; sed Oceanum transgressa peruasit in Europam. Ebora vrbs est Lusitaniæ, egregia inprimis ac nobilis, vbi Collegium est So-

Francisci flagellum multis salutare.

cietatis IESV, ab Henrico Cardinali, qui deinde Rex fuit, exædificatum, nec illius munificentiâ nec amplitudine verbis indignum. Hîc per id tempus, quo nuncij de Xauerij obitu miraculisq; allati sunt, (vt mihi talia scribēti vir haudquaquam vana fide narrauit) primores Patrum duo Leo Henricus Collegij Rector, & Andreas Capreda Confessarius eximius, graui vrgebantur febri; quos admirabilium Francisci rerum fama ad spem recuperandæ sanitatis erexit. Leo igitur Indicas litteras, vbi felix Francisci excessus, & illustre miraculis funus perscribebatur, afferri sibi recitariq́ue iussit. Quibus recitatis, extemplo quasi diuino instinctus numine, & Xauerianę virtutis admiratione excitatus, super lectum, vbi iacebat, cubito alleuat se: & manus oculosq; tendens in cœlum, pari pietate ac fiducia contra vim morbi Franciscum implorat; ne minus benignus in suos foret, quàm fuisset in alienos. Nec vana spes aut imploratio fuit: preces sanitas excepit. Cōtinuò Henricus febrim sibi, quasi diuina manu depulsam, vires præterea redditas sensit. Ergo gaudio exclamans, obortis lacrymis, suppiciter gratulatur Deo, Fráciscíque vim prædicat, omnibus qui adcrant, stupore attonitis. Mox sanus ac valens

Francisci inuocatio duos Patres è Societate sanat in Europa.

lens exilit è lecto, & ad Capredam morbi socium lætus accurrit. Ille haud ignarus quem grauiter modò Leo ægrotaret, stupere scilicet, & quid tandem rei esset rogitare. Tum Leo, tota re breuiter exposita, non verbis magis quàm rebus ostendit, in sui morbi depulsione quã præsentem Xauerij expertus sit opem: simulque monet, idem ipse vt faciat, profectò simili in causa par eiusdem auxilium experturus. Haud mora, paret ille, excitat fiduciam, Xauerium inuocat. Nec spe frustratur sua: ipse quoq; citiùs omnium exspectatione febri liberatur. Ita gemino miraculo sociorum duplicata lætitia, & Franciſci sanctimonia clariùs comprobata. Horum, quos nominauimus, Leo Henricus hodieque superstes est in Lusitania, expertæ Xauerij virtutis testis luculentus. Quæ deinde fama cùm emanasset; plures non modo è Societate, verùm etiã alieni homines, Franciſci virtutem mirari, sanctitatemque venerari cœperũt. Parisijs (vt minora omittamus) supererat, cùm hæc scriberemus, vir quidam honestus ac pius, nõ minùs probitate quàm ætate venerabilis. Is ita commemorabat, se, cùm primũ allatum esset de obitu Franciſci Xauerij, quem fama tantũ, & auditione cognouisset, mirè ad illius

Parisijs imploratus femina moribunda partum facilem præbet.

venerationem excitatum. Itaq; cùm per id tempus vxor ſua ex labore partus iaceret moribunda, deſperata à medicis valetudine; quædam illi de Xauerij ſanctimonia ac virtute narraſſe; ac magnopere ſuaſiſſe, vt ſancti viri imploraret auxilium, haud dubiè affuturum. Paruiſſe illam impensè monenti viro. Ne multa. Implorata Xauerij ope, coniugem incolumem facili felicique partu enixam eſſe fœtum. Sic matrem ſimul, ac prolē, Xauerij deprecatione à præſenti periculo vindicatam. Nec verò natale Franciſci ſolum eximiam alumni ſui ſanctitatem eodem tempore ignorauit. Compertum eſt domeſticis prodigijs præſignificatam eius mortem eodem loco, vbi acceperat vitam. In Xauerio caſtello, atque adeò in ipſa natali Franciſci domo, ſacellum eſt, vbi Chriſti crucifixi effigies religioſiſſima & illis locis antiquiſſima viſitur. hîc prodigium fuit viſu euentuq; mirabile. Conſtat ligneum hoc, quod dixi, Chriſti ſimulacrum, quoties Xauerius grauius aliquid pateretur in India (quod ex eius literis domeſtici collatis temporibus compereruut) haud dubio ſudore fluxiſſe: porrò eo ipſo anno, quo Xauerius extinctus eſt, ferijs ſextis deincepsomnibus, per annū totum ſudaſſe ſanguine

Chriſti effigies in Xaueria villa ſudat ſanguine.

ne: sudandi autem initium feria itẽ sexta feciſſe. Quod homines sic sunt interpretati, perinde quasi Franciſci (*qui crucis mortificationem iugiter in ſuo corpore portauerat*) mortem poſt maximos ac diutinos labores Chriſti cauſa exſudatos portenderet.

CAPVT V.

Studium orationis.

RES admirabiles, quæ (vti demonſtrauimus) partim diuina vi patratæ sunt à Xauerio, partim ei diuinitus contigere, teſtimonia quædam fuerunt atq; indicia eximiarum virtutum atque donorum, quæ in eius animum diuina bonitas plenâ (vt dicitur) congeſſerat manu. Neque enim miraculis quàm cœleſtibus virtutibus inſignior fuit. Ex quo numero aliquot à nobis (quæ etſi ſedulò ab illo occultatæ, tamen ſua ſponte foras eminebant) in vulgus edentur. Eoque libentius hæc quàm ſuperiora perſequar, quòd ſanctimoniæ ſint non indicia ſolùm, ſed etiam exempla: quippe cùm illa in admirationem tantum, hæc etiam in imitationem cadant. Atque vt ab ea virtute initium capiamus, quæ caput eſt ac fons aliarum; orationis, contemplationis, meditationisque ſtudium in illo eximium

mium extitit. Etsi enim mentem in Dei diuinarumque rerũ cognitione defixam perpetuò habebat; statum tamen ac certum quotidie seponebat tempus, quod ereptum negotijs, tribueret meditationi rerum cælestium. Maximè verò in Christi vitæ mortisque meditatione acquiescebat: satis gnarus ibi eximia omnis exempli documenta in illustri posita monumẽto intueri atque imitari licere. Hoc meditationis genus maximè salubre ac frugiferum (præcipuum vtique exemplar Christianæ vitæ, & ingens inuitamentum diuinæ caritatis) impensè & complectebatur ipse, & alijs commendabat. Quo in negotio haud maiore mentis ardore versabatur, quàm animi constantiâ. Id adeò non aliàs magis intellectum est, quàm cùm daret operam valetudinarijs. Etenim cùm assiduæ occupationes nullam ei diurni temporis partem ad orandum vacuam relinquerent; orationis magis, quàm somni memor, nocturnæ corporis quieti detrahebat horas semper aliquot, ne animus cœlesti illa optatissimaque fraudaretur requie pabuloque; adeò eius mentem diuini dulcedo colloquij ceperat. Binas fermè, cùm plurimum ternas somno horas tribuebat, sed ita, vt ne somnus quidem vacaret oratio-

Nocturna oratio.

ratione. Sæpius enim per somnum emittebat eiusmodi voces: O IESV bone, ô Creator mi; aliasque consimiles: orare illum, non dormire crederes. Constat orandi morem ab eo ne in summis quidem Comorini Promontorij occupationibus intermissum: quippe cùm meditandi occupationem præcipuam duceret. Meliaporæ quoque ad ædem S. Thomæ cùm diuersaretur (vt suprà docuimus) de nocte surgens itabat in templũ, nec vllis aut hominum sermonibus, aut plagis, ac turbis Dæmonũ, à diuinis colloquijs deterreri potuit. Sæpe etiam ibidem totas penè noctes extraxit precibus. Malacæ verò cùm in cubiculo è storeis habitaret, quidam, sanctitatis eius opinione suadente, ex insidijs per storearum rimas (vt ipsi postea narrarunt) quid tandem rerum noctu Franciscus ageret, obseruarunt sæpius: ac semper eũ viderunt, cùm nixis genibus ante Christi crucifixi imaginẽ iam ad multam orasset noctem, vegeto tamẽ animo ac corpore perseuerare, donec, ingruente somno naturæ necessitati paulisper cedens, humi procũberet. Inde in saxũ instar ceruicalis recumbentem fracto diurno nocturnoq; labore membra reficere parumper: sentires illũ somno vti pro medicamento, & in quiete

capienda nihil minùs amare quàm quietem. Cæterùm haud dubius quin Deus in ſacris locis, vbi ſanctiùs colitur, benignius audiret orantes; quotieſcunq; copia erat, haud paulò libentius in ſacris orabat ædibus. Itaq; vbicunque res ferret, cubiculum ſibi quærebat proximũ templo, eò ſe de nocte clam ſupplicandi cauſa recepturus. Obſeruatum eſt Malacæ à ſocijs, eum ferè in ſacrario, quaſi alterum Samuelem, humi cubitare ſolitum: intempeſta inde nocte in templum obrepere, & ante aram maximã, ſacroſanctamq; Euchariſtiam, ſubmiſſis genibus orare: cruribus autẽ defatigatis, ſuper aræ gradus proiectum, aut manibus innixũ, perſeuerare in negotio, donec aut ſomni neceſſitas, aut auroræ lux ſuperueniret. Quòd ſi facultas tẽpli deeſſet, non tamen ſtudium deerat orandi. Sacerdos quidam Xauerij hoſpes narrabat, ſæpe illũ abſe repertũ domi ſuæ, multa iam nocte ſupplicantem, & (ſiue quòd aptior locus nõ eſſet, ſiue quòd fractis iã genibus niti vltrà nequiret) ſediculæ ſubnixũ precibus inſiſtentem. Malacenſium porrò nõnulli ciues honeſti commemorarunt, Franciſcũ ſæpenumero cũ ipſis ſumma affabilitate ſermonis verſantem, ſenſim ſe clam omnibus ſubduxiſſe de circulo: inde cùm

Quoties copia erat, orabat in tẽplo.

ab

ab eis diu multumq́ue requisitus foret, in sylua aliqua aut solitudine suppliciter orantem, aut corpus suum verberantem, esse deprehensum: ita ne molesti interpellatores interuenirent, re penitus dissimulata, relictum. Nec terra quam mari constantior Xauerij pietas in orando fuit. Eius rei indicia ita multa enituerunt in eius nauigationibus à nobis expositis, vt exemplorum conquirendorum labor nõ superuacaneus tantum futurus sit, sed etiam molestus. Quippe in dissimillimis etiam locis ac negotiis semper sui similis, vitam omnem vno quasi tenore traduxit. Illud tamen, quod maris proprium fuit, reticendum non est. Constat eum in naui ex media ferme nocte ad lucem vsque in oratione pernoctare solitum, & in mediis tempestatibus, summisque periculis, æquissimo animo Deum orare: itaque persæpe nautas perinde ac vectores suam nauisq́; salutem Francisci precib⁹ acceptã retulisse. Erat Xauerij oratio ardens semper & accensa, plerumque cælestibus quoque gaudiis affluens. Id quod plurimis ac maximis argumentis declaratum est. Atque vt omittam eximias illas in Comorinensibus & Mauricis laboribus diuinitus haustas voluptates, de quibus suis locis diximus; obser-

In solitudinem secedit orandi gratia.

Oratio in naui.

Oratio ardens.

uarunt eum sæpe Goæ Patres quidam intempesta nocte, fixo in cœlum oculorum obtutu, in hortis domesticis inambulantem, totumque ex Dei cogitatione atque amore pendentem: vt non ambigeres eius animum à sensibus abstractum eminere foras. Inde ad se cùm rediisset, tunicâ de more ab æstuanti pectore manibus diductâ, hanc identidem vocem iterantem exaudierunt, SAT EST Domine, sat est; eo vocis sono, qui facilè ostenderet tantam vim esse superfundentis se lætitiæ cælestis, quantam capere vix posset mortalitas. Goæ quoque in cœtu Patrum comiter agentem sæpe immensa quædam animi lætitia subterfugere hominum cogebat oculos: quòd tantum gaudiorum dissimulare haudquaquam valeret. Quãquam in negotiis etiam humanis ita diuina quædam in eo elucebat species, vt qui cum illo versabatur, veneratione capti, oculos vultumque, quasi alterius Mosis, nequirent aduersum intueri. Deniq; in Meacensi itinere sanè aspero impeditoque (vti antea diximus) cùm iucundissimè diuina meditans animum in Deo defixum abduxisset à corpore, crura ac pedes stirpibus lapidibusq; offensans, sine vllo lacerabat sensu: tantisq; incedebat lætiis, vt beatorum gaudia

Tunicam diducit à pectore vi orationis æstuante.

Vultus ardor ac species.

dia præcipere, non solùm vitam meditari, videretur. Et sanè mirabile est, tantam in illo contemplationis cum actione cõiunctionem esse potuisse. Quippe fidem excedit, quod de illo accepimus, hominẽ ingentibus negotiis, quotidianis itineribus, difficillimis nauigationib⁹ perpetuò implicatum, eundemq; in vitæ consuetudinem comem ac iucundum, tam eximio diuinæ contemplationis dono fuisse præditum, tanto Sancti Spiritus cælestisque fluminis impetu lætificatum. Verùm enimuero diuinus ille vir, vbicunq; esset, quicquid ageret, secum semper & cum Deo habitabat. Itaque ex ipsis negotiis, cœtumque hominum, vsque eò vegeta & erecta eius mens veniebat ad meditandum, vt statim in iucundissimam cælestis sponsi consuetudinem penitus sese daret, immergeretque. Crederes eum in summa solitudine vitam degere: adeò in maximis etiam negotiis & congressibus hominum fixum ac locatum animum habebat in Deo. Haud multo minor in oratione vocali, quæ dicit, psalmisq; & hymnis recitandis, vel pietatis sensus, vel sedulitas in illo fuit. Antiquissimum quippe habebat, diuinũ officium, horasq; canonicas, diligenter simul ac piè recitare. Audiuit igitur Ecclesiasticũ audiẽs monentem,

Summa actionis cũ contemplatione coniunctio.

Officium diuinum recitat summa præparatione & intentione animi.

Eccles. 18. tem, *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo, qui tentat Deum*, interiore cura comparabat sese. Namque ad mentis attentionem ac pietatem vehementiùs accendendam, hymno, *Veni creator*, ante singulas horas pronunciato, haud segniter Sancti Spiritus expoſcebat opem. Quem quidem ille hymnũ tanto ſemper pronunciabat ardore, vt ei cor è pectore exilire, animusque deficere videretur. Et ſatis conſtat, perſæpe eum hominum interuentu alloquioque, vt fit, interpellatum, eundem illum à principio iteraſſe hymnum tam intento animo, quàm ſi nemo interueniſſet. Inſignem verò eius in hoc genere religionem fecit illorum licentia temporum. Nuper nouum ternarum lectionum Breuiarium (ſanctæ Crucis dicebatur) occupatorum hominum leuamen editum erat: eiusque vſus Franciſco propter occupationes ab initio conceſſus. Ille tamen, quamuis ingentibus curis negotiisque diſtentus, nunquam permiſſa vti voluit licentia: vetusq; Breuiarium nouenarum lectionũ haud paulõo lgius perpetuò recitauit; vt, qui iucũdiſſimè cum Deo ageret, cum eodem quàm diutiſſime colloqueretur. Super cætera in Sacro faciendo pietatis ardor in illo

Breuiariũ lõgius præfert breuiori.

Ardor Xa-

illo præcipuus eminebat, vtique cùm ad consecrandam Eucharistiam, sumendāque, ventum erat. Tum enim, manantibus gaudio lacrymis, ora complebat, finumque. Tantus porrò diuinæ pietatis sensus in pronunciatione, vultu, totoque corpore eminebat, vt in circumstantes redundaret, eosque pia quadam admiratione defigeret, rerum omnium oblitos. Nec defuerunt, qui confirmarent, eum, dum rem diuinam facere sublatum paulum à terra, sublimemque ab se visum. In Missæ porrò Sacrificio conuersionem Ethnicorum præcipuè à Christo Domino, per eius mortem illorum causa obitum, enixè petere consuerat. Ad eam rem quoque precationem ab se compositam frequenter adhibebat. Ea erat eiusmodi:

uerij in Sacro faciendo.

Æterne rerum omnium effector Deus, memento abs te animas infidelium protectas, easq; ad imaginem & similitudinem tuam cõditas. Ecce, Domine, in opprobrium tuum his ipsis infernus implet. Memento IESVM filium tuum pro illorum salute atrocissimã subiisse necem. Noli, quæso Domine, vltrà permittere, vt filius tuus ab infidelibus contemnatur; sed precibus Sanctorum virorum, & Ecclesiæ, sanctissimæ filij tui sponsæ, placatus, recordare misericordiæ tuæ; & obli-

Oratio Xauerij pro cõuersione infideliũ.

,, oblitus idololatriæ & infidelitatis eorum
,, effice, vt ipsi quoque agnoscant aliquan-
,, do, quem misisti Dominum Iesum Chri-
,, stum, qui est salus, vita, & resurrectio
,, nostra, per quem saluati ac liberati sum⁹,
,, cui sit gloria per infinita sæcula sæculo-
rum. Amen. Sub Sacrum porrò, gratiis Deo rite actis, solemne illi erat, certam pro mortuis recitare precationem, vt etiam cùm pro viuis faceret, subleuaret animas mortuorum. Nec minùs insignis eius religio in ministrando sanctissimo Christi corpore, quàm in consecrando conficiendoque, fuit. Proprium Francisci erat, vbi commodè id fieri posset, sacrosanctam Eucharistiam submissis genibus ministrare populo. Et euentus docuit eam rem Deo cordi fuisse. Cosmus quidem Saraina, Medicus nobilis, aliique complures viri honesti & graues liquidò affirmarunt, Xauerium in Goano templo positis genibus sacratissimum Christi corpus præbentem populo sæpe ab se esse conspectum, cùm amplius cubito sustineretur diuina vi sublimis à terra. Submissionem eius efferri à Deo sentires. Egregia verò pietate in sanctissimam Trinitatem fuit, quippe solitus eam summa religione & colere, & appellare. Christū humanæ salutis auctorem vnicè diligebat.

Sub Missã oratio pro mortuis.

Submissis genib⁹ Eucharistiã ministrat.

Sublimis à terra diuinitus sustinetur.

Eius pietas in S. Trinitatẽ & B. Virginem.

bat. B. Mariæ, Dei parenti, benignissimæque hominum patronæ, maximè addictus erat. Itaque moribundus sacrosanctæ Trinitatis, IESV Christi, B. Mariæ, vsu magistro, identidem exposcebat opem; vt quorum cum eximia veneratione moreretur. Secundùm hos, Archangelum Michaëlem cælestium principē, ac propugnatorem Ecclesiæ, egregio colebat studio: inde beatorum omnium ac fidelium cœtum, Christique sponsam Ecclesiam, cuius auxilium sæpius implorabat. Angelum quoque custodem suum, itemque Archangelos locorum, vbi versaretur, aut quò tenderet, Præsides frequenter in suis conatibus, ærumnis, periculis, inuocabat.

Pietas eiꝰ in Archangelum Michaëlem.

CAPVT VI.

Cordis mundities & castimonia.

HANC Francisci excellentem in orando pietatem par animi mundities acuebat ad videndum Deum. Id adeò declarat talis munditiæ index innocentia vitæ, multorum eius familiarium testimonio comprobata. Hi quippe professi sunt, nihil se vnquam in illo deprehen-

hendisse, quod cuiusquam oculos aut animum offenderet. Illud quoque indicio est, quòd & sæpius in die diligentiùs cõscientiam excutiebat suam, & cæteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, in eo perfectæ vitæ cardinem verti ratus. Sacramento verò confessionis, vbi Sacerdotis copia erat, vtebatur quotidie. Animi porrò sanctitatem perpetua corporis sanctitas honestauit. Satis constat, ab eo virginalem pudicitiæ florem ad extremũ vsque spiritum cõstoditum. Id & Meliaporæ Vicarius ex sermone cum Francisco ibidem habito se comperisse liquidò confirmauit, & alij eius confessiones excipere soliti se prospexisse testati. Insignis profectò in illo amor castimoniæ, insigne odium libidinis fuit; adeò vt vel minimas huius generis labeculas exosus, ipsum horreret libidinis nomen. Quod vel ex eo, quod subijciam, existimari licebit. Olyssippone profectionis Indicæ diem opperiens, cum Simone Roderico in eodem diuersabatur cubiculo. Ibi intempesta nocte repentè excitatur è somno, adeò commotus, vt è naribus magnam vim cruoris profunderet. Eius deinde rei causam Simonem rogitantem obstinato silentio celauit, quamdiu in Lusitania fuit. Ad vltimum, vbi soluendi aduenit tempus,

Sæpius in die conscientiã excutit.

Solitus cõfiteri quotidie.

Virginalis pudicitia.

Horror impurarũ cogitationũ.

pus, sub digressum in nauis angulum cũ eo secessit: & sine arbitris, Nunc demum, inquit, tempus est enunciandi, quod toties ex me, Simon, frustra es scisscitatus; quippe hoc vltimum (vt arbitror) sum te in hac vita visurus. Scito igitur illa nocte impuram speciem per somnium mihi oblatam; summaque vi repellere conanti tantam illam copiam sanguinis erupisse. Hisce signis humanisque testimoniis diuinum indicium ac testimonium extincti corporis accessit integritas. Quod eximium Dei beneficium inter alia egregiæ virginali castimoniæ concessum accepimus.

Cautio in pudicitia seruanda.

Cæterùm Franciscus, vt tantum custodiri thesaurum, non castior fuit, quàm cautior. Etsi enim vir sanctissimus cælestium rerum contemplationi maximè deditus, excellentisque temperantiæ armis tectus, nullo negotio *tela nequissimi ignea exstingueret*; tamen adeò timidus ad hoc genere & cautus erat, vti si maximè obnoxius esset libidini. Nunquam cum femina vlla, nisi luce palàm, & adhibitis arbitris, de rebus vtique necessariis collocutus est, ratus mulieres ferme adiri minore emolumento, quàm periculo.

CAPVT

CAPVT VII.

Crucis & Euangelicæ paupertatis studium.

VITÆ quoque asperitas, integritatis custos, in Xauerio eximia fuit. Namque & ad edomandam lasciuientem ætatem (vt antea dictum est) nudos artus funiculis sæpe ac diu constrictos habuit, cum acri sensu doloris; & in omni vita tum frequentibus ieiuniis, tum crebris verberationibus corpus afflictauit suum.

Victus tenuitas.

Victus tenuis semper, ac parabilis, isque aut precariò quæsitus, aut eleemosynæ nomine vltro delatus. Cæterùm foris apud alienos cœnans, Christo auctore, promiscuè comedebat quæcunque apponebantur: ita nec molestus erat hospitibus; & singularem illam suam abstinentiam occultans, deinde hospitalis mensæ lautitiam priuata victus duritie vindicabat. Omnino cibi potionisque modus naturali desiderio finitus, non voluptate. Mos illi erat semel dumtaxat in die cibum, & vnius ferme generis, capere, qui non tam delectaret palatum, quàm sustineret naturam. Cibus quemcunque occupatus parasset, satiabat. Carnem ac vi-

Cibum sumit semel in die.

num

uum rarò admodum gustabat, nisi apud conuiuas hospitesque. ne pane quidem ipso (etiamsi supeteret) explebat famem. In Meacensi itinere sanè longo, impeditoq;, oryza assa perpetuò vixit. Quamdiu autem in Iaponia versatus est, adeò insulsis Iaponum cibis, insolitaque frugalitate assueuit, vt Goam deinde reuersus, nostratium pristinorumque ciborum gustum haberet nullum. Vino multos abstinuit annos, quoad affecta ætas & laboribus attenuata valetudo subegit adhibere paululum vini bene diluti. Itaque cùm ad eum in Comorinensi promontorio versantem Alphonsus Sosa, Indię Prætor, duos vini cados dono misisset; id ipsũ vinum Xauerius ingustatum dispertiuit pauperibus. Iam lectuli molitiem ita non amabat, vt, quicunque locus ad cubandũ aptus videretur, illi esset pro lectulo. Itaque ei sæpissime humus (quod in Promõtorio Comorino, in Moluco, in Iaponia solenne fuit) nuda, inquam, humus cubile præbuit. In naui aut asseres, aut anchorarij funis volumina, stratũ dederunt. Si qua lectuli esset facultas, eam ferme omittebat, ægris suapte sponte concedens. Atque etiam in ora Comorinensi, vt libentiùs cubaret humi, culcitrã cum ceruicali ad se ab Indiæ Prætore missam donauit ægro-

Vino abstinuit.

Humi cubitabat.

ægrotis. Terrestria itinera, quamquam sæpe esset equi copia, ferè confecit pedes, idque etiam in Iaponia, vbi passim cum saxis, niue, glacie, torrentibus erat luctandum. Verùm nihil antiquius illi fuit, quã vt cupiditates, motusque animi abhorrentes à ratione atque honestate, quàm maximè frangeret, seque ipsum (quod difficillimum ac pulcherrimum victoriæ genus est) omnibus in rebus penitus vinceret. Argumento est quòd Venetiis valetudinario insanabilium inseruiens (vt suprà ostendimus) in vlceroso homine, à quo animus abhorreret, in perpetuum se ipse vicit. Socios autem identidem admonebat, vt semet paruis in rebus vincere assuescerent; ita demum magnorum certaminum fore victores. Itaque ipse hanc, quam aliis præcipiebat, rationem secutus, omnes animi motus domitos compressosque in sua ditione ac potestate habuit. Hinc illa perpetua mentis trãquillitas, & idem semper vultus. Quòd si quãdo vitium aliquod aut delictum grauiter incusandum erat, seueritatem velut reprehensionis aculeum ita sumebat, vt sub obiurgationem, quasi persona deposita, ad pristinam comitatem ac facilitatẽ rediret. Cæterùm illi animi moderatio afflictatione corporis potior erat. Prauos quippe

Mortificatio animi, suiq; victoria.

Victoria sui in paruis rebus.

Idem semper vultus.

Mortificatio animi.

quippe atque impotentes animi motùs maximè domandos ratus, eò referendam esse censebat corporis vexationem, vt externa mortificatio interiorem iuuaret. Quocirca ea maximè mortificationum genera probabat, quibus interiores sentus perstringerentur, acueretur virtus pietasque. Ira perinde potens fuit, quasi nesciret irasci. Eximia eius mansuetudo cũ sæpe alibi, tum verò Malacæ spectaculo fuit, vbi cum insana Præfecti vrbis insolentia certauit. Nam cùm ille Sinica legatione per summam iniuriam intercepta (vt ante docuimus) impudenter æque & obstinatè egregios Francisci conatus Euangelijque impediret cursum; tanta Xauerij extitit lenitas, vt demum temerario homini ac vesano Pontificalis excommunicationis fulmen intentans, Nuncius Apostolicus supplicem Episcopi Vicarium ad eum sæpius allegarit. Crederes Franciscum non accepisse iniuriam, sed fecisse; & vulnus deprecari potiùs, quàm minari. In grauissimis verò contumeliis, ærumnis, & vexationibus nunquam de quopiam querebatur, sed pro vexatoribus suis orabat numen, vt eos misericordiâ potiùs exciperet, quam diuinæ reseruaret iustitiæ. Itaque illo ipso tempore à Malacensis Præfecti emissariis vltro omni

Ira potens.

Orat pro inimicis.

contumeliarum genere appetitus, pro importunissimo homine quotidie fecit sacrum, ne, qui semel ruere cœperat, interiret. Haud minor emicuit in eo voluntariæ paupertatis amor, quàm animi moderatio. Nam diu multumque meditatus egestatem Christi, *qui propter nos egenus factus est, cùm esset diues*, Euangelicam paupertatem vnicè dilexit: vtique cùm quotidie magis eum vsus doceret, quàm opulenta foret eiusmodi paupertas, quæ animum anxiis curis solutum ac liberum cælestibus affatim ditaret bonis, efficeretq; vt nihil habenti nihil deesset. Quocirca ferè etiam in Goano Collegio, vbi vltro omnia suppetebant, mendicato victitauit cibo. Nec terrà solùm, sed etiam mari, sine viatico & commeatu iter fecit. Eximiæ illius paupertatis exempla tota illius suppeditat vita. Atque, vt minùs illustria fileantur, subeat animum memoria profectionis Indicę ex Lusitania, cùm Magistratibus regiis Regis imperio etiam atque etiam instantibus, præter centonem aduersus Bonæ spei promontorium, antarctis frigoribus infame, paucosque necessarios libellos, accepit nihil. In ipsa verò naui nullis neque primariorum hominum, nec Prætoris ipsius precibus deduci à precatio victu vestituque potuit.

Paupertatis Euãgelicæ studiũ.

Quip-

Quippe non solùm alimenta, sed etiam calceos, indusia, cæteraque necessaria à militibus classiariis Christi nomine mendicare, quàm à Prætore Prætorisue comitibus vltro oblata accipere malebat. tanta erat dulcedo Euangelicæ paupertatis. Indico itineri haud absimilis fuit Comorinensis profectio, solis ocreis contenta. Cæterùm vestitu erat Franciscus cultuque corporis vulgari. Pannosus ex Vrbe in Lusitaniam, atque inde in Indiam perrexit. In India honesto vestitu, qui offerebatur, repudiato, cannabinam adamauit tunicam sine pallio, veritus ne splendorem habitus (vt fit) aliqua animi elatio sequeretur. Franciſci toga detrita vsu iam erat laceraque. amici nouam ei offerebant. at ille, sua paupertate se inuolens, nunquam passus est veterem sibi detrahi, vt indueret nouam. Itaque missus ab eis, qui intempesta nocte dormienti XAVERIO laceram vestem auferret, nouamque eius substituereret loco. Ille ante lucem surgens, quam reperit vestem induit pro sua: eaq; indutus deinde prodiit in publicum, nihil penitus benignam amicorum fraudem sentiens. Erat forma nouę togæ longè alia quàm veteris. Ergo eodem die cùm apud Franciscum Paiuam, aliosque

Togam detritã præfert nouã.

amicos rei concios, cœnaret; illi velut admirabundi super cœnam, quidnam illud vestimenti esset, per iocum rogitare cæperunt. Tum demum Xauerius togæ aduertit animum. Vt verò oculis manibusque nouam esse persensit, obstupuit scilicet. mox fraude intellecta subridens ait, nimirum alienum illum vestitum aliis conuenire, non sibi. Subinde autem summis precibus eos tandem exorauit, vt subductam togam redderent, subiectam reciperent. Igitur summa Iaponiæ frigora, quanquam sæpe algens ac tremens, consueta in toga tolerauit. Ex Iaponia porrò cum egregiis paupertatis insignibus, galero obsoleto, subucula detrita, tunica lacera, variisq; temere assutis pannis deformata, de luxu quodammodo triumphans reuertit Goam. Quàm libenter autem paupertatis incommoda subierit, quantopere in omnium rerum angustiis tanquam in cælestibus deliciis gestire sit solitus, facilè intelligi potest ex clausula eius epistolæ, quam ex Maurica misit ad socios Romanos: vbi regionem illam describens, cùm omnibus eam victus vitæque commodis carere dixisset, affirmat nunquam aliàs maiores ac liquidiores diuinitus se hausisse voluptates. In literis quoque quas ad Goanos socios ex

Iapo-

Iaponia misit, Quæso vos, inquit, fratres carissimi, vt me in agendis Deo gratiis pro tanto beneficio adiuuetis. Iam singulari Dei munere in Iaponiam peruenimus, vbi summa est rerum omnium inopia. quod equidem in maximis diuinæ prouidentiæ beneficiis numero: namq; aliis in locis ciborum commodorumque copia plerumque homines inuitat ad effrenatas corporum cupiditates explendas. Itaque & eorum animi, Euangelicæ paupertatis expertes, cælestium donorũ deliciarumque inopiâ laborant; & sæpe etiam corpora, morbis aliisq; incommodis afflicta, haud leues breuesque intemperantiæ luunt pœnas.

CAPVT VIII.

Obedientia & humilitas.

NEc se cæterarum rerum facultate magis quàm sua libertate arbitrioq; abdicauerat, in quo summa obedientiæ laꝰ cernitur. Quæ virtus præcipuũ Societatis IESV decus in Franciſco inde vsque ab initio maximè enituit, cùm ab Ignatio missus in Indiam est. Satis constabat, nauigationem Indicam non minùs periculosam esse, quàm longinquam. Et So-

cietas, qualiscunque erat, tum non imperio Ignatij, sed auctoritate, administrabatur. Franciscus tamen omnium præterquam obedientiæ immemor, promptiùs etiam paruit, quàm iubebatur: nullaque interposita mora, in posterum diem aditer penè infinitum parauit se: vt summæ illi in obsequendo alacritati Deus vltimas Orientis oras aperuisse videatur. In Lusitania porrò Indiaq; incredibile dictu est, quàm libenti prolixoque animo exsequeretur quæcunque illi per literas præcepisset Ignatius. Itaque homini cuncta ad obedientiæ normam exigenti adeò satisfecit, vt non alius obsequij laude clarior fuerit; dignus prorsus tali magistro discipulus. Franciscus quippe tantum tribuebat Ignatij sanctimoniæ, vt eum tanquam cœlestem diuinumque virum suspiceret. Quocirca illum in sermone, illum in litteris nominans, semper aut benedictum appellabat, aut sanctum. In reliquiaria quoque theca, quam suspensam gestabat è collo, Ignatij nomen ipsius manu scriptum (abscciderat enim eius epistolæ subscriptionem) vnà cum sacris reliquiis, suæque professionis formula, incluserat. Sociis autem præcipiens adiiecere solitus erat: Hoc vobis pro vestra reuerentia obedientiaque aduersus san-

Ignatio quantum tribuerit.

sanctum Patrem nostrum Ignatium præcipio. Haud minus fiduciæ Ignatio erat in modestia obsequioque Franciſci. Eius rei vel illud certissimum indicium fuit, quòd res quamuis arduas sanè fidenter ei imperabat; haud dubius quin exsequendum foret, quicquid imperasset Xauerio. Proinde prouidens *velocem fore depositionem tabernaculi sui*, cùm Franciscum præcipuum Societatis columen Romam reuocandum censuisset; epistolam ad eum ita scripsit, vt, expositis sui consilij causis, ad extremum vna litera, I. seorsum subscriptioni adiecta rem designaret omnem. Significabat scilicet adeò se Franciſci obedientiæ confidere, vt non dubitaret, quin Romam vel ex vltimis terris, & ex medio Euangelij cursu reuocanti, etiam nulla talis itineris causa demonstrata, obtemperaturus esset, vna dumtaxat litera, qua ire iuberetur, inuitatus. Neque sua Ignatium de Franciſci obedientia opinio fefellisset: omnino enim illud, I, eius perpulisset animum vt è vestigio ab vltimo ferè Oriente in Europā iret, nisi ante Ignatij literas perlatas ille iam ad suorum laborū præmia abiisset in cœlū. Franciscus porrò, vt ipsi in omni vita obsequendi studio præstitit, ita sociis omnibus huius virtutis primam voluit

Ignatij opinio de Xauerij obedientia.

Obedientiæ commẽdatio.

esse curam. Ergo illos subinde & coã & per literas admonẽs inculcabat, sine vera germanaq; obedientia, hoc est, prompta atq; hilari, verũ germanumq; Societatis alumnum ac filium esse neminem. si quidem ea virtute vacuus cum animi lætitia fructuque in Societate perseuerare non posset. Præcipiebat igitur sociis, vt ex animo obsequentes, totos se ad arbitrium Præpositorum Societatis Ecclesiæque fingerent, ad eorum non modò imperium, sed etiam nutum intenti. Longè enim tutius esse regi quàm regere, & parêre quã imperare. Itaque Paulum Goani Collegij Rectorem, quem Iacobo Borbano è Franciscana familia eiusdem Collegij curatori parêre iusserat, ad obsequendi studium incitans, ad eum scripsit. se quidem, si ipsius esset loco, nihil antiquius habiturum, quàm vt obtemperaret imperanti. Quippe non aliam esse certiorem tutioremque rationem, rectà, ac sine errore, quò intendas perueniendi, quàm peritum itineris sequi ducem; contraque nihil periculosius, quàm suo arbitratu viuere. eorum, qui præsunt, præcepta spernentem.

Obediẽtia Xauerij erga Episcopos eorũq; Vicarios.

Erga Episcopos verò, eorumque Vicarios, Xauerij veneratio iuxtà & obedientia insignis fuit. Nam diuinum in eis numen venerans, ex illorum auctoritate sua munia

nia obire gestiebat: eisdemque prorsus omnibus in rebus dicto audiens erat. Idem cæteros è Societate facere iubebat, à nostris hominibus obedientiæ in Præpositos Ecclesiasticos prodendum exemplum dictitans. Omnino cuicunque disciplina Societatis, quæ obedientiâ maximè continetur, cordi non esset, hunc à Societate censebat alienum: nec exspectandum putabat dum grauius aliquid contra Societatis existimationem committeret, quem (vti principia se dabant) commissurum aliquãdo prouideret. Proinde, incolumi Societatis dignitate, missionem repræsentabat: vt & ille amandatus, quod facturus erat, faceret citiùs, & cæteri illius exemplo fierent in eodem genere cautiores. Eandem obedientiam aduersus Præpositos Ecclesiasticos exigebat à sociis, vt non conciones haberent ad populum, nõ Societatis munera obirent, nisi facta ab Episcopo aut Vicario potestate: néue committerent vt Præpositi Ecclesiastici talib⁹ ministeriis iure offenderentur, néue vnquam ab illis, quamuis iusta causa oblata, sese abalienarent. Quòd si quando secus accidisset, sanè grauiter ferebat. Itaq; cùm duo Vicarij de Patrib⁹ duob⁹, qui apud eos erãt, cũ Francisco questi essent per literas, proti-

Obediẽtia aduersus Præpositos Ecclesiasticos.

nus ad illos scripsit, vt extemplo Vicarios adirent; & dexteram eorum suppliciter exosculati, peterent veniam; atque in posterum summam obseruantiæ significationē præseferentes, singulis hebdomadis ad eos irent salutandi gratia. Talem verò tantamque modestiam ac submissionem necessariam esse dicebat; cùm ad Diabolum superbię caput debellandum, tum verò ad Ecclesiæ Præpositos insigni obsequio promerendos; vt illis secundis ac propitiis Christiana res meliùs gereretur.

Humilitas. Iam obedientiæ parens & diuinæ humanæque beneuolentiæ conciliatrix humilitas in Francisco vel maximè enituit. Cuius indicia in eius vita nec pauca sunt, nec obscura. Nam proficiscens in Lusitaniam, vt suprà docuimus, comitum sedulò curauit equos: & perpetuò tum domi, tum in valetudinariis, ad abiectissima quæque ministeria auidissimè descendit. Goam autem Legatus Apostolicus cùm venisset; Episcopi genibus aduolutus, literas regias ac Pontificium diploma tradidit, his non secus, quàm illi visum foret, vsurus. Quæ modestia sic Episcopi deuinxit animū, vt non magis in Xauerio potestatē vereretur, quā suspiceret modestiam. Præcipua verò Francisci

Reuerentia. in Ecclesiæ Præpositos veneratio fuit, quos

quos quasi Dei faciem præferentes diuino propemodum honore coluit. Namq; & venerabundus eorum osculari solitus est manus; & interdum ad eorum genua sese prostrauit. Cæterùm (quæ eius humilitas erat singularis) non solùm aduersus Episcopum, eiusque Vicarios, verùm etiam erga priuatos Sacerdotes & Clericos maximam semper obseruantiam ac submissionem adhibuit, pro omnium seruo magis, quàm pro Legato Apostolico, se gerens. Nec verò exteriorem modò humilitatem coluit, indicem interioris; sed multo magis interiorem illam, quæ sita est in sui ipsius cognitione, dispicientiaq;. Etenim cùm propter eximiam sanctimoniam haud secus quàm vir Apostolicus susciperetur; se tamen ipse nequissimum omnium mortalium iudicabat. Id quod vel ex plurimis eius literis perspici licet. Itaque sui contemptor vnicus non minùs laudem & honorē, inuitamenta arrogantiæ, quàm cæteri vituperationem ac dedecus, horrebat. Quippe honorem prorsus, honorantes ita auersabatur, vt iam cōstaret inter omnes, veterē illi simplicitatem esse cordi, fuci omnis & ambitionis expertem. Proinde laudabiliter & præclarè ab se facta solerter occultans, si quando ea vulgare aliorum

tia Xauerij erga Eccle-sia Præpositos.

Interior humilitas

Honoris o-dium.

Occultatio donorū cœlestium.

vtilitas cogeret, ita expromebat, vt ad alium quempiam crederes pertinere. Veluti ex Comorino Promontorio de rebus ab se gestis ad socios scribens, valetudinẽ ægris pluribus per se restitutam attribuit pueris, quorum qualicunque vsus erat operâ. Itemque de cœlestibus gaudiis, quæ eodem loco Deus sua causa laborantibus impertiret, exponens, quod ipsimet vsu venerat, quasi de alio quopiam citra mẽdacium narrat. Nec eius egregiam modestiam vlla res magis prodebat, quàm insignis quidam in suis laudibus audiendis rubor, intimæ humilitatis index. Quã vnius rei exemplo notasse satis erit. Goam ex ora Comorinensi reuersus, Iacobo Borbano sciscitante, veréne mortuum ab eo ad vitam reuocatum fama vulgasset, adeò pudore exanimatus est, vt Borbanum misericordia simul & verecundia instandi vrgendique ceperit. Dignitatis porrò titulos adeò non amauit, vt eum Legatum esse Apostolicum per decennij spatium (tamdiu enim illis in locis vixit) præter Goanum Episcopum sciret nemo, ipso rem solerti consilio tegente. Neque priùs suam aliis auctoritatem aperuit, quàm necessitas subegit: nimirum ad proiectam Malacensis Præfecti audaciam retundendam. In quo tamen ipso

Insignis pudor Xauerij in suis laudibus.

Titulorũ fuga.

ita

ita auctoritate est vsus, vt multo etiam magis modestia existeret quàm potestas. Iam (quoniã *ex abundantia cordis os loquitur*) pleræque eius cohortationes ad socios, totæ ferè ponebantur in arrogantia & propriæ virtutis opinione radicitus ex animis euellenda. Quantus quisque Dei iudicio & existimatione esset, tãtum quemque dicebat esse, nihiloque maiorem; etsi mortales omnes secus existimarent. Quocirca eos monebat, ne quisquã bona de se hominum opinione efferretur; sed sui cognitione libratus demitteret se, illud animo reputans, alium se sua opinione ac Dei iudicio esse, alium hominibus videri. Cæterùm qui sui ipsorum notitia vacent, facilè mortalium inflatos laudibus extolli, ratos se tales esse, quales ab hominibus habeantur; veluti si Deum perinde possint & homines fallere. Illud autem ingemiscens subinde in ore habebat: O arrogantia venenũ Christianæ virtutis! quantum obfuisti, obes, obfutura es orbi terrarum! quàm es instituto & perfectioni Societatis IESV contraria! Quãtoperè pijs & salutaribus Sociorum conatibus aduersaris! Negabat enim quenquam germanum Societatis IESV alumnum esse, ac Deo fideliter operam nauare posse, nisi contemptorem

Cohortationes de vera humilitate.

sui, & de seipso suisque rebus abiectè demisseque sentientem. Itaque, vt immodicos sui æstimatores, qui per humilitatis simulationem, aut propter nobilitatem maiorum suorum, in honore haberi vellent, nequibat cõcoquere; sic verè humiles, seq; ac sua contemnẽtes, quanquã infimæ sortis homines, eximiè diligebat.

CAPVT IX.

Magnitudo animi, diuinaq; fiducia.

NEc verò hæc Francisci humilitas eius abiiciebat mentem, quominus auderet alta spectare, ingentiaque conari; sed nixus Deo, nihil arduum, nihil nimis amplum ducens, immensa quadam magnitudine animi maxima quæq; moliebatur. Vbicunque enim diuinus honor ageretur, nulli cedebat difficultati periculoue. ita nihil moliebatur, quod non efficeret; nihil inchoabat, quod non absolueret. Est hoc seruorum Dei proprium, vt apud seipsos humiles & abiecti, in diuinis negotijs mirè fortes sint atque constantes. Hæc altitudo animi, difficultatumque & periculorum contemptio, passim eminet in eius vita; & quidẽ sæpe communis fortitudinis tantoperè vsitatum excedit modum, vt temeritas cense-

censeri posset, nisi diuinis magis quàm humanis consilijs auxiliisque niteretur. Nam & Trauaricorensi itinere, quod per medios erat hostes, manifestum periculum adire visus est; & longè manifestius cùm Mauricæ incolis veritate insignibus excolendis animum adiecit, nulla alia re aduersus barbarorum infestissimorumque hominum rabiem, nisi Dei fiducia, armatus. In Iaponiam quoque, vltimam Orientis regionem, piratico vectus lembo ire sustinuit, securus periculorũ, quæ ab amicissimis peritissimisque hominibus & plurima denunciabãtur, & maxima. Qua de re ad Præpositum Prouincialẽ Lusitaniæ scripsit ipse his verbis: Obstupescunt studiosi mei omnes, & amici, quòd tam longinquum ac periculosum suscipere iter non verear. Multa mihi tempestatum, syrtium, piratarum pericula proponunt. Cæterũ haud paulo magis ego illos inuicẽ obstupesco, quòd tam exiguam habeant Dei fiduciam, cuius illa omnia in ditione sunt, ac potestate. Equidem cum Dei nutu atque imperio omnia gubernari certò sciam; nihil omninò metuo, præter ipsum Deum; ne scilicet is de mea, in suo obsequio religionisque studio, negligentia inertiaque meritas exigat pœnas. Quocirca reliquos terro-

Nihil metuit præter Deũ.

» terrores, discrimina, ærumnas, cruces, ni-
» hil admodum pertimesco. Vnum quippe
» timeo rerum omniũ effectorem ac mo-
» deratorem Deum; quòd res cæteræ,
» quamuis noxiæ, non nisi quatenus ille si-
» nit, nocere hominibus queant. Mirum
quantum ille spei in diuina reponeret o-
pe. Itaq; Dei vnius præsidio per tot ma-
ris terræq; discrimina, per tot gentes ser-
mone moribusque dissonas, ad vltima
Orientis penetrauit; Oceanoq; toties re-
mẽso, Christianis mysterijs feras ac bar-
baras instituit gentes, mitigauitque. Nec
verò vnquam illum Dei fefellit fiducia;
sed hostium, tempestatum, cæterarum-
que cladium periculis semper exemit.
Atque, vt mittam cætera, quæ suis locis
expositimus, in Iaponicorum fretorum
traiectu, non semel, cùm peteretur bar-
barorum sagittis, tela omnia, Deo pro-
pulsante, innoxia ceciderũt. In mari Mo-
lucico ter naufragium fecit; at semel ta-
bulæ incubans, biduũ, triduumq; fluctu-
bus impunè iactatus, euasit. Armatum in
se Saracenorum furorem effugit, plures
dies in proxima latitans sylua. Venena
quoque, non solum tela hostium, elusit;
& mari piratarum, terrâ latronum, sæpis-
simè vitauit occursus. Quanquã ille Dei
amore ardens, ærumnarum periculo-

Barbarorum sagittis petitus.

Ter naufragium fecit.

Periculis varijs ereptus.

Crucis amor.

rum-

rumque non contemptor modò, sed etiam amator fuit. Itaque patiendi auidus, in ipsis incommodis ac periculis Deum enixè precabatur, ne his ipsum eriperet malis, nisi ad maiora mala diuinæ gloriæ causa reseruaret. Igitur diuino numine egregiæ illius virtuti indulgente, ærumnis pariter ac meritis cumulatus est, haud minore Christi approbatione, quàm lætitia sua. In difficillima porrò Sinarũ expeditione sui similis fuit. Cùm enim in Sinarum fines (vt antè diximus) insinuare se sine capitis aut seruitutis periculo peregrinus nemo posset, pari pœna aduenæ introeunti & aduenam inuehenti constituta; tamen Deo viæ consiliiq; auctore satis confisus, Sinæ mercatoris fidei, quæ non minùs anceps ac periculosa erat, quàm ipse Sinarum introitus, suum credere caput decreuerat. Super ea re ipse in epistola ad Franciscum Peren Malacam ita scripsit: Duo mihi in hoc negotio ab amicis pericula denunciantur: vnum, ne mercator ille accepta mercede prodat fidem; meque in desertã aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitet, ne transmissionis pactum vllis patefiat indicijs. Alterum, si ille steterit promissis, ne Præfectus vrbis in aduenam, qui contra Regis edicta sine fide publica eò se insi-

„ insinuauerit, edat exempla; meque aut
„ cruciatibus affectum necet, aut in perpe-
„ tuam redigat seruitutem. His ego peri-
„ culis alia haud paulò maiora pericula
„ oppono: quæ cæteros latent. Primum e-
„ nim periculum est, ne de diuina bonitate
„ ac prouidentia diffidamus: siquidem Dei
„ vnius causa huc venimus, vt sacrosan-
„ ctam eius legem, eiusdemque filium IE-
„ SVM CHRISTVM, humani generis Sal-
„ uatorem, his gentibus prædicemus: cuius
„ rei ipse mihi conscius est, qui hanc mihi
„ mentem iniecit Deus. Proinde diuinæ
„ nunc prouidentiæ atque potestatis spem
„ fiduciamque abiicere, propter discrimina
„ quæ eius causam agenti impendere di-
„ cantur, næ id haud paulo maius pericu-
„ lum est existimandum, quàm quicquid
„ periculi mihi creare Dei atque hominũ
„ hostes possunt. Præsertim verò cùm ne-
„ que dæmones ipsi, neque eorum satelli-
„ tes ac ministri, quicquam nos lædere
„ queant, nisi Dei permissu ac voluntate.
„ Quid quòd, si Deus nostros conat⁹ pro-
„ bat ac iuuat, non modò eiusdem nutu o-
„ mnibus eripiemur periculis, sed etiam
„ Christum Dominũ audiemus admonen-
tem: *Qui perdiderit animam suam in hoc mundo propter me, inueniet eam?* Quo-
circa cùm hæc animi pericula longè ma-
iora

Inuictus periculis animus.

bora corporis periculis iudicemus; satius »
ac tutius esse ducimus, per vitæ discrimi- »
na perrumpere, quàm in discrimẽ adduce- »
re animi salutem. Omnino deliberatũ »
est mihi in Sinas, Deo fauente, inuitis ei- »
us hostibus penetrare. *Nam si Deus pro* »
nobis, quis contra nos? Magnum omnino »
adimus periculũ; si nihil aliud, perpetuæ »
seruitutis. Verumtamen hæc me cogita- »
tio consolatur, satius esse Dei causa ser- »
uitutem seruire, quàm crucis fugâ per- »
frui libertate. Quibus sanè in verbis in- »
territus ad omnia pericula animus satis
eminet. Quantopere autẽ Xauerius quic-
quid malorum est contemneret, apparet
ex epistola ad Iacobum Pereriam, cuius
clausulã suo subteximus loco. Haud mi-
nor animi magnitudo aduersus Christia-
norum hominum potentiam, quàm ad-
uersus barbarorum minas ac terrores,
fuit. Oræ Comorinẽsis Præfectus, homo
Lusitanus sanè potens, acerbè auareque
imperabat neophytis. Qua re cognita,
Xauerius minatus est homini, nisi hu-
maniorem in posterũ se Christianis præ-
beret, de eius iniurijs ac tyrannide cum
Rege Lusitaniæ per literas expostulatu-
rum. Lusitano item Duci nouos Chri-
stianos iniuriosè tractãti denunciari per
socium iussit, nisi crudelitate desisteret, so-

re ipsum multo immaniorem Herode: quoniam ille corpora duntaxat innocentium puerorum, ipse etiam animas perderet. Id enim prorsus futurum, si, Patribus propter eius importunitatem ex illa ora digressis, infantes pueri interirent sine baptismo. Malacensi porrò Præfecto suum in Sinas iter per summam iniuriam peruicaciamque impedienti (vt suprà diximus) demum patientia in seueritatem versa, sacris interdixit: eamque rem pro sacris ædibus pronunciandam ritè curauit, vt cæteros in officio contineret similis ignominiæ metus. Cæterùm nulla res magis incredibilem eius animi magnitudinem ostendit, quàm infinita quædam cupido Euangelij toto orbe terrarũ circumferendi. Nam Indiæ vastitate non contentus, Malacam, Molucas insulas, Mauricam, Iaponiam, Sinas, omnem denique animo atque industria complexus est Orientem: omnes vtique terras deinde complexurus, si animi ardori vita respondisset. Vltima quippe Orientis tanta celeritate lustrauit, vt eius animo angusta videretur immensa vastitas Asiæ.

CAPVT

CAPVT X.

Dei caritas & proximorum.

PAR tantæ fortitudini, Dei hominumque caritas fuit. Namque in omnibus vitæ partibus non alia virtus magis, quàm diuini cultus proferendi, hominumque conseruandorum eminet studium. Nimirum caritate in Deum tanta flagrauit, quantam existere oportuit in eo, qui, humanis rebus penitus contemptis, assiduæ rerum cælestium commentationi deditus foret. Hinc in Deũ, summum bonum, munificentissimiq; conditoris conseruatorisq; sui amorem mens erecta, vel in medijs hominum congressibus iucundissimos sermones miscebat cum Deo. Hinc inflammatus ille in Iesum Christum, benignissimũ Dominum Saluatoremque suum, amor, identidem suauissimum illud ac salutare nomẽ dulcissimè vsurpans. Indidem accensa illa martyrij cupiditas, quæ à Turcarum finibus excluſa, ad vltimas terrarũ oras progressa, ex feris atque immanibus nationibus, ex pestilentiæ, naufragiorum, prędonumque manifestis periculis martyrij decus quæsiuit millies; vt illi martyrium potiùs, quàm ipse martyrio defuerit. Immen-

mensa hæc Dei caritas haud disparem in Francisci animo caritatem hominũ accenderat, quæ nec cessare vnquam illum, nec defatigari patiebatur. Hæc illum vbique ægris, vinctis, miseris quasi seruum addixit, contagiosisque morbis inter ipsa funera obiecit intrepidum. Hæc ad barbaras efferatasque gentes, vel cum aperto capitis discrimine instituendas impulit; atque apud eas, quamdiu opus fuit, retinuit omnium rerum inopia laborantem. Hæc deniq; contemptis exæstuantis Oceani fluctibus, piratarũ latrocinijs, incõmodis infinitæ nauigationis, ad vltimas vsque gentes perduxit, vt Iapones quoq; Euãgelij penitus ignaros aggregaret Ecclesiæ. Et tamen cùm tot iam terras, tot maria emensus, omnibus propè maritimis regionibus Oriẽtis Euangelio lustratis, ad vltimum mundi terminum peruenisset; eadem hominũ caritas eum perpulit, vt Sinarum claustra seueriſſimis legibus & custodijs firmata tentaret, vel cum aperto capitis periculo: adeò inexhausta animorum auiditas nihil inuium, nihil metuendum videri sinebat. Quin etiam tot gentibus ac populis ad Christi fidem adiunctis, ferebat ægerrimè prohiberi se Sinarum aditu, vtpote qui totius Orientis salutem meate com-

complexus, in primordio suorum operum stare se crederet. Nec dubium, quin si ei contigisset, vt Sinarum expeditioni superstes, Romam, quò ab Ignatio accersebatur, peruenire, Occidenti quoque, depositisque Ecclesiæ partibus, fuerit pariter saluti futurus. Quippe siue Præpositus Generalis, siue Præpositi adiutor, contactas hæresi nationes per socios curandi non prius finem fecisset, quàm illum aut curanda gens, aut vita ipsa deficeret. Incredibile dictu est, quantopere ille fuerit in mortalium salutem intentus. Malacæ quidem & alibi confessionibus audiendis, reconciliandis dissidentibus, ægris subleuandis, cæterisque pietatis officijs assiduam dabat operam; adeò cibi ac potionis oblitus, vt sæpe biduũ triduúmue traduceret ieiunus: sentires eum talibus ministerijs diuinoque obsequio pasci. Nimirum adeò insitus erat illi hic iuuandorum hominũ propagandęque religionis amor, vt ferè innatus videretur. Huc ille toto impetu ferri, in hoc totus esse, hoc omnibus expetere votis, in hoc maximè acquiescere, vt CHRISTO aggregaret quàm plurimos. Nec minor quærendi nouos greges, quàm tuendi partos cura erat. Quippe ita eos præceptis atque institutis instruere erat solitus, vt exter-

Proximis seruit, cibi & potionis oblitus.

nũ

ni pastoris operâ non magnoperè indigerent. Ludouicus quidem Froes, è Societate IESV, vir iuxtà prudens ac pius, ita narrabat, se, cùm primùm Iaponem insulam obiret, fortè ad arcem deuenisse in insulæ angulo sitam. ibi tres incolas sibi occurrisse, rogitantes quid factum esset Francisco Xaverio. Qua inopinata interrogatione attonitum se primò hæsisse, deinde hæsitando comperisse, apud eos aliquandiu diuersatum esse Xauerium; & plerisque incolarum ad Christi fidem perductis, sacram inibi excitasse ædem: porrò neophytos adeò diligenter ab illo edoctos, vt sine vllo doctore Christiana disciplina cursum teneret suum. Quippe discessurum Xauerium illis in posterum consuluisse, & Christi vitam, summamque Ecclesiasticæ historiæ ipsorum sermone conscriptam; Romanum item Calendarium, cũ ratione festorum mobilium; imprecationem cælestium, quam Litanias vocamus; septem Psalmos, formamq́, baptismi eis tradidisse, monitis, vt festis diebus vniuersi pariter conuenirent; in conuentu de Christi vita sacraque historia aliquid audirent; festos dies cognoscerent, superumque ope implorata, septem Psalmos recitarent. Cæterùm Ducis scriba (nisi necessitas aliud

suaderet) baptismo lustraret infantes. Et neophytos, Franciſci præceptorum memores, adeò Christianis rebus instructos extitisse, vt nihil admodum cederent Europæis. Itaque affirmabat Froes, nihil se habuisse quod adderet: sed illud didicisse, Xauerij exemplo ita vbique serendam colendamque religionem, vt per se niti suis ipsa viribus posset. Quanquã Franciscus, quoad eius fieri poterat, neophytos per socios excolere non desistebat. Nec verò Xauerij caritas ita ciuitates gẽtesque totas adiuuabat, vt singulos negligeret homines, quamuis pertinaces obstinatosque. Ternate decedens, ex maximo Ternatinorum numero dumtaxat reliquerat duos, quibus detrahere nequierat pellices. Amboinum igitur reuersus (misericordia indignationis locum occupante) literas ad Ternatinum amicum dedit, rogans vt duos illos suis verbis quàm bellissimè salutatos commonefaceret, si quando in animum tandem induxissent è flagitiorum cœno emergere, confestim se illuc aduolaturum; interim nunquam cessaturum eorũ salutem à Deo communi parente deprecari. Malacæ verò cùm identidem verba faceret ad populum, audiebatur interdum ab Iudæo, erudito illo quidem, sed (quod illius

Zelus animarum.

Iudæum conuertit.

gentis vitium proprium est) peruicaci, nec minùs Xauerij irrisore, quàm veritatis. Is vitijs simul & erroribus implicatus obstinatè obstabat Euangelio: eiusque auctoritas cæteros Iudæos à Christi fide deterrebat. Hunc igitur Franciscus omni obsequio demulcens, & comiter apud eũ cœnitans, adeò flexit, vt in contrarium mutatus, è pertinaci Iudæo probus ac pius fieret Christianus. Hæc porrò proximorum caritas haud fortior quã solertior fuit. Canonorium arx est Lusitanorum, portu celebris, inter Goam & Cocinum interiecta. Hunc portum petens ex itinere Xauerius, quendam in ipsa naui ad confessionem peccatorum perducere frustrà conatus, incœpto paulisper destitit, vt securum ex improuiso adoriretur. Namque ille cùm vrgeretur acriùs, vt erat obstinato ad negandum animo, confirmarat iureiurãdo, se nunquam omnino id esse facturum. Franciscus ergo, vbi in terram descensum est, statuit in exitiali morbo vltima experiri auxilia. Itaque aliud se iam agere simulans, peruicacem hominem comiter, per speciẽ animi relaxandi, in saltum (vt regionis natura fert) frequentibus palmis consitũ ducit. Vt in locum ab arbitris remotum ventum est: subitò deposita veste, tergoque nudato, pro-

Mira solertia in flectendis obstinatis in scelere hominibus.

procumbit in genua. mox stupente illo, & quid tandē rerum tanto impetu acturus esset exspectante; flagrum deprompit aculeis ferreis sane asperum, atque in eius conspectu tergum suum strenuè diuerberās, exclamat se eius causa id quicquid esset supplicij, subire, vt cælestem ab eo auertat iram. Inter hæc palmetum resonabat ictibus plagarum aspector ille stupens & attonito similis Francisci cruore respergebatur. Ergo admiratione in misericordiam versa, statim ad pedes Xauerij prouolutus rogat, alienam culpam suo tergo luere desistat: se paratum esse sua aliquando expiare peccata. Itaque Xauerius victoria lætus, extemplo induit vestem; eiusque confessione audita, perditum hominem in vim ac spem salutis reducit. In ægra verò ac propè deposita Malacensi ciuitate curāda haud paulo plus & prudentiæ adhibuit, & industriæ. Etenim cùm animaduerteret Malacensium animos vsque eò flagitiorum senio ac tabe confectos, vt remedia funditus repudiarent; medicus animorum eximius nouā ac salutarem iniit medendi rationem. Mira illos dissimulatione adortus, inferebat se militum lasciuientium circulis; ludentibus de industria superueniebat, se illorum lusibus & con-

Omnibus omnia fit, vt omnes Christo lucrifaciat.

ſuetudine delectari ſimulans. Si quis eius interuentu verecundiaque deſiſteret à luſu; comiter eum ad vitæ hilaritatem reuocabat: ſe quoque talis oblectationis ſtudio teneri; milites vtique monachorum ritu viuere non debere. ſi nulla intercederet iniuria diuini numinis, ſatius eſſe ludere ac iocari, quàm detrahere de alijs, aut quidpiam patrare flagitij. Inde conciliatis comitate animis, per omne obſequium in quàm maximè familiarē vſum inſinuare ſe, vt arcanos illorum eliceret ſenſus, morbisque demum per occaſionem mederetur. Vltro etiā alijs pellicum amore implicatis ad prandium aut cœnam condicere: ſuper mēſam familiari ſermone illato, probare appoſita fercula; de famula, quæ illa tam ſcitè condiſſet, percontari; rogitare hoſpitem, vt eam accerſeret; collaudatamque deſolertia in cibis condiendis dimittere: ſat habens in præſentia, viam ſibi ad deſtinata feciſſe. Si cui grauis conuiua futurus erat, ex improuiſo inſtabat, vt ſibi eius tecta inſpicere liceret. Introductus mira comitate deuinciebat hoſpitem; diſſimulatoque conſilio, velut feram veſtigans, nullum omittebat angulum, quem non perluſtraret oculis. Si in hoſpitis incidiſſet pellicem, quænam illa mulier, & cuius

ius esset, sciscitabatur; seque omnia quæ videret, probare simulabat, occasionem rei bene gerendæ captans. Adeò autem omnia omnibus fiebat, vt inter milites miles, inter mercatores mercator esse videretur. Itaque non modò Lusitani, verùm eorum etiam pellices ipsæ, propter singularem eius comitatem, illum hospitem, illum conuiuam expetebant, quid tandem moliretur ignaræ? At Xauerius vbi se totum in illorum insinuarat familiaritatem, tum verò dissimulanter affectis animis mederi aggrediebatur. Si quem nactus erat formosæ ancillæ amore captum, huic mulierem commendare: tam verò, propter egregiam formam atque indolem, dignam quæ pudica foret, dignam quæ honesto alicui nuberet viro. Inde percontari ex hospite, cur, si vnicè illam amaret, cum vtriusque dedecore pernicieque concubinam, quàm honestè sancteque coniugem, habere mallet. ita mali causa in remedium versa, flagitia mutabat nuptijs. Sin autem mulier deformis erat, rogitabat hospitem, satísne sanus esset, qui adeò deformem famulam in delicijs haberet, propter quam in Lusitanorũ incurreret sermones, irrisiones-que? Quin potiùs se dignam coniugem quæreret? Id illi magno vtique honori

item vt alijs fuisset (quos nominabat) futurum. Alios porrò minùs ad nuptias expeditos, quòd multarum ancillarum amoribus irretiti tenerentur, alia adoriebatur via. Quærebat primùm cur tandem domi suæ tantũ alerent ancillarum, quæ nullum penè vsum haberent alium, nisi vt dominorum salutem ac rem familiarem perderent; domesticum otiũ contentionibus rixisque turbarent? Quòd si omnes dimittere aut nõ possent, aut nollent; magnoperè monebat, vt certè vnam aliquam missam facerent. Inde ad eosdẽ intermissis aliquot diebus reuersus, amicè instabat, vt alteram, deinceps vt reliquas omnes dimitterent, præter vnam. Min⁹ quippe inuisos esse Deo, ac facilius veniam impetrare vnius mulieris quàm multarum amore implicatos. Demum nouam nactus occasionem, vrgebat, vt illâ ipsâ, quam libido sibi reliquam fecerat, dimissâ, aut in matrimonium ductâ, cælestem aliquando placarent iram. Ita paulatim perditos homines, demptis omnibus peccandi illecebris, ad honestatis salutisque viã reuocabat. Fuit autem hoc proprium ac perpetuum Xauerio, vt facinorosissimi cuiusque familiaritatem ambiret maximè, ratus grauissimis morbis potissimũ opus esse medico, medicinaque

naque. Nec priùs eos dimittebat, quàm ad sanitatẽ perduceret mentis. Illud verò summæ semper curæ Francisco fuit, vt suis ac sociorũ exemplis omnes ad virtutem pietatemq; accenderentur, offenderetur nemo. Nec aliud magis Socijs aliquò ituris solitus erat inculcare, quàm vt *prouiderent bona coram Deo, & omnibus hominibus.* Rom. 12. Certa etiã hac de re præcepta abeuntibus tradita, identidem per literas in memoriam redigebat. Quòd si quid à quopiam offensum esset vspiã: adeò angebatur animo, vt in eum quadraret illud Apostoli: *Quis scandalizatur, & ego non vror?* Quocirca Gaspari Goani Collegij Rectori planè mandauit per literas, vt quicunque è Societate offensioni publicè foret, eum dimitteret omnino, dimissumq; nullo modo reciperet: grauiorẽ famæ Societatis, quàm cuiusuis Socij, iacturam ratus. In quo illã quotidiano vsu comprobatã vsurpabat vocem Apostoli: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Cæterùm vbi offensum esset, ibi censebat satisfieri oportere, vt præsens satisfactio offensos sanaret animos. Nec offensis modò, sed etiam infensis, satisfaciendum putabat. Cocini cùm sodales quosdã, qui Societati IESV templũ concesserant, Patribus infestiores esse cog-

Quantopere vitarit scandalum proximorum. 2. Cor. 11.

Ædificationis proximorum cura.

nouisset; ipsemet maxima honestissimorum hominum frequentiâ prostratus, claues templi ante eorum posuit pedes: eaque demissione infensos animos penitus mitigauit. Illud autem habebat in ore, se, quicquid diuitiarum, quicquid opum esset in terris, bono Societatis nomini posthabere: vtique cùm Deus pijs hominibus sua commoda præ communi religionis existimatione contemnẽtibus, meliores diuturniores que redderet opes, quàm quibus sui iuris atque vtilitatis retinentes cum existimationis detrimento iacturaq; fruerentur. Quocirca literis ad socios datis, illud solitus erat adscribere, sibi modicum fructum sine offensione, quàm ingentem cum aliqua offensione, esse potiorem. Exiguam quippe segetem animorum sine offensionibus, velut sine noxijs herbis, crescere ac permanere: at quamuis magnam sementem offensionibus, quasi inimicis herbis, oppressam extenuari & euanescere. Atque hæc multo etiam impensiùs seruabat ipse, quàm alijs præcipiebat, exemplis vtique quàm præceptis clarior.

CAPVT

CAPVT XI.

Comitas grauitati iuncta.

AD salutem porrò hominum procurandam vel plurimum valebat grauitati iuncta comitas: quæ virtutes specie dispares ita in illo copulabantur, vt, neutra quicquam detrahente de alterius vi, idem & grauissimus esset, & suauissimus. Quippe incredibilis quædam in Xauerio, vt suprà ostēdi, comitas ex vultu, gestu, sermone, consuetudine facilè eminebat, quæ à natura insita, à Deo cumulata, quemuis facilè caperet, teneretque. Mira in ore hilaritas, in congressu facilitas, in consuetudine vsuq; suauitas. Aspectus adeò iucundus, vt ægris solatium, valentibus lætitiam afferret. Itaq; sæpe vsu venit, vt multi Sociorum nulla alia de causa viserent eum, nisi vt cælesti illo aspectu exhilarati, ad beatæ vitæ studium, illius eximiæ alacritatis ardorisq; cogitatione accenderentur. Nunquam enim tristes aut languentes ab eo recedebant, quoties haurire potuerant ipsius alacritatem, & tanti animi spiritum. Eximia verò vultus ac sermonis iucunditas malos iuxtà ac bonos, summos æquè & infimos pellieiebat: adeoque cunctorum

Aspectus Xauerij visentibus iucundus.

tenebat animos, vt eos, quocunque liberet, impelleret: nihil à quoquam postularet, quamuis magnum arduumque, cuius non facili negotio fieret compos. Porrò salubres sermones, ne satietatē afferrent, magnâ solertiâ condire, miraque varietate miscere consuerat. Astrologiæ Philosophiæque Franciscus erat peritissimus. Quocirca quoties iter faceret, leuando viæ tædio, sermones identidem de cœlestium orbium astrorumque motibus inferebat. Lunæ Solisque defectiones multo ante prænunciabat. Rursus causas exponebat eorum, quæ in cœlo mundoque admirabilia fieri videmus, quæ grādinis, pruinæ, niuis, pluuiæ origo: vnde nubes, nebulæ, venti, tonitrua existant: quæ vis æstus maritimos ac freta cieat. Adiiciebat cætera generis eiusdem, quæ plurimum vt admirationis, sic iucunditatis habent: eaque demum referebat ad Dei cultum metumque. De his igitur tam peritè iucundeque, apud Iapones præcipuè talium rerum ignaros, differebat, vt vulgo dictitarent, Xauerio comite totam Iaponiam sine vllo laboris sensu posse peragrari. adeò eius comitas pro vehiculo comitibus erat, vt eos sibi Deoque obnoxios faceret. Cæterùm hanc comitatem moderabatur par grauitas, vt in summa consue-

suetudinis iucunditate omnia tum dicta, tum facta, redolerent sanctitatem. Cuius quidem tanta erat apud omnes opinio, vt quamquam vulgo cum flagitiosissimis hominibus perfamiliariter versaretur, nihil tamen turpissimorũ hominum consuetudo Xauerij polluueret nomen, constanti sanctimoniæ famâ suspicionem hominum non solùm sermones arcente. Quin etiã fuit hoc Francisci proprium, vt familiaritas eius non minueret reuerentiam, sed augeret. eius sanctitatem, quasi gemmam, vsu & tractatione magis ac magis nitere diceres. Consaluus Fernandes, nauicularius nobilis, Xauerij perfamiliaris fuit. Huius ille naui sæpe vectus, sæpe Goæ hospitio vsus, vtrobique cum eo familiarissimè versatus. Cæterùm erat in Cõsaluo Xauerij reuerentia tanta, vt quoties illè ad se domum accederet, venerabundus cum tota familia occurreret, cunctiq; prostratis humi corporibus eũ exciperent: nec verò is, quamuis sæpe à Frãcisco rogatus, ne id faceret, morem ei gerere poterat: adeò Sancti viri veneratio eius animum occuparat. Iacobus quoque Pereria, quo nemo Xauerio amicior, referebat, se corã illo nunquam sustinuisse, vt capite operto esset, quãuis ipso rogitante. Enimuero quoties

cum eo loqueretur, tanta se religione perfundi solitum, vt Deum in illo intueri sibi videretur. Nec Francisco, si quando res posceret, grauitatis aculeus, seueritas defuit. Rem vno aut altero exemplo notabimus. Matrona quædam honesta piaque Francisco, quoties is adesset, de peccatis confiteri consuerat. Hanc (vt ipsamet religioso viro deinde narrauit) quòd bellum hominem, sciteque & eleganter ornatum, esset intuita, grauiter Xauerius incusauit, increpans, Tune hominem suspexisti? merita es vt te Deus despiciat. Quæ vox adeò castum piumque perculit pectus, vt illa nunquam deinde in omni vita aspicere os viri cuiusquam sustinuerit. Acerrimus vindex præcipuè contumaciæ fuit. In Comorino promontorio cùm cognouisset idolũ à neophyto quodam esse consecratum; enimuerò tanti facinoris indignitate commotus, protinus sacrilegis tectis iniici iussit ignem; vt pœnæ magnitudo cæteros à tam nefario absterreret scelere. Multis honestis viris supplicij grauitatem deprecantibus, hoc solummodo permisit, vt rem familiarem domo liceret efferre: domum ipsam, sacrilegij receptaculum, omnino incendio absumi voluit.

CAPVT

CAPVT XII.

Prudentia, & præcepta Goani Collegij Rectori & Gaspari Belgæ tradita.

IAM cæterarum moderatrix virtutum prudentia non modò in conciliandorum conuertendorumque hominum solertia, quæ passim in tota Francisci emicat vita, verùm etam in propagatione religionis, & administratione Societatis, enituit. Quippe satis gnarus nihil æquè obstare Christianæ fidei, ac vitia prauaque exempla improborum Christianorũ, non priùs ad Ethnicos religione imbuendos accessit, quàm lapsos veterum Christianorum restituit mores. Neophytos autem ingenti laboreac patientia Christo partos ipse primùm maxima assiduitate coluit: inde Sociis aliis, idoneisque hominibus, excolendos tradidit. Socios porrò ipsos nulla in loca misit vnquam, nisi antè ab se lustrata. Quos verò mittebat, aduersus omnia incommoda salutaribus ac propriis armabat monitis, rudes imperitosque rerum edocens, quæ ipse longo vsu diuinoque instinctu didicerat. Et quoniam in iis, quæ dixi, præceptis vel maxime Francisci elucet pruden-

tia, haud ſalubrior illorum hominum magiſtra, quàm aliorum; operæ precium me facturum cenſui, ſi magnam exponerem partem eius monitorum: quippe quę non magis illum admirabilem, quàm nos prouidos, facere queant. Paulo igitur Goani Collegij Rectori conſtituto hæc
" præcepta diſcedens reliquit: Omnium
" primùm te oro quæſoque, vt pro tua erga
" Deum caritate, obſeruantiaque in Paren-
" tem noſtrum Ignatium, Societatemque
" IESV vniuerſam, Patres, fratresq; omnes,
" ſiue ex Luſitania veniētes, ſiue tota India
" ſparſos, benignè modeſteque accipias,
" tractesque. Equidem de Sociorum o-
Opinio de virtute Sociorum. mnium virtute eam habeo opinionem, vt (quantum coniectare potui) nequaquam exiſtimem eos egere Rectore: ta-
" men vt nec aliis deſit obediendi materia,
" & rectè atque ordine res adminiſtrentur,
" placet eſſe vnum aliquem, cui me abſen-
" te obtemperent cæteri. Proindè tua ſub-
" miſſione, prudentia, ſapientiaque fretus,
" cunctis Sociis te præficiendum cenſui, vt
" omnes qui extra Goam ſunt è Societate
" pareant tibi, quoad aliud ſtatuatur. Anto-
" nius Gomes præerit Goano Collegio,
" vectigalia exiget, atque in res neceſſarias
" ſuo impendet arbitrio. Harum rerum
" ſumma ei à me poteſtas permiſſa: quo-

circa

circa tuam auctoritatem neutiquam interpones. Si quid secus visum erit, consilio eum reges potiùs quàm imperio. Iterum te oro quæsoque vehementer, vt, pro obedientia quam P. Ignatio debes, intentiùs caueas, ne qua fortè res inter te & Antonium Gomem serat discordiam; neu domesticis alienisue materiam aliquam præbeat sermonum: contraque omni ope tendas, vt perpetuò concordibus rem geratis animis studiisque. Si quando Socij Comorinenses, cæteriue qui, in Christi vinea elaborant, rem aliquam abs te petierint ad animorum salutem quoquo modo pertinentem, sedulò eis atque impensè curabis. Quoties verò ad miseros illos maximis ærumnis oppressos das literas, caue quicquam durius scribas, quod offendere queat afflictos. Cæterùm strenuè Dei causa laborantibus res necessarias impigre benigneq; submittes, maximè verò Comorinensibus & Malacensibus, qui grauissimam ferentes crucem, portant *pondus diei, & æstus.* Itaq; eis nõ modò animarũ, sed etiam corporũ subsidia ad animos pertinẽtia enixè simul ac tempestiuè subministrabis. Quòd si quis eorum colligendi causa Goã recèperit se; haud secus, quàm te illisque dignum est, excipies fouebisque. Idque ego tibi

Cura concordiæ.

Dei

,, Dei & P. Ignatij nomine mando ac præ-
,, cipio. Ad hæc oro te, mi frater, vt quoti-
,, die in virtutibus procedas, atque omni-
,, bus omnium virtutum exemplum sis, vti
,, adhuc fuisti; crebròque in Iaponiam li-
,, teras des, quæ me sigillatim edoceant de
,, tuis domesticorumque rationibus, & sci-
,, licet de amore & concordia inter te &
,, Antonium Gomem, cæterosque Socios,
,, deque numero & facultatibus vel huma-
,, nis vel diuinis Patrum deinceps aduecto-
,, rum è Lusitania. Id omnino bis in anno
,, facies, Aprili mense, atque Septembri.
,, Ac de singulis Patribus fratribusque tota
,, India sparsis, quæ me scire velle arbitra-
,, ris, per domesticum quempiam (vt alie-
,, nus labor tuum minuat laborem) per-
,, scribenda curabis. Quòd si quid erit ar-
,, cani, id tua subscribes manu. Rogo te et-
,, iam atque etiam, vti hæc præcepta tibi
,, cordi sint, eaque singulis hebdomadis
,, perlegas: & simul vt mei memor assiduè
,, pro me & ipse deprecaris Deum, & tui stu-
,, diosos ad deprecandum accendas. Alia
,, porrò præcepta P. Gaspari Belgæ, Armu-
,, ziam ituro, aliisque Patribus Indiæ cuito-
Præcepta Gaspari data. ribus data. Præcipuè attende tibi, simul
de cultu Dei tuaque salute solicitus. Pro-
fecto enim duobus hisce præsidiis fultus,
,, & aliis plº opis afferes, & ipse ad Christia-

næ

næ humilitatis religionisque ministeria
eris paratior. Itaque Lusitanorum libe- *Catechis-*
ros, & seruitia, cæterosque idiotas Chri- *mi cura.*
stianis præceptis erudies: neque hoc mu-
nus (quippe quod ad salutem animo-
rum, hominumque beneuolentiam, plu-
rimum habet momenti) committes al-
teri. In valetudinario miseros subinde æ- *Opera mi-*
gros reuises, monitosque morbum ferè *sericordiæ.*
pœnam esse peccati, allicies ad conscien-
tiam excutiendam, delictaque expianda.
Inde eorum confessionibus per otium
auditis, cælesti refectos pane, valetudina-
rij Præfecto commendari, necessariisque
subsidiis iuuari oportebit. In custodias
quoque itare conuenit ad vinctos, eosq;
hortari, vt totius antè actę vitę confessio-
nem instituant. Ex eo enim hominum
genere plerosque inuenias, qui conceptas
animi labes rite expiauerint nunquam.
Et omnes quidem Sodalitio Misericor-
diæ commendabis, ne qua cuiquam fiat
iniuria; cæterùm egentibus res insuper
corrogabis ad victum necessarias, vt mi-
serorum subuenias egestati. Misericordiæ
autem Sodalitati, quantum iu ta erit, pro- *Per exter-*
spicies. Proinde si quando incertorum *nos eleemo*
dominorum pecunia restituenda sit, eam *syna diui-*
magnopere censeo illi Sodalitati potissi- *denda pau-*
mùm attribuas. Etsi enim non desunt e- *peribus.*

gentes

,, gentes, quorum inopia rectè talibus sub-
,, leuetur auxiliis; sæpe tamen mendicātiū
,, aut fraus, infamia inquinare hoc negotiū
,, solet. Quæ pestes quemuis faciliùs quàm
,, Misericordiæ sodales fallant, quorum
,, prudentiam satis vsus erudiuit ad præca-
,, uendum. Quocirca optimum factu est,
,, rem omnem sodalibus permittere, qui e-
,, gentibus notis spectatisque eleemosy-
,, nam illam pro portione dispertiant. Id
,, adeò faciendum multis magnisque de
,, causis. Primùm, quia si per te ipse pecu-
,, niam pauperibus diuidas, profectò mul-
,, ti abs te petant subsidia, maximè corpo-
,, rum: quod scilicet haudquaquam faci-
,, ent, si te animorum tantùm difficultati-
,, bus subuenire constabit. Deinde, vt suspi-
,, ciones rumoresque fugias eorum, qui il-
,, las tibi pecunias egentibus diuidendas
,, tradiderint. Namque (vt proni sunt ho-
,, minum ad deteriora credenda animi) ve-
,, rendum est, ne quam auaritiæ suspicio-
,, nem præbeat exactio pecuniæ: perinde
,, quasi exactum ab eis argentum per speciē
,, iuuandi pauperes, moliaris in tuū vsum
,, & commodum auertere. Itaque præ-
,, stat id muneris in alios transferre, in
,, quos nulla cadat suspicio. Quòd si
,, quando tamen res ipsa contrà suadeat,
,, sequi licebit maiorem Dei gloriam, ma-

ius-

iusque animorum emolumentũ. Et apud eos, quibus cum versaris, quamuis amicos & familiares; ita semper te geres, vt si aliquando futuri sint inimici. Hæc cogitatio lasciuientem licentiâ vitam facile cohibebit; vt ne quid amicitia ac familiaritate prouectus offendas; simulque talis cautio illos in verecundiam adducet, sine vlla causa amicitiã tibi renunciandi. Hæc inquam, cautio non alienam modò arcet improbitatem, sed nostram etiam pietatem fouet. Quippe si apud te sis, & magis fruaris Deo, & maiorem notitiam habeas tui. Nimirum ignoratio atque obliuio sui ipsius multa vitiorum monstra parit, quæ amicos alienant, irritant inimicos; vt nostrorum haud ignari morum, acriùs in nos vehementiusque coorian-
tur. Aduersus Episcopi Vicarium egregiam semper adhibebis reuerentiam obedientiamque. Quocirca simul atque oppidum, vbi is versatur, attigeris; protinus eius genibus aduolutus de more osculaberis manum. Inde petes vt tibi potestatem faciat concionandi, audiendi confessiones, cæteraq; pietatis munera obeundi. Nec vnquam te ab eo quantacunque offensio alienabit, sed accendet potiùs ad illi⁹ pectus omni comitatis genere permulcendum; vt is aliquando piis medi-

Apud amicos viuendum vt si futuri sint inimici.

Reuerẽtia erga Vicarium Episcopi.

,, meditationibus excultus, & commodior
,, fiat, & melior. Cæterorum quoque Sa-
,, cerdotum gratia captanda tuendaque,
,, quo impensiùs ipsi quoque ad salutares
,, illas meditationes pelliciantur. Oppido-
,, rum verò Præfectis dicto audiens eris: o-
,, mniq; obsequio, & (quoad eius fieri po-
,, terit) familiaritate eorum tibi deuincies
,, animos. Neque vlla de causa, quamuis
Admonen dorũ Prin- cipũ ratio. iusta, in eorum offensionem atq; odium
incurres. Si quid sceleris illorum admi-
serit quispiam: primùm, opportuno ser-
,, mone illato, amicè comiterque ei osten-
,, des, magnum te capere dolorem ex infa-
,, mia, quæ eius dignitatem nomenq; fœ-
,, darit; tum pari comitate ac submissione
,, ita expones rumores de illo vulgatos, vt
,, peccatum suum per se ipse & agnoscat, &
,, corrigat. Id autem tum fieri oportet, cùm
,, spes lætum prosperumque spondet ad-
,, monitionis euentum. Sin minus, omitti
,, totum hoc negotium præstat, quàm fru-
,, stra niti, nec aliud, vt dicitur, laborando
,, quàm odium quærere. Dominicis ac fe-
,, stis diebus post meridiem seruis & ancil-
,, lis, itemque libertis ac liberis Lusitanorũ,
,, tintinnabulo in sacram ædem cõuocatis,
,, præter fidei Christianæ capita, ratio quo-
,, que orandi tradetur, animæque curandę.
,, Atque huius ratione vsus idiotis hominibus

bus confessione expiatis pœnæ loco imponetur ad certum tempus, vt paulatim assuefectos salubris illa consuetudo deinceps sequatur. exploratum habeo multis eam rem saluti fuisse. Eadem ratio in tabella perscripta proponetur in templo, vt potestas describendi sit iis, qui vti velint. Aliquid etiam temporis atque operæ pacificatio inimicorum, dissidentiumq; inter se reconciliatio, vindicabit. In controuersiis litibusque tollendis illud inculcandum, plerunque plus impensæ in lites fieri, quàm quanti id sit de quo litigatur. Video hoc officium Iurisconsultis ac tabellionibus ingratum atque inuisum fore. Quocirca isti præcipuè captandi sunt, & appositis meditationibus ad æquitatem conformandi. Nam si rectè considerabimus, istos controuersiarum ac litium (quippe quæ in ipsorum cedunt lucrum) architectos ac machinatores esse reperiemus. Si quando incideris in homines fraudibus, libidinibus, odiis adeò implicatos, vt non solùm hisce vitiis expediri non laborent, verùm necessaria respuant remedia; omni humana diuinaque opera annitendũ erit, vt eorum animi, quamuis iam depositi, aliqua tandem ratione sanentur. Proinde illis, nisi planè insaniant, amor & reuerentia quam Christo Deo ac

Litium dirimẽdarũ modus.

Sceleratos homines conuertendi ratio.

Do-

,, Domino suo debeant, proponenda, mor-
,, tis impendentis ac gehennæ incutiendus
,, metus. Si quos neque amor Dei, neque
,, timor, flectet; eos verò acerbissimis pœ-
,, nis, quas cœlestis ira ex improbis etiam
,, in hac vita expetit, territari oportebit. I-
,, taque denunciandi graues diuturnique
,, morbi, dãna & iacturæ rei familiaris, or-
,, bitas ac solitudo liberum, coniugum pro-
,, bra, pericula tum maritima, tum terre-
,, stria, casus inopinati & atroces, atque alia
,, generis eiusdem, quibus inueterata ma-
,, ximè scelera ac flagitia solitus est Deus
,, vindicare. Quippe multos videmus esse,
,, quos multo magis talium incommodo-
,, rum timor moueat, quàm cruciatuum æ-
Causæ obstinationis in scelerib⁹ ac flagitiis
ternorum. Verumenimuero tam effusæ vecordiæ atque insaniæ causa, vel diuini nominis obliuio, vel ingens negligentia conscientiæ, vel cælestis fidei tenuitas est,
,, hominibus vtique nequam & sceleratis:
,, qui velut pecudes rebus iis quas oculis
,, cernunt, quasq; ante pedes habent, cun-
,, cta metiuntur, immemores bonorum cę-
,, lestium, vltimique discriminis, in quo i-
,, psorum æterna vertitur sors, vtrùm scili-
,, cet beati an miseri futuri sint in omnem
,, æternitatem. Nonnullos etiam interdum
,, reperies in peccatorum hærentes cœno,
,, qui tuam amicitiam familiaritatemque

captent,

captent, non vt è vitiis extrahantur suis, "
sed simul vt meritam obiurgationem vi- "
tent, simul vt tua consuetudine ad opi- "
nionem commendentur probitatis. Id- "
circo moneo, vt apud te sis: ac si quan- *Conciona-*
do te isti homines ad cœnam aut prandi- *toribus do*
um inuitent, donisue colant; videas ne *na respuen*
tua libertas deliniatur muneribus, quo *da.*
minùs acriter peccantes admoneat. Ita- "
que ad prandium inuitatus non recusabis *Inuitatio*
tu quidem, sed inuicem illos ad sacram *ad prandi*
inuitabis confessionem. Quòd si ani- *um quate-*
maduertes, te nihil omnino proficere, & *nus accipi*
prorsus ludere operam; seuerè denun- *enda.*
ciabis, nisi resipiscant, illis iam te amici- "
tiam & consuetudinem renunciare. Ne- "
que verò ego cùm quicquam à quoquam *Cuiusmo-*
accipi veto, parua ac rara munuscula in- *di munera*
telligo, qualia sunt poma, & alia eiusdem *accipi con-*
modi, quæ remissa grauiter offendunt *ueniat.*
eos, qui miserunt; sed dona magna ac pre- "
tiosa, quæ si accipias, capiaris. Si quando "
magna vis missa fuerit cibariorum, ea va- "
letudinario, carceri, cæterisque egentibus "
diuidentur: vt omnes intelligant, istarum "
etiam rerum maximam partem dispertiri "
pauperibus, tibi vix minimā quandā par- "
ticulam reseruari. Hæc benignitas plus ad "
exemplum abstinentiæ valebit, quàm ta- "
lium recusatio munerum, cùm præsertim "

qui

,, qui ea mittunt, sibi ducant dedecori do-
Corrigendi modus. mum remitti, quæ miserint. Iam prauos
cuiuspiam mores emendaturus, non pri-
,, ùs manum admouebis, quàm intimos e-
,, ius perspexeris sensus. Itaque magnopere
,, tibi suadeo, vt primùm odoreris, atque
,, inuestiges, an is vitio aliquo aut mentis
,, perturbatione occupatus ab animi sui sa-
,, lute abhorreat. Si æquo erit animo, & ad
,, accipiendam admonitionem parato; tum
,, verò eum sedulò, quæ videbuntur, mone-
,, bis. Sin autem ira aut quauis molestia
,, perturbatum senseris; supersedendum e-
,, rit monitoris officio, & affectus animus
,, insinuatione quadam ac dulcedine ora-
,, tionis deliniendus. Inde ad salutis suę co-
,, gitationem curamq; traduci eum opor-
,, tebit, leuioribus initiò tentando monitis:
,, quæ si bellè processerint, grauioribus in-
,, de oppugnando. Ad vltimum, vbi eum
,, in tuam redegeris ditionem, obnoxio ad
,, arbitrium tuum leges impones, &, quæ-
,, cunque opus erunt, planè aperteq; præ-
Iræ sedandæ, molestiaue leuandæ remedium. scribes. Ac louandæ modestiæ, iræue se-
dandæ, vnicum remedium est, angoris i-
racundiæue causam prudenter extenuare
eleuareque verbis. Si iratus sit, iniuriam
imprudentiæ potiùs quàm maleuolentiæ
,, attribuere; aut delictorum eius pœnas
,, diuinitus expetitas dicere: ipsum fortasse

in

in parentes, propinquos, amicos, aut in a- "
lios innocentes commisisse aliquando a- "
liquid, pro quo nunc pœnas cælesti numi- "
ni iustas ac debitas soluat. Hæc aliaque "
eiusmodi, quæ ad extinguendam valent "
iram, inculcanda sunt. Quod de ira præ- "
cepi, ad cæteros impotentes animi motus "
transferendum. Illud autem vrgebitur, "
etsi aliqua veri species, obiecta animum "
eius commouerit; tamen si colligat se, "
cogitationemque ad ipsam referens veri- "
tatem, res omnes consideret atq; circum- "
spiciat intentiùs; profectò intellecturum, "
causam, quamobrem tantopere moueа- "
tur, nullam esse. Ita demum hilari lætoq; "
vultu illam animi absterges molestiam: "
ac pro hominis conditione, & propensio- "
ne voluntatis, quid facto opus sit, amicè "
mixeque commonebis. Iam omni ope *Efficiẽdũ, vt, quos excolis suas tibi tentationes aperiant.*
efficere nitêris, vt quos erudis ad pietatẽ,
suas tibi tentationes, incursantesque ani-
mum cogitationes, aperiant. Hoc quip-
pe ad virtutis absolutionem præcipuum
præsidium est rudibus in hoc genere pu-
gnæ, aut non satis peritis exercitatisque. "
Cæterùm si seuerior in eos quàm beni- *Benignitas magistro necessaria.*
gnior fuetis (vt seueritas excludit fiduci-
am) facilè illi, quibus à Satana oppugnẽ-
tur modis, silentio suppriment, leuius rati
dæmonis insidias subire, quàm acerbita- "

,, tem magistri. Ita necessario nudati præ-
,, sidio, telisque acerrimi hostis expositi, vs-
,, que eò incessentur prementurque, donec
,, malis domiti faciant deditionem. Si quos
Vitia corrigendi ratio. aut superbia, aut libidine, aut alio quopiam vitio tentari senseris; optimum erit, spatio ad cogitandum dato, iubere ipsos
,, remedia aduersus illa ipsa vitia excogita-
,, re. Quod vt succedat ex sententia, viam
,, primùm aperies ad eiusmodi res inueni-
,, endas: deinde præcipies vt rationes ex-
,, quirant, quibus ipsi in cohortationibus
,, ægros, vinctos, aut alios à talibus deter-
,, reat vitiis. Ita medentes aliis ipsi mede-
,, buntur sibi. Quippe & illa aliis commu-
,, nicata proderunt, & ipsi sua sponte ad ea,
,, quæ alii suadent, incitabuntur. Eadem
,, regula etiam cæteris vsui esse potest, quos
,, propter impedimentum aliquod non li-
,, cet absolui. Scitū enim est ex iis percōta-
,, ri, si quem ab illiusmodi, quo vrgentur ip-
,, si, vitio reuocare conarentur, quam tan-
,, dem essent inituri rationem: ad vltimum
,, suadere, vt id sibi consilij capiant, quod
,, in tali re ac tempore alteri forent daturi.
Modus adhibendo in exercendis virtute. Illud etiam videndum, vt in exercendis alumnis nostræ disciplinæ, virtutumque muneribus iniungendis, adhibeatur modus; & onera pro cuiusque imponantur
,, viribus. Nam si maiora erunt quàm vt

ferri

ferri commodè queant, non excitabunt
virtutem, sed oppriment. Itaque illi fracti
animo, ac debilitati, imponendum onus
detrectabunt, impositum abijcient. Et
quoniam Rex Lusitaniæ pro sua munifi- *Regis Lusitani munificentia.*
centia iussit omnia nobis necessaria vbique suppeditari; eius potiùs quàm alterius cuiusuis liberalitate vtaris censeo. *Libertas tuenda.*
Nam profectò qui alienas res accipit, libertatem amittit suam: quippe cùm beneficentia necessitatem imponat obsequendi beneficio; emptaque beneficio
libertas adeò seruiat, vt etiam si quid audeat, eius verba longè minus habeant
ponderis, quàm haberent si sui esset iuris.
Adde huc, quòd si quid ab illo, qui dedit, peccatum sit; liberè increpare haudquaquam valeas. Quod enim os tantum
est, vt sustineat allatrare pascentem?

CAPVT XIII.

Præcepta Ioanni Brauio aliisque Sociis data.

VBI mane è lectulo surrexeris, hanc
tenebis regulã, vt minimũ per semihorã aliquid è Christi vita mediteris; idq; *Meditãdi modus.*
hoc ordine, vt initio ab ei⁹ ortu facto, deinceps cætera egregia eiusdem facinora,
ad glorioſum vsque ascensum in cælum,

,, sensim progrediens meditatio persequa-
Vota quotidie renouanda. tur. Verùm singulis diebus singula attri-
buentur capita, eadem plane ratione, quâ
exercitiorum spiritualium libellus præ-
,, scribit, vt singuli menses totam Christi,
,, Domini vitam meditando percurrant.
,, Iam tibi auctor sum quotidie sub medi-
,, tationem vota paupertatis, castitatis, obe-
,, dientiæ renouandi, quo vix illum est ho-
,, minibus Deo sacratis tutius contra Dia-
,, boli intestiniqúe hostis impetus muni-
,, mentum. Quocirca antiquissimum ha-
,, bebis, quotidie salutaribus hisce armis
,, munire pectus. Pomeridianis autem ho-
,, ris, post curatum corpus, tantundem ferè
,, temporis iteratio matutinæ meditationis
,, absumet, eamque pariter excipiet instau-
Conscientiæ excutiẽdæ ratio. ratio votorum. Nocturno porrò tempore
post cœnam, priusquam cubitum eas, re-
eipies te ad excutiendã conscientiam: &
,, facta, dicta, cogitata eius diei examinans,
,, videbis ecqua in re Deum offenderis ho-
,, minésue: idque perinde exequêris, vt si
,, esset mox secutura confessio. Tum deli-
Emendationis cura. ctorum omnium veniam à Deo petes, e-
mendationem vitæ ex animo tibi propo-
nens. Demum precationibus solennibus
,, Pater, & Aue, recitatis, paulisper ratione
,, inibis corrigendi peccata illa quampri-
,, mum. Postridie igitur mane, inter surgen-

dem

dum veſtesque induendas, recentia ſupe- "
rioris diei delicta rediges tibi in memori- "
am: diuinaq; ope ſuppliciter implorata, "
ne quid eo die offendas, nominatim ve- "
rò ne in noxas illas domeſticas incurras, "
meditationem aggredieris eo, quem dixi, "
modo. Hoc idem quotidie facies. Si "
quid autem horum omiſeris per incuri- "
am; id verò tibi religioni ducens, de mo- "
re tuam culpam agnoſces, prædicabisque "
apud ſodales, quòd tibi præſcripta negle- "
xeris. Cæterùm omnibus in rebus, à qui- *Sui victoria.*
bus appetitum vitioſamque naturam ſen- "
ſeris abhorrere, ſtrenuè te ipſe vinces, "
haud ignarus nobis primam eſſe oporte- "
re Chriſtianæ humilitatis curam. Nam "
ſine demiſſione animi, germanaque hu- *Humilitas & obediẽtia noſtris hominibus neceſſaria.*
militate, non tibi aliiſue prodeſſe poteris:
non Deo ac ſuperis carus eris: non di-
gnus, quem Societas IESV diutius ferat:
vtpote quæ elatas ſuique iuris ac ſenten-
tiæ homines concoquere haudquaquam "
valet. Proinde ſtudebis ſedulò & vſque- "
quaque Præpoſito obtemperare, & quidẽ "
ſine recuſatione vlla, aut detrectatione, "
haud ſecus quàm ſi imperaret ipſe Pater "
Ignatius. Tentationes diabolicas cuius- *Tentationes aperiendæ.*
que generis eidem enunciabis, vt eius
conſilio auxilioque inſtructus, acerrimi
hoſtis petitiones faciliùs declines atque "

„ propulses. Quippe submissio hostiles
„ tentationes insidiasq; aperiens, haud mi-
„ nus opis impetrat à Deo, quàm init gra-
„ tiæ. Itaque non solùm callidissimi hostis
„ artes in præsens eludit, sed eiam vires co-
„ natusque frangit in posterum. Namque
„ ille suas artes deprehensum iri cernens,
„ paulatim cum spe victoriæ amittit oppu-
„ gnationis voluntatem. Hæc Brauio Ma-
„ lacæ versanti, alia porrò aliis Cocinum
„ petentibus monita data. Ante omnia,
„ quantum erit in vobis, amorem concilia-
„ bitis ciuitati, præcipuè verò Cœnobitarũ,
„ ac Sodalitatis B. Mariæ. Proinde dicta fa-
„ ctaque fidem facianr, nihil esse vobis po-
„ tius, quàm omnibus gratificari, & pieta-
„ te tum ciues tum Sodales illos augere.

Comitas in salutando & adeundo.

Comitas in adeundis salutandi causa so-
dalibus, haud ægre illorum vobis in ve-
stris difficultatibus impetrabit auxilium.
Si qua re ad pauperum inopiam subleuã-
„ dam opus erit, ab eis potissimùm petetis:
„ sed ita, vt egentes edocti à vobis illos a-

Cum pauperibꝰ quæ ratio tenenda.

gnoscant benignitatis auctores. Hæc au-
tem cum pauperibus tenebitur ratio, vt,
cùm suam ipsi vobis necessitatem corpo-
ris exponent, vos inuicenm eis, quam per
„ se ipsi non cernunt, necessitatem expo-
„ natis animi: curatisque eorum menti-
„ bus, tum demum corporibus, si quid opis

pote-

poteritis, afferetis. In congressibus & colloquiis cauendum est, ne nimia quædam grauitas suspicionem præbeat reuerentiam exigentis arrogantiæ: sed potiùs facilitatem vultus præferat, affabilitatemque sermonis. Præcipua cura erit, vt omnibus in rebus submissè vos ac modestè geratis. Itaque etiam Sacerdotibus cæterisque omnibus non tantùm Ecclesiæ Præpositis, impensè habebitur honos. Operæ pretium verò est, res à vobis bene gestas, earumque laudes, cum eis communicari; vt, quorum operum fructum capiant, fautores euadant, patroniique. In concionibus quoq; comiter auditores ab erroribus ac vitiis, in quibus versantur, reuocandi sunt. Sed identidem intentata diuina seueritate atque iustitia territandi duri homines ac peruicaces; contraq; resipiscentes, Dei clementiâ ac misericordiâ præpositâ, erigendi recreandiq;. Pertinaces porrò animos, atque in flagitiotum cœno hæsitantes, oportet ita cælestibus vrgeri minis, vt eis nequaquam incidatur diuinæ clementiæ spes, sed eius interdum commemoratione eorundem pectora mulceantur. Omnino efficite, vt per vos bonus Societatis odor longè lateq; fundatur. Quam ad rem non alia virtus plus habet momenti, quàm vera ac germana

Nimia grauitas vitanda.

Ecclesia Præpositis res à nostris bene gesta communicanda.

Varia ratio agendi cum variis auditorũ generibus.

animi ſubmiſſio. Mementote, Societatis noſtræ amplificatores, multis ac magnis ærumnis exercitos virtutes omnes emixè coluiſſe; voſque ita demum illorum meriti ac gloriæ participes futuros, ſi in Societatis nomine amplificando fueritis imitatores induſtriæ. Illud quoque meminiſſe oportebit, auctoritatem apud populum in ſacris rebus ac ſalutaribus, donum eſſe diuinum, quod bonis viris ac piis deferatur vltro, callidis & humana id ante quærentibus negetur: ne ſcilicet humana peruerſitas Dei dona contemptui habeat, ſi fortè modeſtis iuxtà & arrogantibus ſuppetant. Impensè igitur rogitandus eſt Deus, prorſus vt vobis indicet atq; aperiat impedimenta, quæ diuinis conatibus (quo minùs ſua per vos dona hominib⁹ impertiat) per imprudentiam obijciuis, committentes vtique, vt auctoritatem vobis abnuat, exiſtimationemque ad id negotium neceſſariam. Id enimuero ſumma animi prouiſione cauendum eſt. Itaque in examine conſcientiæ intentione cura ſpeciatim exquiretis, ecquid peccatum à vobis ſit in concionando, in confeſſionibus audiendis, in congreſſibus & colloquiis. eritque deinde vobis cordi vitia deprehenſa corrigere, animumque noxiis affectibus repurgare. Nimirum quan-

Auctoritas apud populum cæleſte donum.

In examine conſcientiæ in noſtra officia ac munera inquirẽdũ.

quantacunque deceſſio de vitiis, tanta fit cœleſtium acceſſio donorum. Ac noli temerari imitariſque eos qui nouas populo placendi excogitant artes, populárem admirationem ac laudem aucupantes. Namque iſti ſuæ potiùs quàm diuinæ gloriæ ſeruiunt, de ſuis commodis magis ſoliciti, quàm de ſalute animorum. Quocirca illorum ratio ſanè lubrica eſt, ac præceps: quippe quæ cæca cupiditate gloriæ elata iactationem habet in populo inuiſam Deo. Omni ope annitendum, vt hæc, quæ à me ſuggerentur, & meditando ſentiatis ipſi, & exſequamini ſedulò. Proinde ſi qui huius generis ſenſus ac motus diuino inſtinctu in mentibus veſtris exiſtent, eos memoriæ cauſa literis conſignatos exprimetis identidem factis. ita meditata exſequendo, virtus velut pabulo nutrita creſcet. Nam quæ nobis talibus de rebus ſancti viri ſcripta reliquerunt, in iis mirum eſt quantum interſit inter guſtum ſenſumque ſcriptoris, & ſcripta legentium, audientiúmue. Res quippe ab eo meditatæ atque perceptæ, ingentia ipſimet ſanctitatis incitamenta, plerumque noſtros animos haud ſanè acriter ſtimulant. Quocirca magnopere vobis ſuadeo, vt ſua quisque ſenſa animi ac pietatis diuinitus hau-

Aura popularis nullo modo exoptanda.

Meditata exequēda.

Meditata recolenda.

„ sta literis custodire & impensè recolere
„ ne grauemini. Quæ vt in dies augeantur
„ à Deo, quotidie vobis altiùs radices a-
gendæ sunt humilitatis. Quærendi etiam
fideles amici ac monitores, qui, si quid à
vobis in vestris peccatum erit muneribus
„ amicè vos libereque admoneant: vt ve-
„ stra vitia quæ vos ipsos fugiunt (in suis e-
„ nim quisq; vitiis hebetior est, quàm in a-
„ lienis) per alios cognita exuatis. Hæc &
his similia monita Franciscus Xauerius
partim Præpositis Societatis, partim aliis,
dabat. Illa verò egregia quæ P. Gaspari
Vicario suo reliquit profecturus in Sinas.
Cæterùm ea nos, item vt alia (ne iteratio
pariat satietatem) de industria hîc omissa
reseruamus aliò. Quippe eadem præce-
pta variis hominum generib⁹ informan-
dis accõmodata cùm sint, placuit in cer-
ta capita dirigere, vt sibi quisque sume-
ret, quod ad se pertinere sentiret.

Fideles monitores quærendi.

CAPVT XIV.

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret.

QVALIS ipse Præpositus erat So-
cietatis, tales requirebat cæteros.
Super omnia oportere aiebat, eis prio-
rem

Sui ipsius cura.

rem sui tuendi esse, quàm alios iuuandi, curam. Neque enim alios curæ esse posse ei, qui sibi ipse non esset; neque aliorũ commodis seruire, qui negligeret sua. Quocirca negabat, cuiusuis esse aliis imperare. Quippe Præpositi personam ab hominibus vulgaribus, ac minùs perfectis, haudquaquam suscipi ac sustineri sine ingenti ipsorum periculo. Præpositos verò magnopere monebat, ne sinerent implicari se curis alienis, maximè verò ciuilibus negotiis, vtpote quæ impediant ppria ac domestica. *Nemo enim militans Deo* (ait Apostol⁹) *implicat se negotiis sæcularibus*. Proinde præcipua eis cura esset suo fungendi munere, & sibi commissos custodiendi, iuuandique; in alienos autem, quod suis excolendis superesset curæ operæque deriuarent, quo illam Christi accommodabat sententiam; *Hæc oportuit facere, & illa non omittere*. Itaq; præcipuũ hoc Gaspari Vicario suo præceptũ dedit: Prior ac potior tui tibi cura sit, quàm eorum quibus præes. *Nam qui sibi nequam est, cui bonus erit?* Tua, inquã, tibi domesticorumq; salus antiquior sit, quàm alienorum: quia nos ipsos, nobisq; creditos, potissimum Deo præstare debemus. Perinde enim errant, qui, domesticis omissis, curam euertunt ad alienos, vt

Non cuiusuis est imperare.

Negotia ei uilia fugienda.

2. Tim. 2.

Præpositis prima cura suorum

Matth. 23.

Eccle. 14.

»» qui Dei ſuiq́ue immemores, hominum
»» oculis ac voluntatibus ſeruiunt. Quocir-
»» ca domeſticorum primùm, deinde, ſi va-
»» cabit, aliorum ſaluti conſules. Iuuandi
»» verò ratio vt maximè communis eſt, ita
»» prodeſt plurimum. Talia munia ſunt cõ-
»» cionum frequentatio, explicatio Cate-
»» chiſmi, confitentium expiatio. Iam Præ-

Præpoſiti humilitate ceteriſq; virtutibꝰ præſtare debent.

poſitos ſubmiſſione animi, moderatione, caritate, prudentia, haud ſecus quàm poteſtate, præſtare aliis volebat; eorumque, quibus præeſſent, paternè & imbecillitatem ſuſtentare, & ærumnas ac moleſtias depellere: magnopereque eis auctor erat, vt diligi ſe quàm metui mallent; omniq; ope niterentur, vt eis eſſent parentũ loco. ita demum & ipſos admonitiones proſpere adhibituros ad morum emendationem, & illos omnia in bonam accepturos eſſe partem. Itaque lenitate potius modeſtiaq; in regendo vterentur, quàm auctoritate imperioque, ne gregem paſcerent vt *dominantes in cleris*, quod Petrus Apoſtolus vetat. Hanc autem rationam præcipuè ſeruarent aduerſus quietos atq; demiſſos. Nam turbulentos, arrogantes, immodicosque ſui æſtimatores, acriter de ſuis arguendos erroribus, & ſeueritate, ac, ſi opus foret, animaduerſione coërcendos, vt virga diſciplinæ ingeniorum

Epiſt. 1.

Arrogãtes retundẽdi.

perui-

peruicaciam domet. Quo de genere Gaspari præcepit his verbis: Patribus fratribusque tuæ curæ commissis benignum te moderatumque præbe potius, quàm grauem ac seuerum, nisi fortè quis tua benignitate abutatur. tum enim, vt eius rationibus consulas, assumendum est aliquid seueritatis. Proinde si quem arrogantiâ aut superbiâ efferri senseris, ex vsu erit, vesanos eius spiritus grauiter comprimi retundique. Nimirum vt lapsis per imprudentiam aut obliuionem ignoscere expedit; ita necesse est comprimere & coërcere, si quem arrogantia retractãtem fecerit, & contumacem. Neque vllo modo committendum, vt quisquam in animum inducat, demum insolentia peruicaciaque victum Rectorem, ipsius indulgere peccatis. Quippe non alia pernicies maior peruicacib⁹ ingenijs accidere potest, quàm si ea timidè indulgenterque tractans in vitijs contumaciaque connueas: quippe cùm talis remissio maiores eis afferat spiritus, & spem faciat impunitatis licentiæque. Nolebat moderatores superioresque Societatis in hominibus ad suum cœtum sine delectu aggregandis faciles nimium esse ac liberales; sed paucos è multis deligere, eosque maximè idoneos: quòd longè plus roboris

Delectus habendus eorum quæ asciscuntur in Societatem.

sit in delecta virorum manu, quàm in infinita hominum turba. Tales vtique esse deligendos, qui ad Societatis institutum nati factique viderentur: quorum scilicet virtute confidere liceret, tum domi, tum foris. Quos verò difficultas aut necessitas aliqua magis quàm pietas, diuinique obsequij cupido, ad Societatem compelleret; his haudquam patere debere Societatem. Atque hoc adeò imbiberat animo, vt famulos mercede aut alia ratione conductos haberi præoptaret, quàm ad Societatem homines minùs aptos, ob domesticorum munerum necessitatem, aggregari. Quocirca Gaspari ita præcipit: Noli facilè ac sine delectu multos in Societatem adscisscere, sed paucos, & maximè idoneos. Namque & Societatis ratio id postulat, & maiori vsui sunt pauci egregij, quàm mille vulgares. Itaque imbecillos, inertes, abiectæque virtutis homines reiicies, velut alienos à Societate, expetente viros nauos, generosos, eximiaque virtute præditos, qui magna efficientes tamē contenti sint paruo. Quos verò animi ac virtutis indoles adeò commendasset, vt apti ad Societatem censerentur, eos diu ac multum exerceri volebat, probarique; donec illorum virtus multis ac magnis experimentis spectata foret.

Minùs apti nulla de causa accipiendi.

foret satis. Spectari autem virtutem iubebat ex sui ipsius victoria, & turbulentorum animi motuum cupiditatumque sedatione magis, quàm ex specie quadam pietatis, lacrymis, suspirijs, acrique corporis vexatione. Proinde ita præcipiebat *mortificari membra, quæ sunt super terram*, vt ea mortificatio ad exuendum veterem hominem, nouumque induendum, referretur. Et in hoc genere hunc præscribebat modum, vt ne nouis inuentis indulgendo, ipsa rei insolentia oculos animosque hominum offenderet. Qua de re Gaspari præcipit in hunc modum: Quos ad Societatem aggregaueris, in impotentibus animi motibus cupiditatibusque edomandis magis exerceas censeo, quàm in corporis afflictationibus, nouisque eius generis inuentis. Quòd si ad coërcendos interiores animorum impetus externa aliqua admoueatur mortificatio, talis vbique sit, quæ non irrisionem, sed approbationem moueat intuentium; veluti assiduitas ministrandi in Valetudinarijs, stipis eleemosynæque ad vinctorum inopiam sustentandam corrogatio, atque alia generis eiusdem. Magnoque nonnullis ad humilitatem adiumento est, superioris vitæ ante initam Societatem actæ con-

Virtus adiscendorum quomodo spectanda.

Mortificationum modus.

» conditionem, munia, occupationes, a-
» liaque eiusmodi quæ ad submissionem
» valeant, interdum socijs audientibus e-
» nunciare. Verùm in hoc genere persona-
» rum ratio habenda, videndumque dili-
» genter quid cuiusque conditio ac virtus
» ferat. Quæ cautio nisi adhibeatur, plus
» damni fiat quàm lucri. Assuefaciendos quoque tyrones censebat, seipsos Rectoribus indicare, tentationesq; omnes, propensiones, motus, sensus etiam pietatis, diuina solatia, pœnas voluntarias aperire: quo scilicet artes omnes hostis ibi maximè insidiantis, vbi minimè fraus timetur, à peritis talium rerum patefactas eluderent; & si quid forte aberrarent, ab iisdem in rectam reducerētur viam. Præpositorum verò summā in eo requirebat cautionem, vt ne temerè quoslibet initiatos vellent sacris; sed viros tantùm fide ac virtute diu spectata, prudentiaque, & doctrina saltem mediocri. Hisce enim præsidijs Societatis Sacerdotes, vt ex instituto viuant, sine magno periculo care re non posse. Quocirca ita Gasparē mo-
» net: sacerdotio aptum idoneumq; nemi-
» nē iudicabis, quem non doctrina ac vir-
» tus diu multumque spectata commēdet.
» Societas quippe, ad sui instituti ministe-
» ria obeunda, probata virtute doctrinaq;

Non quilibet initiandi sacris.

expe-

expetit Sacerdotes. Id adeò vſus ac res ,,
ipſa docuit: qui enim tales non fuerunt, ,,
eos detrimento potiùs quàm adiumento ,,
ſcimus Societati fuiſſe. Ante omnes, ab- *Abſentiũ*
ſentium & procul à cœtu fratrum in vi- *maximè*
nea Domini deſudantiũ commodis præ- *ratio ha-*
cipuè conſultum volebat: quippe cùm il- *benda.*
li demum operarij (vt ipſe ſolitus erat
dicere) *portarent pondus diei & æſtus.*
Itaque eorum neceſſitates vel corporum
vel animorũ cognoſcendas ſimul & ſub-
leuandas ſedulò dicebat. Ere quoque eſ-
ſe, viros bonos illinc aduenientes, quem-
admodum ſe illi gerant, rogitari: ipſis au-
tem per literas identidem adhiberi ſola-
tia: nec quidquam ſcribi aſperius, quod
aut moleſtiam, aut deſperationem operis
exſequendi, afferre queat. Satis eos æru-
mnarum ibi ſuſtinere, vt temperandum
ſit ſeueritate, ne afflictio addatur afflictis.
Cæterùm eos crebrò mutari (niſi fortè *Crebra So*
neceſſitas cogeret) vetabat, maximè à *ciorũ mu-*
moderatoribus nondum ſatis gnaris lo- *tatio fu-*
corum, nationum, negotiorumque, in *gienda.*
quibus illi verſarentur. Periculum enim
eſſe, ne frugifera ac ſalubria opera diſtur-
baret mutatio cultoris. Rectoribus por- *Scandalũ*
rò ac Præpoſitis antiquiſſimum volebat *omni ope*
eſſe, vt bonus vbique Societatis diffun- *vitandũ.*
deretur odor; omniſque offenſio & ſcan-

da-

dalum omni ope fugeretur, vel cum detrimento rei familiaris. *Melius* vtique *esse bonum nomen quàm diuitias multas.*

Prou. 22.

Quamobrem magnoperè eos monebat, vt virtutum magis quàm domorum ædificijs dediti, ædificationem ædium non ad elegantiam referrent, sed ad necessitatem commoditatemque habitationis. Si quid esset in bonis ac fortunis quod faceſſeret negotium, velut vectigalium pecuniæq; debitæ exactio, id munus, haud minùs inuidiosum quàm necessarium, conducto procuratori potiùs quàm domestico demandarēt. Impensè verò Præpositos Societatis orabat, vt aliarum Familiarum Religionumque moderatores, religiososque viros omnes ac Sacerdotes, conciliarent sibi, & cū eis quàm concordissimè amicissimeque viuerent. Proinde ad eos interdum irent salutatum, seu beneuolentiæ conciliandæ tuendæque gratiá, seu concordiæ coniunctionisque declarandæ.

Domorū ædificia.

Aliarum Religionū homines conciliandi.

CAPVT XV.

Quales esse optaret homines è Societate.

SOCIETATIS homines expetebat demissos, obedientes, moderatos, & omni-

omnibus in rebus, à quibus vitiosa abhorret natura, victores sui. Sine his quippe virtutibus neminem è Societate, nec Deo carum acceptumque, nec sibi aut alijs vtilem fore, nec æquo quietoque animo in Societate victurum. Proinde omnes in sui ipsius cognitione multum ac diu versari oportere, & fibris euulsis cupiditatum, veræ humilitatis ac virtutis radices altiùs agere. Namque vt qui ex acerbissima Christi morte & cruciatibus dolore ardeat, facilè talem dolorem inurat alijs; ita qui nimios animi sui motus domitos habeat compressosq;, haud sanè difficulter eosdem in alijs quoque regere & coërcere posse. Neminem verò arebat hoc nomine multum sibi tribuere debere, quòd iam diu esset in Societate: neque enim temporis diuturnitate, sed magnitudine virtutis, Sociorum metiendam esse dignitatē. Quippe cùm sui pudere magis quā sibi placere par foret eos, qui tam diu versati in schola virtutis, tam paruos in virtute progressus haberent, *semper discentes, & nunquā ad scientiam veritatis peruenientes.* Iam vetabat hominum de se opinionem intueri, ne fortè fallax illa rerum facies superbiam elationemque pareret, certissimā pestem ac venenū Societatis. Contraque auertere animos

Nemo sibi nimium debet sumere, q diu fuerit in Societate.

1. Tim. 3.

Opinio hominum de nobis contemnenda.

Sui cognitio fundamentum humilitatis.

mos iubebat ad suæ cognitionem imbecillitatis, præcipuè verò ad salutarem illam cogitationem, quantum tandem inter humana iudicia interfit & diuina, atque inibi fundamenta iacere humilitatis suæ. Nam qui intētiùs consideret, quanto secus de hominibus Deus scrutator cordium iudicet, quàm homines actionum spectatores, profectò coram Deo quàm maximè demissurū se, humanasq; laudes, quippe tam longè abhorrentes à vero, pro crucibus irrisionibusque subiturum. Neque tamen committendum esse, vt nostræ nobis infirmitatis conscij in Christi militia obsequioque cadamus animis: sed potiùs id agendum, vt quàm nostris diffisi viribus, tam freti diuinis, ingentes prorsus animos capiamus, egregiam numini operam ipso iuuante nauaturi. Hanc vero perfectæ virtutis consequendæ ostendebat viam, vt sui cuique prima esset cura, & suam quisque conscientiam bis in die (si fieri posset) certè semel excuteret; summa vi tendens, vt vitia in se ipso deprehensa prorsus corrigeret: antiquissimam insuper haberet quotidianam rerum diuinarum meditationem: nullumque diem sine tali mentis pabulo sineret præterire. Et meditationem versari atque hærere in vita, crucia-

Dei fiducia.

Rerum diuinarum meditatio commendatur.

tibus,

tibus, ac nece Christi Domini volebat, vtpote materia absolutæ virtutis, propriaq; Societatis IESV. Auctor etiã erat, sub meditationem contra Satanæ impetus atque insidias vota renouandi quotidiè, tentationesque omnes Diaboli, & virtutum studia, non tantùm vitiosas affectiones enunciandi Confessarijs, Præpositis, spiritualibusque viris, qui eos consilio possent aut auxilio iuuare. Eam quippe vim esse demissionis huius, vt non modò plus lucis opisque diuinę impetret ad pugnam, verumetiam importunissimos ludificetur hostes, qui suas insidias patefactas, petitiones depulsas, consilia fracta intuẽtes, profectò segniores fiunt ad oppugnandum; demumque victi discedunt ab ijs, à quibus victores antè discesserant. Obedientiam verò requirebat cæcam: vt suo iudicio atque opinione omissa, omnib⁹ in rebus (diuina scilicet lege sálua) sine retractatione aut cunctatione parêrent; ne optata odiosè importuneque efflagitarẽt à Rectoribus, aut eorundem imperium arte quadam ad suam detorquerent cupiditatem, sed vltro suam quisque sententiam dirigeret ad illorum voluntatis interpretationem; seq; totos hominum Dei personam gerentiũ arbitrio permitterent, traderentq;, rati

Obedientia qualis esse debeat.

rati omnibus in rebus præcipiendis eam illis mentem diuinitus datum iri, quæ plus & Deo honoris, & ipsis commodi, esset paritura. Nam qui secus facerent, sæpe in magnas molestias, perturbationes, miseriasque incidere dicebat. quæ mala homines pernicioso errore excæcati existimarent à Domini cruce obedientiaque nasci, cùm nascerẽtur ex prava ipsorum voluntate ac iudicio. Quamobrem semper parêre mallent, quàm imperare: cùm præsertim regi ab alio, tutum sit; seipsum regere, periculosum. Vt enim interdum rectè sibi quis imperet, certè cæco sui quemq; amore deceptum sæpius errare. Præcipiebat etiã, vt si quando in humilibus abiectisque versarentur ministerijs, impensè enixeq; ea exsequerentur, & quàm maximum ex ijs humilitatis caperent fructum; nihilq; eo tempore gratius & acceptius Deo, cuius nomine illud imperaretur, ab se fieri posse crederent, memores minora munia rudimenta esse maiorum: segnem in infimis animum non solere in summis excellere; contraq; alacrem in paruis, facilè in magnis quoque vigere. Namque vt Christus ait: *Qui fidelis est in minimo, etiã in maximo.* Illud porrò sapienter monebat, ne, tametsi vberiores spes fructꝰ aliò eos vocaret,

Humilia munia amplectẽda.

Luc. 16.

Locus assignatus

caret,

aret, locum sibi à Præposito assignatum déserent negligerentúe. Haud dubiam enim esse fraudē inferni hostis, futurum atque incertum alieni loci fructū ostentantis, vt nos à præsenti certoque fructu destinatæ abducat regionis: quo videlicet ancipiti distractos cura ludificetur, inanesque dimittat: quippe cùm neque agrum alienum à quo absis, neque tuum à quo abhorreas, ambiguus colere animus queat. Salutare hoc præceptum trita illa firmabat Apostoli voce: *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Quocirca confidere eos iubebat, si Deo cordi foret quod expeterent, iniecturum vtiq; illum hanc mentē Rectori, vt ipsos mitteret, quò magis è re foret diuina. Verùm enimuerò errare grauiter aiebat eos, qui vellent in honore haberi propter virtutes & facta egregia maiorum suorum, à quibus ipsi degenerassent. Similiter enim istos facere, vt qui alienis ornati vestibus, honorem ac diuitiarum opinionem aucupentur. Nimirum satius esse iisdem insistentem vestigijs, maiorum virtutem ac decus æmulari, quàm ab eis degenerantem aliena bona ostentare pro suis. Cæterùm illud non sapientius monitū quàm salubrius. Præcipiebat domesticis in vmbratili adhuc disciplina versantibus, ne

non deserendus.

Gal. 10.

Honos maiorū virtute vanus.

ante

Non ante tēpus exeundū ad alios iuuandos.

ante tempus in aciem ac pugnam exire gestirent; neúe nimium suis confiderent viribus, cernentes iamdiu se grauiore noxa vacare : vtique cùm sæpè tyronum salutem non tam virtus quàm ipse tutetur locus, facilè arcens hostiles impetus, illecebrasq; peccandi. Proinde dum ponerent tyrocinium, impensè pectus solida munirent virtute, vt tutò deinde inter hostium tela versarentur.

CAPVT XVI.

Concionatores Societatis quales expeteret.

Concionatores non se, sed Christum prædicare debent.

SOCIETATIS concionatores identidem admonebat, ne seipsos prædicarent, sed Christum crucifixum; hoc est, ne subtilibus quæstionibus disputationibusque à vulgi sensu atque intelligentia abhorrentibus tractandis, doctrinam suam atque ingenium ostentarent, popularem auram, plausumque captantes: verùm eorum sermones plerumque in rebus versarentur moralibus, planis, & ad vulgi captum accommodatis; quæ scilicet modestè, piè, prudenterque explicatæ, haud parum valerent ad sanandas hominum mentes. Itaq; hoc habe-

rent

rent propositum, vt fœditas peccatorum, diuinæque iniuriæ grauitas, cum cælestibus obiecta minis, auditores ad dolorem ac pœnitentiam compellerent. Sed operæ pretium est, ipsum Gaspari præcipientem audire. Concionatoris præcipuum munus est, inquit, Auditori delictorum suorum, quàm maximum inurere dolorem, &, certissimis sempiternisq; inferorum supplicijs ante oculos propositis, eum à sceleribus ac flagitijs deterrere: Satanæ quoque artes atque insidias aperire: ea demum pro concione ferere, quæ vulgi quoque imperiti intelligentia potiùs quàm admiratio excipiat. Quocirca in concionibus nec sacrarum literarum testimonia nimium frequentanda sunt, nec dubia & inter Doctores controuersa tractanda; sed certa, perspicua, & ad mores corrigendos fingendosque accommodata. Proinde crebræ vitiorum reprehensiones, graues de iniurijs Christo Domino illatis quærimoniæ, acres cælestiũ irarum minæ, æternorumque supplicio-rum, quæ facinorosos atque improbos homines apud inferos manẽt; imminentes mortis (quæ sæpe ex improuiso homines nec opinantes occupat) terrores. Certa etiam capita proponentur per colloquium, siue hominis resipiscentis cum Deo,

Præcipuũ Concionatoris munus.

Sacræ scripturæ testimonia non frequentanda.

Motus auditorum.

» Deo, siue irati Dei cum homine scelera-
» to. Summa verò vi tendendum est, vt au-
» ditorum animi, admotis dicendi facibus,
» oculos aliquando aperiant ad agnoscen-
» da conscientiæ vulnera, sacramentorum-
» que remedijs curanda. ita demum vtiles

Nemo nominatim increpandus.

erunt frugiferæque conciones. Verùm cauendum diligenter, ne quenquam, neque præsentium, neque absentium, maximè verò Præpositorum ac Magistra-
» tuum, nominatim increpet aut compel-
» let pro concione inconsulta vox. Nam si
» quid ab eis peccatũ erit, tutiùs ac certiùs
» secreta prudensq; admonitio domi quẽ-
» que suæ, aut in confessione, curabit.
» Quippe publica obiurgatio lubricum est
» periculosumque negotium; adeò exaspe-
» rantur homines palàm increpiti magis
» quàm corrigũtur: Præpositi quippe, quo-
» rum auctoritas reprehensione apud po-
» pulares haud dubiè obteritur. Et quoniã
» magni honores magnos animos faciunt,

Principũ admonendorũ modus.

minimeq; patientis monitionis; si quando illorum quispiã sine arbitris monendus erit, hic tenebitur admonitionis modus, vt pro familiaritate grauior aut le-
» uior adhibeatur. Nã quæ in familiaribus
» libertas est, in alienis licentia videri solet.
» Ipsam quoque reprehensionis seueritã-
» tem hilaritas vultus mitigabit, comitasq;

ver-

verborum. Quocirca remoueatur oris ac vultus truculentia, omnisque acerbitas orationis: interponãtur tempestiui complexus (si persona illius ferat) crebraque demissionis indicia, quo scilicet hisce ille rebus delinitus, equiore animo salubre admonitionis medicamentum hauriat. Namque si ad ipsam reprehensionis amaritiem accesserit acerbitas reprehensionis; profectò ingenti spiritu homines rei insolentiâ stomachantes, verborum salubritatem aspernentur ac respuant; ad hæc obseruantiam erga nos vniuersam abiiciant, repentè amore in odium verso. Hæc autem de principibus viris accipi volo, deque his qui sunt cum imperio ac potestate. Conciones autem quàm creberrimas expetebat, ratus ex communi hoc bono multa ac magna bona priuata manare. Proinde nec concionem temere omitti sinebat, nec concionatores alienis implicari curis. Qua de re, simulque de concionatoris solertia, diuinitus P. Gaspari præcipit. Nunquam, inquit, publico bono priuatũ antepones. Quare nec audiendarum confessionũ causa omittetur concio: nec puerorũ idiotarumq; institutio priuatis pietatis muneribus postferetur. Si ignotum in oppidũ veneris, prima cura erit ex probatæ virtutis ac fidei viris

Crebritas concionũ.

Concionatoris solertia in populi vitijs ac moribꝰ cognoscendis.

» cognoscere oppidanorum incolarumque
» vitia,& negotia iniquè contracta: in quæ
» scilicet certo impetu conciones incurrãt,
» vt per confessiones deinde pestes illæ a-
» cribus admonitionibus profligentur. Ca-
» put quippe est ad homines iuuãdos,gen-
» tis vniuersæ ingenium ac mores nosse,&,
» quoad liceat, singulorũ morbos animo-
» rum: qui dissideant inter se, qui inimici-
» tias gerant;quæ fraudes,quæ iudiciorum
» iniquitas, quæ perfidia testium, quæ Iu-
» dicum corruptelæ. Itaq; ex viris pruden-
» tibus ac peritis & hæc percontanda sunt,
» & simul exquirendum, qua tandem insi-
» stere oporteat via, ad illorũ mores men-
» tesque sanandas. Ad hæc omni ope con-
» fitentes pellicies ad suum tibi pectus a-
» periendũ; nec alia magis ratione eorum,
» quibuscum verseris, saluti consules,
» quàm si eorundem sensus, mores, hone-
» staque vitæ impedimenta perspexeris.
» Præcipuum vtique hoc studium esse de-
» bet humanæ saluti studentiũ: hoc demũ
Libri vi-ui. est viuos lectitare libros,docentes quæ in
mortuis libris nequaquam reperias. Ne-
» que enim semper ab istis tradita æquè v-
» sui esse solent, atque illa quæ traduntur à
» viuis;qui iisdẽ in negotijs ipsimet in præ-
» sentia versantur. Hi profectò libri facilè
» nos doceant, & cautè agendi cũ homini-
bus,

bus, & vtiliter ad populum concionandi
prudentiam. Nec verò hæc ita dico, vt
sanctorum eruditorumque virorum mo-
numenta legi interdũ nolim; sed vt mo-
neã ex illis sententias petendas esse, qui-
bus vitiorum remedia ex viuis deprom-
pta libris comprobentur: quippe cùm ad
fidem faciendam tum exempla vocesq;
sanctorum hominum, tum sacrarum li-
terarum testimonia, plurimum habeant
momenti. In congressibus porrò & col- *Vultus hilaritas.*
loquijs vultus hilaritas facilitasq; potiùs
quàm tristitia ac seueritas emineat. Nam
si mœstitiam & nimiam quandam præ
te feras grauitatem, multi profecti tristi-
oris specie deterriti, à tua consuetudine
refugiãt; parata lupis præda, quia abster-
ruit pastor. Nimirũ in funiculis Adæ tra-
hi oportet homines, quos comitas alli-
cit, grauitas terret. Proinde satius est da-
re operam, vt omnibus benignum te præ-
beas, & affabilem. Reprehensiones vti-
que benignæ sint, & molliantur spiritu
lenitatis: caueaturque intentiùs, ne qua
morum asperitas nostram consuetudi-
nem molestam odiosamque faciat. Con- *Vera humilitas.*
cionatores porrò demissè & de se ipsis
sentire, & pro suggestu se gerere iubebat,
vt submissionem animi vultus & oratio
ipsa facilè declararet. Quicquid boni

dicerent, facerentúe, Deo tribuerent, bonorum omnium auctori; quicquid vitij incideret, aut mali, assignãtes sibi. Oportere quippe aiebat, eos in suas subinde inquirere conciones, vt si quid in concionando deliquissent, diuinæque glorię aut populi offeciissent commodis, veniam identidem peterent à Deo. In talium enim vitiorum emendatione vel maximè sacrarum concionum constare fructum. Quo in genere extat præclarum eius præceptum ad Gasparem Vicarium suum, eundemque concionatorem egregium. Ad Christianam, inquit, humilitatem comparandam, cùm in cæteris, tum verò in concionandi munere caput est, Deo bonorum omnium fonti, quicquid inde fluat boni, acceptum referre. Namque ille profectò pietatis sensum & populo ad audiendum Dei verbum præbet, & tibi ad prædicandum. Idipsum autem memento accepisse te non tam tuo merito, quàm deprecatione Societatis, diuina Socijs dona identidem exposcentis. Et simul memor, quicquid pro concione recti piique exprompseris, nequaquam esse tuum, sed ore loquentis Dei, sollicitè ac sedulò diuinum talentum exerce, cuius aliquando redditurus es rationem. Nec quicquam tibi tribue, præter

ter delicta, ſocordiam, elationem, ingra- »
tumque animum in Deum, in populum, »
in Socios, quorum preces id tibi donum »
diuinitus impetrarunt. Itaque ſupplici- »
ter etiam atque etiam à Deo petes, planè »
vt tibi oſtendat, quibus nam rebus diui- »
nos impedias conatus, quominus per te »
perficiat quæ velit, tua negotijs maiori- »
bus obſtante nequitia. Ita demum ſub- »
mittes te ex animo coram ſcrutante cor- »
da & renes Deo, impensè ſolicitus, ne in »
concionibus congreſſibusue cuiuſquam »
animũ offendas. Hæc meditatio nutrix »
eſt verę germanæque ſubmiſſionis. Cog- »
nitio quippe ſui ipſius, hoc eſt, imbecilli- »
tatis nequitiæq; ſuæ notitia intimo con- »
cepta animo, Chriſtianam humilitatem *Humili-*
ac virtutem parit, alit, augetque. Illud e- *tatis ini-*
nimuero meminiſſe te velim, ac ſæpius *tia.*
animo reputare, multos concionatores *Superbiæ*
apud inferos cruciari, qui plus habuerint *remedium*
vel copiæ vel lepôris in dicendo, quàm *præſentiſ-*
tu; pluresque à ſcelerata flagitioſaque *ſimum.*
vita ad honeſtam piamque traduxerint. »
Et, quod monſtri ſimile eſt, cùm pluri- »
mis ſaluti fuerint, ipſi tamen miſerrimè »
periere. Cur ita? nempe ob eam maxi- »
mè cauſam, quia ab elatione & arrogan- »
tia inſolentes, diuina dona non Deo re- »
tulerunt accepta, ſed vindicarunt ſibi. »

„ Quocirca humanæ auidos laudis, vana-
„ que sui opinione inflatos, insana gloriæ
„ cupido præcipitem in locum prouexit,
„ vnde in exitium ruerent sempiternum.
„ Proinde se quisque colligat, suisq; con-
„ sulat rationibus. Nam si res attentiùs
„ considerabimus, facilè intelligemus, ni-
„ hil omnino in nobis esse, in quo glorie-
„ mur, nisi fortè ex nostra infirmitate ac
„ delictis petamus gloriam. Hæc enim do-
„ mi nostræ nascũtur, hæc videlicet nostra
„ sunt. Nam rectè factorum culpa si qua
„ est, penes nos est; decus penes Deum,
„ qui per nostram imbecillitatem inter-
„ dum boni aliquid efficit, abiectis homi-
„ nibus ad egregia vtens opera; simul vt
„ infinitam vim bonitatemque declaret
„ suam; simul vt nostram retundat com-
„ primatque arrogantiam. Itaque caue So-
„ cios ac fratres præ te contemnas, quasi
„ plus quàm illi oneris laborisque susti-
„ neas. Quin potiùs sic in animum indu-
„ cas tuum, pijs eorum precibus diuinam
„ flecti benignitatem, vt maiores tibi vires
„ suggerat ad munus tuum ritè obeun-
„ dum. Ita plus te illis debere, quàm illos
„ tibi. Hæc profectò cogitatio non mo-
„ dò elationem premet, ne quem omnino
„ despicias, sed etiam accendet caritatem,
„ vt omnes paterno complectaris amore.

Magno-

Magnoperè autem ſuadebat concionatoribus, vt amicos aliquos pararent ſibi, ſiue domeſticos, ſiue alienos, viros prudentes ac pios, à quibus de ſuarum concionum vitijs liberè admoniti, ea & agnoſcerent faciliùs, & corrigerent. *Monitores concionatoris.*

Orationi præcipuè dederent ſe, meditationibus rerum pro concione exponendarum: ſummaque vi niterentur proponenda alijs ipſi præguſtare animo, prorſusque eorum vim intimis percipere ſenſibus. Magnum quippe interuallum eſſe inter vibrantem animi viribus meditata, & ſegniter ex memoria conquiſita promentem. Cæterùm volebat vt facta dictis fidem facerent, muniaque pietatis ac miſericordiæ concionem ſequerentur. Proinde ægris in Valetudinarijs, vinctis in cuſtodijs miniſtrarent, egentibus neceſſaria compararent ſubſidia, cæteraque Chriſtianæ benignitatis humilitatisque miniſteria impigrè obirent. Nimirum & hæc officia concionibus iuuari, & his officijs inuicem conciones. Morem gererēt interdum Parochis & Vicarijs, rogantibus, vt in eorum templis ad populū verba facerent. Gentem porrò quamcunque erudiendā ſermonibus ſuſcepiſſent, præcipuè diligerent, impenſeq; ſeruirent auditorum ſaluti commodisque. Iam con- *Meditatio rerum exponendarum.*

Certamina cum alijs concionatoribus fugienda.

tentiones & certamina pro ſuggeſtu cum alijs concionatoribus, maxime cum Epiſcopi Vicarijs, prorſus vitari iubebat, quamuis iuſtæ cauſæ certaminum, multæque ac magnæ, incidiſſent. Ex talibus enim contentionibus nō ſolùm Dei populíque offenſionem oriri, ſed etiam certantium perturbationem, cultusque diuini. Societatis vtique nomen famamque non certaminibus de dignitate ſua, ſed conatibus in diuina gloria augenda, niti oportere. Proinde non obtrectatione & ſuperbia cum alijs, ſed comitate & demiſſione certandum: omniq; tendendum ope, ne dignitatis æmulatio cuiquā nos infeſtos inuſosúe faciat. Quòd ſi quando orta fortè controuerſia nullum inueniret finem, occultis diſceptationibus ad Præpoſitos Eccleſiaſticos potiùs, quàm publicis ad populum offenſionibus, rem tranſigendam. Quo de genere P. Gaſpari Vicario ſuo non minùs ſalubriter quàm prudenter ita præcepit: Cum cœnobitis ſacerdotibusque omnibus, facilitate modeſtiaque certabis. Si qua fortè offenſio exorta fuerit, eorum ſiue iuſtam ſiue iniuſtam iram tua leniet demiſſio, quamuis tibi innoxius videaris. Nec grauiorē requires vltionem, quàm vt iniuriā premas ſilentio, vbi nullus eſt iuri locus. Cæterùm

Iniuriæ vlciſcendæ ratio.

rùm si quando eorum quispiam ab offi- ,,
cio discesserit, ex animo eius dolebis vi- ,,
cem, quippe daturi, nisi resipiscat, seriùs ,,
aut ocyus pœnas omnium opinione ma- ,,
iores. Itaque hominis casum miseratus, ,,
eiusdem deprecator apud Deum eris as- ,,
siduus. Neque solùm facto aut verbo in- ,,
iuriam vlcisci religioni erit, sed etiam a- ,,
liquid apud te iracundiæ aut offensionis ,,
residere. Ira enim pariter & vltio fugien- ,,
da, cùm vtriusque vna origo sit. Verum- ,,
enimuero multa Deus ac magna ijs lar- ,,
gitur dona, qui illatas exhibitasque mo- ,,
lestias Christi causa patienter ferunt. Idē- ,,
que tardus, sed grauis vltor est iniurię di- ,,
uino numini relictæ, piorumq; minister- ,,
iorum aduersarijs tandē haud immeri- ,,
tam inurit notā. At nequaquam te Deus ,,
vlciscatur, si facto dictoue aut etiā cogi- ,,
tato tute iniuriam vlciscaris tuā. Si fortè ,,
(quod Deus auertat) inter vos ac Cœ- *Discordia*
nobitas aliqua extiterit dissensio solerti *sedanda*
consilio supprimenda erit, cauendumque *modus.*
ne Præfecto vrbis, aut cæteris ciuib⁹, vlla ,,
alienati animi signa rem prodāt. Mirum ,,
enim quantum profanos homines offen- ,,
dat sacrorum Deo virorū discordia. Pro- ,,
inde si quia fortè cōtrouersia oriatur, vtri- ,,
que arbitrum sumetis Episcopū, qui pro ,,
auctoritate litem sine cuiusquam offen- ,,

,, sione componat: ac meis verbis Episco-
,, pum rogabis, vt, si quando inimicus in-
,, ter fratres seuerit discordias, pacem pater
,, ipse constituat, & concordię auctor quic-
,, quid inter vos fuerit, controuersiæ tollat,
,, neres deueniat ad Magistratus, ac tribu-
,, nalia. Simul mementote, si quando illi
,, vobis maledixerint, nequaquam maledi-
,, ctis cum eis esse certandum; sed linguâ
,, iraque cohibitâ, conueniendum Episco-
,, pum, vt dixi, qui, rebus ritè compositis,
,, materiam certamini subtrahat. Tuq; in-
,, primis haud ignarus Societatis dignita-
,, tem & existimationem nõ in hominum
,, opinione, sed in Dei gratia præsidioque
,, positam, enixè cauebis, ne ita tuteris de-
,, cus Societatis, vt Dei hominumque of-
,, fensionem incurras. Denique concionatores monebat, vt si qui, primarij præsertim viri, publicis flagitijs cooperti, ita eorum expeterent consuetudinem amicitiamque, vt ex peccatorum cœno nollent emergere; his denunciarent, nostras amicitias ac familiaritates eò tantùm spectare, vt amicos & familiares ad sanitatem salutemque reuocemus animorũ. Quocirca eatenus dumtaxat nos cum ipsis acturos, quoad nostra eis consuetudo futura sit saluti. Atque illud etiam addebat, concionatores, vbicũq; eis res ad victum neces-

necessariæ suppeterent, nihil ab aliis accipere oportere, quòd dona eripiant libertatem. Cæterùm si parua quædam mitterentur, indicia beneuolentiæ veriùs quàm munera, non esse respuenda, ne amicitiam respuere videaris.

CAPVT XVII.

Confessarios Societatis quales effingeret.

CONFESSARIOS magnopere hortabatur, vt in confessionibus audiēdis, animorum sanandorum cupidine accensi, comiter benigneque confitentes excíperent: quo spiritualium medicorum lenitas eos pelliceret ad omnia conscientiæ suæ vulnera haud cunctanter aperienda. Proinde ne initiò præsertim confessionis grauitatem seueritatemq; præ se ferrent, sed facilitatem potiùs ac lenitatem. Itaq; Patri Gaspari Armuziam ituro tale præceptum dedit: Videndum est etiam atq; etiā, ne inter audiendas confessiones metus obstet libertati, seuerè excipiendo delicta; sed pugnandum potiùs, vt timidis animum comitas addat, diuinam efferendo clementiam, hominumque noxas eleuando, donec libero animo atque ore peccatorum omne euomuerint virus. Et

Confessarij benignitas in audiendo.

» in hoc genere cautio adhibenda est vel
» maxima. Neque enim desunt qui pudo-
» re impediti commissa scelera maiore sce-
» lere supprimant, salubri confessionis re-
medio in perniciem verso. Quocirca ad-
uersus exitialem illam verecũdiam omni
ope & arte certandum est. Flagitiis elici-
endis non alia via expeditior, quàm de-
nunciare, nos longè grauiora fœdioraque
» aliorũ cognouisse facinora; & simul illa i-
» psa, quæ timidè cunctanterq; exposue-
» rint, aptis extenuare verbis, vt facilitate
» confirmatus pudor fidentiùs reliquas vi-
» tæ aperiat labes. Illud verò ad liberam
» vocem exprimendam vltimum (etsi rarò
» assumendum cauteque) auxilium est, vt
» tua superioris vitæ peccata generatim sci-
» licet vniuersèque significes: quod ita es-
se ipse te vsus docebit ac dies. Hanc ille
rationem aduersus timidos præscribe-
bat: aliam porrò aduersus diutinis flagi-
tiis sceleribusque implicitos: Donec con-
fitens delicta omnia euomuisset, inter fi-
duciam metumque hæsitanti animos fa-
cerent diuinæ clementiæ misericordiæ-
que commemoratione: nominatimque
proferrent hõmines nefandis sceleribus
infames, olim in gratiam à Deo recep-
tõs; in quorum numerum ipse quoque
venire posset, si pari ingenuitate ac dolore
sua

Remediũ aduersus verecundiam confitẽtium.

Scelesti homines quomodo accipiendi.

sua confiteatur facinora. Ad vltimum, perspectis omnibus conscientiæ vulneribus, eorum grauitatem ac turpitudinem acriter ostenderent; fluctuantemque animum impendenti numinis ira, supplicijsque in homines conscelleratos diuinitus expetitis territando, ad odium doloremque compellerent peccatorum: absolutione etiam, si res poscat, in aliud tẽpus dilata. Obstinatis verò animis non modò æterna inferorum supplicia, sed etiam pœnas in hac vita ab hominibus facinorosis exactas proponi iubebat, nominatimque notos aliquot appellari, qui sua demum scelera grauibus & atrocibus luerint suppliciis, vt documento sui similibus forent. Ac se vsu doctum aiebat, tales homines longè plus præsentibus corporum fortunarumq; detrimentis commoueri, quàm futuris animorum cruciatibus, qui procul abesse videãtur. Si quando locupletes atque opulenti negotiatores, Magistratus, aut Præsides vitæ solutioris ad confessionem accederent, ante omnia censebat eos sedulò admonẽdos, vt sumpto spatio bidui triduiue, intentiùs in anteactã vitam suam inquirentes, delicta omnia (si diffiderent memoriæ) mandarent literis, doloriscq; sensum contritionemque à Deo suppliciter peterent. Inde prin-

Obstinati quomodo flectendi.

Implicati negotiis homines quo modo accipiendi.

principio confessionis, rationem ab eis exquirendam dicebat munerum curationumque quibus præessent, negotiorũ quæ tractarent; qua sedulitate, qua fide in iis se gererẽt gessisséntue. Quippe hisce percõtationibus explorari facilius posse, ecquid oporteret restitui, quàm si generatim interrogarentur, num quid cuiquam restituere deberent: quia ad tales interrogationes prorsus abnuere consueuerint, seu lucri cupiditate, seu rerum insciția excæcati. Confessionibus deinde eorum exceptis, mentes monitis quibusdam ac remediis curandas. Neq; tamen à confessione absoluẽdos illico, sed postea quam ea, quæ deberent, persoluerint. Itaque Patri Gaspari de talibus hominibus præcipit in hunc modum: Confessionem non continuò sequetur absolutio, sed biduum triduúmue dabitur eorum pectoribus certarum rerum meditatione præparandis, vt interim animorum maculas lacrymis ac voluntariis eluant pœnis. Si quid cui debent, restituant: simultatibus, si quas habent, depositis, redeant cum inimicis in gratiam: à libidinis consuetudine, cæterisque, quibus impliciti sunt flagitiis expediantur. Hæc omnia absolutionem præcurrunt rectiùs quàm sequuntur. Namque istiusmodi homines

Differenda interdũ absolutio.

in

in ipsa confessione promittunt se cuncta
facturos: post absolutionem, fidei datæ
immemores, promissa irrita cadere pati-
untur. Proinde elaborandum est, vt hi
absoluendi repræsentent, quod præstare
debent absoluti. De nutantibus verò in fi-
de confirmandis, hæc eidem Gaspari
præcepta dedit: Nonnullos reperies, atq;
vtinam non multos, in Sacramentorum,
maximè verò Eucharistiæ, labantes fide,
siue quòd iamdiu eius fructu carent, siue
quòd magnam consuetudinem habent
cum Ethnicis, seu quòd impura quorun-
dam Sacerdotum vita apud imperitos,
huius Sacramenti officit maiestati. Cum
his igitur sic agendum erit, vt primò su-
spiciones eorum ac dubitationes elicias,
deinde eos docendo in fide confirmes: vt
verum Christi corpus in eo mysterio cõ-
tineri haud dubiè credant. Nec aliud præ-
sentius tanti mali remedium est, quàm
pia ac diligens ipsius Eucharistæ frequẽ-
tatio. Iam verò quoniam in familiarita-
te mulierum ferme plus periculi est, quã
emolumenti; magnopere auctor erat cõ-
fessariis, vt in confessionibus, in collo-
quiis, in congressibus earum, in reconci-
liatione cum coniugibus cauti essent, in-
tentiqúe ad suspiciones rumoresqúe ho-
minum, non tantùm ad culpam criménue

Nutantes in fide confirmandi.

Mulierum familiaritas periculosa.

ue vitandum. Quibus de rebus egregia ſanè ac ſalubria P. Gaſpari, Vicario ſuo, reliquit monita: quæ attexere operæ pretium duxi. Cum mulieribus, inquit, cuiuſuis conditionis non niſi luce palam, atque in publico, hoc eſt, in æde ſacra, colloquêris. Nec vnquam domum ad eas ibis, niſi fortè grauiore aliquo caſu cogente, veluti ægræ cuiuſpiam confeſſionem exceptnrus: ac tum curandum erit ſedulò, vt illius maritus adſit, aut cognatus aliquis, aut certè vicinus idoneus. Si fortè virginem aut viduam conueniri oportebit, ad eius domum accedes viris ſpectatæ integritatis comitantibus: quorum ſcilicet comitatus non ſolùm offenſionē, verùm etiam ſuſpicionem hominum excludat. Talia verò officia conueniendarū mulierum & rara ſint, & neceſſaria. Quippe lubricum negotium eſt: vbi minimum lucri fit maximo periculo. Et quoniam feminæ (quæ mobilitas ac leuitas muliebris ingenij eſt) plerumq; multum negotij confeſſariis faceſſunt; cum eis hæc maximè tenenda cautio, vt viros Chriſto adiunctos impenſiùs excolas, quā eorum vxores. Nā cùm naturâ conſtantiores ſint viri, & ab eis domeſtica pendeat diſciplina; rectiùs profectò apud eos atq; vtiliùs opera collocatur. Rectè enim Sapiens:

Cum mulieribꝰ cautè agendū.

Viri potius excolendi quàm vxores.

Qualis

Qualis est, inquit, *rector ciuitatis, tales qui habitant in ea.* Et simul multæ offensiones sermonesque, qui oriri solent ex feminarum familiaritate, vitantur. Si quod inter coniuges oriatur dissidium, ad controuersiam tollendam, animosq; eorum sedandos, omnium primùm id ages, vt vterque, idoneis meditatationibus præparati, sacram confessionem anteactæ instituant vitæ: absolutionemq; tantisper, si videbitur differes, vt ad vitæ emandationem, concordiamque inter se constituendam, paratiores reuertantur. Feminis affirmantibus se enixiùs diuinis rebus operam daturas, si abstineant à consuetudine virorum, neutiquam habebis fidem. Nam & ille muliebris feruor facilè refrigescit, nec vnquam ferè suscipitur sine graui aliqua virorum offensione. Coram vxore caue culpam conferas in maritum, quamuis haud dubiè penes illum sit culpa; sed re in præsentia suppressa, deinde sine arbitris eum ad vniuersam vitam cõfessione expiandam impelles: tum verò sub cõfessionem quàm modestissimè reprehensũ admonebis, vt enixè domesticę studeat concordiæ. Cæterũ omni cura in id eris intentus, ne (quod suspiciosissimũ negotium est) vxoris patron⁹ videaris venire contra virum. Itaque is amicè ac sensim

Eccles. 10.

Viri potiꝰ quàm vxoris patrociniũ suscipiendum.

,, sim monendus est primuùm, vt suam ipse
,, culpam agnoscat, demum comiter ac be-
,, neuolè absoluendus. Indorum quippe a-
,, nimos amor flectit, vis frangit. Ca-
,, uebis igitur (vt paulo dixi) virum accu-
,, sare audiente coniuge. Namq; vt mulie-
,, res naturâ subimpudentes sunt, ac proca-
,, ces; faciles viris ipsorũ noxas, præsertim
,, Sacerdotum iudicio damnatas, obiiciũt.
,, Quocirca satius est, re dissimulata, ob-
,, seruantiam maritis debitam proponere
,, vxoribus, & simul demõstrare ipsas, quòd
,, viros suos sæpe despicatui habuerint, gra-
,, ui vtique dignas esse pœna. Proinde de-
,, missè ac patienter, si quid molestiæ à vi-
,, ris accidat, perferre, eisque dicto audien-
,, tes esse debere. Noli facilè coniugis alte-
,, rius de altero quærelis credere (sæpe e-
,, nim & falluntur & fallunt) sed summa
,, animi æquitate vtrumque audies; nec
,, incognitâ causâ condemnabis alter-
,, utrum. Hoc eo dico, vt illis ad concor-
,, diam, tibi ad suspicionum fugam facilior
,, pateat via. Quòd si quando eos inter se
,, reconciliare ipse nequiueris, ad Episco-
,, pum aut Vicarium generalem rem totam
,, reijcies; sed ita, vt neutrũ lædas è dissiden-
,, tibus. Lædas autem necesse est alterum, si
,, alteri magis fauere videaris. Summa pro-
,, fectò prudentia opus est, vt ne quid offẽ-

das.

das in hoc seculo nequam : longeq; prospiciendi aduersi rerum, quæ geruntur, euentus. *Aduersarius namq; noster Diabolus* non cessat, sed *circuit quærens quẽ deuoret*. Maximæ autem imprudentiæ est, incommoda quæ ex actionibus quãuis bono animo susceptis euenire possũt, minimè prouidere. Pecuniam verò neque restitutionis, neque eleemosynæ nomine diuidendam pauperibus accipere Confessarios volebat: sed vel arbitrio erogantium, certiis piis operibus nominatim, vel generatim Sodalitati Misericordiæ attribuendam curare: ita meliùs & Sodales illos pauperum egestati, & Sacerdotes Societatis famæ vti consulturos. Si quis ad confessionem accederent, nõ tam peccatis, animorumque suorum incommodis, quàm paupertati ac difficultatibus rei familiaris remediũ petituri; hos, de vsu sacræ confessionis admonitos, ad curam traduci iubebat animorum, demonstrando quanto grauiora animorum incommoda sint, quàm corporum, postremò, si videretur, Sodalitati Misericordiæ commendari. Confitentibus porrò non festinatam, sed diligentem nauandã operam censebat, monens, vt præoptarẽt confessiones paucas rite factas audire, quàm multas temere properatas. Qui enim

1. Petr. 5.

Pecunia nulla ratione accipienda.

nim confitentes intentiùs excuti posse? qui eorum odiis, fraudibus, vitiis adhiberi remedia, nisi per otium curarentur? An verò dubium esse, quin confessio vna rectè instituta multis cursim peractis præferenda sit? cùm præsertim confessio aditum aperiat ad Sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum. Postremò monebat Confessarios, vt, sumpto spatio, in auditas ab se confessiones inquirentes viderent intentiùs, ecquid in delictis aliorum expiandis ipsi deliquissent, &, quæcunq; in alienis peccassent confessionibus, expiarent suis, eaque delicta in posterum summa vi corrigere niterentur. Hoc quippe studium ad rectè atque vtiliter Confessarij munus obeundum maximo adiumento futurum.

CAPVT XVIII.

Cultores animorum quales optaret.

SOCIOS Ethnicis conuertendis neophytisque erudiendis operam daturos non modò lectissimos requirebat, sed huic rei maximè deditos; vt nihil quamuis speciosum ac præclarum, tanta præferrent negotio, quo nihil superis gratius, mortalibus vtili⁹ reperiretur. Nec magnificus

ficus solùm hortator erat, sed etiam auctor; plus rebus ostendens, quàm verbis præcipiens. Namque, vt suo loco demonstrauimus, Gentilium conuersione atque institutione in omni vita ipsemet nihil habuit antiquius. Quin etiam Socios, qui ex India aut ex Lusitania ad eum venissent, ita vocabat in diuini huius ministerij Societatem, vt spectatissimo cuiq; eam prouinciam præmium daret laborum. Primarios quippe viros potissimùm tanto muneri præficiebat, auctoritatẽ sequens Apostolorum, qui *cùm audissent recepisse Samariam verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem*, Apostolorum scilicet principes. Quocirca censebat ad Apostolicum munus deligendos viros egregia diuque spectata fide, virtute, cõstantia, sanctitate: tũ quia tales vtiq; viros res ipsa postularet; tũ verò quoniam vsu doctus senserat, eam prouinciam esse grauissimis Satanæ tẽtationib⁹, molestiis, ærumnis expositam. Proinde in eiusmodi Dominicæ vineæ operariis prudẽtiã magis ac sanctitatẽ quàm scientiam doctrinamq; expetebat, ratus ad tot tantasq; difficultates superandas necessariam profectò esse virtutem; ad Ethnicorũ autem conuersionem plus momenti sanctimoniam facere quàm doctrinã. Quòd si virtutem

Actor. 18.

Plꝰ momẽti in sanctimonia

est quàm in doctrina.

tutem decoraret eruditio, tũ verò aiebat egregios perfectosque Euangelij præcones exiſtere, Iaponiæ maximè opportunos, cæterisque locis vbi acria barbarorum ingenia ſubtilibus interrogationibus Chriſtianam religionem ſolerter explorent. Cæterùm in omnibus Ethnicorum cultoribus requirebat ingenium, facultatem, ac ſtudium peregrinæ linguæ addiſcendæ, haud dubius ſine ſermonis commercio in barbaris ad Chriſtum aggregandis, nouisque Chriſtianis inſtituendis, nihil admodum profici poſſe. Itaque Apoſtolos, priùs quàm gentes docere aggrederentur, diuinitus imbutos omnium facultate linguarum. Præcipuè optabat omnes ingenti animorum ſeruandorum cupiditate flagrare, nunquam vt eius rei prætermitterent occaſionem, ſed auidè arriperent vrgerentque. In neophytorum verò ſalutem atque inſtitutionem ſtrenuè inſiſti iubebat, infantes baptiſmo expiari, pueros erudiri catechiſmo, & ante omnia baptizandis infantibus incuriam vitari, obliuionemque, præcipiens, vt, quantum humana ope, puidere poſſet, nemo prorſus periret ſine baptiſmo, vnico puerilis ætatis auxilio. Suadebat quoque vt verbis rebusque neophytos conciliantes ſibi, ſtuderent ab eis parentum loco diligi

Peregrinæ linguæ addiſcendæ ſtudium.

coli-

eoliq;. Sic enim naturâ comparatum esse, vt amor omnia æqui boniq; consulat, nihilq; sit amanti difficile. Porrò in nouis Christianis excolendis, non fortiùs quàm perseuerantiùs eorũ perferrent vitia, infirmitatẽ sustinerent, frugemque semẽtis factæ, laborumq; (quamuis seræ spei) fructum velut boni Christi Domini agricolæ expectarent: haud ignari, *Qui seminant in lacrymis, in exultatione messuros.* Quòd si talibus initiò Christianis non vterentur, quales expeterent, ita se cũ iis gererent, vt cum improbis filiis boni parentes: Deique benignitate freti, qui hominũ mentes suo demũ tempore ad bonã perducit frugẽ nõ diffiderent eos aliquãdo tales fore, quales optarẽt. Proinde nũquã desinerent illos omni studio colere, præsertim cũ Deꝰ communis omniũ parens, quamuis læsus à nobis, benignè tamen omnibus facere non desistat. Iam cum veteribus Christianis multum temporis esse conterendum negabat, ne fraudarentur noui. Quòd si officiosi illorum congressus vitari nequirent, ac sermones inferendos de rebus diuinis, atque ad animorum salutẽ pertinentibus: vt aut piis exculti monitis paulatim fierẽt meliores, aut certè colloquiorum seueritatẽ auersati nostrũ nos negotium agere sinerent

Perseuerãtia in excolẽdis hominibus.

Psalm 125.

Inania officia quomodo eludenda.

in instituendis neophytis. Exiguos verò fructꝰ cum hominum approbatione, maximis fructibus cum aliqua vel minima offẽsiũcula potiores ducebat. paruos quippe fructꝰ cum virtutis exẽplo perceptos, & diuturnos esse, & semp augeri, contraque ingentes offensione hominum vitiatos paulatim corrumpi atq; interire. Itaq; eos iubebat aduersus omnes facilitatem ac submissionem adhibere, *pacem*, vt ait Apostolus, *cum omnib. hominib. habẽtes*, contentionesque maximè cum religiosis viris ac Sacerdotib. omni ope vitantes. Et simul præcipiebat, vt facilitatis magis quã grauitatis memores, hilari lætoque vultu exciperent omnes, neminemq; omnino aspernarentur, vt *omnes Christo lucrifacerent*. Dictitabat etiã, qꝑ boni virtus nõ pariat, humanas artes haudquaquã parituras sine virtute. Proinde cauerent diligenter, ne peruulgatâ hominum viâ dignitatem atque honorem aut appeterent, aut appetere viderentur; neu suis dictis factisue ad humanam potiùs quàm ad diuinã tenderent gratiam. Veram vtiq; auctoritatẽ, egregiæ virtutis comitem, non hominum donũ esse, sed Dei. Itaq; si quando homines ipsi per se humanis artibus (omisso cælesti præsidio, germanaq; virtute) quærant auctoritatem; diuino cõsi-

lio

lio fieri, vt eam parare dum studēt, funditus perdant. Ne scilicet vilia sint hominibus dona cęlestia, sed haud secus, quā par est, expectentur è cælo. Nā quibus in diuinarū rerum procuratione, hominū gratia quàm Dei potior sit, eos non tam diuinum honorē spectare, quàm suum. Verū sacrilegam illam ambitionē demum in ipsorum ignominiam exitiumq. erupturā. Itaq. sibi quisq. prima esset cura sutumq. animum summa vi excoleret; deinde in alienorum culturam animorum verteret curas. Neq. enim alienæ saluti consultutum qui suam negligeret; neq. memorem fore aliorum, qui obliuiscerētur sui: contraq. facilè euenire, vt, cui sua salus cordi esset, eius cura in aliorum quoq. redūdaret salutē. Quocirca nullum diem rerum diuinarū meditatione & cōscientiæ examine vacuū sinerēt præterire, & quotidie ecquid in diuino obsequio deliquisset, ecqua in re suo officio aut diuinis defuissēt conatibus, reputarent: secumq. cum suis mentibus circumspicerēt, quā multa per eos De⁹ ipsorū vitio efficere desineret potiùs, quàm quid per ipsos efficeret. Alterū enim modestię absolutæq. virtutis incitamentū esse, alterum superbiæ vecordiæq. diuina facta sibi vindicantis; qua enimuero non aliam pestem perniciosiorem piis

hominibus reperiri. Puerilis porrò ætatis
Puerorum educatio. educationem præcipuũ opus existimans, monebat vt Christianã doctrinã puerorum gregib⁹, quoad eius fieri posset, per se ipsi traderent, nec intermisso tam frugifero opere, neque aliis commisso. Cæterùm neminem puerorum offenderent irritaréntue, sed ad veniam faciles in leuioribus noxis conniuerẽt, *remittẽtes minas*, vt monet Apostolus; quo scilicet timida ætas alacriùs salubrẽ capesseret disciplinam. Aduersus Magistratus Præpositosq; Ecclesiasticos moderatione tenderẽt, modestiaque: neq. vllis quamuis ingentibus eorum delictis atq. iniuriis lacessiti cum eis vllo modo susciperent simultates. Ferendo enim & dissimulando magis quàm obsistendo superiores vinci; si minùs vt suam ipsi corrigant vitam, at certè vt rem. Christianam minùs impediant. Quocirca eos, quasi suorum conatuũ ac laborum patronos, in fructus emolumentique partem vocarent, quicquid boni perceptum esset, id illis, secundùm Deum, acceptum referentes: ita demum Christi vineæ operarios plus adiutorum defensorumq; (si fortè verbo aut facto ab aliis violarentur) aut certè minus aduersariorũ habituros.
Ephes. 6.

Misericordiæ opera. Iam auctor erat, benignitatis humilitatisque ministeria non minùs sæpe quàm liben-

benter exequendi; in valetudinariis, publicisq. vrbis custodiis, ægros ac vinctos officiis pietatis, corrigataque stipe, subleuandi; sed ita, vt simul corporibus animisque curandis opera præberetur, inimicitias sedando, odia restinguendo, tollendo lites, dissidentes ad pacem atq. amicitiam adducēdo. His quippe caritatis officiis diu num amorem in animis nostris accēdi, aliorum animos ad similia excitari facta; Dei seruis, ad rei Christianæ propagationem, plurimum accedere fidei auctoritatisque. Præcipuè verò temere obloquentium rumores contemnerent, qui sæpè timidorum conatus frangunt atque debilitant. Extat de ea re egregiū præceptum P. Gaspari traditum, quod tale est: Si tibi pia ministeria obeunti, vt fit, obtrectent improbi; de illorum vocibus non magnopere laborabis: ne quis animaduertat, te homūcionū vocibus à Dei obsequio absterreri, id verò laborabis. Nam quicunq; talibus in reb⁹ falsam infamiā sermonesque hominum extimescunt, mūdi veriùs quā Christi milites sunt, vtpote quos humanus respectus magis moueat, quàm diuin⁹. Ad vltimū illud tibi antiquissimū esse volo, vt memor te Societatis IESV membrum esse, omnib⁹ in factis dictisq; tali capite & corpore dign⁹ existas. Hisce ex-

Obloquentiū sermones contēnendi.

ex monitis facilè apparet, non modò quã sedulò serioq́. Franciscus socios exemplis pariter & præceptis ad omnẽ prudẽtiæ ac sanctitatis excoleret laudem, verumetiã quàm valde omnibus in rebus Xauerij & Ignatij sensus inter sese cõgruerẽt, quippe cũm eodem tẽpore (etsi infinito propemodum locorum interuallo disiuncti) Ignatius in Italia Sociis præciperet, Franciscus in India. Sed videlicet vnus atque idem Spiritus illa vtriq; dictabat, vtrobique Societatem ad certam formans disciplinam, cælestemq. ambobus prudentiam inspirans. Nihilo autem prudentior Xauerius in præcipiendo quàm in regendo fuit. Quippe vbicunq. locorum esset, à Præpositis Societatis subinde omnibus de rebus certior fieri volebat; cunctisq. incommodis non secus medebatur, ac si adesset præsens. Nam discedens imperabat eis, vt ad se certis temporibus literas mitterent, quibus literis Sociorũ tũ veterum, tum recentium numerum, genera, facultates exponerent; nimirum quibus virtutibus præditi, quib. doctrinis & artib⁹ exculti, quib. addicti ministeriis, quas ad res maximè nati aptiq. viderẽtur; quæ in vnoquoq. cupiditas conseruandorum animorum emineret, quos quisq. ferret fructus, quibus vrgeretur angoribus, quibus.

Xauerij prudentia in rebus omnibus sui muneris cognoscendis.

bus moleſtiis ac morbis tentaretur premereturq́. Demum (adeò in rebus etiam minimis attentus erat, ac diligens) de domeſticis famulis, ac ſeruis, de ære alieno, talibusq́. rebus fieri ſe iubebat certiorem: deq́ue ſingulis vel perſonis vel rebus, vtcunq. res poſceret, per literas præcipiebat. Nec mandaſſe contentus, quid facto opus foret, ſimul imperabat Præpoſitis, vt ad ſe quamprimum ſcriberent, an ſibi quiſque mandata curaſſet, vt ſcilicet hoc illis imperium curam acueret exequendi mandata. Cæterùm etſi vltimas Orientis terras perluſtrans, in barbararum gentiũ conuerſionem incũberet totus; tamen immenſa Oceani ſpatia remenſus, ſocios fidei creditos identidem reuiſebat, ratus ſibi pro ſuo duplici munere patiendas eſſe curas, vt ſic adeſſet alienis, vt non deeſſet ſuis. Singulari vtiq. induſtria ac virtute perfecit, vt ſi ſpectes quantum Chriſti cultum propagauerit, nullum ſpatium de Societate cogitandi habuiſſe; ſin autem quantopere Societatis res curarit conſideres, nihil aliud aut egiſſe, aut agere potuiſſe videatur.

Solerter exigit imperata.

***

FINIS.

INDEX RERVM Memorabilium.

A.

ABstinentiâ insignes Cacizes Sacerdotes Socotoræorum, 98. Bonzij quoq; Iaponum Sacerdotes, 304
Abstinentia Xauerij, 305
Absolutio peccatorum interdum differenda, 616
Academia Banduersis celebris in Iaponia, 343
Ædificia qualia probaret Xauerius, 594
Amangucium oppidum in Iaponia, 320
Amboinus insula, 202, 203
Ager Iapon Franciscum conuenit, 259. baptizatur, & Paulus S. Fidei nominatur, 277
Animi magnitudo inuicta Xauerij, 49, 80, 166, 168, 169, 264, 307, 377, 435
Antonius Criminalis pro Religione à barbaris necatur, 316
Armuzia vrbs sinus persici, 276
Arrogantes retundendi, 588
Astrologiæ Iapones ignari, 337
Auctoritas in rebus diuinis cæleste donum, 584, 585

B.

BAptismo liberatur mulier periclitans difficultate partus, 143
Bernardus Iapon conuertitur, 324. Romam destinatur, 412
Bononiæ diuersorium Xauerij in sacellum versũ, 43, 44

Bona

Bonæ spei promontorium, 84
Bonzij Iaponũ Sacerdotes, 303. *apud Sinas nullo sunt pretio,* 388
Bonziorum Antistes Ninxit, 309
Bonzij duo insignes conuertuntur, 344,345,362.
Bonziorum præcipui coram Bungi Rege à Xauerio conuincuntur, 365,366,& *seq.* 374,375
Benziorum chirographa collybistica, 378
Brachmanum religio, 152. *versutia,* 153. *mysteria,* 156. *reuerentia erga Xaueriũm,* 155. *ineptæ interrogationes,* 155. *vnus eorum baptizatus tradit pueris Catechismum,* 157
Bungus oppidum Laponiæ, 348

C.

CAcizes Saracenorum & Socotoræorum Sacerdotes, 96,97
Cangoxima vrbs Laponiæ, 300
Cangoximana puella ad vitam reuocatur, 311,312
Canton Sinarum portus, 440
Carne Franciscus abstinet, nisi apud hospites, 526, 527
Castimoniæ amor, 524,525
Ceilanus insula ad Christum conuersa, 174,175, & *seq.*
Christi vitæ mortisq; meditatio, 18. *eius passionem audientes Ethnici lacrymantur,* 323
Cocinum oppidum Lusitanorum, 131
Comitas Xauerij, 54,78,561
Comorinum promontorium à Xauerio excolitur, 135, & *seq.*

Antonij Criminalis martyris agrum sanguine irrigatum, vberrimos fundit neophytorum fœtus 316, 317
Conciones Xauerij, 38, 41, 42, 170
Concionatores quales requireret Xauerius, 600
Conciones nunquam sine graui causa omittendæ, 603
Concordiæ studium inter Socios & alios Religiosos, 618, *&* seq.
Concubinarum auellendarum ratio, 117, 118, 119. *septem vni subtrahuntur,* 287, *&* seq.
Confessarij munus, 613, *&* seq.
Conscientia excutienda quotidie, 580
Corpus Francisci cum viua calce loculo includitur, 457. *quarto post mense integrum reperitur,* 458. *sanguis inde effluit mense post obitū quinto,* 462. *integrum reperitur mense decimo-sexto,* 469
Correctio fraterna prudenter adhibenda, eiúsque modus, 55, 56, 290, 572, 576
Cosmus Turrianus FRANCISCO *se adiungit socium,* 269
Crux insignis ad Melindam vrbem Saracenorum sita, 95
Crucis prodigia, 174
Crucis amor, 47, 95, 265, 347, 431, 544
Crucis vis, 407
P. Cyprianus in oppido S. Thomæ elaborans vaticinatur, 408, 409

Damo-

D.

DÆmones Xauerium orantem verberant, 187, 188. eorum insidiæ aduersus Xauerium, 293
Deum vnum ac trinum colunt Brachmanes, sed vero fabulas affingunt, 152, 153
Dei fiducia, 215, 542, & seq.
Dei prouidentia erga Franciscum, 24, 166, 295
Deum tantùm timet Xauerius, 543
Deum rerum omnium principium Iapones ignorabant, 338, 369
Deos contemnunt Sinæ, 432
Dij Iaponum, 303, 335
Discordia inter Religiosorum familias exorta, quomodo sedanda, 611
Dissimulatio Xauerij in sceleratis hominibus conuertendis, 195, 272, 288
Doctrinam Christianam docens, ipsemet vrbẽ obiens, tintinnabulo pueros conuocat, 120. cur cantu eam tradiderit, 121. quantopere eam aliis commẽdauerit, 569
Doctrinæ si respondeat vitæ probitas, permouet etiam Ethnicos, 366, 367
Dominicanorum laus in India strenuè laborantium, 405, 408.

E.

ELeemosynas corrogat Xauerius ad subleuandos pauperes, 73, 74, 116
Eleemosynam elargitur ex pecunia diuinitus acceptæ, 497, 498.
Eleemosynas per externos, quam per nostros, distribui malebat, 569

Energumenus insignis à Xauerio liberatur, 197
Episcopi reuerentia, 111,112, *itemq; Vicariorum Episcopi,* 571,572.
Ethnicorum consuetudo Christianis periculosa, 195
Ethnicos ad Christum conuertendi studium, & pro eis oratio, 521
Euangelij super ægrum moribundum recitati vis salutaris, 404
Examen conscientiæ, 580
Examinis ratio, 584
Excommunicatio tandem omnibus rebus frustra tentatis infligitur, 421,& seq.425,426
Excommunicatus denunciandus, vt vulnus agnoscat & curet, 425
Exercitiis spiritualibus excolendi Vicarij, & reliqui sacerdotes, 571,572

F.

FErdinandus Sosa, Hispanorum Dux, 203
Fides vacillans quomodo confirmanda, 617
Figuenum Regnum. 319
Firandum Laponiæ oppidum, 320
Flagellum Francisci multis salutare, 509
Franciscus à puero virginalis pudicitiæ florem seruauit intactum, 8. *primò honoris cupidus,* 9,10. *deinde aspernator,* 122, 123. *Philosophiæ laurea insignis Aristotelem Parisiis publicè interpretatur,* 11. *Ignatium primò illudit, deinde sequitur vitæ duce,* 14. *vaticinatio de Xauerij Apostolatu in Oriente,* 11. *saltu delectatur, sed elationem animi ex agilitate corporis, grauiter vindicat,* 16,17, quatri-

quatriduum sine cibo traducit, 17. ex laceratis coxendicibus æger diuinitus sanatur, 22.23. insanabilibus ministrans saniē exsugit, 28.29. Sacrum faciens alienatur à sensibus, 43. in Indiã ab Ignatio destinatur, 48. Apostolicus Legatus à Pont. in India constituitur, 54. tres è comitibus mortis periculo eximit, 57.58. patriam præteriens, diuertere ad matrem noluit, 58. Simonē Rodericum amplectens quartana liberat, 60. Apostolus in Lusitania appellatur, 65. itemq; in India, 123. Sanctus Pater nominatur, 148. itemq; Magnus Pater, 170. cælestibus gaudijs affluit, 159. 222. 264. Socotoræos nutibus instruit, quia eorum linguam non tenebat, 99. in Socotora pueros plurimos baptizat, ibid. in Comorino promõtorio totos pagos sæpe baptizat, 140. 143. baptizatorum ab eo ingens numerus, 160. 167. in oppido Tolo xxv. hominum millia à Xauerio baptizata, 222. Iapones plurimi baptizati, 309. 334. 340 vnius anni spatio tria millia Iaponũ baptizata, 345 quatuor à mortuis excitat, 145. 146. moribundos sanat, 144 145. ægris de suo lectulo accommodat, 96. eisq; impensè ministrat, 80. 81. 89. 115. leprosis inseruit, 116 septẽ dies cibo abstinet, 180 illuditur, 321. 326. lapidibus appetitur, 328. omnia omnibus fit, 555. cùm esset in naui, eodem tempore in scapha periclitantibus adesse cernitur, 396. eius forma, 356. 455. aspectus ad studiũ virtutis accendit, 518. 561. eius funus in Sanciano, 456. Malacæ, 461. Goæ, 471. & seq. eiusdem corpus integrum, lege Corpus.

Franciscani in India egregiè elaborant, 108. 353. apud illos diuertit Xauerius, 286

G.

GAspar Belga, eximia virtute vir, 407
Goa vrbs, caput Indiæ, 107
Goani Collegij initia, 108. 127
Grauitas nimia vitanda, 605. 606

H.

HEnricus Lusitaniæ Princeps primus viam aperit in Indiam, 76
Hieronymus Casalinus Bononiẽsis, hospes Xauerij, 40
Honoris fuga, 122. odium, 539
Horti Hesperidum, 77
Humilitatis studium, 539. 540. in concionatoribus maximè, 605. 607. 608
Humilitas Xauerij, 53. 54. 148. 149 538. & seq.

I.

IAcobus Borbanus, vir egregius, ex Franciscana familia Seminarium puerorum instituit in India, 108
Iacobus Pereria, Francisci amicissimus, 397. eius munificentia, ibid. reuerentia erga Xauerium, 563. officia in mortuum, 461. 464. 471. 472
Iaponiæ descriptio, 297. 298
Iaponum scribendi ratio, 262. Dij, 303. 335. linguæ varietas, 305. 308. ingenia & mores, 301. & seq.
Iaponum sectæ, 334. 335. acutæ interrogationes, 338. & seq. eloquentia, 355
Ieiunij Quadragesimalis religio, 30

Igna-

Ignatius Loyola sua comitate permulcet Franciſci ſeiociam, 14. *Franciſci virtuti plurimum tribuit*, 535. 536. *ab eoque vnicè obſeruatur, & Sanctus appellatur*, 148
Indorum ingenium ac mores, 106
Indum portare ſibi viſus eſt in ſomnis Xauerius, 51
Infantium baptiſmus maximè erat cordi Xauerio, 163
Inferorum pœnas Iapones agnoſcunt, 339. *ab his poſſe ſe homines liberare Bonzij profitentur*, 335. 336
Iniuria Franciſco illata diuinitus vindicatur, 157. 158
Iniuriæ vlciſcendæ ratio, 610
Ioannes Luſitaniæ Rex egregia religione ac pietate, 46. *lege Rex Luſitaniæ.*
Ioannes Alboquercius è Franciſcana familia Indiæ Epiſcopus, 108. *idemq; Franciſci amiciſſimus*, 112
Ioannes Crucius, Eques egregius, 129
Ioannes Durus, Xauerij ſocius, fugam ornans, ad pœnitentiam reuocatur, 191. *& ſeq. in inſulã relegatus videt B. Virginem cum puero IESV*, 236
Iræ ſedandæ ratio, 576. 577
Iræ potens Xauerius, 420

L.

LAbores ingentes Xauerij, 82. 87. 88. *& ſeq.* 136. 137. *cœleſtibus gaudijs compenſantur*, 159. 222. 264
Laurentius Luſcus, concionator egregius, 333
Lectus Xauerij, 96. 97. 137. 527. 528
Legati ex Iaponia ad Greg. XIII. Pont. Max. 385. 386

Leuca Lusitana, 76
Libri viui qui, 604
Litium dirimendarum ratio, 573
Lusitana gens ad pietatem satis propensa, 64
Lusitanorum magnum nomen toto in Oriente, 105
Lusitani mercatores Euangelium enunciant, 173. honorificè Xauerium accipiunt, 348. & ad Bungi Regem deducunt, 351. 352
Lusitani milites religiosè viuunt, 405. 406. Christi cohors appellantur, 243

M.

MAcazares populi Christo aggregati, 173
Magistratuum metus apud Sinas, 432
Mahometis cultus consenuit apud Saracenos, 95. templum euertitur, 407. 408
Malaca vrbs, 193. 194. 195
Malacensium Lusitanorum egregia de barbaris victoria, 247. & sequent.
Manaria insula ampliùs DC. martyribus decoratur, 172
Maurica regio, 211. 212
Meacus vrbs, Iaponiæ caput, 323. 327
Meca vrbs, Mahometis sepulcro infamis, 97
Meliapora vrbs, S. Thomæ sepulcro nobilis, 181. 182
Melinda oppidum Saracenorum, 95
Miracula Xauerij, 143. 144. & seq. 494. & seq. 501. 506
Misericordiæ opera quàm cordi fuerint Xauerio, 116. 117. concionatoribus vtilia, 609
Misericordiæ Sodalitas inuanda, 570

Missæ prima præparatio, 35. *Xauerij pietas in Missa*, 38. 520. 521. *extasis*, 43
Missæ vsus aduersus morbos, 286. 287. *energumenos*, 197. *pericula*, 394
Molucæ insulæ, 207. 208
Mortis contemptus, 215. 428. 431
Mortificationis studium, 16. 528
Mortui quatuor à Xauerio ad vitã reuocati, 145. 146
Mortui à Francisco precibus iuuantur, 200. 235. 447
Mulieres separatim à viris instruuntur, 163
Mulierum familiaritas periculosa, 525. *cum eis cautè agendum*, ibid.
Munera accipiens amittit libertatem, 612. 613. *quatenus accipienda*, 575. 613
Munerum contemptus Ethnicis miraculo est, 330. 331

N.

Agapatanum oppidum, 172
Nauis ex prædictione Xauerij tandem in nauali dissoluta perijt, 415. *altera in portu*, 490. 491
Neophyti per Franciscum à Barbarorum impetu liberantur, 169. *cibarijs iuuantur*, 164
Neophytorum in Franciscum amor, 226. 232. 319
Neophyti docent alios, 139. *à Francisco missi sanant ægros, & liberant energumenos*, 147
Nouitij Societatis, quibus maximè rebus exercendi, 578. *nec ante tempus ad iuuandos alios emittendi*, 600

O.

Obedientia Xauerij, 49. 533. & *seq.*
Obstinati quomodo flectendi, 615

Officij diuini attentè recitandi religio, 519
Olei vasculum diuinitus impletur, 499
Olyssippo vrbs Regia Lusitaniæ, 60
Orandi studium Xauerij, 188. 514. 516
Orat alienatis sensibus, 270. 285
Oryza Indi & Iapones victitant, 106. & Xauerius victitauit, 137

P.

PArauarum regio, 128. bellum cum Saracenis, ibid. baptismus, 132
Patientia Ioannis Fernandi, 333
Patientia Xauerij, 451
Patriam & parentes visere Franciscus prateriens noluit, 58
Paulus III. Pontifex egregius, 31
Paulus Camers, socius Xauerij, 77. Rector Goani Seminarij, 161. Francisci Vicarius, 284
Pauli Iaponis studium in propaganda religione, 308. 309
Paupertatis studium, 42. 63. 73. 81. 113. 114. 134. 530. & seq.
Paupertas probrum apud Iapones, 364
Paupertatis studium Iaponibus miraculo est, 351
Peccatores conuertendi ratio, 614
Pecuniam respuit Xauerius, 38. vetat eam accipi a Confessarijs, etiam restitutionis nomine, 621
Pedestre iter Francisci, 22. 56. 325. 347. 348
Periculorum contemptus pro religione, lege Animi magnitudo.

Petri Vellij egregia liberalitas, 398. æquitas animi in morte. 399.400
Philosophiæ cognitio perutilis ad Iapones concilian-dos, 341.342
Piscaria ora, 128
Pœnitentiam leuem imponit, se satisfacturum polli-cens, 274.275
Præpositi Ecclesiæ veneratione & obedientia colen-di, 536.537. & sequent.
Probatio Nouitiorum Societatis, 591
Prophetiæ donum Xauerij, 486. lege Vaticinatio.
Prudentia Francisci, 565
Pudor eiusdem insignis, 161.540
Puerorum institutio maximè cordi erat Xauerio, 163
Puluerem de calceis excutit Xauerius in Malacen-ses, 428

Q.

Quadragesimæ binæ seruantur à Cacizibus So-cotoræis, 98
Quirinus Garzonius, ciuis Romanus, benignus in Societatem, 44

R.

Religiosos etiam ex alijs familijs in India exoptat Xauerius, 268. eosq; à Societate diligi & ob-seruari iubet, 594. cum ijs modestia ac facilitate certari, 610. concordiam summa ope seruari, 612
Reliquiarum sacrarum beneficio tempestas sedatur, 416
Remedia aduersus venena Frãciscus aspernatur, 217

Rex.

Rex Lusitaniæ Xauerium benignè excipit, 60. 61. & seq. commendat Prætori Indiæ, 81. cupit illum in Sanctos referri, 484. eius propagandæ religionis studium, 46. 60. 61. 70. 71. liberalitas erga Societatem, 73

Rex Amangucij donis cultus fauet Euangelio, 331. 384

Rex Bungi Franciscum accersit per litteras, 346. *honorificè excipit,* 353. 354. *& seq. ab eo Christianis mysterijs eruditur,* 360. 361. *Christianæ religioni & Societati fauet,* 384. *baptizatus Franciscus appellatur, ibid. &* 385

Rex Iafanapatanæ Manariæ neophytos pro religione interficit, 172

Rex Moluci, uxorum multitudine irretitus, baptismum aspernatur, 224. *filium Francisco promittit ad baptismum,* 225

Rex Perlensis ultro se Lusitani Regis stipendiarium facit, 253

Rex Tanoridis Christianam Religionem profitetur, 405. 406

Rex Trauancoridis Franciscj suspicit sanctitatem, 170

Regis Sinarum moderatio, 389

Reginæ Lusitaniæ pia liberalitas, 152

S.

Sacerdotum famæ parcendum, 266

Sacerdotium non temerè deferendum, 591. 592

Sacramenta Confessionis & Eucharistiæ longo interual-

teruallo Romæ frequentari cœpta, 45. item in Lusitania, 64. sunt ærumnarum solatia. 431
Sancianus insula, 435
Sinarum Regnum & mores, 432.387
Socotora insula, 97
Scandalum omni ope vitandum, 559
Superbiæ comprimendæ ratio, 607. 608

T.

TEmplum sedes orationis Xauerio, quoties eius erat copia, 516
Temperantia Iaponum, 301
Tempestas sedata diuinitus deprecante Xauerio. 416
Tentationes Dæmonis aperiendæ, 598
Testimonium Vicarij Generalis de Xauerij sanctitate, & eius corporis integritate, 503. 504. & seq.
Testimonium medici præcipui, 505
Ternate Molucarum insularum præcipua. 208
Terræ motus horribiles in Maurica, 219
Thomæ Apostoli vestigia in India, 107. 132. in Socotora insula, 97. 98. eiusdem sepulcrũ celeberrimum, 182. & seq.
Tolum oppidum, 222. 227
Tolana victoria, 228. 229
Trauancoris ora, 165
Typhon ventus, 280

V.

VAletudinarium, Francisci domicilium, 234.
Vaticinatur Xauerius tempestatem imminentem.

rem, 181.198. tranquillitatem, 396. 489. ventum secundum, 442. cælestes iras Malacensibus, 228. 229. 255. 256. Malacam à barbaris obsessam, ac deinde liberatam, 481. 482. aduentum duarum biremium, 246. nauis periculum, 263.264. lege Nauis. scaphæ recuperationem, 392. mortem Arausio, 205. calamitatem Præfecto Malacæ, 426. mortem sui hospitis, 448. suam & aliorum, ibid.

Vaticinationes variæ, 201. 202. 210
Vaticinatio triplex, 415
Vaticinatio egregia Petro Vellio facta, 399
Ventus Xauerio morem gerit, 202
Vestitus vulgaris Xauerij, 113.114. 115. 530.531
Vestitus splendore aditum sibi facit ad Amanguci Regem, 330. itemque ad Regem Bungi, 352. idem facere cogitabat ad conciliandum Regem Sinarum, 469
Vestis carbasina, cum qua sepultus fuerat, illæsa reperitur, ibid. & 470. à Melchiore Nunnio ad conciliandos Iaponiæ Reges adhibetur, ibid.
Vicarios Episcopi coli obseruariq; opertet, 571
Victoria sui ipsius maximum ad perfectionem momentum facit, 29. 528. 581
Vino ferè abstinuit Xauerius, 527
Virginitas & castimonia Xauerij, 185. 524. 525
Votorum quotidiana instauratio, 19. 20
Voti seruandi religio, 30

X.

XAuerium castellum gentilitium familiæ Xauerię, 6. incunabulis Francisci Xauerij nobile, 512. & mortis eiusdem prodigijs, ibid.
Ximus insula in Iaponia, 299

Z.

ZElus animorum conuertendorum Xauerij, 88. 89. 90. 273. & seq. 407. 553
Zona torrida, 82. 83

Sortis Jesu Paderb.

FINIS.

FINIS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

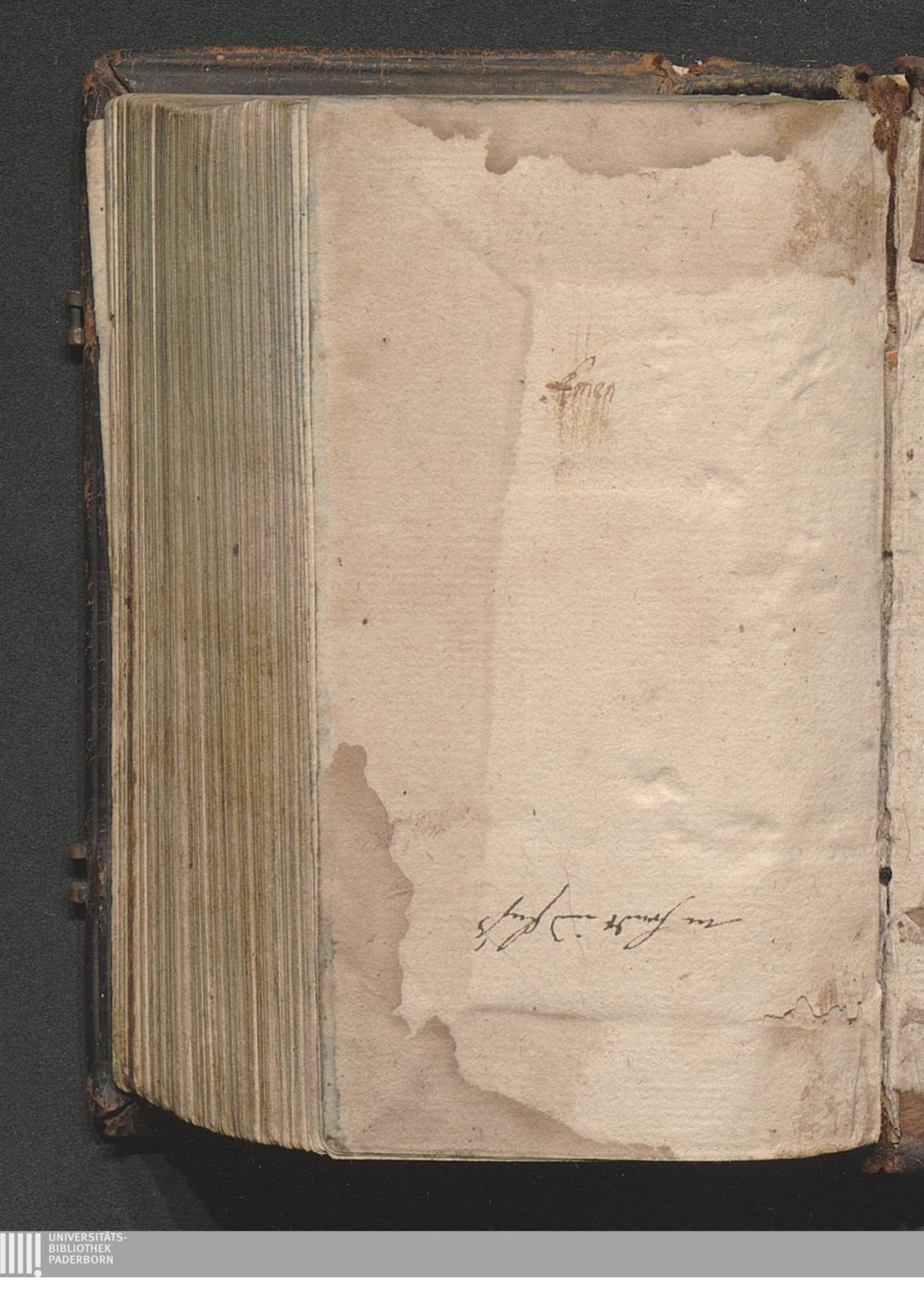

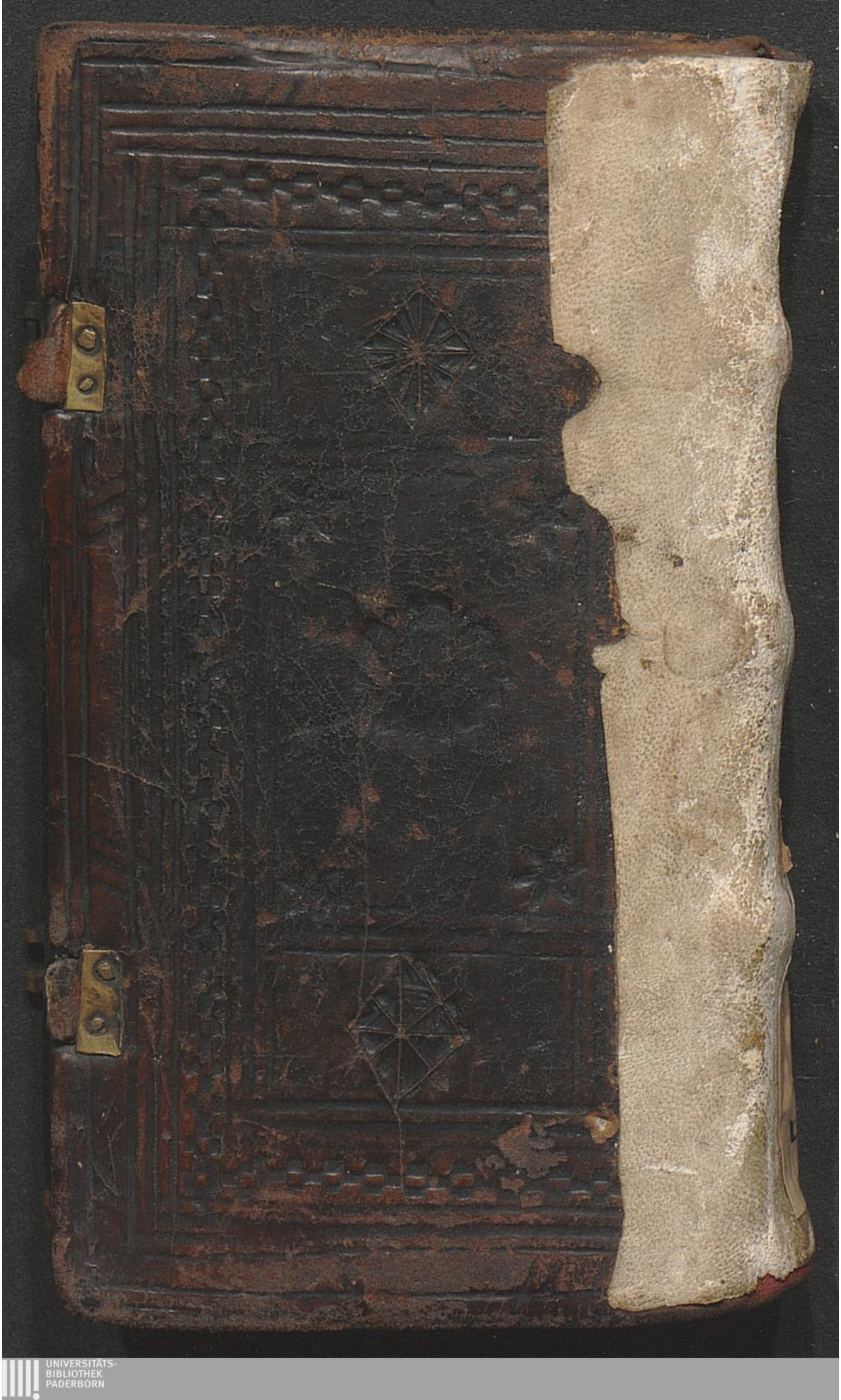

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN